

GAMMA-JUHÁSZ LŐELEMKÉPZŐ

HÁRMAS EGYÜTTÁLLÁS A FÖLDÖN

Miklauzič István

Gamma-Juhász löelemképző

MÉCSES SOROZAT

Család és történelem

Sorozatszerkesztő
Miklauzič István

Miklauzič István

Gamma-Juhász lőelemképző

Hármas együttállás a Földön

Mécses sorozat II.

© Dr. Miklauzič István, 2017

Mécses 2. kötet

A szerző megköszöni a hagyaték feltárásában nyújtott segítséget a Juhász és a Miklauzič család tagjainak és a borító grafikájának elkészítését Enyvvári Máténak. A többiek segítségét az érintett helyeken köszönöm meg.

A könyvet írta, szerkesztette és nyomdába küldte: Miklauzič István
A borítót tervezte: Enyvvári Máté

A borítón: Gamma-Juhász löelemképző kiadvány borítója

ISBN 978-963-12-9553-5

A szerző kiadása

Előszó

Talán emlékszik még a Kedves Olvasó a Mécses-sorozat első kötetének előszavára, amelyben utalás történt e kötet megjelenésére. Íme, az egyedülálló *Gamma-Juhász löelemképző* története, amely tulajdonképpen az előző könyvben feldolgozott családtörténet folytatásának tekintendő.

Miért is kellett kiemelni a család történetéből ezt az elbeszélést? Azért, mert egy olyan több rétegre épülő és sokatmondó külön történetről van szó, amely önálló helyet kér magának a felmenőket bemutató ábrázolások vonulatában.

Miért is különleges ez a történet? A könyv alcíméből már sejthető, hogy a következőkben egy egyedülálló égi-földi hármastüneményről lesz szó, elvont és kézzelfogható jelenségekről, azok egymásra épüléséről. Már önmagában az „égi” értelmezés kettősséget hordoz magában, mert egyszer a Teremtő által az alkotóhoz leküldött szellemi támogatásról, másodjára pedig, már egy fizikai valóságról, az égbe felhatolni képes löelemképző gépezetről van szó.

E kötet különlegessége valójában egy jelképes és páratlan földi hármast együttállásban rejlik. Mint tudjuk, a történelem folyamán bolygók szerencsés együttállásakor örvendetes földi események következtek be, az égi jelenségeket földi cselekmények követték. Így volt ez Jézus születésekor, győzelmes csaták esetében is, égi tüneményből földre vetült valóság lett. Az együttállások általában órákig, napokig tartanak, a mi történetünkben ez évekig tartott, mire látható, fogható jelenséggé vált: ott volt az ember, a szerkezet és a gyár – együtt.

Ezerkilencszáz évvel azt követően, hogy a háromkirályok az égen bolygóegyüttállásra lehettek figyelmesek, mielőtt megérkeztek Betlehembe, ahol az időszámításunk előtti 6. év április 1-jén, leszületett a Megváltó,¹ az emberiség számára ennél kisebb jelentőségű esemény történt, megszületett egy emberfia, akiből

azonban később kilépett egy jótékony hármass földi jelenség: a „Gamma-Juhász löelemképző”. A három szó három történetet képvisel. Elindult három külön életút, amelyek kitartóan egyazon személyhez kötődtek a következőképpen: először világra jött az ember, aki a Juhász István nevet kapta, ő aztán bölcsőt készített, amely a Gamma nevet kapta, ebbe pedig, az ő szelleméből beleszületett egy találmány, amely a világhírű légvédelmi löelemképző alakjában öltött testet. Innentől kezdve egymás mellett és összekapaszkodva haladt a három történet, az életgörbék egymáshoz tapadva, együtt emelkedtek.

Ez is együttállás volt tehát, csak éppen – az egynemű bolygókkal szemben – ez esetben három egymástól merőben elütő elem állt össze, egy ember, egy létesítmény és egy szellemi szülemény. Az elemek önmagukban egyenként futották be életpályájukat, de a dicsőség, amely nem más, mint az együttállás eredményeképpen magasra röppent hírnév, a fényével örök időkre megmaradt.

Sajnos a második világégből egy jókora lángnyelv Budapestre is bekúszott, és a Gamma épületeibe, gépparkjába szintúgy belövellt, de annak irattárában külön is óriási károkat okozott, pótolhatatlan pusztítást végzett. Az iratok, fényképek, kiadványok legnagyobb része megsemmisült. Ezt követően a családot teljes vagyonek Kobzással sújtották, így a lefoglalt iratok nagy része is zúzdába vagy kemencék tüztérébe kerülhetett.

E kötet háttéranyagában ennek okán foghíjak, aránytalanságok állnak fenn, mindezzel együtt mégis össze kellett hozni az összefüggő és folyamatos történetet. A mértékes tartalom összeállításához ezért igen kiterjedt kutatómunkát kellett végezni, miáltal viszont sikerült egy eléggé elfogadható kiegészítést beilleszteni a töredékes családi és céges hagyatékba. Történeti súlyponteltolódások mindazonáltal mégis kiérezhetőek, de ez már nem olyan zavaró jellegű, hogy bántaná az olvasó visszaemlékező gondolatmenetét.

A kötet megjelenése annak is köszönhető, hogy a Juhász család itthon maradt leszármazó tagjai önzetlenül rendelkezésre bocsátották a birtokukban megmaradt emlékeket, amelyek másolás útján bekerülhettek a nagy történetbe, gondoljunk rájuk hálával nemes közreműködésükért.

Miklauzič István

[Megjegyzés: a visszaemlékező elmondások, a személyes leírások, tanulmányok és könyvek helyenként téves adatokat tartalmaznak. Ebben a leírásban az azoktól eltérő, helyes adatok szerepelnek, amelyek a fellelt hiteles források alapján kerültek rögzítésre. – A [...] -ben lévő utalások a szerzőtől valók.]

Juhász István és a Gamma Rt. életútja

Magyarország a kiegyezés után valamelyest a saját lábára állva egyre erősödött, majd az ezredforduló közeledtével, a nemzet egyre többet kezdett emlékezni közelgő saját nagy történelmi évfordulójára. Az ünnepségek terve 1892-ben került az országgyűlés elé. Elkezdődtek a lázas előkészületek a honalapítás ezeréves évfordulójának megünneplésére és a magyarság történetének európai fordulópontját jelentő esemény méltó megörökítésére. Célja kettős volt: egyfelől bemutassa az ország elért fejlettségi szintjét, másfelől egy külön történelmi részben gyűjtse össze a dicső múlt legszebb emlékeit és műemlékeit. 1896-ra elkészültek a hét irányba kifelé mutató millenniumi emlékművek a Kárpát-medencében: Pozsonynál a Dévény-hegyen, Nyitrán a Zobor-hegyen, Munkácson a várban, Brassóban a Cenk-hegyen, Zimonyban a Hunyadi-várban, Pusztaszeren, Pannonhalmán, majd Budapesten a Hősök terén.

A történelmi készülődés e felfokozott hangulatának idején az édesapa Juhász Andor, tanácsjegyző a Kassai Királyi Táblán. 1891-ben világra jött elsőszülött Zoltán, 1894-ben István nevű fia, akiknek édesanyja Fleischer Etelka, Fleischer Gusztáv Adolf evangélikus kassai kereskedő és a református Tasnádi Kardos Eszter leánya.

A kisebbik fiú, Juhász István, Kassán, 1894. augusztus 20-án született jogász családban.² Iskoláit a Kassai ágostai hitvallású evangélikus Elemi Iskolában végezte 1900–1904 között, kitűnő bizonyítványt kapott. 1904–1907 között a Kassai Premontrei Főgimnáziumba járt, majd a Budapesti Református Gimnáziumban tanult tovább és ott érettségizett 1912-ben. Az iskolaváltás azért következett be, mert az édesapát 1906-ban felrendelték bírónak a Királyi Kúriára Budapestre, családja év végén követte őt a fővárosba. Ekkor Pesten, a Baross u. 28. szám alatt laktak, innen költöztek 1910-ben Budára, az Orlay u. 4. alatti négyszintes villába.

Honvéd igazolványi könyve szerint saját költségen önkéntes címzetes tűzmesterként szolgált a M. kir. 1. honvéd tábori ágyús ezred 5. ütegénél. A tartalékos tiszti iskolát Losoncon, 1912. okt. 1-től 1913. ápr. 1-ig a 6. tüzérdandárnál végezte. A kiképző iskola legjobb lovasai közé tartozott. 1913. ápr. 1-től szept. 30-ig az 1. honv. tüzérezrednél szolgált Budapesten. 1913. aug. 12-én ellátott az 1912/13 évi Emlékkereszttel, Lövegvezető és Irányzó kitüntetéssel. Ha Brassóban szolgált volna, lövegvezető és irányzó tudásával bizonyára belelőtt volna egy üteggel az oláh bitangok ülepébe, akik már 1913. szept. 27-én a Cenk-hegyen felrobbantották az ezredeves magyar emlékoszlopot.

Korán megmutatkozott érdeklődése a műszaki kultúra iránt. 1913. okt. 10. és 1914. máj. 27. között önkéntes gyakornokként dolgozott és minden szerszámgépen gyakorlati munkát végzett Breslauban [*magyarul Boroszló, lengyelül Wroclaw*], a J. Schammel Gépgyárban, majd 1914. jún. 1. és júl. 7. között egy autószerelő műhelyben dolgozott önkéntesként az Automobil GmbH cégnél.

Az I. világháború mozgósításakor, 1914 augusztusában testvérével együtt bevonultak, és mint önkéntes tűzerek küzdöttek egészen addig, amíg olasz fogságba nem estek. A fogságban – míg Zoltán zenekarban és kvartettben hegedült –, István inkább egy hadifogolyszínház szervezésében vett részt, amelyben kellékes volt, de szükség esetén szubrettet is játszott.

Az olasz fronton az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása legfelsőbb dicsőítő elismeréséül a honvédelmi minisztertől Juhász István 1917. januárban a Bronz Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt Szalagján kitüntetést kapta.³ Ezt követte még ez évben az Ezüst Katonai Érdemérem és a Károly Csapatkereszt. Nem sokkal ezután egy fogolyszállítmánnyal hazajött. Későbbi történetéhez tartozik, hogy a hadseregből 1919. okt. 22-én szerelték le: „Késői leszerelését igazolta olasz hadifogságból való hazatérésekor.

Leszerelési illetékek 1 881 Korona összegben kifizettettek.” Juhász István tart. főhadnagyt 1920. szept. 16-án igazolták.⁴

Mint tüzértiszt nyilván behatóan megismerte e fegyvernem működését, valamint a repülő célok elleni küzdelem kezdetlegességét és határait. Mondhatni, az első világháború elején a légi támadásokat még léghajókkal hajtották végre, és ezek ellen ballonvadász ütegeket állítottak hadrendbe, a háború végére viszont már megjelentek a légszaváros repülőgépek, amelyek ellen először forgatható állványra állított tábori tüzérségi lövegeket vetettek be, amelyek a repülési magasság és sebesség növekedése miatt később alkalmatlannak bizonyultak. Csak ezek után alakult ki az önálló légvédelmi tüzérségi fegyvernem, amely sajátos lövegeivel és lövegirányzási módszereivel alapvetően eltért a tábori tüzérségtől. A Nagy Háború szolgáltatában szerzett tüzérségi tapasztalatok nyilvánvalóan számos gondolatot ébresztettek a második világháború legsikeresebb löelem-képzőjének későbbi megalkotójában.

Hazatérése után, 1918. áprilisban elment Breslauba, ahol beiratkozott a Királyi Műszaki Főiskolára, amelyet – nyári kiegészítő szemeszterekkel együtt – 1921. decemberben fejezett be.⁵

Tanulmányait 1929-1930-ban a Magyar Királyi József-Műegyetem Gépészmérnöki Osztályán folytatta, a diploma megszerzésének viszont már nem tulajdonított jelentőséget, hiszen akkor már minden szabadidejét a találmányainak szentelte, és a testvérével közös vállalatuk, a Gamma Rt. felépítésén dolgozott. Első találmányát „Villamos hajtóberendezés” néven már 1930. jan. 15-én bejelentette.⁶

Míg Juhász István Breslauban utolsó félévét járta a főiskolán, azalatt – tőle függetlenül – kutató és szorgalmas mérnökök itthon 1920. május 18-án megalapították Budapesten a Gamma Műszaki Részvénytársaságot,⁷ nagy tervekkel belevágván a jövőbe. Akkor még nem sejthették, hogy jó két hét múlva, június 4-én Magyarországot a nyugati nagyhatalmak egyszerűen feldarabolják, és ezzel

az ő reményteljes kilátásai is alkonyatnak néznek majd elébe. Már ez év végén százezer korona veszteséget voltak kénytelenek elkönyvelni.

A főiskolai félév szeptemberben befejeződött, és Juhász István református szigorló mérnök 1920. október 11-én oltárhoz vezette a r. katolikus Karl Margitot, nyilvánvalóan bízván nemcsak a saját boldogulásukban, hanem Csonka Magyarország jövőjében is.

A műhelynagyságú és veszteségbe menetelni kényszerült kis Gamma Műszaki Részvénytársaság 1921. május 6-iki közgyűlésén az igazgatóság és a felügyelő bizottság lemond, az igazgatóság irányítását egyhangú szavazás alapján átveszi Juhász Zoltán okleveles gépészmérnök és Juhász István a Királyi Műszaki Főiskola Breslau hallgatója.⁸

Ezt az „üzemet” Juhász Andor, az édesapa, abból a pénzből vette meg műszaki képzettségű fiainak, amit a kassai családi ház eladásából kapott. Két öreg esztergapad, egy fűrógép és egy kis marógép volt az 5x9 méteres törött ablakú műhely összes berendezése. Innen indult el a huszadik század egyik leglátványosabb iparvállalati sikertörténete Magyarországon. „Finommechanikai készülékeket kezdtek gyártani, majd szerelvények és csavaráruk előállításával is foglalkoztak. Gépeket vettek, és korszerűsítették a gyártást. Szerény hasznukból fizették a hiteleket és fejlesztettek, ahol jónak látták.”⁹

Ekkorra már az ország borongós hangulata gyászos érzületre váltott. Juhász Andor, az ítélőtábla elnöke az évnyitó ülést a következő szavakkal nyitotta meg: „Hosszadalmas, de felesleges is volna azoknak a fizikai és pszichikai akadályoknak a felsorolása, amelyek az eredményes bírói működés elé tornyosulnak, s amelyekkel az új honfoglalás érdekében mégis meg kell küzdenünk.

A megélhetés kibíratatlan gondjait, a jogfolytonosság megszakadásából származó időnkénti alkotmányjogi aggályainkat súlyosbítja az a mélységes lelki bánat, amely szegény hazánk balsorsa miatt tölt el bennünket. Mi bírák lángoló hazaszeretetünknel s erősen kifejlett

jogérzékünknel fogva fokozottabb gyötrellemmel észleljük a durva erőszaknak és a szégyenteljes jogfosztásnak azt a szűnni nem akaró sorozatát, mely szerencsétlen nemzetünket sújtja. Hát még azok, akiknek bölcsője az elrablott országrészek valamelyik kedves pontján ringott! Még gondolatunk sem szállhat el zavartalanul az apai ház küszöbéhez és jó szüleink sírhantjához. Hiszen úgy lehet, hogy az a durva kéz, amely leszaggatja a magyar utcák és terek ősi nevét, az ő fejfájukról is lekarcolta a gyermeki kegyelet magyar betűit. De amikor a legjobban sajog a szívünk, ugyanakkor kiolthatatlan lánggal lobog fel lelkünkben a megváltás, a feltámadás reménye.”¹⁰ Mintha erre lett volna válasz, néhány nappal ezután, 1921. jan. 12-én Pozsonynál Dévényen, majd febr. 9-én Nyitrán a Zobor-hegyen, cseh légionáriusok felrobbantották a honfoglalás ezeréves évfordulójára épített magyar emlékműveket.

A beszéd jól tükrözte az akkori közérzetet, de a hangsúly mégis arra esett, hogy a nemzeti gyász miatt leszegett fejünket emeljük fel, és előre szegezett tekintettel fejezzük ki akaratunkat jövőbeni sorsunk jobbá tételére.

Három hónap múlva a kis részvénytársaság már el is vérzett. 1921. áprilisban jelentést adtak ki a helyzetükről. „A gazdasági és politikai válságok sorozata, amely az ország kereskedelmét és iparát hosszú hónapok óta állandó válságban tartja, fiatal vállalkozásunkat, amely kezdettől fogva rendkívüli nehézségekkel küzdött, teljesen megbénította. [...] A részvénytársaság még meg sem alakult, csupán az előkészítő munkálatok folytak, midőn az 1920. áprilisi pénzlebélyegzés 7 500 koronával károsított meg bennünket, amit adószámlán könyveltünk el. [...] Súlyosan zavarta a vállalat programját a külföldi bojkott, amely a szükséges gépek és szerszámok beszerzését hátráltatta és az általános áruhiány, amely az anyagbeszerzést nehéz problémává tette. [...] Az óriási drágaság dacára, hogy a tervbe vett villamos kapcsoló gyártása biztosítva legyen, az anyagszükségletet idejekorán fedezni kellett, amelyhez a

tőkét alkalmi társulás formájában a finanszírozó társtól szereztük meg. Számításainkban csalódtunk, a szerződéses terminust betartani nem tudtuk, a konjunktúra rosszra fordult, s a társaság főhitelezője – mielőtt még a teljes összeg folyósítva lett volna – a további folyósítást megtagadta, és pénzének, illetve az ő pénzen vásárolt anyagoknak visszaadását követelte. [...] Az első öt hónap úgyszólván gépek tökéletesítésével, szerszámkészítéssel, anyagok felkutatásával és előkészítő munkával telt el, amely idő alatt tehát csak beszerzés volt, eredményes termelő munka alig lehetett. [...] A gyártási üzemet, mely eladdig a laboratóriummal együtt Dréger Károly ügyvezető igazgató lakásán volt, a folytonos kilakoltatási fenyegetések nyomása alatt, 1920 novemberében a Koszorú utca 14-16. sz. alatt bérelt műhelyhelyiségbe tettük át. [...] Az ezen jegyzőkönyvekben leszögezett tények, pénzhiány és újabb bonyodalmak arra kényszerítettek bennünket, hogy az üzemet február 20-án beszüntessük, mert kellő ellenőrzés hiányában a munkások amerikáztak¹¹ és a gépek megrongálásától tartottunk. A munkások elbocsátása után, a műhely úgyszólván teljesen szerszámok nélkül maradt. [...] A r. t. legnagyobb csalódását a találmányok teljes értéktelensége képezi, amelyhez a legnagyobb reményeket fűztük, és amelyekről végül is kitűnt, hogy 300 000 koronás becsértékük illúziónál nem volt egyéb. [...] Dréger Károly, igazgatósági tagságáról és alkalmazott igazgatói minőségéről lemondott, s neki a laboratórium tárgyai... a hitelezők tudomásával visszaadattak. [...] A részvénytársaságnak a mérlege 49 657 korona veszteséggel zárul, amely a szabadalmak és a laboratórium elértéktelenedése folytán 400 000 koronával öregbedik.”¹²

Az Osztrák-Magyar Monarchia alászállt, a magyar lelkierő, teremtképesség, szellemi fölény, még ha rejtve is, de megmaradt, mert öröktől fogva bennünk van. A nyugathoz képest az erkölcsi fölény mindig is itt, a Kárpát-medence földjén volt, hiszen ez már

előzőleg, a békében is megmutatkozott, amikor a birodalom súlypontja a kiegyezés után Bécsből lassan áttolódott Budára.

Idehaza, a csonka országban, még álltak az ezredéves emlékművek, ezek is erőt sugalltak, ösztökélték hazánkfiait arra, hogy mindenki segítsen először talpra állni, majd emelkedni. A kezdeti kísérletek elbukását követően hamarosan újabb kezdeményezések születtek, a kudarcok sok esetben csak fokozták a felemelkedés felé ágaskodó harci kedvet. Az ország nagy része leszakadt, de a nagyhaza a szívekben és az elmékben továbbélt. A nagy valami elveszett, de sok kis valami elindult. Elindult a leventemozgalom, és haderő nőtt ki belőle, a kezdeti sufnikból és műhelyekből üzemek és gyárak épültek fel.

Míg Trianon után – miképpen 1849 után is – számosan az országban feketére festették szobáikban a bútorokat, amikor legtöbben fekete ruhában álltak oltár elé az esküvőn, addig mások csak azért is életerőre kaptak, és lendületet vettek a megújodáshoz, munkához láttak. Így volt ez a Juhász testvérek esetében is. Induljon az ő történetük egy rövid visszatekintéssel a Konkoly-könyv alapján.

„Ezerkilencszázhuszonegyben nagy volt az öröm az Orlay utca egyik gesztenyefákra néző lakásában, amikor hazajött húsvéti szünidőre Juhász István, a breslaui műszaki főiskola hallgatója. Szülei szinte azóta nem látták, hogy érettségi után, 1912-ben beállt önkéntesnek. Itthon, Magyarországon, közben csúnya világ járta. A fiúk alig ismertek rá Budapestre, amikor kiszabadultak a fogságból. Apjukat, a pesti ítélőtábla elnökét bebörtönözték a vörösök, a fővárosban minden a feje tetején állott. A fiúk figyelték a furcsa időket és tervezgettek. Technikusnak készültek, pedig a családban annak előtte a legtöbb családfő jogi pályán működött. Amint lehetett, megint külföldre utaztak, onnan jött haza István a húsvéti szünetre. Tanulmányai befejezéséhez még egy tanév hiányzott.

Húsvéthétfőn délután egyedül maradt otthon. Leült a puritán egyszerűséggel berendezett szülői lakás egyik kényelmes karosszé-

kébe és újságot olvasott. Különösebben egyik rovat sem érdekelte, mert a hazai dolgokról alig tudott valamit, nem értette az összefüggéseket. Egy hirdetésen azonban megakadt a szeme: »MECHANIKAI MŰHELY ÁTADÓ. Érdeklődők „Azonnal” jeligére írjanak.«

Ez volt régi álma, egy finommechanikai műhely. Éppen most gondolkozott volna, amikor valósággal kínálkozik a megoldás? A következő percben már írta a levelet, maga szaladt le az első postaszekrényhez. Harmadnap a két Juhász fivér ott ült a Koszorú utcai műhelyben, alkudoztak a tulajdonossal. Piszkos, szűk műhely volt, törött ablakokkal, összesen két esztergapaddal és hiányos felszereléssel. Igaz, az egyik eszterga hadviselt volt, a háborúban gránátokat forgácsoltak rajta. Ez volt a kis helyiség egyetlen nevezetessége, műszaki szempontból azonban sok haszna nem volt. A két fivér mégis úgy érezte, összedől a világ, ha nem lehet övék a műhely.

A világ nem dőlt össze; Juhászék megegyeztek a tulajdonossal. Szüleik eladták a kis kassai házat s ebből kifizették a vételárat. Még maradt is egy szerény összeg, arra, hogy megindíthassák az üzemet.

— Most tehát itt volnánk, — mondta Juhász István, amikor először nyitották ki önálló műhelytulajdonosként a rozoga ajtót. — A kérdés csak az, hogyan maradhatunk itt?

Már az első napok azt mutatták: nagyon nehezen. Nyersanyag-gondok, pénzügyi nehézségek, bizonytalan idő, — a helyzet egyáltalán nem kedvezett az e fajta vállalkozás beindításának. Szakértelemben és lelkesedésben nem volt hiány, csak a kedvező körülmények késtek.

A fivérek maguk álltak az esztergapad mellé. A legapróbb csigafűrőtől kezdve mindent végigtanulmányoztak, hogy tökéletesen ismerjék a műhelymunkát. Aztán Juhász Zoltán nyakába vette a várost. Felkereste a szomszédokat, meglátogatta az ismerősöket, mindenütt érdeklődött, nincs-e valami javítanivaló? A szomszédok adtak is munkát, de az ismerősök nagyon meglepődtek.

Hadüzenet a »havi fix«-nek

Akkoriban Magyarországon a tőzsdeláz tombolt. Lenéző mosollyal fogadták a Juhász-műhely jelentkezését. Sehogy sem értették, hogyan foglalkozhatnak ilyen kilátástalan dologgal, amikor percek alatt a tőzsdén milliókat lehet megkeresni. De, azt sem voltak képesek felfogni, mi üthetett egyáltalán a Juhász-fiúkba. Édesapjuk magas rangú bíró, jogászi körök benne látták a legmagasabb bírói méltóság, a Kúria elnöki tisztségének jövőendő viselőjét. Mit kísérleteznek hát holmi műhelymunkával, ahelyett, hogy valami »tisztas-séges állás« után néznének? Ők igazán megtehetik, vannak megfelelő összeköttetések, csak egyet-kettőt vesznek igénybe és már meg is van a »havi fix«, a biztos állás. A Juhász fivérek azonban más állásponton voltak. Nehéz időkben is kitartottak eredeti felfogásuk mellett, amit még a szülői házból hoztak magukkal.

— Lehetetlen az — mondogatta gyakran édesapjuk, Juhász Andor —, hogy a becsületes és komoly munka ne hozza meg minden esetben a maga gyümölcsét. Mindegy, milyen vihar tombol, milyen világ járja, mert ez az igazság független minden egyébtől. Önmagában van és csak elhatározás kérdése, ki valósítja meg. Juhász István és Zoltán fanatikusan hittek ebben az igazságban. Az első évek néha hol az egyik, hol a másik hitét ingatták meg, de egyszerre ketten sosem kételkedtek, úgyhogy egyikük mindig ott volt és eloszlatta a másik pillanatnyi elkeseredését.

Kottaállvány, családi körben

Munka akadt, de a pénz folyton változó értéke nagy terhet jelentett. A két Juhász elsőrendű kötelességének tartotta, hogy a munkásokat lehetőleg minden anyagi gondtól mentesítsék. A műhely pusztá fenntartása is hőstett-számba ment abban az időben, hát még ilyen módon való fenntartása!

Az első karácsony közeledett. Juhászék váratlanul nagyobb megrendelést kaptak. Kottaállványokat is rendeltek náluk. A két nagy dologra hivatott fiatal konstruktőr olyan boldogan fogadta ezt a megrendelést, mintha a legmagasabb rendű műszaki feladatot bízta volna rájuk. Hiszen így vált lehetővé, hogy a munkások karácsonyi jutalmat kaphassanak.

A szállítás azonban sürgős volt s csakhamar kitűnt, hogy a műhelyben nem készülhetnek el időre. Így aztán a két Juhász esténként hazavitt a félig kész kottatartókból és családi körben pingálták az állványokat, hogy legalább a festés ne raboljon el időt a nappalokból. Késő éjfélig dolgoztak otthon, de a munkások a Gamma-műhelyben azért is kaptak karácsonyi ajándékot!

Hogyan lehetünk repülő?

István nem felejtkezett el közben egyik régi álma megvalósításáról. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a légvédelemnek korszerű irányzó berendezésre lenne szüksége. A támadó ellenséges repülőgép követésére két megoldási mód van. Az egyik a szögsebességes, a másik a lineáris.

A szögsebességes irányzókészülékek azokat a szögeket mérik, amelyekkel a haladó repülőgép a megfigyelés vonalától elmozdul. Ezeket a szögeket kiértékelve következtetnek a gép sebességére és irányára. A lineáris megoldás viszont a gép mozgását s annak vetített útját veszi figyelembe, hogy a repülőgép leküzdésének löelemeit megállapítsa.

Juhász István sokat foglalkozott a két megoldással és arra a meggyőződésre jutott, hogy a lineáris rendszeré a jövő. Tulajdonképpen ennek a felismerésének köszönhető a magyar találmány világhíre, illetve annak, hogy a lineáris rendszerre jobb megoldást talált, mint amilyen az addig ismert lineáris löelemképzőké volt.

Ez tehát az elmélet, de hiányzott a gyakorlati megoldás. Sokáig hiányzott. István éjszakákat töltött a kísérletezéssel, de sehogy sem talált olyan szerkezetre, amely tökéletesen alkalmazkodnék a repülőgép mozgásához, illetve kis pályán ugyanazt az utat írja le, ugyanolyan hajlékonyan, mint a repülőgép, pontosan követve közben a gép meglepetésszerű irányváltozásait.

A szórakozott feltaláló

Istvánt mind jobban foglalkoztatta a probléma. Ebben az időben elképzelhetetlenül szórakozott volt. Előfordult például, hogy a kisasszonyának leveleket diktált. Szaporodtak a jelek a gyorsíró-füzetben, fogytak az elintézendő levelek. István vette a kalapját, kabátját, kilépett az ajtón és még mindig diktált. Az ügyes kisasszony mellette ment. Így értek a villamosmegállóhoz és Juhász István felhágott a lépcsőre. A kisasszony ijedten rászólt:

— Én is menjek?... Juhász István felrévedt:

— Persze, persze... Dehogy jöjjön. Észre se vettem, hogy már nem az irodában vagyunk...

A sok töprengés mégsem volt eredménytelen. A meg-oldáshoz azonban, mint már olyan sokszor történt az emberi találmányok sorsában, mégis egy véletlen segítette a feltalálót.

Otthon volt egyszer, a szülői háznál. Édesanyja aggódva nézte, hogy fia sápadt, sovány és látszott rajta, milyen mélyen foglalkoztatja a találmány.

— Nagy baj van, Pistikém – szólt rá tréfásan.

István szórakozottan kérdezte:

— Mi a baj, mama?

— Eltörött a papa kedvenc foteljének a lába. Igazán megcsinálhatnád. Mióta műhelyetek van, semmi hasznokat nem veszem. Azelőtt minden ilyen apró-cseprő javítást elvégeztetek a háznál. Sőt,

apátok azt mondja, néha azért rontottatok el valamit, hogy legyen min fűrni, faragni...

— Jó, jó, mama kérem, adja ide azt a fotellábat.

A karosszéknek nem a lába törött el. Egyszerűen levált róla a görgő, azt kellett felerősíteni. István pörgette a görgő kerekét és érdeklődve látta, hogy az minden irányba »beáll«, akármerre forgatják. Megpróbálta az asztal lapján is, mind lelkesebben. Hiszen ez volt az, amit keresett! Így jött rá Juhász István a Gamma-Juhász löelemképző legfontosabb alkotórészére, a mérőgörgőre.

Gyűrű a zálogházban

Másnap hozzákezdtek az első löelemképző építéséhez, miután a görgővel készült modell igazolta, hogy ez a legalkalmasabb megoldás.

Az első löelemképző másfél évig készült. Története a két Juhász fivér egész vállalkozásának hőskora. Valósággal elloptak a napi robotmunkából egy-egy órát, hogy dolgozhassanak a nagy álom megvalósításán. Mert közben robotmunkát kellett végezni, hiszen visszatérő terhek voltak és a gondok nem fogytak attól, hogy a műhelyben sokat ígérő ötleten dolgoztak.¹³

Az idő múlása egyre gyorsabbnak tűnt, hiszen örömteli élmények is reptették Juhász István gondolatait, a műhely mellett ott volt már kis családjának szemefénye is. Akkoriban a VIII. ker. József körút 69. I. em. 25. számú lakásban laktak, ahol 1923-ban megszületett Eszter nevű leánya.

Miközben a csonka országban zakatolnak az agyak, a szívek, a gépek, építjük a jövő cégét és országát, az emberek megtudják, mi zajlik a hajdan volt végeken. 1924-ben halljuk a híreket, miszerint a kisantant gonoszai Zimonyban és Munkácsen is felrobbantották az ezredéves magyar emlékoszlopokat. Aztán a lelki megrázkódtatás után visszazökkenünk az itthoni cselekvő valóságba. Ez év tavaszán

nagy változás áll be a Gamma Rt. életében. „Az első kis bérműhely a VIII. ker. Koszorú utca 14-16 sz. alatt már szűknek és nem megfelelőnek bizonyult, ezért az üzem az I. ker. Fehérvári út 81. sz. alatti saját telkén létesített műhely- és irodaépületbe költözött át. Egyúttal a berendezés is új, modern precíziós gépekkel nyert kiegészítést.”¹⁴

A Juhász család is költözik, 1925. szept. 14-én a XI. ker. Horthy Miklós út 65. I. em. 2. számú lakást bérelték ki, ahol 1926-ban megszületett Eszter kishúga, Judit. [E186]

„A vállalkozás jövedelme hullámozott. A hullámok mélypontján bizony előfordult, hogy a két fivér biciklit bérelt, mert nem volt pénzük villamosra, de megtörtént az is, hogy Juhász Andorné, akkor már a Kúria elnökének felesége, zálogházba küldte családi ékszereit, hogy fiaiknak legyen miből a munkásokat fizetni. Akkor viszont, amikor a hullám felfelé tört, amikor nekilendült átmenetileg a műhely forgalma, a legtöbb, amit elértek, az volt, hogy adósságaikat kifizethették és visszavitték az Orlay utcába a szülők gyűrűjét a zálogházból. Aztán megint gondok, megint kisebb fellendülés.

Másfél év múlva elkészült az első löelemképző. Akkor már nem a Koszorú utcában volt a műhely, hanem Budán, a Fehérvári úton. Itt történt az eset, amikor az első löelemképző ott állt készen, a műhely közepén. Duhaj volt csak mellette, meg egy kis inas, aki takarította a műhelyt.

— Várjál, Pista — szólt rá az inasra Duhaj, — majd a sarokba tolom a műszert, nehogy felboruljon. Holnap lesz a bemutatás a hadseregnek, szép lenne, ha most, utolsó pillanatban valami baj érné.

— Segítsek, Duhaj úr kérem?

— Dehogy segíts. Nem engedtem én hozzányúlni ehhez senkit, a gazdáinkon kívül. Majd én...

Derült égből villámcsapás

Tolni kezdte. A jó pár kilós műszer egy darabig engedelmeskedett, de közel a falhoz három lába közül az egyik beleakadt a padlóba. Megbillent. Duhaj utánakapott, de már ő maga is elvesztette egyensúlyát. Irtózatos robajjal zuhant a cementpadlóra másfél év minden munkájának eredménye. Utána csönd lett, a teljes meghiúsulás csöndje.

Duhaj teljes negyedóráig ült szótlanul és mozdulatlanul az összetört löelemképző mellett. Egyszerűen nem tudta, mihez kezdjen. A kis inas messze elfutott, mert sejtette, mit jelent ez a nagy szerencsétlenség.

Aztán Duhaj odavánszorgott a telefonhoz és felhívta »István gazdát«. Valósággal vágyott arra, hogy rettenetesen összeszidják, mert ettől – érezte – megkönnyebbül egy kicsit.

Nem ez történt. István végighallgatta a vonal túlsó végén Duhaj izgatott, sírásba csukló jelentését, aztán csendesen, nyugodtan megszólalt:

— Az egésznek én vagyok az oka, a konstruktőr. Éreztem, hogy nem egészen jók a készülék fogantyúi, nem törődtem eléggé a dologgal. Most aztán baj lett belőle. Öt perc múlva egyébként ott vagyok. Addig ne csináljanak semmit.

Bezzeg csináltak azután. Valahonnan, Isten tudja honnan, előkerültek a műszerészek. Felemelték a csillogó szerszámot, megsimogatták, megvizsgálták. És azt tették, amit Juhászék balsiker után szoktak: újult erővel munkához láttak. Este tíz óra felé már úgy látszott, hogy ha minden jól megy, reggelre helyrehozhatják a hibákat.

Duhaj ekkor megkérte gazdáit, menjenek át a szomszédos kiskocsmába. Hiszen ő már magkapta a szükséges útbaigazításokat, s ha valamire szükség lenne, majd átüzen a vendéglőbe.

A színes abrosznál a két fivér farkasétvágygal vacsorázott. Aztán, a sarokban megszólalt egy citera. Lobogó vörös hajú, furcsa figura

pengette. Közben jöttek a biztató üzenetek a műhelyből, egy-egy fáradt munkás betért egy pohár borra, aztán ment vissza Duhajhoz.

Amikor az utolsó tejeskocsik végigdübörögtek a Fehérvári úton és a kelő nap rézsínű sugarai élesebbek lettek, ott állt készen a kijavított löelemképző. Körülötte holtfáradt munkások, akikről csurgott a veríték és szemükből sugárzott a jól végzett munka megelégedettsége.

Így volt lehetséges, hogy Hajmáskéren, a tüzérségi lőtérén bemutatthassák az új magyar technikai csodát, a Gamma-Juhász löelemképzőt. Bömböltek a légvédelmi ütegek, a kék égen fehér célzsákot vontatott egy repülőgép. Néhány lövés, néhány robbanópont és az egyik gránát beetalált az ellenséges repülőt jelképező célzsákba!

Óriási csodálkozás, nagy siker! Ilyen légvédelmi lövészetet még az Öreg Futóné sem látott, a híres hajmáskéri magaslat, amelynek csúcsa pedig, a magyar tüzérségi tudománynak éppen elég bravúriját megérte.

A hajmáskéri siker azonban elszigetelt jelenség maradt. A löelemképző gyermekbetegségekkel küzdött, úgy hogy gyakran jelentkeztek üzemzavarok. A szakértők látták, hogy az ötlet zseniális, a megoldás is jó, csak a kísérő üzemzavarokat kellene valahogy kiküszöbölni.

A csodálatos »kalapskatulya«

Baráti beszélgetéseken persze sok szó esett a löelem-képzőről.

— Attól félek — mondta valaki —, hogy túl bonyolult a szerkezet.

— Dehogyan bonyolult — válaszolta Juhász István. — A fejlődés kezdetén elég komplikált volt, de ma már ott tartunk, hogy minden része könnyen megközelíthető. Az esetleges javítást kevés szakismerettel elvégezhetik a szerelők. Hogy kézzelfogható adatot mond-

jak: csak hússzor annyi alkotórész van benne, mint egy írógépben. Ez igazán nem sok.

Most valaki más kérdezte:

— És hogyan magyaráznád el annak az egyszerű tüzernek, aki mondjuk négy elemít végzett: miként működik ez a szerkezet?

— A löelemképző tulajdonképp olyan, mint valami nagy kalap-skatulya. Ebben a skatulyában van egy kis kerék, a mérőgörgő. Ha a löelemképző távcsövét ráirányítom a repülőgépre és a távcsővel követem a gép mozgását, az a kis kerék – a mérőgörgő – pontosan olyan utat ír le a kalapskatulyában, mint az ellenséges repülő az égen. Az lesz az iránya, a sebessége, szóval valósággal átveszi a repülőgép mozgását. A mérőgörgő működése közben különböző szerkezeteket mozgat, amelyekről leolvasható, milyen irányból, milyen sebességgel jön a gép, mekkora távolságban van, vízszintesen repül-e vagy bukva stb. Ezeket az adatokat mind önműködően kiszámítja a görgő útjából a »gondolkodó gép«, vagyis megvannak azok a löelemek, amelyekre a légvédelmi ágyúnak szüksége lehet, hogy eltalálja a célt. Más most már nem kell, mint hogy a löelemeket megfelelő elektromos berendezéssel az ágyúhoz továbbítsuk és leadjuk a lövést.

A feltaláló mosolyogva folytatta: — Ennyit a tüzer számára, aki négy elemít végzett. Nektek viszont elmondom azt is, hogy irányzó-készülékünk figyelembe vesz minden tényezőt, amelyek a lövést befolyásolják. Ilyen a szélirány, a szélesebesség, a levegő súlya és a lövedék kezdősebessége. Fontos természetesen, hogy az összes műveletet folyamatosan végezze a löelemképző, hogy az egyes lövések vezénylésére ne legyen szükség, hanem azok bármely pillanatban, tetszés szerinti gyorsaságban leadhatók legyenek.”¹⁵

Légvédelmi löelemképzőt már az első világháborút követően elkezdtek alkalmazni, több-kevesebb sikerrel, ingadozó megbízhatósággal. Ezek közül leginkább említésre méltó az először Szabó Sándor által 1928-ban szabadalmaztatott és a Gammában készített

lőelemképző műszer, amelynek a találati aránya igen alacsony volt. Aztán megjelent a Kéler-féle készülék,¹⁶ amelyet a Süss Nándor Rt. 1929-ben kezdett el gyártani, ennél a készüléknél a hatékonyabb célkövetésnek köszönhetően a hibaszám már kisebb volt. Mindezek után készült el az 1926 óta kitartóan folytatott tervezés és kísérletezés után Juhász István találmánya, a Gamma-Juhász lőelemképző, amely már merőben új és szabadalmaztatott megoldásokat tartalmazott. Lényegében már egy olyan elektromechanikus célszámítógép volt, amely az ellenséges repülőgép irányából, magasságából és sebességéből, illetve a légvédelmi ágyú paramétereiből automatikusan kiszámította azt a találati pontot, amelynek alapján beállíthatták a légvédelmi lövegeket és a lövedékek gyújtószerkezetét. A fejlesztési folyamat során természetesen jelentkeztek a kezdeti nehézségek és a velejáró balsikerek, nem kevésbé az emberi tényezőként megnyilvánuló lelki és idegrendszeri feszültségek is. A megpróbáltatások tanulságait azonban, a tudás biztonságával és erős hittel, a résztvevők a további fejlesztések során hasznosítani tudták, és ez vezetett el végül a fényes hazai és nemzetközi sikerhez. Eleddig a nagy kockázat mindazonáltal minden munkafázisban ott lebegett a szemük előtt, siker lesz-e a vége, vagy kudarc?

„Végre 1928-ban elkészült az első Juhász-féle lőelem-képző.¹⁷ A kezdetleges készülékhez 30 000 pengő kellett. [...] A jó barátok alkalmi egyesüléséből valahogyan összehozták a vállalkozást. A lőelemképző kifejlesztéséhez dr. Fabinyi Tihamér egyetemi tanár, a későbbi felsőházi tag, kereskedelmi és pénzügyminiszter és gróf Festetics Sándor volt honvédelmi miniszter biztosította a szükséges 30 ezer pengő tőkét.¹⁸ Magyarországot kötötte a trianoni rendelkezés. Itt nem lehetett komolyan gondolkozni a találmány értékesítéséről, mert hiányoztak az előfeltételek. A magyar hatóságok ugyanakkor megengedték, hogy a két Juhász fiú a svéd hadsereg meghívásának eleget tegyen. Juhász Istvánnak húsz svéd korona volt a zsebében,

amikor a Bofors-gyár vezérigazgatója a megbeszélés végén így szólt:
— Adjám most a 20 000 korona előleget, vagy ráér később is?

A következő év tavaszára kellett elkészíteni az első megrendelt készüléket. Persze, a gyorsíramú munkában nem volt teljesen kész a gép. De már vonatra kellett tenni, ott a stockholmi repülőtéren kapkodva rakták össze. Az idegek pattanásig feszültek, a találmány első próbája volt ez, és a svéd tüzérek még azt sem tudták, miről van szó. Röviden ennyi történt: egyetlen lövés sem sikerült. De a gyár igazgatója nagyon udvarias volt, egy szóval sem tett szemrehányást. Ő is bízott a találmányban, a kudarc ellenére.”¹⁹

„1929 októberében 20 ezer dolláros ipari jelzálogkölcsönt vettek fel és lényegében ez a kölcsön alapozta meg a légvédelmi készülék kifejlesztését, és segítette Juhászékát abban, hogy a gazdasági válság ellenére a Gamma továbbfejlődjön, bővüljön.”²⁰

„A svéd szakértő Karlskogát hívja.”²¹

Az elért eredményeknél természetesen nem álltak meg a Juhász fivérek. Csiszolgatták, javígtatták a találmányt és – várták a jó szerencsét. Azt a jó szerencsét, amelyet úgy szoktak emlegetni, hogy »csoda történt«. A csoda késett ugyan, de megtörtént.

1930

Ezerkilencszázharminc körül Budapesten járt a világ egyik legnagyobb svéd ágyúgyárának az igazgatója. Európai tanulmányúton volt, Pestre tulajdonképp nem is készült, de sokat hallott már a magyar főváros természeti szépségeiről és elhatározta, itt piheni ki az utazás fáradalmait.

A fővárosban magyar tűzértisztek mutogatták neki a közismert nevezetességeket. Közben persze szakkérdésekről is sok szó esett.

— Érdekes — jegyezte meg az igazgató —, hogy a magyar tűzérek, akik teljesen lépést tartanak a modern tűzéség fejlődésével, valameről elfelejtkeznek. Kérdően néztek rá.

— A légvédelmi tűzéség — magyarázta, — mind nagyobb jelentőséggel bír. Ennek a tűzéségnek viszont, legsúlyosabb problémája az irányzó berendezés. És maguk, uraim, mindenről érdeklődnek, csak arról nem, hogy állunk ma légvédelmi irányzó berendezések dolgában? A magyar tisztok nevettek.

— Persze, hogy nem érdeklődtünk erről — mondta egyikük. — Hiszen van egy magyar találmány, amely megoldotta a problémát.

Nem telt belé egy negyedóra, a svéd igazgató a Gamma gyárban vizsgálta a löelemképzőt. Újabb tizenöt perc múlva a pesti interurbán központban a svéd gyárat kérték, ahonnan a telefonbeszélgetés eredményeként csakhamar egy szakember utazott Budapestre, Juhász István löelemképzőjének tanulmányozására.

1931

Hamarosan megkapták Juhászék a svéd megrendelést. Egyelőre egy készülékre szólt, amelyet majd bemutatnak a szakértőknek. Ez volt az első komoly anyagi segítség, tíz év küzdelmei után. Most már legalább nem kellett azon töprengeni, miből vesznek új szerszámot, ha a régi eltörik.

Két rossz lövés, egy halott

Közben elkészült a svéd rendelés. A szállítmánnyal maga István utazik külföldre. A készülék motorjai utolsó percben érkeznek meg. Már az volt a veszély, hogy a célzsák vontatására ott tartott hidroplán a rossz időjárás miatt bevonul ezredéhez. Akkor pedig, várhattak volna tavaszig, amíg egy újabb célzsák vontató alkalmatosság akad, amellyel kipróbálhatják a löelemképzőt.

Utolsó nap, szinte az utolsó órában mégis sor kerül a bemutatóra. Az üteghöz gyakorlatlan kezelőket osztanak be, Juhász István kívánságára. Így is működni kell a löelemképzőnek.

Kimegy a két első lövés, aztán megnémul a tüzelőállás. Valami baj történt volna?

Izgalmas percek. Jelentés érkezik. Az egyik kezelő elfelejtett tüzeléskor elugrani a lövegtől és a hátrasikló cső összepréselte a szerencsétlent.

A halálos baleset miatt abbahagyják a gyakorlatot. István a legközelebbi postára ballag és keserű hangulatban sürgönyöz haza a balsikerről. Sürgönyében mindössze ennyi áll: »AZ EREDMÉNY: KÉT ROSSZ LÖVÉS, EGY HALOTT.«

1932

A találmány azonban a balsiker ellenére is »egyenesben« van. Tavasszal újabb svéd lögyakorlaton mutatják be, tizenkét nemzet katonai szakértőinek. Megint keserves kísérő körülmények, a készülék beosztása nem felel meg a svéd ágyúk skálájának. Papírskálákat ragasztanak rá, ezek meg minduntalan leszakadnak a viharos szélben.

Sírógörcs az autósor végén

A siker mégis teljes. Tizenkét nyelven tör ki az elragadtatás a szakértőkből, amikor az első lövések eltalálják a célszakot.²²

Mindenki a feltalálót keresi, hogy elsőnek gratuláljon. Neki-támaszkodott az egyik kocsinak és keserves zokogás rázza. Idegei felmondták a szolgálatot, sírógörcsöt kapott a rengeteg izgalomtól. Hiszen *minden* ezen a bemutatón dőlt el...

Tegyük hozzá: a legkedvezőbben dőlt el. A gyárat elhalmozzák érdeklődéssel, külföldi rendeléssel.²³

„1932-ben kellett bemutatni másodszor a találmányt. A svédek 13 nemzet – a magyar állam és 12 külföldi ország – szakértőit hívták

meg a bemutatóra, amelyet Karlskogában tartottak. A két magyar fiatalembernek csak annyi előnyt adtak, hogy két nappal előbb próbát tarthassanak, mert erre alkalmuk addig egyáltalán nem volt.

A próba sikerült, a 13 lövés mind kifogástalan volt. Most már nyugodtak voltak, jöhet a vizsga. A nemzetek képviselői fölényes gúnnyal nézték a Juhász-fiúk masináját, de aztán, amikor a repülőgépek találata 20 százalék volt, levett kalappal álltak a csodakészülék előtt. A Juhász-fivérek karrierje elindult. A világlapok, szaklapok hasábos cikkekben hirdették a magyar zsenialitást. Nagy dologról volt szó: az emberiség védelméről.”²⁴

1933

A svédországi sikerek Kína és Perzsia részére szóló megrendeléseket hoztak és beindult a németországi értékesítés is. Itt próbakészülékek szállítása és gyártási jogok átadása is történt.²⁵ A cég belföldi megrendeléseket is kapott, főleg állami szállításokra. A külföldi megrendelések szakszerű lebonyolítása ismét az irodák és műhelyek átrendezését, részbeni bővítését tette szükségessé.

1934

Az állandó fejlesztések mellett a Gamma Rt. gazdasági tevékenysége robbanásszerűen bővült, az üzleti forgalmat kétszeresére sikerült növelni, javában folynak a kiszállítások. A külföldi kapcsolatok állandó bővüléséről szól a közgyűlési beszámoló.

„Tengerentúlra is mennek löelemképzők. Perzsiában²⁶ maga a sah veszi át a hadsereg részére szállított műszereket. Részletesen megvizsgál mindent, végignézi a lövészetet, aztán csak ennyit mond:

— Cheili hub! [Nagyon jó!]

Környezete állítja, hogy ilyen dicséretet sem azelőtt, sem azóta nem hallottak tőle.”²⁷

Ebben az évben már javában folyt a kínai hadsereg korszerűsítése és megerősítése, hiszen keményen hadban álltak Japánnal, amely 1931-ban elfoglalta Mandzsúriát, azzal a céllal, hogy Kínát politikailag és katonailag az uralma alá hajtja, és az ott található fontos nyersanyaglelőhelyeket, a hatalmas munkaerőtömeget és élelmiszerkészletet onnan biztosítsa a maga számára. Megrázó hadieseményekre került sor.

A Gamma Rt. képviselőjében ekkor már tizededik alkalommal járt Kínában Szerdahelyi József, 1934 tavaszán éppen Hangchowban [*ma: Hangcsou*], a Jangce-folyó torkolatában, a Tengermelléken. Leírása szerint a szállodában szobaszomszédja Shan-Shuel Jong ifjú tábornok volt. „Saját csapataitól körülvéve jött Chiang-Kai-Sek látogatására, aki ebben az időben aratott döntő győzelmet a kínai vörös felkelőkön. A csata tőlünk húsz kilométerre zajlott le. Olyan ádáz harcot vívtak, hogy a közel 36 órás küzdelem után 6 000 halott maradt a csatatéren. A szalmapapucsos kormánycsapatok ott vonultak el az ablakom alatt. A felfegyverzett katonák nyakában ott lógott utolsó védelmi eszközük, a kínai bárd, amellyel közeltámadás esetén egyetlen csapással halálos sebet ejtenek ellenségeiken.”²⁸ Az itthoni archív iratanyagok hiányát pótolni igyekezendően idéztük meg ezt a visszaemlékezést, hiszen ekkor már hadrendbe állítva működtek a Gamma-Juhász löelemképzők ebben a térségben is, ahová a gammás szakemberek katonai tanácsadóként a kiszolgáló személyzet képzésében működtek közre.

1935

1935. szept. 4-én az Iráni Császári Hadsereg tisztje ismét Budapesten tárgyal a Gamma Rt. igazgatójával, Juhász Zoltánnal, vala-

mint a Bofors AB képviselőjével, és jegyzőkönyvezik a következő rendeletét löelemképzőkre – nyilván a Bofors légvédelmi ágyúinak szállításával együtt – Iránba. Az irat szerint az első készülékek ekkor már bevetésben működtek a perzsa légvédelemben, valószínűleg 1934 óta. Ungváry Béla ugyanis már a harmincas évek elején járt hivatalos úton Perzsiában, hogy segítse a löelemképző beüzemelését.²⁹

Gyáron belül ekkortájt egyébként papírkészítő tevékenységet is kellett folytatni, de az igények megnövekedése okán ez évben külön üzemet létesítettek „Gamma” Műszaki és Színespapírok Gyára Kft. néven Pesten. Hazai viszonylatban eddig nem gyártott papíripari cikkeket készítettek, az anyagbeszerzés nehézségeit kiküszöbölendő.

„A gyár optikai részlege 1935-ben alakult meg és nulláról, hiszen onnan indult, öt év alatt több mint harminc főt foglalkoztató sikeres üzemággá nőtte ki magát.”³⁰

Miképpen több nagyvállalat, a Gamma Rt. is igyekezett több árucikk esetében kiváltani a kényszerű behozatalt és önellátásra berendezkedni. A szövetséges hatalmak által életbeléptetett tengerzár elrekesztette hazánkat is a tengerentúli nyersanyagforrásoktól és piacoktól. A nyersanyag behozatala csak nemes valuta ellenében és hihetetlen nehéz szállítási feltételek mellett volt lehetséges. Mindemellett az ellenséges államok nem akarnak eladni nekünk nyersanyagot, tudván azt, hogy ezzel fegyvert adnak ellenségeik kezébe. Később, 1940-ben az önálló öntöde megépítése is ugyanezt a célt szolgálta.

A löelemképző mellett természetesen megvolt a Gamma sajátos és különleges műszaki gyártmányainak széles választéka, amely az akkori világszínvonalat képviselte. Ilyenek voltak a mérnöki műszerek, katonai műszerek, regisztráló készülékek, sebességmérők, tudományos műszerek és készülékek, kísérleti berendezések, filmipari készülékek, kondenzedények, megrendelésre elvállaltak különleges precíziós és finommechanikai munkákat is legmodernebb

technológiáik meglétének köszönhetően. A Gamma ekkor már a svájci Wild AG cég magyarországi vezérképviselőjét is ellátta.

1935. nov. 22-én Gömbös Gyula miniszterelnök előterjesztésére Horthy Miklós kormányzó Juhász Istvánnak közhasznú érdemes tevékenysége elismerésül a magyar királyi kormányfőtanácsosi címet méltóztatott adományozni.³¹

1936

Az 1936-ban Svédországban megtartott sikeres próbák után év végén a Gamma Rt. nagy megrendelést kapott a svéd államtól. A vállalatnak egyúttal kötelezettséget kellett vállalnia arra, hogy a megrendelés egy részét ott fogja legyártani. Erre a következő évben már sor került.

A svéd Bofors cég kiadványa szerint 1936 elejétől kaptak rendeléseket lövegekre egyre növekvő mértékben Kínából és Sziámból [*ma: Thaiföld*].³² Egyéb forrásokból merített adatokból kitűnik, hogy a Gamma-Juhász lövegművezők már a svéd légvédelmi ágyúk piaci térnyerése előtt rendszerbe állításra kerültek – Iránon kívül – a két távol-keleti országban.

1937

1937. jún. 15-én Juhász István feleségül vette Fábry Erzsébet „Pötty” prima balerínát, az Operaház táncművészt, ezt követően észak-európai nászútra mentek. Norvégiába, Izlandra is elutaztak, az ottani tartózkodásukról filmet őriz a család.³³ December 3-án beköltöznek Budatétényben a Jókai Mór u. 19-21 sz. alatti udvarháznak épült panorámaavillába.

„Létrejött a Svenska Gamma Finmekaniska Verkstadt AB leányvállalat, a fióküzem Stockholmban, az Industriegatan 4. szám alatt kapott helyet. Az üzemvezetés a magyar tisztviselők és művezetők

révén a Gamma kezében volt, az üzemi létszám mintegy felét azonban svéd munkások tették ki.”³⁴

„Az 1937. évben jelentős svájci megrendelés érkezett három éven át történő szállításra, kisebb darabszámra pedig Ausztriából és Hollandiából, a gyártás késedelem nélkül megindult. Az éves rendelésállomány nyolcvan százaléka külföldi eredetű, a legjelentősebb hányadot a svéd export képviseli. Legjelentősebb a svéd állami megrendelés. Ennek egy része Svédországban kerül legyártásra és ezért Stockholmban Kováts Béla ny. százados neve alatt bejegyzett fióküzemet létesítettek és a svédországi gyártást belföldi cég közreműködése mellett lebonyolították. Ez a fióktelep más irányú közvetlen megrendeléseket is lebonyolít. Ezt olyan esetekre tervezték, amikor a budapesti gyártás nem lehetséges, vagy nem kifizetődő. Az északi államokkal való intenzívebb üzleti kapcsolatok kialakítását is remélték rajta keresztül.”³⁵

A Bofors löveggyártó hadiüzem 1937-ben már erőteljesen jelen volt Távol-Keleten, akkor már a Gamma céggel karöltve is. Ez év novemberében Szerdahelyi József éppen hozzájuk csatlakozott a Malajziához [*ma: Indonézia*] tartozó Jáva szigetén, ahol a svéd cég több bemutatót is rendezett, a magyar szakember ezeken ismertette a „Gamma-Juhász” rendszerű készülékeket.³⁶

Közelebbi híreket a maláj kiküldetéséről a szintén odautazó Schneider József üzemvezetőtől tudunk meg. Eszerint az S/S Houtman nevű hajóval érkeztek meg Batavia [*ma: Djakarta*] kikötőjébe. Röviddel azután Bandoengbe [*ma: Bandung*] vitt az útjuk, ahol három héten át dolgoztak a lögyakorlat előkészítésén. Azt követően Madura szigetére utaztak a lögyakorlat levezénylésére.³⁷

Itthon nagy lendülettel folynak tovább az építkezések, elsősorban az üzemi helyszíneket kell bővíteni, de már hangsúlyt kapnak a jóléti intézkedésekkel párosuló helyiségbővítések is, valamint az állam által elrendelt légotalmi intézkedések nyomán is adódnak építési feladatok.

1938

1938 februárjában szakembereink – Malajziát maguk mögött hagyva – már Szingapúrból utaznak tovább a hátsó-indiai keskeny-vágányú vasúttal Sziám fővárosába, Bangkokba, ahol aztán két hónapig végeztek kiképzői tevékenységet. A nyüzsgő fővárost elhagyva kimentek a hegyek közé, a sziámi légvédelmi tüzérség lötére. Idejüket teljes mértékben az ottani katonai szakemberek oktatásának szentelték, esténként a tábor cölöpipítményében be rendezett szálláson, hálóval fedett kemény tábori ágyon tértek nyugovóra. Feladatuk teljesítése után apró gőzbárkán hagyták hátra a sziámi fővárost, a Menam [*ma: Chao Phraya*] folyón hajózva a tengerig.³⁸

Arra nézve nincs adat, hogy a Gamma mikor értékesítette az első löelemképzőket Kínába, viszont arról beszámol a Gamma Élet, hogy Schneider József üzemvezető 1938 áprilisában már másodszor érkezett Kínába, azzal a céllal, hogy az évekkel azelőtt kiszállított löelemképzők háborúban helytálló működéséről tapasztalatokat szerezzen.

A két hatalom már 1931 óta harcolt egymás ellen a határvidéken, ám 1937-től a második kínai-japán háború már szélteben-hosszában tombolt, a világsajtó nap-nap után hozta a híreket a borzalmas pusztításokról. A japánok háromszoros erőfölényben voltak a kínai kommunistákkal szemben. Tapasztalatszerzésre igazából az ilyen harci környezet a legalkalmasabb.

A vállalat utazószakértője Hong Kong szigetéről indult a szárazföld belseje felé. Mivel az egyetlen vasútvonal teljesen a katonai szállítmányok részére volt fenntartva, ráadásul a japánok naponta bombázták, a repülőút mellett döntött. Ápr. 5-én egy hatalmas Junkers gép fedélzetén emelkedett magasba. Canton, a „Halál Városa” felett repülvén az utasok odafent már látták mindazt, amit lent a gyanútlan emberek még nem is sejtettek. Észak-kelet

felől hatalmas japán bombavetők közeledtek, hogy néhány perc múlva bombaterheiket a nagyvárosra szórják. A gép pilótája hatalmas ívvel kerülte ki a varjak módjára közeledő japán repülőket, és csak tisztes távolban vette fel ismét a célirányt. Ötórai szakadatlan repülés után érkeztek meg Hunan tartomány fővárosába, Chang Sha-ba, és szálltak le a katonai repülőtéren.

Ekkor hetekkel a „Nankingi Vérengzés” utáni időszakban vagyunk, a nagyváros a japánok kezére került, ezért az addig ott állomásozó légvédelmi tüzériszkolát ide, Chang Sha-ba helyezték át. Az első japán légitámadás öt nap múlva ápr. 10-én következett be. Vasárnap délből fülsiketítő bűgásba kezdtek a szirénák, rövid, szaggatott üvöltéssel jelezve, hogy a várost közvetlen veszély fenyegeti. Ekkor már hallani lehetett a repülőgépek pokoli zúgását is. Temérdek repülő húzott el az égen, megszólaltak a tüzérség lövegei is, jól lehetett látni, hogy a robbanópontok veszedelmesen közel kerülnek a támadó gépekhez. A japánok igyekeztek irányváltoztatásokkal megnehezíteni a kínai tüzérek munkáját és ezt olyan ügyesen csinálták, hogy sikerült nekik veszteség nélkül túljutni az ütegek hatósugarán. És ekkor megreszketett a föld... „Az eredménytelen elhárítás oka megfigyelésem szerint az volt, hogy a légvédelmi ütegek csupán egyes lövéseket adtak le, ezzel felhívták magukra a pilóták figyelmét és még mielőtt a hatásos tüzelést elkezdhetnék volna, a repülők kikerültek az ütegek hatótávolságából.”³⁹ – írta tudósításában a Gamma mérnöke, aki ezzel az élménnyel olyan tapasztalatot szerzett, amelyet a löelemképző feltalálója és tervezői a soron következő fejlesztésnél hasznosítottak is.

Április 29-én Schneider József mérnököt újabb feladatai első-lították, az éj leple alatt vonattal továbbutazott Hankauba [*ma: Vuhan*].⁴⁰

Nanking eleste után a Kuomintang kormány ide helyezte át székhelyét, jelentős logisztikai központot épített ki és innen irányí-

totta a dél-kínai hadműveleteket. „Ez a város ekkor már naponta ki volt téve a japán légitámadásoknak. Ezért is jöttem ide, mert a sorozatos támadások miatt az összes Gamma-Juhász készülékkel felszerelt ütegek itt voltak felállítva. Ezen a napon folyt le az a légitámadás, amely a japánoknak örökre emlékezetes marad. De nekem is.

A rendelkezésre álló légvédelmi tüzerütegeket oly módon osztották el a város körül, hogy legalább is a legfontosabb pontok hatásos védelemben részesüljenek.

A második riadójel után 39 gépből álló támadó raj jelent meg, mintegy 3600 m magasságban, zárt alakzatban. A vezérgép egy nagy négymotoros bombázógép volt. A repülési irány a légvédelmi ütegeknek kedvezett, egyszerre három üteg is megnyithatta a tüzet. A korábbi tapasztalatok alapján az ütegek most már nem adtak le egyes lövéseket, hanem azonnal gyorstüzet indítottak. Már az első robbanópontok megjelenésekor megingott a vezérgép az ütegtől mintegy 6500 m ferde távolságban és lezuhant. A vezérgép elvesztése után kettéoszlott a támadó raj, egyik része folytatta a megkezdett repülési irányt, másik része pedig, elkanyarodott. Az előbbi fél raj most újabb légvédelmi üteg hatáskörébe érkezett és csakhamar két, majd újabb két bombázógépet veszített el, melyek a tüzelő ütegtől mintegy 5000 m ferde távolságból zuhantak le. Az időközben ledobott bombák nagy része a folyóba zuhant. [...] A még megmaradt gépek most az arzenál felé vették irányukat, ahol azonban szintén volt légvédelmi üteg, amely azonnal gyorstüzet indított ellenük. Egy gépet még sikerült lelőniük, amikor parancs érkezett a tüzelés beszüntetésére, mert időközben a kínai vadászgépek is kellő magasságba emelkedtek, és most már ők vették át az ellenséges gépek üldözését. [...] A folyó partján álló nézősereg minden egyes gép lezuhanásakor hatalmas tapsviharban tört ki. [...] A légitámadás és védelem végső eredménye később vált ismeretessé. A beérkezett hírek szerint a 39

támadó gépből összesen háromnak sikerült sértetlenül hazajutnia, míg kínai részről csupán öt vadászgép esett áldozatul.

Összesen 16 légitámadást volt alkalmam közelről szemlélni, amelyek közül néhány éjszakai támadás is volt. Megállapítható volt, hogy a légvédelmi ütegek fényszórók segítségével éppúgy ellátták dolgukat, mint nappal. [...]

Hogy a japánoknak tényleg óriási veszteségeik voltak repülőgépekben, arról saját szememmel győződhettem meg, amikor az egyik futballpályán kiállították összegyűjtve a lelőtt gépeket. Nem számoltam meg, hogy hány darab, azonban az egész futballpálya tele volt a lezuhant gépek maradványaival. Megemlítésre méltó talán még az is, hogy már a háború megkezdése óta naponta háromszor-négyszer nagyszámú géppel bombázták a Hankau-Canton-i vasútvonalat, de ottlétemig még egyszer sem sikerült komoly forgalmi zavart előidézniük.”⁴¹

Az 1937. júl. 7-én kitört második kínai-japán háború tulajdonképpen a második világháború előszelének számított, mindenesetre komoly tapasztalatokat lehetett gyűjteni az ottani hadműveletek során, amelyek hasznosításával a Gamma kellőképpen felkészülhetett az európai háborús fegyverkezés folyamán rendszerbe állítandó további löelemképzők továbbfejlesztésére. Sokat számított az ekkorra már kialakult szoros együttműködés a világhírű svéd Bofors AB ágyúgyárral.

Mialatt a löelemképzők a távol-keleti háborúban éles hadi helyzetben álltak helyt, addig itt Európában folytak a fejlesztések, a lögyakorlatok; a gyártás és az értékesítés ugrásszerűen megnövekedett. A Gamma Rt. 1938. aug. 4-én ismét bemutatót tartott Svájcban, a festői szépségű Engadin-völgyben, az 1800 m magasán fekvő Zuoz község mellett. Az ütegek közvetlenül a község mellett, a műúttól jobbra és balra mentek naponta állásba. Ez volt tehát a lőtér, a műúton az autó- és személyforgalom azonban zavartalanul folyt tovább a lögyakorlat ideje alatt is. A helybeli polgárok, de a közeli

szállodák vendégei is végignézték a tüzérség munkáját, s egy-egy jó lövés után, különösen, ha az a 800 m hosszú drótkötéllel vontatott célzsák lezuhanását eredményezte, derűs arccal meg is tapsolták.⁴² A lőtér nagy méretei lehetővé tették, hogy egy-egy oldalrepülési irányba, akár egyenes, akár görbe vonalon haladó célzsákra 20-25 lövést is leadjanak. A lövésre rendelkezésre álló oldalszög ugyanis kb. 90° volt. Az utolsó napon volt a legnehezebb feladat, amikor a légvédelmi tüzérség az átlagos 4-5000 m távolság helyett a 8500 m távolságban és 4000 m magasságban haladó célra adta le a lövéseit. Az eredmény ekkor is kielégítő volt, s így a lögyakorlat méltó befejezést nyert.

Négy nap múlva a svájci haderő szerződést írt alá a Gamma Rt.-vel 15 db löelemképző vásárlására. Svájcba összesen 19 db löelemképzőt szállítottunk, mert ezt követően a Hasler AG a megvásárolt licenc alapján gyártotta és szállította a készülékeket az ország védelmére.

A Gamma Rt értékesítési tevékenysége erre az évre ugyancsak fellendült, az alábbi 42 országgal állt aktív üzleti és levelezési kapcsolatban.

Afganisztán, Anglia: részt vettek az aug. 25–28. légi bemutatonkon [*Eszterházán a Fertő tónál*]. Löelemképzőt vennének azonnali szállítással. Argentína: részt vettek az aug. 25–28. légi bemutatonkon, mint a Párizsi Katonai Bizottság tagjai. Ausztrália, Belgium, Bolívia, Brazília, Bulgária, Chile: részt vett a bemutatonkon. Dánia, Egyesült Államok, Egyiptom, Ecuador, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia: ez évben rendelt meg 32 db löelemképzőt. Haiti, India, Irak, Irán, Japán, Jáva, Jugoszlávia, Kanada, Kína: képviselők a Siemens, Hong Kong. Bemutatonkon kínai tábornokok vettek részt. Lengyelország: bemutató Lengyelországban, szept. 10–15. Lettország, Litvánia, Mexikó, Németország: a Rheinmetall-Borsig vállalna a löelemképző képviselőt Németországban. A Krupp Művek képviselője gyárlátogatási

lehetőséget kért a Gammában. Norvégia: löelemképzők szállítása folyamatban. Olaszország: 100 db löelemképző szállítása előkészületben. Peru, Portugália, Svájc: 15 db löelemképző szállítására szerződés aláírva aug. 18-án. Svédország: löelemképzők folyamatos szállítása és átvétele folyik. Sziám, Törökország, Uruguay, Venezuela.

A Strömberg OY finn cég 12 Gamma-Juhász löelemképzőt gyártott le licencünk alapján, 1938-ban kapta a rendelést. Az első 3 löelemképzőt 1941-ben importálta a Turku Region Home Defense Foundation Svédországból, Bofors ágyúkkal együtt. Az utolsó 3 db 1946. jan. 23-án került szállításra.

Az 1938. év méltóképpen zárult, Felvidék visszatért! A Gamma Rt. alkalmazottjai vitéz Juhász Antal vezetésével harmincan társas buszra ültek, vágyuk először a történelmi bilincstörés első láncszeméhez, Új-Komáromba vitte őket a bevonulás megélésére. Innen folytatták útjukat november 11-én. „Hajnali szürkületben érkezünk Kassára. A Fő utca elején temérdek autó, mindenütt zászló és virág. Nagy a csend. A város még pihen az éjszakai munka után. De nemsokára megelevenednek az utcák, hogy mindenki ott legyen, amikor Magyarország főméltóságú kormányzójának személyes vezetésével hadseregünk bevonul. Zászlónkkal a dőmba megyünk. Áhítatos csend; a régi emlékek előtörnek. Térdre borulunk. Imádság szakad fel a lelkekből, könny csillog a szemekben... Az utcán most állanak fel a rendőrök. Visszük zászlónkat a Fő utca 86. szám alá, a régi Juhász-kúriához. Zászlónk szalagján a felírás: »Kassa hazatérésének öröme és a Juhász-család iránti tiszteletük jelül a Gamma Rt. alkalmazottai.« Áhítattal tekintünk fel lobogónkra, felcsendül a Szózat... Megáll a forgalom, rendőrök, katonák tisztelegnek.”⁴³

Karácsonyra aztán megjelent a Gamma Élet első kiadása a Gamma Rt. összes dolgozója számára, Juhász Zoltán ajánlásával. Juhász István Egy kis útravalójában ezt írta: „Kérjük a jó Istent, hogy törekvéseinkben továbbra is segítségünkre legyen és adjon erőt, hogy

úgy munkánkban, mint a sportban, a szép és jó iránti igyekeztünkben az elsők között lehessünk és mindig a legelsők legyünk ott, ahol a Hazának reánk szüksége lesz.”⁴⁴

Az 1938-as év már elhozta a háborús várakozás közérzetét is. Ősszel Európa különböző helyeiről háborús hírek érkeztek, egyes országok, köztük velünk szomszédosak is elrendelték a mozgósítást. Ez volt az első komoly ok, amely felhívta figyelmünket a háború lehetőségére, a légítámadásokra és ezzel kapcsolatban a támadások elleni védelemre: a légvédelemre és a légoltalomra. Amikor a csehszlovák veszély idején a szakminisztériumok elrendelték az országos légoltalmi gyakorlatok megtartását, a gyárnak már korszerű, minden egyes alkalmazottnak védelmet nyújtó óvóhelyei, teljesen felszerelt és kiképzett segélyosztagai voltak. Az ország ipartelepei között a legelsők egyike volt a Gamma Rt., amely példaszerűen rendezte be óvóhelyeit. Ezt bizonyítja az is, hogy december 10-én az Iparügyi Minisztérium kívánságára a gyártelep óvóhelyéről és megtartott légoltalmi gyakorlatáról helyszíni közvetítést adott a magyar rádió.⁴⁵

„A Magyar Állami Beruházási Program hatására 1938-ban a belföldi szállítások is emelkedtek. Ennek hatására 10%-ról 35%-ra nőtt egy év alatt a Honvédelmi Minisztérium megrendelésének aránya, azonban a m. kir. honvédség mindösszesen száz egynéhány löelemképzőt vásárolt.”⁴⁶

1939

„1939. februárban két első osztállyal – 65 növendékkel – megnyílt a Gamma tanonciskola. [...] A tantestület a gondos tárgyi oktatás szakszerű összpontosítása és alkalmazása folyamán szeretetteljes atyai szigorának legfőbb alapelvét a rend, tisztaság, pontosság, alaposság és takarékoság megszerettetésére, a tisztelet, fegyelem, tisztesség, becsület és hűség értékelésére, – hazafias és valláserkölcsös jellem nevelésére irányítja.”⁴⁷

Itthon a városligeti tavaszi Nemzetközi Vásáron a Gamma Rt. nagy és díszes kiállítást állított fel a löelemképző központba állításával. Hatalmas volt az érdeklődés, Horthy Miklós kormányzó úr is tiszteletét tette és egy hosszabb beszélgetés keretében részletes tájékoztatót kapott Juhász Zoltán elnökgazdától a már éppen a világhírnév felé emelkedő Gamma-Juhász löelemképző működéséről.

„Az Országos Iparegyesület 1939. máj. 21-én tartotta éves közgyűlését, amelyen az egyesület arany díszérmét a Gamma Finommechanikai Gépek és Készülékek Gyára Rt.-nek ítélte oda. A magyar rátermettséget, tudást és alkotni akarást jutalmazta ebben az évben is az egyesület, amikor aranyéremmel jutalmazta a részvénytársaságot. Kezdetben a célkitűzés az volt, hogy olyan iparcikkek gyártásával fognak foglalkozni, amelyek kevés nyersanyag felhasználása mellett főképpen műszaki szellemi értékeket képviselnek. Ezenkívül a még addig szűk körre szorítkozó hazai tudományos műszergyártást óhajtották fejleszteni és új gyártmányokkal gyarapítani.” Az elnök többek között ekképpen nyilatkozott: a kitüntetett vállalat alapítói „tehetségük sugallatára vállalták az önálló vállalkozás kockázatát s az eredmény őket fényesen igazolta. Maguknak tisztességet, sőt dicsőséget és tisztességes egzisztenciát biztosítottak. A magyar géniusznak világgraszoló becsületet szereztek és a magyar fiatal-ságnak példát mutattak arra, hogy a magyar faj tehetsége az önálló pályán is utat tör és érvényesül a kitartás, ha fegyelem és erős akarat párosul vele.”⁴⁸

Az esztendő gazdasági és üzleti sikerei és a már ismert jóléti tevékenység mellett, az utóbbival kapcsolatban néhány új esemény is gyarapította a gammások életét.⁴⁹ Az év folyamán mintegy húsz alkalommal volt táncal egybekötött vacsora. A zenét részben a Gamma jazz zenekara szolgáltatta. ... A lövészek abba a kedvező helyzetbe kerültek, hogy saját lőtéren gyakorolhatnak, nem sok hasonlót lehet találni az országban... Júniusban a Gamma-sport-

repülők táborát ütötték a Hármashatárhegyi repülőteret övező lankákon, és napokon át ment a fel- és leszállás az északnyugti szélben. A végén „a táborútnél megjelent István gazda is, és mint egy nagycsalád, együtt töltötték el az estét. A repülő bajtársak melegen ünnepelték Gecső Pál barátunkat, akit a Kormányzó Úr Öfömméltósága a „felvidéki harcok” során teljesített derék magatartásáért nagyezüst vitézségi éremmel tüntetett ki... Július 3-ára a gyár igazgatósága fizetési szünnapot engedélyezett s az alkalmazottai részére kibérelte a József főherceg és a Tulln nevű dunai hajókat. Családostul hajókáztunk Nógrádverőcére. Dús program volt Verőcén... Augusztus 12-én délután mintegy 700 főnyi Gamma-társaság kerekedett fel s a művészet iránti rajongástól s a mozdony gőzétől hajtva, filléres gyorsvonaton Szegedre utazott, hogy részt vegyen *Az ember tragédiája* szabadtéri előadásán... A Gamma Levente Egyesület december 3-án rendezte első műsoros estjét. Minden munkát maguk a levente ifjak végeztek, a felsőbbség beavatkozása nélkül. A nagysikerű műsoros esten jelen voltak a Honvédelmi Minisztérium kiképzési osztályának képviselői, a székesfőváros XI. kerületének katonai parancsnoka, valamint a gyár igazgatósága családostul.⁵⁰

„A cég 1939-től katonai ellenőrzés alá került. A vállalat termelése ekkorra az 1926-os szinthez képest százszorosára emelkedett, ugyanakkor a háborús viszonyok miatt az állami befolyás kiterjedt a gyár életének nagyon sok területére, például a nyersanyagelosztásra, az egyes árak és a haszonkulcs rögzítésére. Ebben az időszakban már minden jelentéktelen nyersanyag-tranzakció miatt a Központi Anyaggazdálkodási Bizottsághoz kellett fordulni engedélyért – például néhány kilogramm vörösréz csőért is. A vállalat neve 1939 novemberében megváltozott: Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. lett. Az optikai üzem ekkor már exportra is termelt.”⁵¹

„Svédországban az első 30 darab Gamma-Juhász löelemképzőt (34/38 M ill. 40 M) ebben az évben állították hadrendbe a 7,5 cm-es

légvédelmi ütegeknél. A svéd Arencó AB vállalat pedig, ekkor megvásárolta a műszer gyártási jogát. A cég által továbbfejlesztett és gyártott löelemképzőkből 1945-ben már 130 db volt használatban. A légvédelmi fényszóróval, hangérzékelő figyelőkészülékkel, valamint az előbbiekhöz csatlakozó irányzóműszerrel kiegészített üteg már éjszaka és rossz látási viszonyok mellett is hatékonyan láthatta el feladatát.”⁵² – írta visszaemlékezésében Erik Albertsson ny. áll. svéd ezredes.

A finn-szovjet háborúban önkéntes magyar zászlóaljok is részt vettek a finnek oldalán, akik az 1940-es téli háborúban öt hónapon át a gerilla harcmodort tökéletesen alkalmazták a többszörös szovjet túlerővel szemben. A hiányosságokkal küzdő finn légierő és légvédelem ezer repülőt lőtt le, amelynek sikeréhez a Magyarország által leszállított Gamma-Juhász-féle löelemképzők is hozzájárulhattak.

1940

„Az 1941. márc. 22-i közgyűlésen az igazgatósági jelentés a politikai körképben az olaszországi hadba lépést, mint az utolsó nyersanyag behozatali lehetőség elvesztését értékeli. A fogyasztás korlátozását előre jelzik, a jövedelmezőség szintjének csökkenését a maximált haszonkulcs, a fokozódó szociális terhek és az adók mérséklék. Ezek a tényezők egyre kevésbé háríthatók át évek óta a fogyasztókra. A kormány beruházási programja és az államháztartás fokozódó kiadásai a részvénytársaságokat fejlettebb adminisztrációra kötelezte az adózás érdekében. A gyártás soha nem remélt felfokozása vált szükségessé. Egy évre átszámított kapacitás mellett az exportált gyártmányok értéke az egész magyar gépipar exportjának tíz százalékát jelenti.”⁵³

A terjeszkedés további korlátait a beszámoló azzal indokolja, hogy a rendelkezésre álló terület további terjeszkedést nem tesz lehetővé. Az éves beszámolókon egyre fokozottabb mértékben lát-

szik, hogy az eddigi fejlesztési módszerekkel szakítanak, és a munka jobb megszervezése és egyéb termelékenységnövekedést eredményező intézkedéssel biztosítják a fokozódó igények kielégítését. Az egyre jelentősebb állami beavatkozás mellett a termelés mennyiségi növekedése el nem kerülhető, de messze alatta marad annak az évenként kb. száz százalékos növekedésnek, amelyre a vállalat eddig képes volt.

A sport és a kulturális igények kielégítése, a nyugdíjellátás kérdésének fokozott rendezése, a vállalaton belüli védőnői intézmény bevezetése szerepel a beszámolóban. Az alkalmazotti fizetéseket az árdrágulás miatt kénytelenek voltak emelni. A Svenska Gammát megfelelő licenszszerződéssel egy ottani nagy finommechanikai gyárnak eladták.

A »Gamma« Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft. számos külföldi cég megbízottjaként szerepel, nemcsak az értékesítést, hanem a gépbeszerzéseket és egyéb vásárlásokat is lehetőleg rajta keresztül bonyolítják.

A múlt évben alapították a »Gamma« Öntöde és Fémárugyár Kft.-t. Az alapítás célja a gyártáshoz szükséges fémöntvények pontos szállításának biztosítása. Az első üzleti év veszteséges volt, mert csak négy hónapig dolgoztak rendszeresen. A következő üzleti év azonban már nyereségesnek bizonyult.⁵⁴

1940 októberében alakult meg a Goy és Kovalszky Rt. 400 ezer pengő alaptőkével Nádor utca 11. szám alatti székhellyel, mint a Juhász család érdekeltsége. Az Rt. üzletköre író- és számológépek és hasonló műszaki cikkek kereskedelmére terjedt ki, 1944-ben került felszámolásra.⁵⁵

A Gamma cég küzdelmes húsz évének emlékére a cég bronzplakettet készíttetett 1920–1940 felirattal.

1941

A világháború tüze ismét fellángolt, hazánk is fegyverbe lépett és a szövetségesei oldalán harcol a közös ellenség ellen. A Gamma-család is adott katonákat a hazának, sokan elvéreztek a nagy orosz harcmezőkön. „Mikus Artúr bajtársunk életét adta Hazánkért.” Ő volt a Gamma első háborús hősi halottja.

„Országunk ismét gyarapodott. Míg tavaly hazatért Észak-Erdély, az idei év déli határainkon igazított egy keveset. Határaink az újesztendőben még jobban fognak hasonlítani az ezeréves határokhoz. Adja Isten, hogy így legyen!” – írta ekkor a Gamma Élet.⁵⁶

A Gamma Rt. is gyarapodik, terebélyesedik, egyre nagyobb lesz a Gamma-család is. Egy újabb négyemeletes köztes épületrész felhúzásával a Gamma-gyár egyetlen hatalmas tömbbé szélesedett. Az irodákat és az üzemeket is megint bővíteni kellett, de itt kapott helyet – a megnövekedett létszám miatt – egy nagy étkezőhelyiség óriási konyhával felszerelve, a legfelső emeleten pedig, egy hatalmas boltíves csarnok is készült a levonták tornaoktatására és rossz idő esetére más sportágak számára. Ugyanakkor nemcsak a Fehérvári úti gyár, hanem testvérvállalatai is további lendületes fejlődést mutatnak.

A „Gamma” Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft., vagyis az Apponyi téri „üzlet” hatalmas üzletház építését kezdte el a Közraktár és a Zsil utca sarkán. Az alapkőletétel meghívott előkelőségek jelenlétében, meghitt ünnepség keretében történt.⁵⁷ Itt kerülnek majd elhelyezésre a vállalat központi irodái és a szerszámgéposztály. Az építkezés már nem volt tovább halasztható, mert az Apponyi téri elhelyezkedés immár szűknek bizonyult. Csak az új hatemeletes épületben berendezendő korszerű raktárakkal és üzlet-helyiségekkel tud a cég eleget tenni a mindinkább fokozódó feladatoknak, amelyek szorosan összefüggnek a nemzeti célok szolgálatába állított gépipar célkitűzéseivel.

A „Gamma” Műszaki és Színespapírok Gyára Kft. sem tudott már megfelelni a Futó utcai helyiségekben a mindjobban szaporodó meg-

bízásoknak, amelyek közül nem egynek nemzetgazdasági jelentősége volt, különös tekintettel az anyaggazdálkodás újabb irányelveire. A gyártás gyökeres korszerűsítése érdekében a kft. részvénytársasággá alakult át. Az egymillió pengő alaptőkét egyenlő részben jegyezte a Magyar Általános Hitelbank és a Gamma-érdekeltség. Sikertől előnyösen szert tenni egy 16 holdas telekre Albertfalván, ahol az építkezések ekkor már folyamatban vannak.

Az 1941. évi hazai Nemzetközi Vásáron büszkén és mutatósan állt a tekintélyes Gamma-pavilon. A megnyitás napján magas kíséretével a kormányzó úr öfömlétsága is megtekintette és hosszan időzött a Gamma-kiállítás helyszínén. Új optikai gyártmányok, valamint a testvérvállalatok – városi üzlet, papírgyár és öntöde – cikkei is élénk érdeklődést váltottak ki.

A Magyar Rádió híres vidámhangú bemondója, Gecső Sándorné vezette a rádióközvetítést a Gamma-pavilonból, amit a betóduló közönség csodaként élt meg. A Filmiroda híradófelvételeit a fővárosi mozik egy hétig vetítették a Gamma-kiállítás látványosságairól.

A Gamma Szabadidő Mozgalom szervezetének első nagyobb szabású megmozdulása a Zeneművészeti Főiskola nagytermében megrendezett műsoros délután volt „Gammás a gammásnak” címmel. Az előadáson csak gammások léptek fel és szórakoztatták művészetükkal az egybegyűlt közönséget. Igen nagy sikere volt a Gamma Dalkörnek, a Gamma Szalon-zenekarnak, nem kevésbé Szabó Pál kartársnak.

A Levente Egyesület több kitüntető megbízást kapott az év folyamán, a díszszázadot többször kivezenyelték ünnepélyek alkalmával. Legnagyobb kitüntetésnek a Leventeszakasz kéthetes erdélyi kiküldetése tekinthető, a kirándulás főbb állomásai Dés, Beszterce és Marosvásárhely voltak. Leventéink a Besztercén alakuló egyesület részére zászlót is ajándékoztak s ezzel testvérükké fogadták a besztercei leventéket. A felettes hatóságok legteljesebb megelégedé-

süket fejezték ki, hiszen ez a kiküldetés igencsak hozzájárulhatott a leventeintézmény népszerűsítéséhez Erdélyben.⁵⁸

A Duce fia, Vittorio Mussolini októberben először látogatott el Magyarországra. A kormányzó úrral és több miniszterrel történt találkozása után, „kellemes órákat töltött el a Magyar Aero Szövetség hármashatárhegyi vitorlázórepülő táborában is. Ott Juhász István, a Gamma tulajdonos-vezérigazgatója adott ünnepi ebédet a vendég tiszteletére.”⁵⁹ Amikor a vitorlázórepülők közé vegyült, nem állta meg repülés nélkül. Ez már harmadik budapesti napján volt s ekkor jelentette ki, hogy rövidesen újra ellátogat hozzánk. Egy év múlva ez meg is történt.

Ősszel az igazgatóság több héten keresztül, minden este, gyárismertető előadásokat tartott, hogy a gyártási és gyárvezetési munkafolyamatok összefüggéseit minden alkalmazottnak megvilágítsa. Az előadások látogatását – munkabér megtérítése mellett – kötelezővé tette. A kereskedelmi és műszaki osztályok a saját munkakörüket ismertették, és statisztikai adatokkal világították meg a jóléti és közművelődési intézmények működését is. „Kétségtelen, hogy ezek az előadások nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a munkaadó és munkavállaló érdekazonosságának meglátására a hallgatók ráeszméljenek, és, hogy a Gamma-család körében már régebben kialakult összetartozási érzést még fokozzák.

Az előadásokat mind a munkásság, mind a tisztviselőgárda nagy figyelemmel hallgatta végig. Kétségtelen, mindenki jobban dolgozik, ha látja végzett munkájának útját, a mások munkájával való összefüggést – és legfőképpen: látja munkájának célját és eredményét is!”⁶⁰

„November 15-én alkalmazottaink feleségei és felnőtt leányai jöttek el a gyár kultúrtermébe, hogy meghallgathassák a MANSz budai csoportja vezetésének bevonásával megrendezett előadást. A megnyitót vitéz nagybányai Horthy Istvánné mondotta. Rámutatott a mai rendkívüli idők parancsára, amely nemcsak a harcoló férfiakra ró

kötelességeket, de a magyar asszonyokra és leányokra is, hogy a front mögötti szolgálat nemzeti kiépítése révén ők, mint a harcolók élettársai, a magyar élet önálló és biztonságos alapját valóban megteremtsék.”⁶¹

Decemberben a Gamma Mikulás műsoros estje nyitotta az adventi időszakot, négyszáz kisgyermek volt izgalomban és kapott csomagot.

Honvédjeink ez idő alatt az orosz sík hómezőikön állnak harcban, dicsőséget szerezve, vért hullajtva hazánkért. Itthon a társadalom összefogással állt csatasorba, gyűjtések, jótékonysági előadások rendezésével. A Gamma is kivette részét a nemzeti áldozatból, hadiárvékat vállalt ellátásra és bőkezűen gondoskodott sebesült honvédjeinkről is. Hölgyeink egész télen át kötöttek katonáink részére, érmelegítők és mellények utaztak a frontra, hogy enyhítsék a tél szigorát.

Sebesült hős katonáink egy csoportját is vendégül látták a Gammában. Ebédet, egy kis szeretetsomagot és a vállalat alkalmazottjainak önkéntes adományaiból egy kis segílyt kapott minden egyes honvéd. Ebéd után a Zeneművészeti Főiskola nagytermében honvéd hangversenyre került sor, ezen vendégként részt vettek a sebesült honvédek is. A teljes bevételt a Vöröskereszt segélycéljaira engedték át.

Év végén megalakult a „Gamma” Vállalatok Alkalmazottainak Hitel- és Fogyasztási Szövetkezete.⁶² Az előbbi az alkalmazottak részére előlegek, kölcsönök folyósítását teszi lehetővé, az utóbbi pedig, az élelmiszerellátást biztosítja. A karácsonyi akciók már gondoskodtak a liba-, disznóhús- és tojásszükségletekről.

Megalakult a „Gamma” Finommechanikai és Optikai Művek Rt. Élelemtára is, amely egyelőre zsiradékkal, liszttel és kenyérrel látja el a gyár és a társvállalatok alkalmazottjait és családjukat.

Nagy várakozás után beköszöntött a leventék karácsonyestje. Azok a leventék, akik derekas odaadással vettek részt mind a gyári,

mind az ifjúsági munkában, bőkezű ajándékot kaptak. A gyár hölgyei egész éven át nekik is mellényeket és ujjasokat kötöttek, a vezetőség pedig, cipőket és könyveket vásárolt az ifjaknak az óriási karácsonyfa alá.

A sors egyformán osztja a halált, ahhoz nem kell feltétlenül a harctérre menni. Ebben az évben a Gammában is felmutatott egy végítéletet. „A Gamma gyászol.”⁶³ Gyászolja Juhász Andorban nemcsak gazdájának, Juhász Zoltánnak és Juhász Istvánnak nagynevű édesatyját, legjobb barátját és tanácsadóját, hanem a vállalatnak az elmúlt küzdelmes években egyik leghathatósabb támogatóját és fiain keresztül szellemi megalapozóját is.”⁶⁴

A gyászból ebben az évben ugyancsak kijutott, elvesztettük miniszterelnökünk, gróf Teleki Pál, és a Kúria ny. elnökének, Juhász Andornak is az életét. Mindkettőjüknek kijárt a tisztes megemlékezés, életútjuk és érdemeik megörökítésére az emlékállítás számos szép példáját láttuk. Ezek közül is kimagaslik Juhász István új életteret teremteni szándékozó kezdeményezése: „Állítsuk fel a Kassai Teleki Pál Műegytemet!” Megjelent részletes, szakmai indoklással alátámasztott és megírt tanulmánya kétségtelenné teszi még egy műegyetem szükségességét a megnagyobbodott Magyarországon. „A műegyetem felállítását megkönnyíti az a tény, hogy Kassán honvéd repülőakadémia működik. Az akadémia megfelelő tanszékeit a műegyetem keretébe lehetne beilleszteni. Megoldaná a műegyetem egyúttal Kassa város másik nagy kérdését, a kereskedelmi főiskola helyzetének megszilárdítását.”⁶⁵ A Kassáról elindult Juhász család tagja így kívánhatott hálát adni szülővárosának a visszatért Felvidéken.

A Gamma cég Juhász testvérek által történt átvételének huszadik évfordulója alkalmából a vállalat levélzáró emlék-bélyeget adott ki 1921–1941 felirattal. Juhász István és Juhász Zoltán, vitéz Péterfy Lajossal és dr. Fabinyi Tihamérral együtt ebben az évben már a

Nemzeti Gazdasági Klub tevékeny tagjai voltak, emelvén ezáltal is a vállalat tekintélyét.

1942

Mielőtt a Gamma-gyár történetét folytatnánk, érdemes rátévedni a művelődéstörténetnek arra a kis mezsgyéjére, amelyen egyre többen igyekeznek feléleszteni a népi-nemzeti elkötelezettség szellemét. 1942. febr. 26-án örvendetes esemény történt a népi kollégiumok sorában, e napon tartotta alakuló közgyűlését a Györffy István Kollégium, majd megalakította a Pártfogó Testületet, amelybe Féja Géza új támogatókat hozott. „Ez a csoport a »Szellemi Magyarország Pártoló Köré«-nek nevezte magát és a kormánypárton belül az angolszász orientációval, a Kállay Miklós-féle hintapolitikával rokonszenvezett. Elnöke és legjelentősebb alakja Zsindely Ferenc akkori miniszterelnökségi államtitkár, későbbi kereskedelmi miniszter volt, de a kollégium valódi patrónusának szerepét felesége, Tüdös Klára divat- és díszlettervező játszotta. A Pártfogó Testület, amelynek tagja volt Karácsony Sándor és Zilahy Lajos, és ezenkívül néhány nagyiparos (pl. Csonka János és a Gamma-gyár tulajdonosai, a Juhász fivérek⁶⁶) irányította, ellenőrizte és kifelé védte a kollégium működését, a belső ügyekbe azonban nem szólt bele.”⁶⁷ Ennyit említ a könyv, mindemellett azért tudni való, hogy a fivérek közül csak Juhász István vett részt ennek a szellemi műhelynek a munkájában, amiről később még bőven lehet olvasni.

A távol zajló háború árnyékában a Gamma folytatja az évek óta tartó szervezeti és fizikai építkezést. Megalakult a gyár Racionalizálási és Szervezési Osztálya a központi szervezési feladatok ellátására. Ennek homlokterében a gyár belső rendjének módosítása állt, ezt a termelői munka megnövekedett gépállománya és főként az új különleges gyártási folyamatok beállítása tették szükségessé. Be kellett rendezni az új városi székházat a Zsil utcában, ide főleg azok

az adminisztratív és központi irányítás alá tartozó osztályok költöztek át, amelyek nincsenek közvetlen összefüggésben a termeléssel, sőt, kifejezetten a külső ügyfelekkel állnak kapcsolatban. A főgyártelep Fehérvári úti épületének megüresedett irodahelyiségeiben nagyrészt az újonnan szervezett üzemek nyertek elhelyezést, és még a kényesebb félkész vagy késztermékeknek is sikerült rakteret biztosítani.

Hasonló átalakításokat kellett végrehajtani a Gamma leányvállalatainál is. Az Öntöde és Fémáru gyár Kft. szintén új épületet kapott, míg a régi öntödei épületben az asztalosműhely rendezkedett be.

Az egykori albertfalvai papírgyár is az újjászervezés része lett. A haditermelés időszakának sajátos igényeihez alkalmazkodva, minden eddiginél fontosabb lett a finommechanikai gyártási program bővítése. Az idő szorításában nem lehetett friss építkezést elkezdni, a cég vezetőségének azonnali bővítésről kellett határoznia. Döntés született arról, hogy a papírgyári üzemet alárendelik a központi gyártás szervezetének. Az egyesítést követően a papíripari termelés megszűnt, ezáltal az albertfalvai gyártelep is teljes mértékben az új gyártási feladatok teljesítésének részese lett.

A „Gamma” Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft. üzletháza az év elején elkészült, és a vállalat központi irodáit az Apponyi térről a IX. Közraktár u. 20/a., a Zsil utca sarkán álló székházba telepítették át. A hatemeletes épület földszinti üzlethelyiségében a különböző árucsoportok nyertek elhelyezést. Az egyik tágas bejárat lehetővé teszi teherautók behajtását, bent a nehezebb szerszámgépeket daruval tudják leemelni vagy felrakni a szállítójárművekre. Itt a nagy szerszámgépeket működés közben is be lehet mutatni. Az I. emeleten a kft. ügyvitelének és a Leitz vezérképviseletének tisztviselői foglalnak helyet. A II. emelet megerősített földemmel a raktár célját szolgálja.

Fejlesztésre került az Anyagvizsgáló Csoport tevékenysége és eszközállománya is, korszerűsége élvonalbeli. Tevékenységét két irányban végzi. Az egyik a bejövő anyagok vizsgálata, valamint gyártás közben az anyagtulajdonságok ellenőrzése, a másik a méretellenőrzéseket szolgálja.

A Gamma Rt. ebben az évben két kiállításon vett részt. Itthon a Budapesti Nemzetközi Vásáron egy jelképes jelentőségű pavilont épített fel, tekintettel arra, hogy a háborús viszonyok nem engedték meg az egyes gyártási ágazatok szemléltető bemutatását. A külügyminisztérium felkérésére a cég gazdag anyagot válogatott össze, hogy külföldi „reprezentációs kiállításokon” bemutathassák a gyár belső életét. A kiállítás a „Szociális intézmények egy magyar gyárban” elnevezést kapta.

A Gamma is elküldte a maga fiait a harcmezőkre, az idehaza maradtak első gondolata – visszaemlékezés szerint – az év elején a magyar honvédek felé szállt. Megalakult a Bajtársi szolgálat, amely 449 katonai szolgálatot teljesítő gammást tartott nyilván, közülük 141 teljesített tényleges és 308 hadiszolgálatot.

Hivatásuk megfogalmazása szerint a Bajtársi szolgálatnak elsősorban a hősi szellem ébrentartását kell megvalósítania, azáltal, hogy felvilágosító munkájával példát mutat és a harctéren küzdők hozzátartozóinak mindennapos gondjaikban hathatós támogatást nyújt. Hadisegélyezés címén ez évben 24,2 ezer pengőt, ezen kívül karácsonyi segély címén 13,6 ezer és téli rendkívüli segélyezésre 9,5 ezer pengőt fizettek ki, mindezt 168 rászoruló család között osztották szét. Kegyelettel emlékeztek meg a Gamma-család eddig hét hősi halált halt tagjáról.⁶⁸

„Az év tavaszán családias ünnepet tartott gyárunk vezetősége abból az alkalomból, hogy III. Viktor Emánuel olasz király és császár vállalatunk két gazdáját magas kitüntetésben részesítette. Az olasz király Juhász Zoltán elnökgazdagat és Juhász István vezérigazgatót az olasz Koronarend parancsnoki keresztjével tüntette ki,

ugyanakkor Kőporossy Ferenc igazgató az olasz Koronarend tisztí keresztyét és Csonka Elemér dr. igazgató az olasz Koronarend lovagkeresztyét kapták.”⁶⁹ „A kitüntetést ünnepélyes keretek között Rómában Ugo Cavallero hadseregtábornok, az olasz vezérkar főnöke adta át.”⁷⁰

Az olasz kapcsolatok a Gamma Rt. számára ebben az időben tehát virágzásban voltak, a Gamma-Juhász löelemképzők ekkor már túl voltak a bemutatón és sorozatban beépítésre vártak az olasz légvédelem hadrendjébe is.⁷¹ A döntő mozzanatról, a nagy szerződés megkötéséről nincsenek fellelhető iratok, de a Péterfy családnál tetten érhetők olyan események,⁷² amelyek összefüggésben voltak a nagy üzlet nyélbeütésével. A megszüntetett papírgyár éléről egyenesen a Gamma Rt. pénzügyi igazgatói székébe emelkedett vitéz Péterfy Lajos útjai sűrűn vezettek Európa országaiba. 1942 nyarán éppen Rómába érkezett és egy jelentős szerződést írt alá nagy darabszámú löelemképző szállítására. A történelmi hűség kedvéért megemlítendő, hogy ez az út – történelmi távlatban – már a második volt Olaszországba. Péterfyt ugyanis az első világháború kitörésekor a Felvidékről az olasz frontra vezényelték. Fiatal tüzértisztként ütegparancsnoki beosztásban szolgált a trentoi fronton, később Caporettonál szerzet érdemeket és kitüntetések, és elsajátította az olasz nyelvet. Ekkor még nem tudhatta, hogy életében annak is jelentősége lesz, hogy a vele egy évjáratú, szintén tüzértiszt és ugyancsak felvidéki Juhász István is ott szolgált majd esett fogságba testvérevel együtt. Frontbarátságuk az első háború után is tovább élt, és így érték el együtt a második háborút is, csak éppen nem egyformán. Az utolsó pillanatig – közös világszemléletük talaján – a német befolyással szemben mindketten ellenszenvvel viseltettek, csak hogy vitéz Péterfy Lajos ezért az életével fizetett. Közvetve bizonyíthatóan 1944. dec. 10-én a Gestapo tette el láb alól egy színlelt villamosbaleset áldozatává téve őt.⁷³

Június 3-án a Magyar Rádió helyszíni közvetítést adott a Gamma gyárból az amerikai magyarok számára. A második világháború közepén üzenetet küldött a nagy Gamma-család a tengerentúlra, amellyel tudatni akarta, mindennapos munkájukkal példát kívánnak adni arra, hogy miként lehet magyar szívvel és lélekkel mindinkább csinosabbra, életerősebbre és nagyobbra építeni mindazt, amit az addigi munkaeredmények örökösen adtak. Beszéltek a mikrofon előtt tisztviselők és műszerészek egyaránt, felcsendült a kórusok énekhangja, majd következtek a leventék bemutatói, szavatelok, tréfás jelenetek csakúgy, mint a gépek zaja és morajlása. A félórás műsor világá szórta azt a kívánságot, hogy mielőbb köszönthessék személyesen is azokat a magyarokat, akiket a sors kiszakított szorosabb nemzeti közösségünkben.

Április végén magyar-német ipari tárgyalások folytak Bécsben az együttműködés elmélyítése céljából a magyar és a német iparágak között. „A magyar bizottság tagjai között kiemelkedő személyiségek voltak: ... Juhász Zoltán, Odescalchi Károly herceg, Teleki János Gróf... Nagyon valószínű, hogy ezen a tanácskozáson Juhász Zoltán a Gamma papírgyárának exportja érdekében is fellépett, hiszen a termékeik már 1937 óta ismertek voltak a nyugati piacon.

Szeptemberben Magyarország hirtelen kiszakadt a világháború zajmentes övezetéből, amikor 4-én ádáz bombatámadás érte Magyarországot, a terrorbombázás főként Budapestet rendítette meg, elsősorban ipari létesítmények ellen irányult. Szovjet nehézbombázók a Gammától nem messze gyújtóbombákat vetettek a Goldberger Rt. kelenföldi üzemére, eltévedt gépek szétbombázták Zilahy Lajos író rózsadombi házát. A támadás után nemcsak az óvóhelyek építése vett lendületet, hanem az egész magyar légvédelmi rendszer is átszervezésre került, amelyben a Juhász-Gamma löelemképzők fontos szerepet töltek be.

Három héttel a szörnyű bombatámadás után ismét Magyarországra látogatott Vittorio Mussolini, elsősorban a magyar sportélet

tanulmányozása céljából. Ennek keretében ellátogatott a Hármashatárhegyre, ahol a Gamma Leventék díszszakasza fogadta, és a leventerepülők bemutató repüléseket végeztek a megjelent előkelőségek tiszteletére.

Az évvége előtt szinte korszakváltó lépésre kerül sor. Juhász Zoltán elnök-vezérigazgató így ír december 21-i levelében Juhász István vezérigazgatónak: „... az Újév küszöbén nem maradhat más elhatározásom, mint amelyet legutóbbi beszélgetésünk alkalmával a jövő szempontjából Te is, mint egyetlen javasoltál: a gyárüzem kettéosztását. Tudom, hogy ez se könnyű feladat, de megoldhatónak tartom, sőt, az a meggyőződése, hogy a jelenlegi, önmagán túlnőtt és sok belső betegséggel küzdő gyár, kettéosztva, két új életerős családi vállalkozásnak lesz szülőanyja.”⁷⁴ A kiemelt idézet jól elfedi az igazi okot, de ez akkor nem tartozott a széles nyilvánosságra, egyelőre mi is hagyjuk rejtve a titkot hordozó két testvérnél, később erről éppen egyikük fogja lehullatni a leplet.

Még 1942-ben történt, hogy a Gamma tulajdonosa, Juhász István lett az *Magyar Labdarúgó Szövetség* (MLSZ) elnöke. Ez éppen arra az időszakra esett, amikor dr. Nedeczky László rendőrtiszt a rendőrség elhagyására készült, akit az új elnök mindjárt be is szervezett az MLSZ-be, külügyi titkár tisztségbe helyezve őt. Az ismeretség onnan származik, hogy Nedeczky László volt Vittorio Mussolini személyes kísérője és tolmácsa akkor, amikor Juhász István ebédet adott a Duce fiának tiszteletére a Hármashatárhegyen.⁷⁵

1943

Az időközben ügyvéddé avatott dr. Nedeczky László – Juhász István meghívására – a Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. kereskedelmi igazgatója lett. Elsősorban kitűnő olasz nyelvtudása, nem kevésbé társadalmi kapcsolatai révén kerül oda január 1-

jén, épp az olasz fasizmus összeomlásának évében, ami júliusban be is következett.

A hősi halottakra történő állandó emlékezés hívta életre a vállalat vezetőségének és gyári munkatársainak azt az elhatározását, hogy hadiárvaik neveltetését intézményesen segítsék. Még 1941 decemberében vendégül látta a gyár igazgatósága a honvédsébesültek egy csoportját, majd az 1942. és 1943. év folyamán a Szabadidő szervezet hat honvédhangversenyt rendezett, amikor a műsort mindig a munkatársak szolgáltatták és a hallgatóság körében megjelent sebesültekkel alkalmuk volt megismerkedni. A katonák és a dolgozók e találkozásainak hatására kelt életre az a mozgalom, amelyet az 5. optikai üzem munkatársai kezdeményeztek, hogy a második világháború hadiárvaainak gyámolítására havonként önként ajánlja fel a „Gamma-család” minden egyes tagja egy órabérnyi keresetét. A háború első éveiben még nem volt egyetlen hadiárvajuk sem, éppen ezért a befolyó pénzekből – közös elhatározásra – ötven magyar földműves hadiárva gyermek neveltetésének költségeit vállalták az illetékes hatósági szervek előtt. A keleti hadjárat második éve sok súlyos megpróbáltatást mért a hadbavonult munkatársakra, s így 1943-ban szükségessé vált, hogy a maguk hadiárvaírói is gondoskodjanak. A Bajtársi Szolgálat ekkor 72 hadiárva és 12 árva gyermek neveltetésére folyósít havonként 50-től 100 pengőig terjedő segélyeket.

A rohamos fejlődés a vállalat életének legutóbbi hat esztendejében azt eredményezte, hogy a beépített légtér a főgyártelepen ma az 1937-es méreteknek több mint ötszöröse lett. Az 1942. évben befejezett négyemeletes szárnyépület minden tekintetben egységes épülettömbbé egészítette ki a korábbi építkezéseket, s amit a következő év munkája még hozzáadott, az már inkább az egyes üzemszervek belső fejlesztése volt. A kívülről is látható építkezések, mint új létesítmények, az 1943. évben már helyet sem tudtak kapni azon a telekrészen, amelynek Fehérvári úti oldalán ezelőtt tizenhét

évvel felépült az első emeletes Gamma-épület. A legutóbbi építkezések egyik részét, illetőleg annak berendezését a háború tette szükségessé. Az alagsori régi öltözőhelyiségeket át kellett alakítani légvédelmi óvóhelyekké⁷⁶

„A második világháború felfokozta a termelés iránti kíváncsiságokat. Ma már pontosan kidolgozott elméletek igyekeznek rendszerbe foglalni mindazokat az irányelveket, amelyeket a nagy háború gyakorlati tapasztalatai vetettek felszínre. Az elméletekben tükröződő műszaki vonatkozású vélemények egybehangzóan úgy határozzák meg a háborús gyártás feladatait, hogy a háborús gyártásnak elsősorban megbízhatóan versenyképes, támadó és védekező fegyverek sorozatos, illetve tömeges előállítását kell megoldania a lehető legegyszerűbb eljárással és legrövidebb idő alatt. Ha majd e meghatározás háttéréből egyszer eltűnik a háború fogyasztói gépezete, akkor még súlyosabbá válik az a feladat, hogy a háborúban megnövekedett gyáripár továbbra is megtarthassa a maga versenyképességét.

Nem lehet tehát korainak minősíteni gyárvezetőségünknek azt a gondoskodását, hogy a nagy háború ötödik esztendejében – a háborús követelmények pontos kielégítésével egyidejűleg – már a gyárfejlesztés programjába felvette az átmeneti gazdálkodás [*béketermelés*] problémájának előkészítését is.

Az általános *gyárfejlesztési terv* természetesen kiterjedt a Gamma leányvállalataira is. E tervek elkészítéséről és végrehajtásáról közvetlenül a gyár alapítói, Juhász Zoltán és Juhász István gondoskodtak.

A fejlesztési program keretébe utalták az egész vállalat termelésének racionalizálását. Ezt viszont úgy kívánták elérni, hogy a több telepen dolgozó üzemek ellenőrzését megosztották egymás között. Az igazgatási feladatok megosztásával egyidejűleg olyan változtatásokat hajtottak végre nemcsak a főgyártelepen, de az albertfalvai telephelyeken is, hogy az egyes üzemrészek egy-egy

önálló munkafolyamat megoldására alkalmasak legyenek. A cél az volt, és ez a célkitűzés továbbra is érvényben marad, hogy helyes és előrelátó munkamegosztással megteremtse a Gamma azokba a feladatokba való sikeres bekapcsolódás lehetőségét, amelyek az átmeneti gazdálkodásnál majd jelentkeznek.”⁷⁷

Lankadatlanul folyik a tervezési, gyártási valamint az igazgatási folyamatok korszerűsítése és összehangolása, a tavaly alakult Racionalizálási és Szervezési Osztály feladatai igencsak megszapordtak.

A termelő munka megkönnyítésére egyre szélesebb mederben folyik az *üzemi szabványosítás*. A Tervezési Osztályon belül alakult Szabványcsoport feladata, hogy a felesleges gyártási sokféleségek kiküszöbölésével, valamint a szükséges adatok célszerű rendszerezésével és közreadásával hozzájáruljon a termelés valóban olcsóbbá és gyorsabbá tételéhez. Ez év folyamán 360 szabványt bocsátottak ki, az előírt szükséges sorrendben. Elsősorban a gyárban használatos anyagok minőségi és méretszabványait állították össze, de szép számmal készültek szerkezeti elemekre és gyártási eszközökre vonatkozó szabványok és a tervezés munkáját megkönnyítő alapszabványok is.

A saját szabványok főleg a meglévő MOSz, HASz, MEE, DIN stb. szabványoknak a vállalatra vonatkozó részeit tartalmazzák, kiegészítve különleges finommechanikai követelményekkel. A külsőszabványokra hivatkozás helyett a GASz-ra, a Gamma-szabványra történő hivatkozás lassan, de biztosan átveszi az egyeduralmat. Ennek legnagyobb előnye az, hogy mindig és mindenhol kéznél van, 21 teljes készlet szabványgyűjtemény formájában. A GASz széles alapokra lefektetett számozási rendszere nemcsak az egyes szabványok kikeresését könnyíti meg, hanem más számrendszereknek is alapul szolgál. Rajta keresztül összefüggésbe kerülnek egymással: a költséghely-számok, a munkahelyek számozása, a munkások ellenőrzőszáma, a munkaszámok, a rajzszámok, a

szerszámszámok, a teljes vállalati számlarend, s idővel sor kerül a raktári anyagszámok beillesztésére is.⁷⁸

A Racionalizálási és Szervezési Osztály egyéb újításokat is bevezetett, amelyek a szellemi felkészültség fejlesztését célozták. A Hírverési és Sajtócsoport hatáskörébe utalt Műszaki Könyvtár teljesen átrendezte és a gyártási terveknek megfelelően bővítette saját állományát, amiről friss könyvjegyzéket is megjelentetett az új számozási rendszer szerinti osztályozásban. Folyóírat-olvasótermet is létesítettek és kibocsátották a havonta megjelenő Folyóíratszemlét. E fejlesztések célja, lépésben tartani a gyár szakembereit a tudományos és műszaki élet mindenkori fejlődésével. Heti Közgazdasági Hírszolgálatot is indítottak, e gazdasági ág híreinek közreadása céljából. Lényeges intézkedés volt még száznál több műszaki beosztású munkatárs részvétele a Mérnöki Továbbképző Intézet különféle tanfolyamain, a vállalat anyagi támogatásával.

A kis sorozatgyártásról a nagyobb sorozatú, néhol a folyamatos gyártásra történő fokozatos áttérés szükségessé tette, hogy bizonyos gyártmánydarabok, amelyeknek legyártása nagyobb tételekben gazdaságosabb, az eredeti rendelkezéskből kiemelve, összevontan készüljenek el. A gyártási folyamatoknak ez a megbontása lehetővé teszi azt is, hogy a nagyobb sorozatban előállított és változatlan jellegű alkatrészek már előre készen álljanak. E cél szolgálatában létesült a Félkész Áruraktár. Az egyszerűsítést, egységesítést és a nagyobb sorozatú gyártást egyaránt a már említett szabványosítás tette lehetővé.

A felfokozott haditermelés feltételeinek teljesítése mellett a vállalat vezetésének időszakos feladatává vált a felkészülés a jövő várható fordulatára, a békegazdálkodásra történő áttérés a háború befejeztével, ez a tevékenység az Üzleti Osztály munkakörét képezte. Ennek részlege, a Szabadalmi Csoport gyűjtötte be és vizsgálta felül az újszerű találmányokat, és tökéletesítette azokat. Ugyanakkor, az év folyamán vizsgálat alá vonta a már bevezetett gyártmányokat is,

olyan értelemben, hogy azok miképpen hasznosíthatóak a békegazdálkodás beálltakor. Elemzéseket végeztek a meglévő gépparkra és felszerelésekre vonatkozóan is, olyan szempontból, hogy a gyártási tervben szereplő árucikkek közül melyeknek az előállítására alkalmasak.

A békeidőszakra készülvén, az új gyártmányok bevezetése mellett, új piaci részesedés megszerzését is elő kellett készíteni. Ennek jegyében a világhírű berlini Sanitas céggel idén létrehozták a Gamma-Röntgen Kft.-t orvosi műszerek és röntgenkészülékek gyártására és forgalmazására.

Maradjunk egyelőre a hagyományos piaci területen. Az olasz export a Gammánál a legsikeresebb külkereskedelmi üzletág volt. Mint ahogy azonban a szárnyaló siker mindig magában hordozza a zuhanás lehetőségét, úgy ez az ígéretes kereskedelmi kapcsolat sem volt mentes ettől az esélytől, még akkor sem, ha ez nem volt törvényszerű. Váratlanul, pusztán annyi történt, hogy a mesebeli ravaszdi a hátsó udvar felől ment be a baromfiudvarba, nagy felfordulást előidézve. A valóságban, 1943 júniusában az angolszász csapatok leleményesen a tenger felől elfoglalták Olaszország déli szigeteit, majd partra szálltak Szicíliában. Júliusban a szövetségesek árnyékában az olasz fasiszta párt megbuktatta Mussolinit, helyébe Badoglio lépett. Az események aztán felgyorsultak, a németek is bevonultak és elfoglalták Olaszország északi részét. Szeptemberre Hitler már – megelőzendő egy esetleges magyar kiválást – kidolgoztatta hazánk megszállásának részletes tervét is, amely 1944. március 15-én valósult meg.

Mialatt itthon éjjel-nappali gyári műszakokban dübörgött a haditermelés, a Donnál dühöngött a téli háború és aratott a halál. Európa ekkor még csendesebb volt, de egyre erősödött a csapatmozgás. A magyar külpolitika erkölcsileg kitartott az olasz rokonszenv és a Duce mellett, hiszen ő a trianoni igazságtalanság hangoztatója volt. Mindenesetre a kialakult újabb háborús veszélyhelyzet-

ben Magyarország lépéstartásra kényszerült. A Gamma azonnal megérezte a hatalmi egyensúly kibillenésének közvetlen hatását, mert az olasz fél azonnal felmondta a legutóbb megrendelt löelemképzők átvételét.

Egy történelmi pillanat alatt semmivé foszlott az 1927-es Bethlen és Mussolini által aláírt magyar-olasz barátsági egyezmény. Annak emléke is, hogy Horthy Miklós kormányzó 1936-ban Rómába, 1937-ben pedig, III. Viktor Emánuel király Budapestre látogatott, hogy 1924-ben Magyarországon meg-kezdődött az olasz nyelv középiskolai és egyetemi oktatása, 1927-ben megnyitottuk a római Magyar Akadémiát, 1943-ben a budapesti Olasz Kulturális Intézetet. Hiába, hogy két éve Juhász István a repülősökkel ebédre látta vendégül Vittorio Mussolinit és együtt repültek, hogy a Gamma igazgatója, Nedeczky László a Mussolini családnál vendégeskedett Rómában, mindez már nem számított, Olaszország lemondta megrendeléseit, a löelemképzők a Gamma nyakán maradtak.

A háború tombolásával egy időben, de annak helyétől messze megrendezésre került az izmiri világkiállítás, egyben a tizenkettedik törökországi nemzetközi vásár, ahol a háború nagy ellenfelei békés környezetben mérhették össze erejüket a tudáson alapuló ipar minőségi versenyében. A vásár kiállítói között a Gamma különféle lencsékkel, optikai eszközökkel és célzó távcsővel vett részt. A megnyitás napján a török igazságügyi miniszter, később a miniszterelnök is ellátogatott a Gamma-kiállításra. Több állam közgazdasági sajtója komoly elismeréssel írt a magyar műszaki színvonalról. Az izmiri vásár a vállalatnak sikert hozott, de a kormány is ki tudta használni a nemzetközi találkozó létrejöttét. Az amerikaiak szicíliai partraszállása és Mussolini kormányának megbuktatása a szövetségesekkel megkezdett tárgyalásainknak újabb lendületet adott, a Kállay-kormány diplomatákat küldött Isztambulba a béketárgyalások előkészítésére. Kiutazásuk fedőcélja az „izmiri árumintavásár megtekintése” volt. Bőven elképzelhető, hogy a

kiutazó gammás szakembereket kémek és elhárítók mily sűrű hálójá vette körül, anélkül, hogy ők erről tudtak volna.

A végső világhégés előtt egy évvel érdemes visszalapozni a világháború kitörésének idejéhez, ezúttal a Gamma vendégkönyvében. A gyár hírnevének tanúbizonyságaként emeljük be onnan bejegyzéseket, amelyek a vendégek és hivatalos látogatók kilétét mutatják be. Rengeteg német, japán, olasz, finn, bolgár, svájci, dán, holland, belga, görög és más állam színeit képviselő aláírást olvashatunk, köztük szerényen több professzor, magyar tudós, valamint a színészek közül Páger Antal nevét is.

A háború ötödik évében, az 1943-as bejegyzések oldalakon keresztül őrzik tábornokok, főtisztok, de szakaszvezetőig bezárólag olyan katonáemberek aláírását is, akik tapasztalatcserére jártak a gyárba. Úgy is mondhatjuk, hogy a munka frontja és a harcterek arcvonalai között, ezáltal eleven és egy pillanatig meg nem szakadó kapcsolat fejlődött ki. Ennek részesei a Horthy Miklós Repülő Akadémia, a Hajmáskéri Tüzértiszti Iskola, a Repülő Akadémia, a Kinizsi Pál honvéd csapattisztképző, a Honvéd Térképészeti Intézet, a Bólyai Műszaki Akadémia és a Ludovika Akadémia is.

Vitéz dr. József Ferenc főherceg, valamint dr. Bárdossy László ny. miniszterelnök, dr. Fabinyi Tihámér ny. pénzügyminiszter és dr. Posch Gyula, a Nemzeti Bank elnöke is megtekintette a gyárat. A kormányzat részéről népes csoportok szemlélték meg a vállalatot, például dr. Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszter, vitéz Csatai Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter, Ruszkiczay-Rüdiger Imre vezérezredes, vitéz Jány Gusztáv ny. vezérezredes, vitéz Vörös János altábornagy, és más tábornokok.

Említésre érdemes még a spanyol újságírók nagyobb csoportja, a Baross Női Tábor tisztikara, az év elején még eljöttek az Olasz Haditechnikai Intézet vezetői, aztán Budapest Székesfőváros Műszaki Szolgálatának tanulmányi csoportja, a Magyar Mérnök- és Építészegylet vezetői, később egy finn katonai küldöttség, de járt itt a

Reichsluftfahrtministerium⁷⁹ küldöttsége, és a Magyar Rádió is az alelnök vezetésével.⁸⁰

A messzire nyúló hátratekintés után térjünk vissza a jelen idejű fejleményekre. Öröndetes eseményre került sor 1943. szept. 9-én. „Ócsán, a 101 holdas Gamma-repülőtéren a hangárok előtt egyenes vonalban sorakoztak hét Tücsök, hat Vöcsök, két Pilis, egy M-22, egy Kevély egy-egy Goevier, Aradó, Nebuló és Praga vontatógép, egy Siebel-Hummel és az öreg Heinkel HD, ők képezték a sorfalat. Délután három órától kezdődően egymásután érkeztek a meghívott egyesületek képviselői, egyesek repülőgépen, mások pedig gépkocsikon. Elsőnek a MÁV-repülők gépeinek köteléke érkezett, nyomban utánuk a BSzKRT, a BSE, a Postások és a TSE gépei ereszkedtek le, majd Érd felől feltűnt a Műegyetem Prágája is, vontatókötélen az M-22-vel. Négy órakor megkezdődött a bemutató ünnepély. A Himnusz hangjai mellett emelkedtek levegőbe a leventék vitorlázógépei, utána került sor a motoros gépek műrepülésére, s végül a repülőnap fénypontjára, a sétarepülésre, a vendégcsereg is repülni indult. A Sportrepülő Szakosztály tájékoztatása szerint eddig 400 leventét képeztek ki motor nélküli repülésre, közülük húszan nemzetközi ezüstkoszorús jelvényt szereztek. Közel 13 000 felszállást végeztek, összesen 2 370 óra alatt kirepülték a föld délkörének hosszúságát. A repülőnap vendégei előtt *Miklauzič István* főoktató elmondta, hogy a jövő tervei között szerepel a teljesítményrepülések legmagasabb fokra való fejlesztése, a kísérleti és kutatórepülés, valamint a segédmotoros vitorlázógépekkel való kísérletezés és azok továbbfejlesztése.”⁸¹ Itt is érvényesült a Gammában ismert jelmondat: „A sport mindig honvédelem.”

A kulturális élet ebben az évben is virágzott, már a hatodik Honvéd hangverseny került megrendezésre a Zeneművészeti Főiskola nagytermében a második világháború honvéd-hőseinek. A gyár mindhárom zenekara, két énekkara és színjátszó csoportja lépett fel, nemkülönben a leventeifjúság tehetségei is gazdagították a műsort.

Kiemelten említendő még a Gamma Kamarakórus különleges vállalkozása. Az igazgatóság támogatásával erdélyi hangverseny-körútra határozták el magukat, hogy „Erdély visszatért magyarjainak a magyar dal szavával üzenetet közvetítsenek fővárosunk ipari dolgozói részéről.” Küldetésük szerint hangversenyt adtak Sepsi-szentgyörgyön, Kommandón székely favágóknak, Csíkszeredában és Kolozsvárt, legutóbbi városunkban a Mátyás Király Diákházban, a Marianum Intézetben és a Dermata hadiüzemben is, mindenütt rendkívül nagy tetszést aratva. Az élmény felemelő volt. Elmondás szerint a legbensőbb együttérzés talán Észak-Erdély déli végpontján jött ki, a Kárpátok ezerméteres magasságában lévő Kommandó hegyi zsákfaluban, amelyet egy fatelep és néhány tehén tart el. Télen megközelíteni sem lehet, onnan sem lehet semerre továbbjutni, mert fenyőrengeteg veszi körül, amelyben persze, a medve az úr.

1943-ra a távoli háború még több eseményt és magyar áldozatot temetett magába. A Gamma dolgozói közül nyolc hősi halottat és tizennyolc eltűnt katonát gyászoltak nagycsaládi részvétellel.

A távoli hadieseményekkel egy időben a löelemképzők szállítása külföldre folyamatos volt. „Jelentős exportcikknek számított, és sok országba szállították. Az olaszországi Torino légvédelmét pl. közel 150 löelemképző szolgálta ki, amelyek telepítését László József végezte. A löelemképző legnagyobb piaca talán éppen Olaszország volt.”⁸²

„Hatalmas üzletnek bizonyult a löelemképzők svájci értékesítése, valamint Hollandiába, Norvégiába, Finnországba, Ausztriába történő szállítása. Az eddig ismert adatok alapján a legnagyobb mennyiséget Olaszország rendelte meg, és volt időszak, amikor a termelés egészét, havi 12 db-ot az olaszok-nak adták el. Miután az olaszok a megrendelést lemondták, a készülékek egy részét a magyar honvédség vette át a HM 18 db-ot rendelt, a kiesett kapacitás másik részét pedig, német megrendelésre történő gyártással pótolták.”⁸³ Ezeken

kívül szállítottak löelemképzőket Kínába, Perzsiába és Argentínába is, 18 darabot Lengyelországnak is eladtak.”⁸⁴

„A Gamma-Juhász löelemképzőt a 75 mm-es légvédelmi ütegek-nél az 50-es évekig sikeresen alkalmazták Svédországban, amelynek akkor 115 ilyen légvédelmi ütege volt. A löelemképzőket közvetlenül Magyarországról és a svéd Arenco AB cégtől szerezték be. Az Arenco a magyar készülékeket tökéletesítette, de saját készülékeket is előállított licenc alapján. 1939-ben Svédország csak 30 darab ilyen készülékkel, 1945-ben azonban már kb. 130 darab különböző típusú Gamma-Juhász löelemképzővel rendelkezett.”⁸⁵

„Az 1936 és 1943 közötti időszakban az épületek, az eszközök, a gépek mennyiségének növekedése szédületesnek nevezhető, és ekkor a már 1 285 egységből álló Gammában közel ötezren dolgoztak. Az Ipari Minisztérium 1943. dec. 15-i utasítása a Gammát is – mint valószínűleg minden hadiüzemet – kötelezte az üzem működésben tartására és a központilag meghatározott igények kielégítésére. A meglévő katonai átvevőkön túl felállították a hadiüzemi személyzeti parancsnokságot, amely a katonai megrendelések érdekében intézkedhetett, és személyeket nevezhetett ki vagy távolíthatott el.”

„A löelemképző, kiemelkedő szerepe ellenére sem volt a Gamma Rt. egyedüli terméke. A háború alatti években a gyár 65 fféle katonai eszközt, műszert gyártott. Ezek közül a legismertebb volt a binokuláris távmérő távcső, a lövegtávcső, a géppuskairányzék, a légvédelmi figyelőkészülék, a lövedék-súlypontmérleg. 1943-ban a gyár vezetése készült a béketermelésre. Tisztában voltak azzal, hogy a háború után a haditechnikára nem lesz szükség, és nagy visszaesés lesz. Ezért fényképezőgépek, öngyújtók, órás esztergák⁸⁶ gyártását tervezték, amelyek közül több meg is valósult – csak már a Juhász testvérek nélkül.”⁸⁷

1944

„A háborús események, a légitámadások miatt 1944 januárjában főleg a gyúlékony anyagok tárolására Diósdon kibéreltek egy helyiséget. Ezt követően májusban Juhász Zoltán Fejér megyei, több száz holdas birtokán [*Anasztáziapuszta, 651 kat. hold*] lévő kastélyának alagsorában és a Szeszgyár egyes helyiségeiben is több mint 30 tonna félkész árut raktároztak el. Mintegy 5 millió pengő értékű anyag, félkész áru és gépek raktározását szolgálta 1944-ben Budatétényben a sziklapince. Ide került kitelepítésre a forgácsoló II. üzem és a maróműhely gépeinek zöme, ahol 12 órás műszakban mintegy 200 fővel folyt a német Regler-elemek gyártása bér munkában. E műhelyrész minőségi átvevői 6–8 fő, Juhász István Budatétényben lévő villájának első emeleti könyvtárszobájában dolgoztak, ahová a mérőszobát telepítették át. A budatétényi Kő utcában levő gyári tulajdon a háború során teljes egészében veszendőbe ment. A frontvonal közeledtével 1944 végén a honvédelmi miniszter egy kisebb, mintegy nyolc gépre és egyéb felszerelésre tehető javító részleg Somlóvásárhelyre való kitelepítését rendelte el, ami meg is történt. Ez ugyancsak veszendőbe ment.”⁸⁸

Az év eleji óvintézkedések igencsak helyénvalóak voltak. A 15. amerikai légi hadsereg 1944. április 3-i budapesti szőnyegbombázásával vette kezdetét az a Magyarország elleni, pusztító légitámadás, amely a háború viszontagságaitól addig megkímélt hátszágot először szembesítette a háború borzalmaival. Az amerikai légitámadás 1 073 civil halálos áldozatot követelt. A vasúti hálózat, az olaj, valamint a hadiipari üzemek megsemmisítését célzó bombázó hadjárat júliusban érte el a leghevesebb szakaszát. Öldöklő légi csata bontakozott ki a főváros felett, ezen a napon a magyar légvédelem 99 amerikai támadó gépet talált telibe, a sikerben a Gamma-Juhász löelemképzőknek is jelentős szerepe volt. Szerencsére a Gamma gyár ekkor még nem volt célpont.

„A nyilas kormányzat 1944. nov. 14-én megállapodást írt alá a háború folytatása szempontjából fontos iparágak kitelepítéséről

Németországba. A Gamma is a kitelepítésre szánt gyárak közé tartozott. Ennek végrehajtását azonban a Gammában a szállítóeszközök elvonásával és más hasonló módon hátráltatták. A dolgozók közül gyári szervezésben senki sem települt ki nyugatra, de a bombázások elől Sárbogárdra telepített gyári tanulóotthon növendékeinek egy részét, 26 tanoncot Németországba hurcoltak.”⁸⁹

Ahogy mindinkább szorult az ostromgyűrű a főváros körül, és érezni lehetett a védelem összeomlásának előszelét, egyre több emberben, családban erősödött a szándék, hogy a szovjethatalom bejövetele és a kommunizmus rémuralma elől nyugatra meneküljenek. Tömegével voltak családok, amelyeknek a tagjai e kegyetlen döntési kényszer miatt elszakadtak egymástól, voltak, akiknek mindenképpen menniük kellett a megtorlás elől, de voltak, akik semmiképpen nem akarták elhagyni a hazájukat. Juhász Zoltán és egész családja december 10-én autóba ült, és Ausztrián át hosszú útra indulva, Kolumbiáig meg sem álltak. Juhász István felesége az ikerfiúkkal kiment úgy is, hogy a férj és édesapa egy tapodtat sem volt hajlandó lépni. Nedeczky László így ír: „Amikor 1944-ben hazatértem a frontszolgálatból, első dolgom volt felkeresni és figyelmeztetni, hogy a legsürgősebben hagyja el az országot, mert elsőrendű háborús bűnösnek fogják tekinteni. Erre kijelentette, hogy ő mindennek áll elébe, de az országot nem hagyja el, hiszen ez a szülőföldje.”⁹⁰

„Az elrendelt kitelepítéssel egy időben az üzem új feladatot is kapott: a „Szálasi-röppentyűk” irányzó berendezésének⁹¹ gyártását. Ez a kettősség lehetőséget adott a gépek leszerelésének halogatására.”⁹² „A gyár 1944 karácsonyáig, a front odaérkezéséig termelt.”

„Juhász István a háború alatt a Svéd Királyi Követségtől védlevelet kapott. Személyének elismertségét bizonyítja, hogy a szovjet városparancsnok nyílt parancsot adott szabad mozgásához, azonban később már ez sem volt elég a megvédéséhez, az ottmaradáshoz.”⁹³

A Vörös Hadsereg ebben az időben dél felől már megközelítette Budapestet, így a gépek leszerelését elodázó ügyeskedés eredményes volt, hiszen már idő sem volt a gépek nyugatra szállítására. Ennek tulajdonítható, hogy végül is a Somlóvásárhelyre és a Kő utcába telepített gépeken kívül minden a gyárban maradt.

A nyilas vezetők megkezdték a menekülést, de előtte megkaparintották és magukkal vitték a gyár dolgozóinak esedékes fizetését, csaknem 3 millió pengőt. Az itt maradók pedig, kirabolták a Gamma élelemtárát, így hát a gyár dolgozói pénz és élelem nélkül maradtak.

Karácsonyra aztán a Juhász család életébe is belépett a helyben is induló háború, amely az Orlay utca 4. sz. alatti lakásukban érte őket. Szenteste a fagyújtás előtt már telefonált Juhász István barátja, egy őrnagy, és arról tudósított, hogy a Vörös Hadsereg egyik éke Hűvösvölgyön át már behatolt a fővárosba Pasarétig, és az Új Szent János kórháznál súlyos harcok vannak. December 25-én Miklauzič Istvánné Juhász Eszter kitelefonált a budatétényi házukba, az ott lévő személyzet elmondta, hogy orosz katonák sétálgatnak a kertben és fegyvereket keresnek. A Gellért tér közelében, az Orlay utcai házat körül vették a németek, és egy zsidók által elhagyott lakásba SS katonákat költöztettek. Az oroszok akkor már a budafoki villamos-elágazásig bejöttek, a Gammától alig két kilométerre, ahol Sass István őrgy. katonai parancsnok minden áron szervezte az ellenállást, hogy megvédje a gyárat. Juhász István már előző nap átköltözött Pestre, az Andrássy út 17. alatti lakásba, leendő feleségéhez, Géczy Évához, és ott is maradt. Estére az ostromgyűrű bezárult, a közelben már bombák hullottak. December 26-án a szovjet csapatok már Albertfalva–Budapest határán harcolnak, nincs ellenállás. Teljes anarchia uralkodik. A katonák és a nyilaskeresztesek, akik a gyárban egy főhadiszállást alakítottak ki, teljesen részegek. Az előcsarnokban hatalmas teherautók állnak, mindenütt szemét és piszok. 27-én már egészen a Felten & Guillaume kábelgyárig nyomultak a Fehérvári úton, a Gammától egy villamosmegállónyira. December 28-án dél-

előtt a Gamma gyár elesett.⁹⁴ 29-én kora reggel Juhász Istvánnak jelentette két alkalmazott a gyárból, hogy tíz orosz katona sétált be, cigarettát kértek, majd továbbálltak. Egyelőre nem tettek kárt semmiben. A szovjet arcvonala most már a Fehérvári úton – a Gammát is maguk mögött hagyva – a Dombóvári úti vasúti hídnál van, ahol egyelőre megrekedtek. 30-án az Orlay utcában már aknák robbantak a kertben, valahonnan egy ágyúból belőttek a lakásba, szinte egy ablak sem maradt meg. Német katonák a kertben bajtársaikat temetik. A lakók – Juhászék kivételével – mindnyájan leköltöztek az óvóhelyre.⁹⁵

1945

Január 2-án „A nyilaskeresztesek a Zsil utcai székházat teljesen kirabolták. Még Szabó gondnoktól is elvették a saját kályháját, és amikor nem akarta kiadni a Gamma tulajdonát képező szőnyeget, géppisztollyal fenyegették meg.”⁹⁶ „Apám lakását is felnyitatták, hogy onnan néhány holmit vigyenek le az óvóhelyre. Amikor közölte velük, hogy ez a vezérigazgató privát lakása, röviden és velősen közölték véleményüket a vezérigazgatókról s a hasonlókról, és le akarták őt löni.”⁹⁷

Juhász István 1944. dec. 24. óta az Andrássy út 17. sz. alatt lakott, ahol január első napjaiban vesegörcsös vérzése támadt. „Menny-asszonyom, Géczy Éva, aki az Operaház tagja, az Operaház orvosát Nádor Nikitits István orvost hívatta el. Ő, miután nem tudott kezelni a házban lévő óvóhelyen, és a kórházi elhelyezés lehetetlen volt, az Operaház igazgatóságának engedélyével ott helyezett el. Az engedélyt Márkus igazgató adta meg az orvosnak.”⁹⁸

„Juhász Istvánt február 3-án vitte el az N. K. V. D., de miután a tolmács másnap jelentkezett és Évától különféle aranytárgyakat és valutát átvett, megígérte apám szabadon engedését elintézendő. Másnap valóban hazajött, ott sem bántak vele rosszul, csak a gyár

után érdeklődtek. Amikor Pestet feladták, [január 18.] rögtön jelentkezett, hiszen nem a saját lakásában volt, és nem bújt el az oroszok elől, annál inkább a nyilasok elől. Ezért aztán az oroszok mindjárt elindították ellene a vizsgálatot. Alig jött haza szombaton, vasárnap már elvitte a politikai rendőrség, és az Andrásy út 60-ba vezették. Ez Szálasiék pártháza volt, és a pincében nagyon sok zsidót és kommunistát kínoztak és gyilkoltak meg. Most a »testvéreket« is idehozzák, és meg kell lakolniuk tetteikért. Az Oktogon téren három nyilas lógott a lámpaoszlopokon, akiket a nép gyorsan elintézett, és a kis csapat, akik között apám is volt, alattuk volt kénytelen elmenni. Az emberek, akik a közelben voltak, elkezdtek ordítani: »Le a nyilasokkal! Ezeket is itt kellene felhúzni!« Apám szerint ez nem volt valami kellemes érzés.⁹⁹

Az Andrásy út 60-ban a III. emeleten helyezték el, ahol szintén a padló szolgáltat asztal és ágyként. Apám különben azt mondja, ott nem is volt olyan rossz dolga. Ismerni kell a mindig elégedett természetét, hogy elképzelhessük, milyen élete lehetett ott. Nekünk csak annyit említett, hogyha egy magasabb személyiség járt ellenőrizni, egy kilencvenszeres gyilkossal együtt mutogatták őt, mint a legértékesebb foglyokat. Egy kilencvenszeres rablógyilkos, ez igazán megtisztelő! Hogy tudott ilyen pozíciót elérni? Én mindig tudtam, hogy apám nincs még karrierje csúcsán, de azt hiszem, most megérkezett. Magasabbra már nem mehet.

De igazán szerencséje volt, mert azon a napon, amikor mindenkit a pincébe vittek, őt a Conti [ma: Tolnai Lajos] utcába vitték, igazán megfelelő körülmények közé, ahol most is van. A felügyelő egy nagyon rendes ember, mindent megtesz, amit lehet. Apám egy fűtött irodában dolgozik, és most nincs semmi nehézség az evéssel. Ott mindenesetre nagyobb biztonságban van, mint a többi férfi, akiknek egy nyugodt percük sem lehet, mikor hurcolják el őket munkára, ahonnan esetleg nem is térnek vissza.¹⁰⁰

Február 17-i bejegyzés szerint [Miklauzič] „István elment a gyárba, és én nagyon féltem, mert a férfiakat összefogdosták az utcán és elhurcolták. A gyár áll, csak egy része égett ki, de a gépek épségben vannak, és végül is ez a fő. Hogy a tűz mi által tört ki, azt egyelőre nem lehet tudni, de valószínűleg az oroszok égő újságokkal világítottak, és amikor leégtek, egyszerűen eldobták. Az iroda, ahol annyi papír és fa volt, jól táplálhatta a tüzet. Az öntöde is egészben van, a gépek is, így tulajdonképpen lehetne dolgozni. Fel is keresték rögtön az orosz parancsnokot, aki beszélt németül, angolul és franciául. Mindjárt jól össze is barátkoztak, s megígért olyan iratokat, amivel naponta nyugodtan jöhetnek dolgozni.”¹⁰¹

Február 24-én három ember találkozott titokban a felrobbantott Ferenc József híd vízben terpeszkedő vasszerkezetének közelében a folyómeder budai oldalán. Nemsokára a víz felől egy ladik csusszant ki a köves-kavicsos partra, hogy beszálljon dr. Nedeczky László ügyvéd, a Gamma Rt. igazgatója, Juhász Eszter, a Gamma tulajdonosának lánya és férje, Miklauzič István, a Gamma Öntöde igazgatója. Átadtak egy aranykarórát a csónakosnak és valahogy áteveztek a Duna jeges vizén a pesti rakpart kőfaláig, ott felmásztak a vaskampókon és nekiindultak gyalog az Andrássy út 60-ba, hogy felkeressék a háborús bűnösként letartóztatott Juhász Istvánt a Budapesti Néptörvényszék Fogházában.

Február 25-én vasárnap – már a Conti utcai fogházban – a kis csapat meglátogatta Juhász Istvánt, először látták egymást hosszú idő után néhány percre. Ekkor nem volt mód hosszas beszélgetésre, így Juhász István azokról a kihallgatásokról sem tudott beszámolni, amelyek február 13-tól ez ideig folyamatosan zajlottak az ellene folyó eljárás keretében. Az Állambiztonsági Történeti Levéltár irattárában 2017-ben kikutatott iratok azonban részletesen beszámolnak a vád és a védelem ádáz harcáról, az alábbiakban most ennek az ismertetése következik.

A jegyzőkönyvekből egyöntetűen következtetni lehet arra, hogy a vádlottnak és a tanúknak azonos kérdéseket tettek fel, amelyre azok – nem meglepő módon – mindegyik pontban egybevágoan nyilatkoztak. Ez kivétel nélkül megállapítható minden kihallgatottra, az 1918-as volt kommunista szervezett munkástól kezdve Juhász István bensőséges barátjáig bezárólag. A futószalagon egymást követő kihallgatások két hullámban törtek fel, az első a februári sorozat volt, amely a kierőszakolt előzetes letartóztatáshoz vezetett, a második a márciusi volt, amely a felmentést és a szabadulást hozta magával.

A Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztálya, amely Juhász István terhelt élete felett átmenetileg rendelkezni méltóztatott, a február 18-ig lefolytatott kihallgatások – hibáktól hemzseggő és alantas indulatokat sugalló – jegyzőkönyvei alapján az osztály egy összefoglaló jelentést fércelt össze. Ennek tartalmi ismertetésétől el lehet tekinteni, mert ugyanezek taglalása a második eljárási hullám alatt írt jegyzőkönyvekben már pontosabban jelenik meg. A kihallgató tiszt tényszerűségének jellemzésére mindazonáltal kiemelendő egy árulkodó – és másutt nem olvasható – megállapítás: „Tény az, hogy zseniális ember, aki a többi nagy ipari gyárakhoz viszonyítva számbelileg nem olyan nagy /4 000 munkást foglalkoztató/ üzemnek volt a vezérigazgatója, műszakilag igen szép dolgokat produkált. Amilyen értékes volt műszakilag, annyira kártékony volt a munkások, értve a szervezett munkásság tömegére. A szervezett munkásság elől elzárta egy modern egészséges munkatermekkel ellátott gyárba való bejutás lehetőségét.”¹⁰²

A jelentés alapján február 18-án megszületett a véghatározat.¹⁰³ „Gyanúsított egész nevelkedése jobboldali szellemben történt és az 1920. évben megindult egy helyiséges kis műhelyből Magyarország egyik legnagyobb iparvállalatává kinőtt üzemükben soha más alkalmazottat, mint keresztényt és jobboldalit gyárukban nem alkalmaztak. Mint gyárvezető, jobboldali beállítottsága alól soha

nem tudott szabadulni és munkatársait is úgy választotta meg, hogy azok mind jobboldali és reakciós politikai beállítottságúak voltak.

A Gamma gyárban szigorú utasítás volt arra nézve, hogy szakszervezeti tagokat felvenni nem szabad, sőt ha egy szakszervezeti tag véletlenül bejutott a gyárba és ez kitudódott, onnan eltávolította. Ezt a tényt gyanúsított vallomásaiban beismerte és azt állította, hogy a gyár munkásigénylését hirdetések útján elégítette ki. Arra a kérdésre, hogy miért kellett már 1938-ban a lapokban »keresztény munkásokat alkalmaz a Gamma gyár« szövegű hirdetéseket közzétenni és miért kellett már az ipari munkássággal szemben 1938-ban a nürnbergi törvényeket alkalmazni Magyarországon, azzal válaszolt, hogy a magyar ipar és kereskedelem zsidó kézben volt és így ennek ellensúlyozására óhajtott a keresztény munkásságnak a gyárban előnyt biztosítani. [...]

Kétségtelenül megállapítható, hogy a gyár munkásvezetői mind nyilasok voltak, a gyár folyosói és bejáratok ajtóit hemzsegték a nyilas feliratoktól, pártgyűlési felhívásoktól, sőt a nyilas párt két vezető tagja már 1942 óta aktív propagandát fejtett ki a gyárban a párt érdekében és az üzemvezetők hallgatólagos beleegyezésével a párt részére tagokat szervezett és a tagsági díjakat is szedték, ugyanakkor, amikor minden baloldali szervezkedést már csírájában elfojtottak.

1944. március 19. után gyanúsított teljesen szabad folyást engedett a gyárban a legvadabb nyilas uszításnak. A nyilas üzemvezető utasítására a gyárban némileg baloldalinak ismert embereket elhurcoltatott, nemcsak, hogy nem igyekezett ezt a nyilas uszítást megakadályozni, hanem maga is abban tevékeny részt vett.

Gyanúsított nemcsak az ipari életben játszott vezető szerepet, hanem az utóbbi években bekapcsolódott a színház, a film és a sport életébe is. Ezeken a területeken is kizárólag szélsőjobboldali elemekkel tartott fent érintkezést, így pl. Páger Antallal, a Szálasi-féle uralom idején pedig, elvállalta a Magyar Labdarúgók Szövetségének elnöki tisztét. Gyanúsított kétségtelenül egyik legzseniálisabb

mérnöke Magyarországnak, akinek a léghárítás terén világhírű találmányát a német és magyar hadsereg köztudomás szerint hasznosította.

Gyanúsított múltja azonban ez idő szerint semmi esetre sem látszik alkalmasnak arra, hogy az újjáépítő munkában részt vehessen, mert egész múltja a most kialakulóban lévő demokratikus társadalmi és gazdasági renddel ellentétes síkon mozog és így alaposan feltehető, hogy az újjáépítő munkát, amelyben bizonyára a műszaki képzettségének vezető állásban kíván közreműködni, nem mozdítaná megfelelően elő, sőt annak sikerét jobboldali politikai beállítottságánál fogva veszélyeztetné. Mindezek alapján internálását el kellett rendelnem.^{»104}

A kommunizmus által kisajátított *munkásosztálynak* még nem volt ideje felnőni az új eszme hordozójává, az osztályharc vezetőjévé, és még a félelem ösztöne sem alakult ki benne, ennek köszönhetően őszintén és önérzetesen viselkedett az igazságtalanságokra épített vádaskodásokkal és intézkedésekkel szemben. Így volt ez a Gamma szervezett munkásaiból álló kis csapat esetében is, akik a burzsoáziát megtestesítő Juhász István ügyében bátorkodtak nyílt levelet írni az új hatalom vádhatóságának, azt névvel, címmel aláírni. Íme.

„Tekintetes Ügyészség! Alulírottak, a Gamma Rt. gyár üzemi bizottság tagjai, a jelenleg még mindig vizsgálati fogságban levő vezérigazgatónk Juhász István ügyében tisztelettel a következőket kívánjuk előadni.

Juhász István, a gyár tulajdonosa és vezetője, aki munkásaival és munkatársaival jóformán a semmiből alapította naggyá a közel ötezer személyt foglalkoztató, Magyarország úgy belföldön, mint külföldön legjobban ismert finommechanikai gyárát, saját akaratából maradt itt közöttünk. Az ő személyét nagyon jól ismerjük és a gyár jövőbeni sikeres működését csak az ő további vezetése mellett tudjuk elképzelni.

Ezért tisztelettel kérjük a tekintetes Ügyészséget, hogy a fogságban levő Vezérigazgatónk ügyében minket is meghallgatni szíveskedjen. Amennyiben vádpontok merülnek fel személye ellen, úgy mi vagyunk egyedül hivatva arra, hogy tanúk lehessünk, s nyíltan kiállva megmondhassuk, bűnös-e Juhász István, avagy méltó arra, hogy élünkön és csak velünk elindulva részese lehessen az Ő elgondolásainak megfelelő szociális gyár újjáépítésének.

Mi mindannyian, személyünkben és egyetemben kezességet vállalunk Juhász Istvánért és tisztelettel kérjük a tekintetes Ügyészséget, a munka felvétele és megindítása érdekében helyezze szabadlábra Vezérigazgatókat.

Budapest, 1945. február hó 20-án. Kiváló tisztelettel.” Nyolc név, lakcím, aláírás.¹⁰⁵

A bolsevik hatalmi gépezet nyilván nem számított arra, hogy ebben az esetben a munkásokól *nem* oda sújt, ahová köll, hanem rájuk.¹⁰⁶ A munkások levelét igen zavarodottan adhatták kézről-kézre odafent, és igencsak begőzölhettek a hatalom apró szörnyetegei. Valószínűleg ennek hatására hozott határozatot a népgyűlés vezetője, miszerint elrendeli a Magyar Rendőrség által előállított Juhász István előzetes letartóztatását március 1. napjától, „mert nevezett alaposan gyanúsítható a ... sz. rendeletben meghatározott cselekmény elkövetésével és szökésétől a kiszabandó büntetés előrelátható nagyságánál fogva tartani lehet.”¹⁰⁷

Juhász István lánya Eszter, otthon a következőt írta naplójába: „Március 11. Ma jött két munkás a gyár vállalati tanácsától. Megmondták, hogy apámat feltétlenül ki akarják hozni, a munkások maguk fognak odamenni, mert nélküle semmi sem megy.”¹⁰⁸

Juhász István, aki rajongva szerette és üzte a sportot, nyilván tudta, hogy most éppen vesztesre áll. Éppen ezért bizonyára fellelkesült, amikor ismét a pályára kellett lépnie, kezdődött a második félidő. Március 8-án a Budapesti Főügyészség arénájában lépett színre, meghívásos mérkőzés keretében. Az élmény élethű megjele-

nítése céljából idézzünk a meccs folytatásáról tudósító jegyzőkönyvből, amely túlzás nélkül kordokumentumnak tekinthető.

„A fogházból előállított Juhász István a Gamma Finom-mechanikai és Optikai Művek Rt. összes részvényének tulajdonosa, vagyonát 8–9 millió pengőre becsüli, legutóbb évi 450 000 pengő jövedelem után fizetett jövedelmi adót. [...]

A rendőrségen 1945. február 16. napján felvett jegyzőkönyv részletes ismertetése után vallja:

A rendőrségen felvett jegyzőkönyvet minden kényszer hatása nélkül írtam alá, azonban abban mégis tévedések vannak, amely tévedéseket indokoltan azzal vonom vissza, hogy a bizonyítást is abban a tekintetben megjelölöm.

Egyetemi tanulmányaimat Breslauban, a műegyetemen végeztem, amikor az első világháború kitörésekor, mint tart. tisztjelölt katonai szolgálatra bevonultam. A háború után még két évig folytattam a tanulmányaimat a jelzett műegyetemen, oklevelet azonban nem szereztem, hanem hazajöttem és találmányaimmal kezdtem komolyan foglalkozni. Tévedés tehát a rendőrségi jelentésnek az a része, hogy én ezekben az időkben jobboldali eszméket szívtam volna magamba Németországban,¹⁰⁹ mert Németországban ebben az időben a baloldali irányzatok voltak uralmon. Egyébként is soha semmiféle politikai mozgalomban részt nem vettem. Soha semmiféle politikai pártnak tagja nem voltam. Soha antiszemita kijelentést nem tettem és megemlítem, hogy báró Hazai Samu, akinek zsidó származása közismert volt, a nagybátyám, akivel a rokonsági kapcsolatot élénken fenntartottam, és aki a vállalatomat kisebb kölcsönökkel meginduláskor támogatta is.¹¹⁰ A legszűkebb baráti körömhöz tartozott ifj. Hubay Jenő gyárigazgató, Budapest XII. ker. Zugligeti út 53. sz. alatti lakos, akinél majdnem minden héten megfordultam bridzspartira, és akinek a családjában ugyan-csak vannak zsidószármazású egyének.

Felajánlották nekem több ízben azt, hogy országgyűlési képviselő legyek és azzal kecsegtettek, hogy ez lesz az első lépcső az iparügyi miniszteri állás felé, én azonban a komoly munkát kedvelve minden ilyen irányú felhívást udvariasan elutasítottam magamtól.

Megfelel a valóságnak, hogy Páger Antalnál egyetlen egy vacsorán részt vettem, és az is igaz, hogy felhívott filmek finanszírozására, azonban ezt a kívánságot is elutasítottam. [...] Sokkal inkább fűzött azonban a barátság Bajor Gizihez és férjéhez dr. Germán Tiborhoz, aki feleségemet is kezelte, annyira, hogy Bajor Livia házasságkötésénél engem kértek fel tanúnak 1944 augusztusában.

Ha a Gamma jobboldali beállítottságáról beszéltek az emberek, akkor inkább fivéremre, a Németországba távozott Juhász Zoltánra gondoltak, aki tényleg nem tagadta antiszemita meggyőződését, akivel társas üzleti kapcsolatokat már 1942-ben megszakítottam, formailag azonban csak 1943-ban, úgyhogy ő Magyar Finommechanikai Rt. címen, Albertfalván alapított új vállalatot. Ennek egész részvénytőmege Juhász Zoltánt illette, míg a Gamma-részvények a szétváláskor nekem jutottak.

Annak magyarázatául, hogy az újsághirdetések következtében én a gyárba keresztény munkásokat vettem fel elsősorban, azt adom elő a rendőrségi jegyzőkönyvvel ellentétben, ahol az ipari és kereskedelmi üzemek túlnyomó részben zsidókézben lételevel indokoltam volna azt meg, hogy én állandó kapcsolatot tartottam találmányaim révén a törvény értelmében a Honvédelmi Minisztériummal. Találmányaimat a Honvédelmi Minisztérium kipróbálta, úgy a hajmáskéri és eszterházi lőtereken, és ez alkalommal az akkori honvédelmi miniszter, Gömbös Gyula kifejezte az óhaját, hogy lehetőség szerint zsidó munkásokat ne alkalmazzak. Ez azonban nem jelentette azt, hogy én kifejezetten jobboldali munkásokat, martonista munkaközpontosokat alkalmaztam volna, vagy szervezett munkásokat szervezettségük miatt rögtön

el-bocsátottam volna, vagy ilyen utasítást adtam volna akár az üzemvezetőknek, akár azoknak, akik a munkásfelvételt irányították, mert kétségtelen, hogy a Gamma-gyárban voltak szervezett munkások, akikből művezetők is lettek, jöllehet, a szerepük nem volt ismeretlen. Én nem a politikai pártállást néztem a munkásoknál, hanem azt, hogy ki milyen munkát tud teljesíteni és a munkatársaival szemben milyen viselkedést tanúsít, éppen ezért a jobboldali irányzatnak sem adtam helyt.

A munkásokat úgy szerezte meg a Gamma-gyár, hogy elsősorban saját tanoncokat vett fel, azután a gyár kapujára kitett jelentkezés alapján, végül újsághirdetés útján, amely újsághirdetéseket nemcsak a kifejezetten jobboldali lapokban, hanem legjobb tudomásom szerint a »Pesti Hírlap«-ban és a »Nemzeti Újság«-ban is közzé tettem. Miután közvetlenül a munkásfelvétel soha nem érdekelt, nincs tudomásom arról, hogy a felvételi lapokon bent lett volna az a kérdés, hogy a felvételre jelentkező munkás melyik pártnak a tagja. Azt biztosan tudom, hogy a tisztviselők felvételénél ilyen kérdés nem volt, mert a tisztviselők felvételét magam láttam el. Határozottan állítom, hogy soha nem adtam ki olyan utasítást, hogy akár a keresztényszocialista, akár más jobboldali párttól, nyilas nemzeti munkaközpontostól közvetlenül kérjenek munkásokat, ezt a leghatározottabban minden pártra tiltottam. Ha a munkásfelvétellel megbízott tisztviselő egyéni pártállását a munkásfelvételnél érvényesítette, ez tudtomon és akaratomon kívül történt és mulasztás sem terhel abban a tekintetben, hogy ezt eléggé nem ellenőriztem, mert ilyen irányú panasz nem érkezett hozzám semmiféle munkásszervezettől.

Semmiféle politikai propagandát, plakátokat nem engedélyeztem, így nyilas plakátokat sem, és ilyenek 1944. október 15-ig nem is voltak a gyárban kifüggesztve, mert ha én azokat láttam volna, eltávolíttattam volna azonnal, kivéve olyan kis zöld keresztet, amelyeket házak falára, WC-kben ismeretlen egyének kiragasztottak,

de ezeket is lekaptartam. 1944. október 15 után azonban nem tudtam akaratomat ebben az irányban érvényesíteni és akkor tényleg volt már nyilas propaganda. A nyilasok azonban nem voltak az én működésemmel megelégedve. Miután a kormányzat jelentőség-teljesnek tartotta, hogy a gyárat mindenáron a háborús gépezet számára megtarthassa, felhívtak arra, hogy önként telepítsem a gyárat a Dunántúlra, vagy Németországba, ill. később már határozottan Németországba, amire írásbeli parancsot is kaptam. Én sem a felhívásnak, sem a parancsnak nem engedelmeskedtem. Erre a gyárban lévő katonai parancsnokok [közül] a kétségtelen nyilas érzelmű Soltész ezredest, az iparügyi minisztérium XVII. osztályának főnöke, Almay ezredes utasította, hogy távolítsák el a gyárból Sass István őrnagyot, az ezredes helyettesét, tiltsák meg, hogy dr. Csonka Elemér és Kőporossy Ferenc igazgatók, belső munkatársaim és akikkel bizalmas viszonyban voltam, a gyárba betehessék a lábukat, és az én működésemet is korlátozza. Soltész ezredes egy Mezey nevű századost állított Sass István helyére, akit valószínűleg a nyilas párt delegált, mert a százados nyilas karszalaggal járt és nyilas viselkedést tanúsított. Közölték velem, hogy Páris Ferencnek¹¹¹ lesz intézkedési joga a gyárban, majd ő és a százados a kitelepítést elintézik. Ez december első felében történt és a válaszom az volt, hogy akkor én is visszavonulok minden intézkedéstől, mivel természetesen a nyilas rendelkezésekkel nem érttem egyet és vitéz Juhász Antal, Erdélyi János és Víg Tibor nevű igazgatókat ill. üzemvezetőt kértem fel a helyettesítésemre és ezt az ezredes tudomására juttattam. Én a leghatározottabban kijelentettem és ezt tanúkkal bizonyíthatom, hogy még kitelepítés esetén is a gyár itt maradt részével én is itt maradok.

Amikor felszólították a gyárban lévő alkalmazottakat és munkásokat, köztük engem is, hogy ki kíván Németországba menni, én kijelentettem, hogy semmilyen körülmények között nem megyek, de a munkások pártállására is jellemző, hogy igen csekély hányad

jelentkezett, talán 50–60 ember, akik nem mentek ki, ténylegesen pedig azt megelőzően 50–60 ember ment el Németországba, német származásuknak, vagy a Volksbundhoz való tartozásuk és egyéb német kapcsolatuk következtében.

Találmányomat a németek nem vásárolták meg tőlem, ez nyilván tévedés, mert amikor ilyen irányú tárgyalások folytak, nem az én kezdeményezésemre, hanem a Honvédelmi Minisztérium meghívása folytán, akkor a németek presztízssokokból elzárkóztak az elől, hogy találmányomat megvegyék, vagy gyártási jogot vásároljanak.

Találmányomat, ill. a gyártási jogot a Honvédelmi Minisztérium engedélyével Finnország, Svédország, Norvégia, Dánia, Svájc és Olaszország vásárolta meg, az utóbbi azonban csak a háború alatt, míg a háború előtt Lengyelországgal állapodtam meg és annyira benső formában, hogy Breszt-Litovszk-ban gyártelepet kívántam felállítani és a gyár félig fel is épült, pedig tudtam, hogy a lengyel véderő készülődése nem irányulhat másfelé, mint amit a kitört háború bizonyított. A lengyel vállalkozásnak Moza Rt. volt a neve. Ennek a vállalatnak a lengyel igazgatója mint internált élt Magyarországon, akit minden hónapban, a legutóbbi időkben is havi 600 pengővel megélhetésében támogattam.

A katonai parancsok láttamozására vonatkozólag elő kell adnom, hogy amióta a Gamma-gyárba katonai parancsnokot helyeztek, az rendes katonai szokás szerint napiparancsot bocsátott ki, amit nekem mint vezérigazgatónak tudomásulvétel végett láttamoznom kellett. Ez azonban egyáltalán nem jelentette azt, hogy én bármilyen intézkedést, ami a napiparancsban volt, kezdeményeztem vagy helyeselttem volna, mert a katonai parancsnoknak önálló, sőt bizonyos tekintetben fölöttem álló hatásköre is volt, mert a gyárban mint hadiüzemben az én személyemmel kapcsolatban is tehetett volna bármilyen intézkedést.

A háború alatt szállítottam Németországnak is, mert a Siemens vállalkozásokkal üzleti összeköttetésben voltam, mégpedig táv-

csöveket szállítottam, azonkívül célzó- és számláló készülékekhez gépcsoportokat és a repülőgépekhez szabályozót, ún. Reglereket, amelyeket a Verein Deutscher Metallwerke AG vett át. Ezek mind a Honvédelmi Minisztérium utasítására történtek; ugyancsak az Askania cégnek is szállítottam hasonló gyártmányokat. A német haditengerészet részére is szállítottam távcsöveket. A Siemens cég opciót szerzett tőlem gyártási engedélyre, ez azonban nem került gyakorlati kivitelre.

Érdeklődési köröm elsősorban a sport felé terelt, a sportot nagyon szerettem és annyira támogattam, hogy kb. évi 200–250 000 pengőt áldozott a vállalatom sport- és testnevelési célokra. Ugyanis a gyárnak saját labdarúgócsapata volt, de a testedzés más ágát is gyakorolták, különösen a sportrepülést. A gyárnak saját sporttelepe volt és itt említem meg, hogy a szociális kiadásokkal együtt a gyár munkásjóléti intézményekre évi kb. 600 000 pengőt fizetett ki, a sportra történt kiadásokat is beleértve.

Nem felel meg a valóságnak az, hogy a Szálasi-éra alatt vállaltam el a Magyar Labdarúgó Szövetség elnöki állását, mert én azt egyhangú választás útján már 1942-ben nyertem el és azért vállalkoztam éppen az elnökségre, mert az elődöm, dr. Gidófalvy Pál tisztán politikát vitt be a testedzésbe, amit én a lehetőségek határain belül távoltartottam.

A művészet is érdekelt, jártam sokat színházba, operába, bérletem volt a Vígszínházba és az Operába, és a darabok megtekintésénél semmi politikai irányzat nem vezérelt. Éppen úgy, mint az olvasmányaimnál sem, ahol leginkább történelmi életrajzokat olvastam szívesen, úgy Stefan Zweignek, Ludwignak a munkáit, és a könyvtáramban lévő zsidó íróktól származó könyveket egyáltalában nem égettem el, vagy vontam ki a forgalomból akkor sem, amikor a sajtófőnök-államtitkár a közkönyvtárakra ilyen irányú rendelkezést tett. Nem gyakorolt a német politika rám ilyen természetű hatást,

mert mint nem győzőm eléggé ismételni, minden politikától és vonatkozásától távoltartottam magam.

Társadalmi Egyesületek közül tagja voltam a Rotary Clubnak,¹¹² amelyet a kormányzat később betiltott. Tagja voltam a Nemzeti Gazdasági Klubnak, amelynek elnöke dr. Fabinyi Tihamér, de tagja voltam az Országos Kaszinónak és az Egyesült Keresztény Nemzeti Ligának is. Más egyesületnek nem voltam tagja, csak a XI. ker. Levente Egyesületnek és a sportegyesületnek voltam az elnöke, de ott politikai propagandát nem engedélyeztem.

A Zilahy Lajos szerkesztésében megjelenő »Híd« című havi folyóirat kiadásában 1/5 résszel részt vettem, ugyancsak én voltam a főszerkesztője és kiadója a »Kárpátmedence« című havi folyóiratnak, amely kizárólag közgazdasági kérdésekkel foglalkozott.¹¹³ A felelős szerkesztő dr. Szabó Miklós volt, Zettler [*helyesen: Czettler*] egyetemi tanár adjunktusa.¹¹⁴ Rátérek arra is, hogy a GYOSZ-nak igazgatósági tagja voltam és a GYOSZ vezetői közül Aschner Lipóttal, Vida Jenővel az érintkezést mindvégig fenntartottam, az előbbinél ebédre is voltam hivatalos és soha a GYOSZ-ban olyan irányzathoz nem csatlakoztam, amely irányzat a háborúnak és különösen Németország háborújának Magyarország szempontjából az ipari fellendülést, vagy más előnyöket tulajdonított volna. Nekem inkább károm volt belőle, mert igen sok külföldi összeköttetésem megszűnt, az viszont igaz, hogy a háború ellen és a háború kiterjesztése ellen sem szólaltam fel.

A GYOSZ-ban nem igen mertek a vezetők a háború megindítása és kiterjesztése ellen állást foglalni, de egy tudatalatti félelemérzet a régi vezetőket visszatartotta az őszinte állásfoglalástól, az álkonjunktúra dacára. Természetesen az újonnan beválasztottak a háborúnak annál hangosabb propagandistái voltak.

Nekem az volt az elgondolásom, hogy a háború után a munkásság érdekében, a tömeges elbocsátások megakadályozása és a munkások életszínvonalának fenntartása érdekében, már most kell gondol-

kodnom és cselekednem. A terveimet elkészítettem, de nemcsak elkészítettem, hanem határozott tilalom ellenére, amely a nyersanyaggal való gazdálkodást olyannyira szabályozta, az újabb gyártmányok és gyártási lehetőségek kipróbálása céljából 100 db motorkerékpárt, fényképezőgép-modelleket készítettem, megvásároltam egy fényképezőgéphez tartozó találmány gyártási jogát, és a berlini »Sanitas« céggel megállapodtam röntgenkészülékeknek és más orvosi műszereknek Magyarországon való gyártásában és ezek balkáni exportjában. Egy újabb fajta mikroszkóp konstrukciója körül is történt másfél év óta gyártási próbálkozás, amely a háború utánra való előrekészülések céljából a munkaidő és a munkások tekintélyes részét is lekötötte, jóllehet, mindent a háború szolgálatába kellett volna állítani, mert a Honvédelmi Minisztérium rendelkezése felül a rendelkezésre álló gazdasági eszközöket utasítás szerint Németország számára kellett volna felhasználni.

Azt sem hagyom szó nélkül, hogy Budatétényben megvásároltam egy 60 holdas területet, ahol minden korszerű szociális intézménnyel ellátott munkástelepet munkáslakóházakkal kívántam felállíttatni. Ezt a vételt azonban érvényteleníteni kellett, mert az állam ill. a kormányzat megtiltotta a felhasználható tőkék ilyen irányban történő kihasználását azzal az utasítással, hogy mindent, a hitelt is csak a háború érdekében szabad értékesíteni.

A »Magyarország« december 1-jei számában megjelent hír megfelel a valóságnak annyiban, hogy a Gamma-gyárban tartott nyilas ülésen jelen voltam, de már csak a gyűlés megkezdése után foglaltam ott helyet a hallgatóság körében, nem a pódiumon. Nem felel meg azonban a valóságnak az, hogy a nyilas vezetéssel a gyűlés után poharaztam volna, mert társadalmilag is messze álltam tőlük, annak dacára, hogy én a munkástársaimmal való együttétkeztetést természetesen nem tartottam magamra nézve megalázónak, mert nagyon gyakran együtt étkeztem a munkásokkal. Ebből az alkalomból említem, hogy 1941-ben, amikor egy nagy terem, a

kultúrterem, elkészült a gyárban, beszédet tartottam a munkássághoz, akkor, amikor Magyarország már belesodródott a háborúba. Felhívtam a munkásság figyelmét arra, hogy az elkövetkező időkben ne bízzanak külföldi segítségben, hanem csak a magunk erejére támaszkodva végezzük kötelességünket, dolgozzunk, mert csak akkor lesz megfelelő háború utáni életszínvonalunk, ha a munkáskezek mindenkor készen állanak minden lehetőséggel szemben a komoly munkára, és óva intettem a munkásokat attól, hogy a háborútól valami olyan jót várjanak, ami az életszínvonalukat emelné. Ugyanakkor felszólalt testvérbátyám Juhász Zoltán is, aki azzal óhajtott megnyugtatni a munkásokat, hogy a háború után Németország elég rendeléssel fogja ellátni a magyar ipart is. Egyébként én sem jóslásokba nem bocsátkoztam a háborút illetően, nyilvánosan fel nem szólaltam sem a háború érdekében, sem az eshetőségek megvitatása körül, hanem, ha alkalmam volt a munkásokhoz beszélni, mindig csak a Gamma belső ügyeit, az egymás közötti jó viszony ápolását, a szociális intézmények hasznosságát és azok igénybevitelének szükségességét és a testedzés jelentőségét emeltem ki. Mindenkor hangoztattam, hogy pártpropagandát a gyártelepen belül nem tűrök és azt határozottan kijelentettem, hogy az egyesek pártállásával nem törődöm. Az előadott körülmények bizonyítására kérem kihallgatni: *[kilenc név]*.¹¹⁵

A történeti háttérben itt lép be mellékszálon egy kevésbé jelentős, de a főszereplő szempontjából fontos mozzanat. Lehet, hogy Carl Lutz, Svájc budapesti alkonzulja valamit megérezett, mert az Ostromnapló tudósítása szerint március 7-én elment meglátogatni Juhász Istvánt az Andrássy út 17-be.¹¹⁶ Őt persze nem találta otthon, mert – mint tudjuk – éppen lefogva küzdött a hatalommal szemben, de leánya Eszter, szépen elmondta neki az addig történeteket. Mintha erre is válaszképpen, ő pedig elmondta, hogy „minden svájci állampolgár és az egész követség hazautazik.”¹¹⁷

Két nap múlva, március 10-én reggelre máris beidézték a Budapesti Népgyógyászra Zilahy Lajost, a közismert író. Az ő esetében is – a formások elhagyásával – a teljes jegyzőkönyv tartalma kerül ismertetésre, tekintettel annak kultúrtörténeti jelentőségére.

„A tanúkihallgatás céljából előállított [!] Zilahy Lajos törvényes figyelmeztetés után vallja: A »Híd« című irodalmi hetilapot 1940-ben alapítottam azzal a céllal, hogy a magyar irodalmi élet jelesei számára lehetőséget nyújtsak megnyilatkozásra, olyan magyar tehetségek számára, akik nem kötelezték el magukat a német szellem népszerűsítésére. Akiknek én itt teret engedtem, azokat kifejezetten baloldali szellemű íróknak ismertem. Éppen ezért a folyóirat megjelenését a hatóság nemcsak hogy támogatásban nem részesítette, hanem a későbbi fejlődése során, amikor igazi arculatát megmutatta, egyenesen üldözte és megjelenésében megakadályozni igyekezett. Ezek a körülmények anyagi nehézséget jelentettek és jóllehet, én magam a saját pénzemből egy ízben 35 000 pengő áldozatot voltam kénytelen hozni, attól eltekintve, hogy sem a főszerkesztő, sem a szerkesztő semmiféle díjazásban vagy anyagi ellenszolgáltatásban nem részesült, már-már ott állottunk, hogy nem fogunk tudni megélni, mert az állami ellenőrzés alatt álló Athenaeum nyomdavállalat semmiféle nyomdahitelt nem volt hajlandó részünkre engedélyezni. Amikor ennek híre ment a városban, felkeresett engem Juhász István, akit addig csak felületesen ismertem, és önként felajánlotta a támogatását, ami azt jelentette, hogy a »Híd« további megjelenése érdekében 1941 végén vagy 1942 elején 65 000 pengőt fizetett azért, hogy a baloldali hangok Magyarországon egészen el ne némuljanak. Hozzá kell tennem, hogy ezért semmiféle ellenszolgáltatást vagy ipari vállalatának bármiféle dicsérő hírverését nem kívánta.

Közismert tény, hogy 1942. október havában, nyílt levelem megjelenése után, amikor egész vagyonomat felajánlottam a tehetségek

iskolájának felállítása érdekében, amellyel a magyar szellemet, a magyar lelkeséget akartam magyar területen megmenteni [*Győrffy István Kollégium*], sorozatos támadásban részesítettek azok, akik már jól elhelyezett állásokban és egyéb védősáncok mögött azt hitték, hogy Magyarország szabad vadászterülete a német hódításnak minden téren, és hogy a magyar csak a németek szolgája lehet saját hazájában. Ebben az időben keresett fel újból Juhász István és egész szemérmes módon, majdnem azt mondhatnám, hogy sután felajánlott 500 000 pengőt ugyanarra a célra, amit én a germán szellem hódításával szemben a magyar értékek megmentése céljából szükségesnek tartottam. Megmondtam neki, hogy készpénzadományának felajánlása jogi nehézségekbe ütközik és ennek hatása alatt arra vállalkozott, hogy a készpénzadomány értékét messze meghaladó mértékben egyéb teljesítményeket fog az épülő iskola részére teremteni. Nevezetesen: a technikai és fizikai, kémiai laboratóriumok teljes korszerű berendezésének minden terhét magára kívánta vállalni és figyelemmel egyébként is az ő nagyvonalúságára, ezek a laboratóriumok kétségtelenül a félmillió pengőnél nagyobb értéket képviseltek volna és a német irányzattal szemben magyar szellemi értékek neveléséhez vezettek volna el.

Még egy körülményt kell felemlítenem, nevezetesen azt, hogy 1943-ban egy beszélgetésünk során szóba került az is, hogy a háború nem kedvező módon való befejeződése esetén majd rettenetes gazdasági nehézségek előtt állhatunk, és ebből a felemelkedésünkhöz kivezető útnak csak úgy van meg a módja, ha valódi képességeinket felismerjük, és azt tudjuk legjobban hasznosítani. Miután nagy amerikai vállalatokkal, angol vagy orosz vállalatokkal szemben, mégannyi magyar tehetség sem veheti fel a versenyt a filmgyártás terén, mert tőkeszegények vagyunk, és a hangos film korában az emberiség csekély hányada beszéli a magyar nyelvet, ami feltétlen hátrány, az a gondolat merült fel, hogy a rajzos színes filmekkel feltétlenül versenyre kelhetünk. Mert hiszen, ehhez nem kellene

csillagászati számokat elkérő filmcsillagok és díszletek, sem olyan óriási tömegek, amelyeket az amerikai rendezők megkívánnak. Ellenben vannak nagyon tehetséges rajzolóink, vannak érdeklődést felkeltő népmeséink, és amíg egyrészt az ilyen gyártásnak óriási gazdasági jelentősége lenne, addig másrészt a magyarság megismerésének mindennél nagyobb szolgálatot végeznénk. Ezt Juhász István teljes egészében magáévá tette és a megalakult Színes Film Kft. részére mintegy 100 000 pengő üzletrésztőkéit jegyzett és be is fizetett.

A vele való beszélgetés során Juhász István állandóan kifejezést adott annak, az a gondolat foglalkoztatja, hogy a Gamma-gyár szervezetét miképpen fogja békegazdálkodásra átállítani, miután a háború befejezésétől semmi jót nem remél, viszont felelősséget érez a gyár minden munkásával és alkalmazottjával szemben, hogy azok kenyerre és életszínvonala lehetőség szerint megmenthető legyen.”

Az írónak a tanúvallomás megtétele után nem sok ideje maradhatott nyugalomra lelnie. Dr. Nedeczky László – aki Juhász István védelmét látta el – ugyanis már aznap, közvetlenül a kihallgatást követően Zilahy Lajos lakásán termett, hogy támogató levelet kérjen tőle Bajor Gizi színművésznőhöz a Juhász István körüli védőháló erősítése érdekében. Ezt meg is kapta, a levélrészlet így szól: „Nedeczky ügyvéd úr beszélni fog Veled Juhász István ügyében. Én már megtettem a magam kötelességét...”¹¹⁸ A fenti jegyzőkönyv éppen erről szól.

Ostromnaplójában Juhász Eszter az előző napon, 9-én így tudósít: „Jó kilátások is vannak apám ügyében és arra kért, hogy keressük fel Z.-t [*Zilahy*], aki ismert író, aki sokat segíthetne neki, mert jó barátja. Amikor elbúcsúztunk apámtól, azonnal Z.-hez mentünk, de ő sajnos nem volt otthon. Mivel még sötétedés előtt haza akartunk érní, nem tudtuk megvárni, de ígértük, hogy holnap korán reggel ott leszünk és hazamentünk. Ez egy jókora séta volt,¹¹⁹ hiszen sehol sincsen még

villamos, és már nagyon éhesek és fáradtak voltunk, mire elértük az Andrássy utat.”¹²⁰

Időközben sor került a következő tanúkihallgatásra, a Budapesti Népgyógyészégen Szigeti Pál szerszámkészítőt, a kommunista párt tagját, a Gamma-gyár üzemi bizottságának vezetőjét állították elő. Jegyzőkönyvéből néhány beszédes szemelvényt érdemes kiemelni.

„Emlékszem arra, hogy 1941 év folyamán, amikor az ún. kultúr-terem elkészült, amiből később műhelyhelyiség lett, Juhász István beszédet tartott az egybegyűlt munkássághoz és kijelentette, hogy a gyár területén belül semmiféle politikai propagandát nem tűr, a Gamma munkásainak a gyárban egy politikát szabad űzni, magyar politikát, a kenyér politikáját, amihez munka útján lehet eljutni. Azt is kijelentette, hogy mindenféle jelvény viselését megtiltja, a gyárban csak egy jelvényt szabad hordani, a Gamma-gyár jelvényét.

Addig, amíg a nyilasok uralomra nem kerültek, nyilas plakát vagy felhívások nem voltak kifüggesztve, mert ha ilyeneket látott Juhász István, azokat eltávolíttatta, de a nyilas éra megszületése után természetesen tele lett a gyár ilyen propagandaanyaggal. Valakitől úgy hallottam, hogy ebben az időszakban Juhász István kijelentette: »utálok a saját gyáramba bemenni«, és tény az, hogy amíg a nyilas időszak el nem következett, napjában kétszer-háromszor is végigjárta a munkatermeket, a nyilas időben úgyszólván alig lehetett látni.

Juhász Istvánt mint szociális gondolkodású embert ismertem, aki a Gamma-gyár munkásait egy családnak tekintette és különösen, amíg a Hitelbankkal nem került kapcsolatba, ez a szociális működése a többi munkáltatókhoz képest páratlan és példaadó volt.

Az is megfelel a valóságnak, hogy Juhász István készült a békegazdálkodásra való áttérésre, mert a kísérleti műhelyében a békére való áttérés céljából gyártott háztartási cikkeket, különböző darálókat, mozsártörőket, motorkerékpárt, röntgenkészülékeket, fényképezőgép-állványokat, mikroszkópokat, magával fényképező-

gépekkel is kísérleteztek, színes film vetítőkészülékekkel is próbálkoztak.

Azt is hallottam, hogy amikor a legfőbb találmányáról volt szó, a löelemképzőről, akkor Juhász István kijelentette, hogy azt nem adja el dollárért a külföldnek, hanem azt akarja, hogy az ő találmányából magyar munkásoknak legyen megélhetési alapja.

Az én meggyőződéseem szerint, Juhász Istvánra mint technikai vezetőre mielőbb szükség van, annál is inkább, mert nyilatkozatot adott, hogy az üzemi bizottsággal ill. az igazoló bizottsággal karöltve kíván a gyárban eljárni. Erre a nyilatkozatra mink nem kényszerítettük, ezt önként adta, és, ha megszabadul attól a társaságtól, amely őt az utóbbi időben körülvette, és amely klikket az igazoló bizottság szét tud robbantani, akkor Juhász István csak hasznos munkát fog végezni.”¹²¹

Egy másik baloldali tanú, Szabó 75. Gyula vasesztergályos, a Gamma-gyár intézőbizottságának tagja ekképpen nyilatkozott tanúvallomásában. „Én a Gamma-gyárba 1942 áprilisában léptem be és régebben is szervezett munkás voltam. A felvételnél ki kellett állítanom egy ívet, azonban abban az ívben nem volt olyan kérdés, hogy milyen pártállású vagyok, vagy szervezethez tartozom-e.”¹²²

Szakács Margit magán tisztviselőnőt is előállították, ő a következő kijelentést tette. „Én Juhász Istvánt közvetlenül nem ismerem, de a most ismeretlen helyen tartózkodó fivérem, Szakács Imre elbeszélése és a tényleg megtörtént események után azt tudom, hogy amikor fivérem kb. 1932 táján Wienbe távozott, hogy ott a szocialista szemináriumon részt vegyen, ezt a szándékát határozottan a cél megjelölésével megmondotta akkori igazgatójának, Juhász Istvánnak. Juhász Istvánnak semmi kifogása ez ellen nem volt, erre fivéremnek szabadságot adott és fizetését arra az időre teljes egészében megkapta, amíg a szemináriumon három hétig részt vett. Fivérem azóta is a gyárban alkalmazott, és ilyen baloldali múlt után is a gyárnak csoportvezetője.”¹²³

A történelmi hűség kedvéért idézzünk Szakács József műszerész, művezető, a Gamma-gyár első üzemi bizottságának tagja tanúvallomásából is.

„Talán én vagyok a gyárban az egyetlen, aki Juhász Istvánt a legrégebb idő óta ismerem. Ugyanis, amikor még egészen kis műhelye volt Budapesten a Koszorú utcában, én voltam az első tanonca. 1921-től 1928-ig megszakítás nélkül állottam alkalmazásában, majd 1934-től kezdve ugyancsak minden megszakítás nélkül a mai napig is a Gamma-gyár alkalmazottja vagyok. Én szervezett munkás vagyok, amiről Juhász István is tudott. Már 1927-ben léptem be a szakegyletbe, és 1932. május 1. óta a szociáldemokrata pártnak is tagja vagyok. Ez azonban nem jelentett semmi hátrányt a számomra, mert a gyárban állásomat megtarthattam, sőt művezető is lettem.

Azt mondhatnám, hogy Juhász István úgy bánt a munkásaival, mint egy családfő, az összes munkatársát családtagjainak tekintette és minden szociális szempontot elsősorban szem előtt tartott. Kiemelem ebből a szociális gondoskodásból azt, hogy ha valaki, egy munkás jelentkezett, hogy családi házat akar építeni, kölcsönben részesítette. Azonkívül a Gammának a Tóth-klinikán fenntartott ágyai voltak, a szülők a Gamma terhére odamehettek.

Határozottan állíthatom, hogy a munkásfelvételeknél a kérdőívben nem volt bent az a kérdés, hogy valaki szervezett munkás-e, vagy milyen pártnak a tagja, mert ez Juhász Istvánt nem érdekelte. A gyárban nem engedett semmiféle politikai megmozdulást vagy propagandát, és még a nyilas érában is figyelmeztetett bennünket arra, hogy ne ragadtassuk el magunkat. Kifejezetten megtiltotta a jelvények viselését, csak a Gamma sportjelvényt volt szabad viselni. Ha a gyár területén egyéni akció következtében röpiratokat terjesztettek vagy plakátokat függesztettek ki, ezt minden áron megakadályozni igyekezett, a plakátokat eltávolíttatta, a röpiratokat megsemmisíttette, úgyhogy nyilas plakátok, nyilas felhívások csak

1944. október 15. után voltak a gyár területén. Addig a gyárban, csak az OTI [*Országos Társadalombiztosítási Intézet 1928–1950*] baleset ellen védekező plakátjai kerülhettek kifüggesztésre.

Én, aki Juhász Istvánt nagyon régen ismerem és sokat érintkeztem vele, határozottan állíthatom, hogy őt semmiféle politika nem érdekelte a sportpolitikán kívül. Panaszkodott nekem Juhász István arról, hogy a GYOSZ-ba úgyszólván belekényszerítették, mert ő nem keresett magának ilyen közgazdasági pozíciót. [...] Minden évben egyszer egy összefoglaló beszédet is tartott a munkásainak, amit mi »hegyi beszéd«-nek neveztünk, és mindig arra figyelmeztetett bennünket, hogy semmilyen irányban ne ragadtassuk el magunkat.

Tudom azt, hogy amikor felszólították, hogy a gépeit szereltesse le és vitesse Németországba, ő ezt megtagadta és azt mondotta, hogy itt kíván maradni a gyárával együtt, amire a nyilas vezetőség a hatáskörét megvonta. [...]

A leghatározottabban kijelenthetem, hogy Juhász István technikai vezetésére a Gamma-gyárban alkalmazott munkások és családtagjaik érdekében feltétlenül szükség van, mert az ő technikai munkája, elgondolásai más személlyel és más munkaerővel nem pótolhatók.

Amikor egyszer megkérdeztem, hogy zsidó munkásokat miért nem alkalmaz, akkor megemlítette, hogy a honvédelmi szállítás miatt azt nem teheti.^{»124}

Kendrovics Lajos vas- és rézesztergályos, az első üzemi bizottság tagja, többek között a következő nyilatkozatokat tette tanúvallomásában.

„Én 1918 óta voltam apróbb megszakításokkal szervezett munkás, jelenleg igazolt kommunista vagyok. [...] Én Juhász Istvánt már nagyon régen ismerem, mert 1918-ban, mint tüzér főhadnaggyal találkoztam és a katonaságnál is azt tapasztaltam, hogy magyar szellemű és szociális érzésű előjáró és fellebvaló volt.

A gyárban Juhász István politikai nyilatkozatot nem tett, a nyilas propaganda sokkal inkább fivérétől, Juhász Zoltántól és annak fiától,

Juhász Andortól indult ki, de nyíltan ezek sem adhattak annak kifejezést. Juhász Zoltántól Juhász István megvált, és így a gyárban a nyilasok uralomra jutásáig nyilas plakátok nem jelenhettek meg, csak OTI-plakátok voltak kifüggesztve.

Tudom azt, hogy Juhász Istvánt felszólították, ha jól emlékszem, már 1944 augusztusában, hogy a gyárával együtt menjen Németországba, de Juhász István ezt megtagadta, azt mondotta, hogy ő itt építette a gyárat, itt akar dolgozni továbbra is a magyar munkásokkal. [...]

Tudok arról, hogy volt egy kísérleti műhely, ahol a békegazdálkodásra akart előkészülni Juhász István ill. elő is készült. Tudtuk azt, hogy ez tulajdonképpen egy meg nem engedett dolog, mert a kiutalt anyagot csak hadigyártásra lett volna szabad felhasználni és a munkásokat is csak a hadi-gyártásra volt szabad alkalmazni.”

Nézzük, miképpen vallott László Árpád, a Gamma Rt. gyártási ellenőre, a munkáosztály egy még harcosabb tagja a vádlott ügyében, mert ő is új és perdöntő érveket hozott fel a védelem erősítésére a koholt vádakkal szemben.

„Én magam mindig szélső baloldali beállítottságú ember voltam. Már az édesatyám is politikai állásfoglalásáért üldözött rendőr volt. Már 1919-ben a Magyarországi Kommunista Párt Ifjúsági Tagozatának részese voltam.

A Gamma-gyárba 1941 októberében kerültem, és azóta megszakítás nélkül teljesítettem szolgálatot 1944. szeptember 28-ig, amikor az ellenállási mozgalom felfedése után jobb-oldali agent provocateur-ök beárultak és ezek alapján Knorr és Mentler igazgatók javaslatára Soltész ezredes hadiüzemi parancsnok, akinek nyilas érzelmek közismertek voltak, és a baloldaliakat könyörtelenül üldözte, a gyárból eltávolítani kívánt. Ugyanakkor át akartak adni a Honvédevezérkar Főnöke külön bíróságának is. Ezt akadályozta meg Juhász István, a vezérigazgató és a később ugyancsak eltávolított Sass István

őrnagy, a hadiüzemi parancsnok helyettese, akik a fejszerűlésemre hivatkozással igyekeztek megmenteni. [...]

Egy jellemző esetet kívánok felemlíteni, nevezetesen 1941. december 8-án vagy azt követő napon, amikor Amerika hadba lépett, amikor abban a műhelyben, amelyben én dolgoztam, ozsonnaszünet volt és én azt a megjegyzést tettem, hogy megint nem jó fába vágtuk a fejszénket, mert bekövetkezhet az 1916-ot követő /Amerika hadba lépése/ 1918-as összeomlás. Varga művezető-helyettes meghallotta a megjegyzésemet, rögtön fellépett ellenem. Ugyancsak Pozsgay Oszkár művezető is, aki elment nyomban a személyi ügyek intéző-jéhez, Erdélyi Jánoshoz, hogy engem azonnal bocsássanak el. Tudomást szerzett erről Juhász István, a vezérigazgató, és felhívott magához. A kihallgatás alkalmával én megmondtam, hogy a véleményemmel semmiféle ártó szándékot nem árultam el, viszont a szomorú példa előttünk áll, hogy a világ demokratikus hatalmaival szemben nem lehet felvenni a küzdelmet. Ugyanakkor szóvá tettem azt is, hogyha a tisztviselőknek nemcsak ozsonnaszünet, hanem délelőtti tízórai szünetük is van, egyáltalában nem esnék a gyártás terhére, ha ezt a munkások részére is engedélyeznék, mert hiszen előfordult már az is, hogy a kapkodva bekapott, piszkos kézzel szájba juttatott étel súlyos mérgezést okozott. Ezt Juhász István rögtön megszívlelendőnek találta és a titkárnőnek utasítást adott, hogy ezt jegyezze fel, majd az igazgatósági ülésen el is rendeltette a tízórai ozsonna munkaszünetét. Politikai állásfoglalásomért ill. nyilatkozatomért nem engedett engem üldözni, csak annyit mondott, hogy lehetőleg kíméljem magamat a kellemetlenségektől, amit azzal érhetek el, ha véleményemet magamnak tartom meg.

Tudomásom szerint a féktelen nyilas plakát- és egyéb propaganda a gyárban 1944. március 20-án kezdődött, amikor a német páncélosok tömegével vonultak fel a Fehérvári úton a Gamma-gyár előtt. Ott volt a felvonulásnál Knorr igazgató, a gyártási osztály vezetője. Ez az igazgató és hasonló beállítottságú társai kendőlobogtatással

üdvözölték a németeket, ami érthető is volt, mert Knorr Volksbund-tag volt. Miután én ezt a viselkedést kifogásoltam és jó magyar emberhez illőnek nem tartottam, Knorr igazgató rögtön megfenyegetett, hogy nagyon megüthetem a bokámat. A németek bevonulása után Juhász István keveset mutatkozott a gyárban és kényes volt a szerepe, 1944. október 15. után pedig, nem ismerem közvetlenül az eseményeket, mert a gyárból el voltam távolítva, de hallomásból tudom, hogy Juhász István intézkedési jogát megvonták.

Valamennyien, akik ott dolgoztunk a gyárában, Juhász Istvánt nagy koncepciójú zseniális embernek ismertük meg, aki jóindulattal bánt a munkásaival, és akinek a további munkájára nélkülözhetetlenül szükségünk van.

Meg kell említenem azt is, hogy Juhász István az üzemi bizottságnak írásban kijelentette, hogy a jövőben mindenben és mindenkor a haladó szellemű munkásaival óhajt együttműködni és annak útmutatásai szerint fogja a gyárat vezetni, annál is inkább, mert hiszen a más irányú és más beállítottságú tisztviselői, igazgatói stb. levonták magukkal szemben a konzekvenciákat, elszöktek külföldre és ezekkel nem is kíván tovább együttműködni. Juhász Zoltán, a testvére is Németországba szökött, Juhász István pedig, dacára, hogy számtalan felszólítást kapott, hogy gyárával együtt Németországba menjen, a magyar helytállást és annak minden esetleges hátrányát vállalta. Ugyancsak kijelentette, hogy az üzemi bizottság, ill. annak igazoló bizottsága által kifogásolandó személyt gyárából el fogja távolítani.”¹²⁵

Az úgymond közös munkának beérett a gyümölcse. Az utolsó tanúkihallgatás utáni napon, 1945. márc. 14-én a Budapesti Népügyészség határozatot hozott a népellenes vétséggel terhelt Juhász István ügyében, miszerint ellene a nyomozást megszünteti, és az előzetes letartóztatása iránti intézkedés visszavonásával, azonnali szabadlábra helyezését elrendeli. Az indoklás ismét olyan szöveg-

gyűjtemény, amely történeti jelentőséggel bír az utókor számára, ezért teljes egészében az alábbiakban olvasásra érdemes.

„A 81/1945. M. E. sz. rendelet 11. §-ában meghatározott cselekmény alapján háborús bűnös az, aki a háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy a mind fokozottabb mértékben való belesodródását megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közgazdasági szerepénél fogva módja lett volna. Népellenes vétségben pedig bűnös az, aki fasiszta és demokráciaellenes pártban fejtett ki kevésbé jelentős, de még vezető jellegű tevékenységet.

Juhász István, mint a Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. részvényeinek tulajdonosa, a gyár vezérigazgatója és mint a Gyáriparosok Országos Szövetségének tagja, jelentősebb közgazdasági szerepet töltött be. Sem a megindult eljárás alapját képező feljelentésben, sem a nyomozat során nem merült fel adat arra vonatkozólag, hogy terhelt a háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy mind fokozottabb mértékben történt belesodródását elősegítette volna, a nyomozat tehát csak arra irányult, hogy jelentékeny közgazdasági szerepénél fogva igyekezett-e az eseményeket megakadályozni, ha erre módja volt. Ezen körülmények vizsgálatánál Juhász István szerepét minden irányban vizsgálat alá vettem, és a rendelkezésre álló adatokat olyan tanúk szolgáltatták, akik szervezett munkások, részben a kommunista, részben a szociáldemokrata pártnak a tagjai, és akiknek alkalmuk volt vezérigazgatójuk minden cselekedetét, rendelkezését közelről megfigyelni. Társadalmi szereplésére és gondolkodásmódjára vonatkozólag pedig, Zilahy Lajos író, a »Szabadság« szerkesztő bizottságának tagja adott fel-világosítást.

A rendőrségi jelentéssel ellentétben Juhász István tagadta, hogy Németországban végezván tanulmányait, ott jobboldali szellemet szívott volna magába. A politikától mindig távol tartotta magát és az 1945. február 14-én kelt detektívjelentés szerint a kommunista párt központi szervezetének jogtanácsosi nyilatkozata alapján Juhász

István semmiféle politikai pártnak tagja nem volt. Ez a jelentés megegyezik terhelt vallomásával is, aki előadta, hogy semmiféle politikai pártnak tagja nem volt, antiszemita kijelentéseket nem tett, rokonsági kapcsolatot tartott néhai báró Hazai Samuval és legszűkebb baráti körében olyan gyárigazgató tartozott, akinek családjában zsidó származású egyének voltak. Az összes tanúvallomás szerint, ha a Gamma jobboldali beállítottságáról beszéltek az emberek, a Németországba távozott Juhász Zoltánra és annak fiára, Juhász Andorra gondoltak, akik antiszemita és nyilas kijelentéseket tényleg tettek.¹²⁶ Juhász Zoltán azonban 1943 óta a Gamma-gyárban nem bírt rendelkezési joggal.

A találmányi szabadalmakról szóló 1895. évi XXXVII. tc. értelmében minden találmány tekintetében a honvédelmi minisztérium elővásárlási és rendelkezési joggal bír és így természetesen beleszólása van abba is, hogy a gyártó cég milyen munkásokat alkalmaz. Ezzel magyarázta Juhász István azt is, hogy az újsághirdetésekből keresztény munkások felvételét óhajtotta, amire őt néhai Gömbös Gyula és a találmányaival kapcsolatban a honvédelmi minisztérium kényszerítette. Ez a védekezése nem nyert megcáfolást, ellenben megcáfolást nyert a kihallgatott tanúk vallomásában az a körülmény, hogy a munkások felvételénél a kérdőpontokban benne lett volna az a kérdés, hogy a felvételt kereső munkás szakszervezeti tag-e, vagy milyen politikai pártnak a tagja, és, hogy ilyen kérdések felvetésére Juhász István utasította volna a munkások felvételével megbízott igazgatót. Azt a kérdést, hogy a felvett munkás tagja-e valamilyen politikai pártnak, csak a gyárnak első osztályú hadiüzemmé való kirendelése után a hadiüzemi parancsnok, ill. annak helyettese intézte a már felvett alkalmazotthoz, és miután a legutóbbi hadiüzemi parancsnok és Juhász István között a viszony a terhelt meg nem cáfolt vallomása és a tanúk bizonyossága szerint a legridegebb volt. Ennek bizonyosságául szolgál, hogy a nyilas éra bekövetkezése után a hadiüzemi parancsnok és egy elmenekült

nyilas vezető, a vezérigazgató Juhász István intézkedési jogát részben megvonták, mert nem volt hajlandó a gyárat és gépeit munkásaival együtt Németországba szállítani. Ezért Juhász István azt a kijelentést tette, hogy »utálok a saját gyáramba bemenni«. Az egybehangzó tanúvallomások szerint Juhász István, aki azelőtt napjában az összes műhelyeket többször is felkereste, a nyilas éra beálltával a gyárban alig volt látható.

Ugyancsak egyhangú tanúvallomások szerint Juhász István a gyárban nem engedett meg semmiféle propagandát, ami bármiféle politikát szolgált volna, tehát nemcsak a baloldalt, hanem a jobboldali politikát is száműzte a gyártelepről olyan mértékben, hogy a gyár területén semmiféle politikai párt jelvényének viselését meg nem engedte, hanem azt mondta, hogy a Gamma-gyár munkásai gomblyukaikban csak a Gamma-jelvényt és legfeljebb tűzkeresztes vagy hadirokkant jelvényt viselhetnek.

A tanúvallomások szerint, ha 1944. október 15. előtt elvétele nyilas plakátok vagy felhívások bárhol kifüggesztésre kerültek és azt Juhász István észrevette, ezeket a plakátokat eltávolíttatta. A nyilas röpcédulákat és felhívásokat pedig megsemmisíttette, úgyhogy a gyár területén csak OTI-plakátok voltak láthatók. 1944. október 15. után azonban a nyilas propaganda teljes mértékben ráfeküdt a gyárra, mert az igazgatók és művezetők között nagyon sokan voltak a nyilas párt vezetőségének, szervezőbizottságának tagjai. Ezek az események azonban már Juhász István terhére nem írhatók.

Legfőbb találmányát a németek nem vásárolták meg Juhász Istvántól, mert azt mondták, hogy nekik löelemképzésből jobb berendezésük van, ellenben a találmányt és a gyártási jogot a honvédelmi minisztérium engedélyével Finnország, Svédország, Norvégia, Dánia, Svájc és Olaszország vásárolta meg. A háború előtt pedig Lengyelország és Juhász István Breszt-Litovszkban már gyártelepet is kívánt felállítani, a gyár félig fel is épült, pedig tudta, hogy a lengyel véderő készülődése nem irányulhat másfelé, mint

Németország ellen. A háború alatt Németországba szállított a Gamma-gyár a Siemens vállalkozásokkal meglévő üzleti összeköttetése alapján távcsöveket, célzó- és számláló készülékekhez gépcsoportokat, repülőgépekhez szabályozót és a hadi-tengerészet részére is különleges távcsöveket. Az 1942. július 28-án kiállított és bemutatott útlevel tanúsága szerint a háború alatt Juhász István több európai országba utazott, ezek között azonban egyetlen egyszer sem szerepelt Németország.

Közismert tény, hogy a M. L. Sz. elnöki székét nem a Szálasi éra alatt, hanem 1942-ben foglalta el terhelt, dr. Gidófalvy Pál áldatlan sportszereplése után, aki a sportegyesületeket is politikai üldözésekre használta fel, amit éppen Juhász István elnöksége alatt szüntettek meg, aki egyébként a saját személyében mindenféle testedzésre évenként 200–250 000 pengőt költött. Ugyancsak meg nem cáfolt védekezése szerint szociális célokra is költött évenként 250–300 000 pengőt, mert a tanúk vallomása alapján megállapítható, hogy a Gamma-gyár munkásai úgy házasság-kötésnél, mint gyermekszülésnél különleges adományokban részesültek, házépítő kölcsönöket kaptak és minden olyan szociális és higiénikus gondozásban részesültek, amikre még a törvény sem kötelezte a munkaadót és eme intézkedések páratlanok voltak a magyar gyárparban.

Terheltnék a művészettel is kapcsolata volt, sokat járt színházba, Operába, a Vígszínházba, a felesége ugyancsak színésznő volt, és ezért kereste fel – terhelt állítása szerint – Páger Antal az elmenekült túlzón jobboldali színész, hogy filmfinanszírozásban álljon rendelkezésre. Ezt terhelt meg nem cáfolhatóan elutasította magától. Págerrel nem tartott fenn baráti kapcsolatot, hanem csak egy vacsorán vett vele részt, és amikor a Gamma-gyár gyártási ellenőre László Árpád nyílt levelet intézett Páger Antalhoz, akkor Págernek terhelthez eljuttatott panasza után Juhász István nem az állásfoglalást kifogásolta, csak azt tette megjegyzés tárgyává, hogy tanú írja ki teljesen a nevét és ne mint Gammás műszerész szerepeljen ilyen

esetben, hanem mint László Árpád magánember. De ugyancsak meg nem cáfolhatóan terheltet a művészet körében dr. Germán Tiborné Bajor Gizihez baráti kapcsolat fűzte, annyira, hogy 1944 nyarán Bajor Livia házasságkötésénél tanúként szerepelt.

Zilahy Lajos tanúvallomása szerint, amikor a »Híd« című irodalmi hetilap baloldali szelleme miatt pénzzavarokkal küzdött és a baloldali hangot a kormányzat minden áron elnémítani akarta, mert nyomdahitel az állami ellenőrzés alatt álló Athenaeumban nem állott rendelkezésre, Juhász István ezt megtudva, minden ellenszolgáltatás kívánása nélkül 65 000 pengőt fizetett ki azért, hogy a baloldali irodalmi hang el ne némuljon. Ugyancsak, amikor tanú minden vagyonát a tehetségesek iskolájának felállítására 1942 októberében felajánlotta és a fasiszták, németbarátok meg nem szűnő sorozatos támadásban részesítették, felkereste tanút terhelt és egész szemérmes módon felajánlott 500 000 pengőt ugyanarra a célra, amit a germán szellem hódításával szemben a magyar értékek megmentése céljából tanú szükségesnek tartott. Miután a készpénz adományozásának jogi akadályai voltak, terhelt kötelezte magát, hogy a technikai, fizikai és kémiai laboratóriumokat teljesen korszerűen a sajátjából berendezi, amely berendezések a félmillió pengő értéket erősen meghaladták volna. Azt is elmondotta tanú, hogy amikor 1943-ban egy őszinte beszélgetés során Juhász Istvánnal arról tárgyaltak, hogy a háború nem kedvező módon való befejeződése esetén rettenetes gazdasági nehézségek állnak elő, és ebből a felemelkedéshez vezető út a magyarság valódi képességeinek felismerése – és a filmgyártás terén a versenyt úgy vehetjük fel, ha színes, rajzos trükkfilmekkel kísérletezünk –, Juhász István a gondolatot rögtön magáévá tette, és a Színes Film Kft. részére mintegy 100 000 pengő üzletrésztőkét jegyeztet és be is fizetett.

Nemcsak ezen tanúvallomás szerint, hanem a többi tanú vallomása szerint is, Juhász István nem a német győzelemben reménykedve kívánta gyárát a békegazdálkodásra átállítani. Ezért az anyaggazdál-

kodással és emberi erővel való tiltott gazdálkodás előírásainak figyelembevétele nélkül kísérleti műhelyt állított fel, ahol a gyártási lehetőségek kipróbálása céljából 100 db motorkerékpárt, fényképezőgép-modelleket készíttetett, megszerezte a balkáni exportlehetőséget, újabb fajta mikroszkóp konstrukcióját végezte el, mindezt azért, hogy munkásainak az életszínvonalát és munkalehetőségét a háború utánra is megmentse.

Tanúvallomások szerint minden évben tartott Juhász István egy összefoglaló beszédet, amelyet a munkások *hegyi beszédnek* neveztek és arra figyelmeztette a munkásokat, hogy semmilyen irányban el ne ragadtassák magukat, hanem magyar munkásokhoz méltóan a magyar kenyér érdekében dogozzanak.

Az egyik tanú, Szakács Margit vallomása szerint, amikor Szakács Imre Wienbe távozott 1932 táján, hogy ott a szocialista szemináriumon részt vegyen, ezt a szándékát a cél megjelölésével bejelentette terheltnak. Terhelt szabadságot adott Szakács Imrének és teljes fizetést addig, amíg a szemináriumon részt vett. Szakács Imrét baloldali beállítottsága és múltja után is alkalmazták a gyárban és csoport-vezető lett.

A kihallgatott László Árpád gyártási ellenőr, aki az első üzemi bizottság elnöke volt és nagyon régóta már a kommunista párt tagja, akit politikailag hosszabban üldöztek; Szabó Gyula vasesztergályos, a Gamma-gyár háromtagú intéző bizottságának tagja, szervezett munkás; Szakács József, az első üzemi bizottságnak tagja, műszerész, aki 1921 óta ismeri terheltet; Szigeti Pál szerszámkészítő, a Gamma-gyár üzemi bizottságának vezetője, régi szakszervezeti tag és kommunista párttag; Kendrovics Lajos vas- és rézesztergályos, az első üzemi bizottság tagja, aki Juhász Istvánt 1918 óta ismeri; Szakács Margit magán tisztviselőnő – mindenben megerősítették terhelt védekezését.

Nincs megcáfolva terheltnek az a védekezése sem, hogy a GYOSZ-ban a vezetők a háború kiterjesztése ellen nem foglaltak állást és így kezdeményező szerepre ő sem vállalkozott.

Mindezek alapján a nyomozatot meg kellett szüntetnem és terhelt szabadlábra helyezését el kellett rendelnem, és erről a rendőrség pol. rendészeti osztályát határozatom teljes közlésével értesítem.

Kelt Budapesten, 1945. március hó 14. napján. Dr. Szegő Vilmos
népügyész”¹²⁷

Ezt követően még hátra volt az elszomorító kommunista népszínmű zárójelenete, de erre már az előadás után a díszletek mögött került sor március 24-én. A jelenet főhőse dr. Szebenyi Endre volt, a népügyészség vezetője szerepében. Saját előadásában ötletszerűen feltette azt a költői kérdést, hogy Juhász Istvánt, a negatív hőst, nem kellene-e mindezek után mégis internálni? Ezt a kérdést a Magyar Rendőrség Politikai Osztályához intézte, amely már az első felvonás elején, február 18-án hamarjában internálni akarta. A főhős Szebenyi nem tudta elfojtani keservét és azzal mentegetőzött, hogy a fenti határozatot az ő és az egész népügyészségi szintársulat nevében egy mellékszereplő, a helyettese írta alá az ő kényszerű távolléte miatt. Aznapra ugyanis, a lakóházát – mit ad Isten – kiütéses tifusz gyanúja miatt lezárták és nem engedték ki az utcára. A sirám vége így szól: „Minthogy a határozatot nyomban foganatosították, utólag nem intézkedhettem aziránt, hogy a terhelt szabadlábra helyezés helyett az internálás esetleges foganatosítása végett Címhez átkísértessék.”¹²⁸

Ha ez a pribék olvasott volna újságot, még meg is örülhetett volna az egyik cikk láttán. A Vasvármegye 1945. márc. 24-i számában arról tudósít ugyanis, hogy „fővárosunk védelmében az MLSz köztisztjeletben álló elnöke, a Gamma-gyár vezérigazgatója is hősi halált halt, a Gamma-gyár védelmében esett el a január végi budai harcok során. A nagy tudású és Európa-hírű gyár igazgatója a vállalat munkásainak és tisztviselőinek az élén védte a gyárat és a fővá-

rosunkat és ebben a hősi küzdelemben érte utol a könyörtelen halál.” Szerencsére ez álhír volt, hiszen Juhász Istvánra 1945. febr. 4-től az NKVD, majd a magyar politikai rendőrség gondosan vigyázott és prédaként tartva oltalmazta őt.

Sokszor van úgy az ember, hogy időnként nem érti, mi is történik odafent a hivatalos körökben, miből születik egy tengeri kígyó, és egyáltalán mi közünk van hozzá. Itt viszont tudjuk, hogy a kígyó az államrendőrség melegével táplált tojásból kelt ki, és nemsokára több más helyre is elkúszott. A kifejlett példány teljes terjedelmével új helyen ütötte fel a fejét, a Budapesti Főkapitányság Fogház és Toloncosztályának éber őrei fogták be 1945. június 5-én. A történetet egy ügyirat rejtí magában, ebből következnek a beszédes részek.

„Juhász Istvánt a politikai osztály február 18-i véghatározatával internálta. [...] Őrizetes a politikai rendészeti osztályról nem a toloncügyszórtály fogházába, hanem a Népügyszórtály Conti utcai fogházába lett átkísérve, mert abban az időben még nem volt elhatárolva, hogy népügyszórtályi ügyekben a népügyszórtály fogházába, internálási ügyekben pedig a toloncügyszórtály fogházába kell az őrizeteket átkísérni.

Meg kell állapítanom, hogy a Budapesti Népügyszórtály ezen eljárása jogilag téves volt, mert Juhász István nem volt háborús bűntettal és népellenes vétésséggel vádolvá, hanem a politikai osztály részéről közigazgatási úton internálva lett és csupán technikai okokból került a Népügyszórtály fogházának őrizetébe.

Fentiek előrebocsájtása után megállapítom, hogy a Budapesti Népügyszórtály által lefolytatott eljárás során a Népügyszórtály hívatkozott határozatából és az annak alapjául szolgáló jegyzőkönyvekből kitűnően megdőlték azok az indokok, amelyek az internálási véghatározat alapjául szolgáltak. [...]

Mindezek alapján a február 18-i internálási véghatározatot nem tartom fenn, mert habár alaki jogi szempontból annak a Népügyszórtály által történt felülvizsgálata helytelen volt, anyagi jogilag

azonban a megszüntető határozat indokolása az internálási véghatározat indokait megdöntötte.”¹²⁹

A kigyó a fejét veszítette, Juhász István immár alaki jogilag a Budapest VI., Andrásy út 17. szám alatt lakik, anyagi jogilag „egyébként egész nap a Budapest XI., Fehérvári út 81. alatti gyártelepen tartózkodik” – mint írta a pribék a fenti levélben.

Dr. Nedeczky László – mint egykori budapesti rendőrtiszt és világhírű vívóbajnok, alkalmasint ügyvéd – igen magas szintű társadalmi kapcsolatokkal rendelkezett, „szolgálatba helyezte magát”, és azonnal elkezdett dolgozni Juhász István megmentésén. Pár nap múlva már Péter Gábor, a hírhedt ÁVH főnök előtt feküdt Juhász István foglyos ügye, amelyet – ígéret szerint – próbáltak tárgyilagos módon kivizsgálni. Nedeczky munkásságának köszönhető, hogy Juhász István háború alatti magatartása tisztázódott, s majdhogynem dicsérettel bocsátották szabadon a háborús bűnösként letartóztatott GYOSZ (Gyáriparosok Országos Szövetsége) tisztségviselőt. A szabadító levelet 1945. márc. 15-én az a fogházigazgató írta alá, aki korábban Imrédy Béla kivégzését vezényelte.¹³⁰

A szabadulás öröme egyben elvezetett egy másik örömteli esemény bekövetkeztéhez. 1945. márc. 19-én Juhász István feleségül vette vitéz Géczy Ödön leányát, Évát, a fiatal táncművésznőt, akinek 1943-ban a kultuszminiszter az Operaház balettkarának magántáncosnője címet adományozta. A vőlegény házassági tanúja dr. Nedeczky László volt. Az ő esküvőjén májusban Juhász István lesz majd a tanú.

„Apám közölte, hogy Évával házasságra akar lépni, és én nagyon elégedett vagyok. Ennél jobb feleséget nem is kaphatna, most lesz igazi otthona” – írta Juhász Eszter az Ostromnaplóban. Ehelyütt megemlítendő, hogy Juhász István mindig hűséges házastársként élte az életét. Az első felesége korán meghalt, a második felesége pedig, a háború elől Svájcba menekült a gyermekeikkel együtt, és a szovjet megszállás miatt aztán kint is maradtak. Juhász István így lett először

özvegy, aztán „különvált”, és maradt egyedül a háború végére, hogy ismét vőlegény lehessen.

A szinte észrevétlen, háttérben lopakodó kommunista hatalomátvétel a Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. esetében formailag éppen e napon kezdődött; valójában Juhász István év eleji letartóztatása előkészítő hadművelet volt. A vállalat nevében már az 1945. márc. 19-től teljhatalmat kapott Intéző Bizottság két embere folytatott tárgyalásokat Debrecenben az Ideiglenes Nemzeti Kormány minisztereivel a vállalat foglalkoztatásáról és a munkásság élelmezéséről.

„1945. június 1-én – az igazoló eljárás befejezése után – a gyári Orosz Katonai Parancsnokság felkérésére megjelent a bizottság a katonai parancsnoknál. [...] Az elnök ismertette a bizottság feladatát, célját és működésének mikéntjét. Az orosz katonai parancsnok megköszönte az adott utasításokat és kijelentette, hogy a bizottságra nagy és fontos feladat vár, és kérte a bizottságot, hogy ezt a feladatát a vállalat érdekében végezze el.” – olvasható a korabeli magasröptű igen magvas jelentésben.¹³¹ Lám-lám, ennyi értelem is elég egy vállalat vezetéséhez. Megy az magától, csak akarni kell. Így nézett ki a kapitalizmusból a szocializmusba történő békés átmenet mintája.

Az említett igazoló eljárás valószínűleg a Gamma Rt.-re vonatkozott és az életre hívott igazoló bizottság odarendelése a vállveregető megerősítést szolgált. Ezt követően került sor minden cégnél a vezető tisztségviselők ún. igazolására, amelynek keretében bárkire bármilyen bélyeget ragaszthattak, tetszés szerint elmarasztalhattak.

1945. július elején elsőként Juhász István személyét vették vizsgálódás alá, pontosabban a Nemzeti Bizottság által kiküldött igazoló bizottság heteken át tanúk egész sorát hallgatta ki és tanulmányozta a vállalat mérlegeit, könyveit és levelezését, és mindezek alapján ítélte meg nevezett alkalmasságát vezetői munkakör betöltésére a kommunista hatalom vállalati gépezetében.

Juhász István esetében július 26-án hirdették ki nyílt tárgyaláson az eljárásról szóló jelentést. A bizottság indoklásának részletes ismertetése helyett, érdekesebb inkább csak utalni annak jellegére, elkerülendő az indulatot, amelyet az irat tartalma gerjeszteni képes. A fogalmazás vérmes és elvakult, a stílus helyenként alpári, a tartalom szerényen szólva is rágalomhadjárat. A lényegét tekintve az a felháborító, hogy a bizottság tagjai, a hatalom nagyérdemű csahosai öntörvényűen figyelmen kívül hagyták mindazokat a határozatokat, amelyeket a népiügyszszség és az államrendőrség már meghozott. Ilyen megközelítésben ez a kommunista eljárás nem sokban különbözött az önkényes nyilas tempótól, csak éppen a zöld helyett vörös színben szíveskedtek eljárni. Fontos a döntés, amely megkérdőjelezhetetlen: „A bizottságnak az a véleménye, hogy Juhász István a demokratikus népi Magyarországon vezetői állás betöltésére nem alkalmas.” A testület augusztus 10-én küldte el hivatalos határozatát az illetékes helyekre.

Sok minden zajlott még a háttérben, amiről Juhász István nem tudhatott. Mialatt a munkások igyekeztek talajt fogni az új ideológiai rendszerben, addig a középosztálybeliek is derekasan állták a sarat és éberren figyeltek, de a hatalom tenyerelése sem állt meg. Amikor már mindenki azt hitte, vége a zaklatásnak, mert a vezérigazgatót szabadon bocsátották, ismét útjára indult egy másik tengeri kigyó, egy levél, mintha nem is született volna felmentés a vádak alól.

1945. november 2-án az államrendőrség nyilvántartó irodája szolgálati jegyet küld a kapitánynak. „A Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. igazoló bizottsága f. évi aug. 10-én kelt határozatával vezető állásra alkalmatlannak ítélte Juhász István vezérigazgatót az alábbi indoklással:

»A német hadsereg részére repülőgép szerelvényeket gyártott a vállalat, melynek vezérigazgatója volt. A 'Szabotázs' c. háborús uszító tendenciájú film gyártásához nagy összeggel hozzájárult. A

fasiszta jellegű leventeintézmény fejlesztéséhez nagyban hozzájárult.«

A másolatban csatolt jegyzőkönyv indokai alapján nevezett ellen az eljárás megindítását kérem. Hivatalvezető.»¹³²

Váltsunk terepet, tekintsünk vissza a vállalat önálló sorsára, miképpen alakultak az események a háború elvesztésének évéhez érkezvén.

A Gamma 1944. december 26-tól 1945. február 11-ig volt a frontvonalban. A gyár a harcok során két ízben is gazdát cserélt. A Fehérvári úti épület földszintje és I. emelete teljesen kiégett, más épületek is erősen megrongálódtak.

„A háborús károk összege – 1938-as pengőben számolva – meghaladta a 7,5 milliót, ami 1,5 millió dollárnak felelt meg. A megsérült, hiányos, áram nélkül maradt műhelyekben 1945 februárjában megkezdődött a helyreállítás, a romok eltakarítása, valamint – az írógépek cirill betűsre átállítása mellett – a fegyverszüneti egyezmény 11.§-a alapján a szovjet hadsereg számára történő termelés. Az addigi veszteségeket fokozta, amikor a jóvátétel fejében a gyár megmaradt gépeit leszerelték. Az akkor készült gyári jelentés szerint a Gamma Rt. kapacitásának 90%-a megsemmisült vagy leszerelték, és ezáltal semminemű termelésre nem volt képes.

A Juhász testvérek már 1943-ban megosztották vagyonukat, Zoltán 1944-ben kivándorolt, István itthon maradt, és 1945. júl. 25-ig irányította a háborús károkat szenvedett vállalatot. A háború utáni újrakezdés reménye és a tenni akarás talán legjellemzőbben abból a levélből olvasható ki, amelyet 1945. jún. 22-én a gyár dolgozóinak küldött, amikor a Gamma Rt. egészének beindítására már nem volt remény. A Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. nevében a következőket írta: »A magyar kormány és a Szovjet Köztársaság közötti megállapodás értelmében jóvátétel fejében a gyárból 244 darab elsőrendű munkagépünk kerül elszállításra, amely kapacitásunkat kb. 91%-kal csökkenti. Az orosz katonai parancsnokság meg-

rendeléseit f. hó 25-ével lezárulnak. A jóvátételre leszállítandó gépeink térítési összege – amennyiben térítésre egyáltalán sor kerül – teljesen bizonytalan, és csak a jövőben fog eldőlni. A gyár további foglalkoztatására vonatkozólag pedig csak a megmaradó munkagépek számbavétele és egyes gépek pótlása után történhet intézkedés, amelyek a gyár foglalkoztatásának folyamatosságát biztosítják. Fentiekre való tekintettel kénytelenek vagyunk Önnek a gyárban betöltött állását felmondani, amely felmondási időnek egy részét a kollektív szerződésben megállapított fizetéses szabadságra használhatja fel, a még fennmaradó részt pedig, főleg a vállalat által vállalt vasúti szerelvények rendbehozatalánál óhajtjuk igénybe venni.«

A továbbiakban ajánlatot tett azoknak, akik nem tudnak elhelyezkedni, hogy a gyár egyes épületeit és berendezéseit számukra bérbe adja. Kifejtette, hogy az újjáépítési munkában ezáltal sokan megélhetésüket biztosítani tudják, és ha változik a gyár helyzete, akkor természetesen visszaveszi őket. Kérte, hogy választásukról és vállalkozási szándékukról nyilatkozzanak. Valószínűleg ez volt Juhász István utolsó feladatainak egyike, mert a háború alatti tevékenységet vizsgáló 363/b sz. igazoló bizottság röviddel ezután Juhász Istvánt vezető állás betöltésére alkalmatlannak minősítette. A döntés után az igazgatói teendőket Tavaszi Istvánnak, a gyár mérnökének adta át, de ő sem sokáig (1947-ig) irányíthatta a gyárat.¹³³

„A fejlesztéssel és a gyártással kapcsolatos gyári dokumentumok a budapesti harcok során szinte kivétel nélkül megsemmisültek.”¹³⁴ Amíg az új politikai hatalom egyre erősebben igyekezett befészkelni magát mindenhová, az alatt folyvást mentek ki az országból az anyagi javak jóvátétel formájában a Szovjetunióba.

1946

Az 1946. év kezdetén már Tavaszi István látta el a vezér-igazgatói teendőket, ugyanakkor Juhász István még munka-viszonyban állt a

Gammával, irányítási joga – az ekkor még saját tulajdonában álló vállalatánál – azonban már nem volt. Alkotói vagy a munkaterületén végzett tevékenységéről nincsen fellelhető adat, magánéletében azonban sor került egy örvendetes eseményre.

1946. május 18-án dr. Nedeczky Lászlónak, a Gamma kereskedelmi igazgatójának, a második világháború utáni első, igazán látványos esküvőjére került sor. Esküvői tanúja dr. Bay Béla hatszoros magyar vívóbajnok olimpikon, feleségének tanúja Juhász István, a Gamma tulajdonosa volt. Az ő esetében az előzetes letartóztatásban szerzett fogdás élményeit feledtetni tudhatta a központi városháza dísztermében lezajlott polgári esketés és az azt követő díszebéd az angol-amerikai tiszti klubban, a Stefánia úton. Ezt követte a templomi esküvő, ahová ebéd után gépkocsizó menetoszlopban érkeztek a Ferenciek temploma elé, a mennyasszony amerikai felségjelű limuzinban ült. A kibérelt Gundel étteremben a többfogásos vacsora után az est fénypontja a nyitótánc, a gyertyafény keringő volt. „A vacsora számláját azután 63 gramm törtarannyal egyenlítettem ki, amit Gundel bácsi kis arany mérlegén mértünk ki. Ebben az időben ugyanis az adópengő volt a hivatalos fizetőeszköz, de mivel percről percre kevesebbet lehetett kapni érte, senki nem fogadta el komolyabb fizetnivaló esetén.” – írta visszaemlékezésében Nedeczky László.¹³⁵

Ha már valaki egy esküvő legbensőbb résztvevőjévé válik, az, mondhatnánk, a nászútról sem maradhat le. Igaz, hogy ilyesmi nemigen fordul elő hagyományosan az emberek életében, de a sors néha csavarint egyet a megcsontosodott szokásokon. Nos, Juhász Istvánnak ebből is kijutott, a fogva tartás után nem is jött rosszul beszívni egy kis szabad levegőt Nyugat-Európában. Ha már viszont úgy alakult, hogy hármasan lesz a nászút, akkor miért ne mehetne egy negyedik műélvező is? Ha lúd, legyen kövér. Igen ám, csakhogy ezt a résztvevőt nem a nászutasok hívták meg, hanem a proletár-

hatalom ültette a kis hármás fogat nyakába. Mit lehetett tenni, mentek négyen. Ne szaladjunk azonban előre, kezdjük az indulásnál.

A nászutat Nedeczky László a mézeshetek alatt kezdte szervezni, olyan ügyesen, hogy azt egyben a Gamma-gyár vezetősége a háború utáni első külföldi üzleti útnak is tekintette. Megjegyzendő, hogy abban az időben egy külföldi utat megszervezni szinte a lehetetlenséggel volt határos, de Nedeczky összeköttetései révén ez rendben ment. A politikai rendőrség volt az egyetlen kerékkötő, ugyanis csak úgy járult hozzá Juhász István külföldi útjához, ha magukkal viszik a gyár üzemi bizottságának elnökét is. Ő volt tehát a negyedik nászutas, „viszont nagyon kellemes útitársnak bizonyult. Sőt! Miután nagyszerű szakmunkás volt, a svájciak megkönyékezték, hogy magas fizetéssel maradjon ott Svájcban. Végül is nem állt kötélnek, de azért majdnem megtörtént az eset, hogy a rendőr szökik meg a fogoly mellől.”¹³⁶

1946. szept. 22-én végre útjára indulhatott a kis üzleti nászutas csapat, „mégpedig azzal a Svájcból vöröskeresztes adományokat hozó teherautóval, amely üresen ment volna vissza, ha én be nem szervezem a mi szállításunkra. Késő délután indultunk Pestről és este értünk a határra. Az útlevélvizsgálat itt egy gyertyával megvilágított deszkabódében történt, az én orosz írással elkövetett hamis bejegyzésem is jelesre vizsgázott. Minden akadály nélkül utat nyitott az orosz strázsa, elindulhatott a négyes csapat.

Első állomásunk Bécs volt, onnan három nap múlva az Arlberg expresszrel indultunk a svájci határállomásig, Feldkirchig, ugyanis ott kellett bevárnunk a svájci vízumokat. Nagyszerű szállásunk volt a Vier Löwenben és jól étkeztünk a meg szálló franciák tiszti konyháján – amelyet szerencsénkre feleségem egyik volt iskolatársa vezetett, aki korábban elhagyta az országot. Különben nagyon szegényes volt az ellátás, tipikus, háború utáni elszegényedés, kifosztott városok, falvak fogadtak, amerre csak jártunk. Hatodik napon aztán megérkezett a svájci vízum, de csak Juhász István nevére és nekem.

Mi ketten átmentünk tehát Svájcba. Amikor a tizenkettedik napon végre megérkezett a két hiányzó vízum, elutazhattunk álmaink városába, Lausanne-ba, ahol tizenhat napot töltöttünk.” Juhász István és a bizalmi társutas innen továbbmentek Svédországba.

„Október 25-én mentünk tovább Zürich–Koppenhága–Malmön át Stockholmba, ahol már várt bennünket Juhász István. Itt a legelegánsabb szállodában, a Grand Hotelban egy hetet töltöttünk, sok üzleti megbeszélést folytattunk, de sok kellemes programban is részünk volt. Az egyik elnök-igazgató vendégeként megtekintettük az Igor herceget, s egy ünnepi vacsorának sem álltunk ellen, amelyet a férfiak szmokingban, a hölgyek estélyi ruhában fogyasztottunk el. Később kétszer is meghívtak bennünket táncmulatságra, ahol rendkívül kellemesen szórakoztunk. Másrészről, Juhász István üzleti tárgyalásai során úgy határozott, hogy az itt rendelkezésére álló, akkor hatalmas összeget nem használja fel saját céljaira, hanem visszautaltatja Magyarországra, a háború alatt eléggé kifosztott gyár újjáépítésére, újbóli felszerelésére modern gépekkel. Később aztán kiderült, hogy mennyire felesleges volt ilyen nagyvonalúnak lennie. De hát ő, ilyen volt.”¹³⁷

November 9-én Nedeczky és felesége – már nem első alkalommal – kiváltak a csapatból, mert a férjet táviratilag felkérte a Magyar Vívó Szövetség, hogy képviselje hazánkat a FIE (Nemzetközi Vívó Szövetség) kongresszusán Brüsszelben. Ezt sikerrel meg is tette. Ezt követően „egy csodálatos luxusvonattal, az Etoile Bleu-vel utaztunk Brüsszelenél Párizsba. Ott várt ránk Juhász István és Bujdos Pál. Még három nap Svájcban – aztán tényleg indultunk haza.” – írta Nedeczky.

1946. november 25-én egy korabeli hazai újság a következőkről tudósít: „Brüsszelen át Svájcba érkeztek Juhász István, Nedeczky László, akik a Gamma gyár képviseletében két hónapig tartó külföldi tárgyalásokat folytattak. Gamma-szabadalmak háború előtti követe-

léseit sikerült érvényesíteni és ennek terhére sok nélkülözhetetlen gépet vásároltak. A közeli napokban érkeznek haza.”¹³⁸

1947

Ez az év látványos eseményekben kevésbé dús, fejleményekben annál inkább gazdag évnek nevezhető.

Juhász István és Nedeczky László az év elején még a Gamma Rt. igazgatósági tagjai.

Közügylési határozat születik arra nézve, hogy a Gamma Rt. alapszabályát bővítsék faipari tevékenységgel. Juhász István kezdeményezésére nyilván ez a lépés is a beköszöntött béketermelés további kiterjesztését volt hivatott biztosítani.

Dokumentum nem lelhető fel arra nézve, ami szájhagyományokból adódóan köztudomású tény, hogy Juhász István – igencsak megértve az új kor szavát – a vállalatát, a Gamma Rt.-t felajánlotta az államnak. Az arra érkezett felsőbb állásfoglalás iratmásolata azonban rendelkezésünkre áll. A szerint, „A Gazdasági Főtanács tudomásul veszi, hogy a Gamma Rt. tulajdonosa a gyárat felajánlotta az államkincstárnak. A Főtanács elvben elhatározza a Gamma Rt. átvételét a következő feltételek mellett: a kormány a Gamma Rt.-t 100%-ban állami tulajdonba veszi. A jelenlegi tulajdonos részére az üzem tulajdonba adásáért, valamint a szabadalmak lekötéséért életjáradék folyósítható, a vállalatnál pedig, műszaki tanácsadói alkalmazást kap. [...] Budapest, 1947. július 30. Vas Zoltán s. k. a Gazdasági Főtanács főtitkára. Dinnyés Lajos s. k. miniszterelnök, a Gazdasági Főtanács elnöke.”¹³⁹

Néhány nap múlva miniszteri utasításra vállalati ellenőrt rendeltek ki a gyárba. Szeptember 19-én „az új részvény-tulajdonos” megbízása alapján a régi műszaki igazgató helyébe új embert léptetnek. Október 6-án a Nehézipari Központ értesíti a Gamma Rt.-t arról, hogy „a jövőben kifizetéseket csak az üzemi bizottság tudtával

eszközölhet. A Nehézipari Központhoz történő bejelentési kötelezettség továbbra is fennáll.”¹⁴⁰

Juhász Istvánnak, aki több mindent talált fel a vállalat, az ország és más népek javára, most saját magát kellett úgymond feltalálnia a kialakult helyzetben, amikor emberéletek százezrei sodródtak hasonló veszélybe. Mialatt a hatalmasok játékszernek tekintve a vállalatokat rendezkedtek odafent, addig neki igyekeznie kellett a saját és a család megélhetését biztosítani azonnalra és hosszabb távra. Adott volt a visszaigazolt megegyezés az állammal, tehát annak kellett érvényt szereznie. Tárgyalásokat folytatott a Gamma Rt. új birtokosaival, akik egy tíz évre szóló megállapodást igazoltak vissza 1947 októberében.

„Ezennel igazoljuk megállapodásunkat, amelynek értelmében a köztünk fennálló szolgálati jogviszonyt újból szabályozzuk a következőképpen: Ön vállalatunknál műszaki tanácsadói minőségben fog tovább működni. Feladatát fogja képezni, hogy műszaki kérdésekben nekünk tanáccsal szolgáljon, és pedig úgy az általános műszaki irányítás, mint bármely részletkérdés tekintetében; továbbá, hogy feltalálói tevékenységével gyárunk termelését sikeresebbé tegye. [...] Illetménye havi 2 950 forint.” A továbbiakban tételes felsorolás olvasható elhalálozás esetén az özvegyi nyugdíjra, az árvaellátásra stb. A megállapodás lényegét képezi a Gamma Rt. mindenkori elsődleges joga Juhász István összes találmányára és szabadalmaira vonatkozóan.¹⁴¹

Miután családját és saját magát sikerült anyagi biztonságba helyeznie, mellérendelten azonnal gondoskodni igyekezett munkásairól, alkalmazottjairól, akik vele együtt tették világhíressé a Gammát. Végigtárgyalta és elkészítette a „Részvény-adásvételi szerződést, amely köttetett egyrészről Juhász István [...], másrészről a Magyar Iparügyi Miniszter által képviselt Magyar Államkincstár, mint vevő között a Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. összes részvényeit illetőleg [...] 1947. január 1-re visszaható hatállyal. [...]

Szerződő felek megállapodnak abban, hogy vevő az adásvétel tárgyát képező részvények vételárát olyképpen egyenlíti ki, hogy Juhász István, felesége: szül. Géczy Éva, elvált felesége: szül. Fábry Erzsébet és gyermekei: Eszter, Judit, Péter, Pál és Klára 1947. január 1-től kezdve minden hó 1-én személyenként havi 750 Ft /összesen tehát 6 000 Ft/ életjáradékot folyósít, mindenegyes itt megjelölt személy részére élete fogytáig. [...] Juhász István kijelenti, hogy a részvénytársaság részvényeinek eladását és így a vállalatnak az Államkincstár részére leendő átadását az tette részéről szükségessé, hogy a vállalat anyagilag tönkrement és még annyi forgótőkével sem rendelkezik, ami az alkalmazottak illetményének fizetésére elégséges volna. A részvénytársaság fennmaradását tehát csak úgy biztosíthatja, ha annak részvényeit tőkeerős kéznek adja el.” A szerződés érvénybe lépett, amit Juhász István így foglalt össze önéletrajzában: „1947-ben a gyárat felajánlottam az államnak s az átvétel meg is történt. Az ez alkalommal kötött megállapodás értelmében továbbra is műszaki tanácsadóként dolgoztam a gyárban.”¹⁴²

Eddig annak rendje módja szerint látszottak menni a dolgok, és ilyenkor az embernek a veszélyérzete lanyhulni kezd. Kár, hogy így alakult. A látszólagos nyugalom ellenére ugyanis odafent már fonták a hurkot az igazi tulajdonos és a gyára körül, de ez nem tartozott az érintettekre, akik egy ideje valójában már semmit sem tudtak sorsuk várható alakulásáról. Ebben a kétes várakozással terhelt hangulatban fordult át a naptár a következő évre.

Az elmúlt év azért izgalmasabb volt annál, mint amit a fentiekben olvasni lehet, de a rendkívül hiányosan hátramaradt gyári és családi iratokból nem lehet többet kivenni. A jövő évre vonatkozó bűnügyi anyag azonban még nagy meglepetéseket fog hozni erre az évre visszamenőleg is.

1948

Ez az év már a Kommunista Kiáltvány céljaival indult, talán nem véletlenül, hiszen ez a marxista elvi kinyilatkoztatás éppen száz évvel ezelőtt, 1848-ban kápráztatta el a világot.

„A kommunisták nem titkolják nézeteiket és szándékaikat. Nyíltan kijelentik, hogy céljaik csakis minden eddigi társadalmi rend erőszakos megdöntésével érhetők el. Reszkessenek az uralkodó osztályok egy kommunista forradalomtól. A proletárok e forradalomban csak láncukat veszíthetik. Cserébe egy egész világot nyerhetnek. Világ proletárai, egyesüljetek!”¹⁴³ E haladó eszme jegyében a mellédöngető proletárok Magyarországon is igyekeztek elveszejtetni láncukat, hogy helyükbe mást szerezzenek, hogy könnyebben rávethessék magukat az úri társadalom vagyonára.

Ez az év – az előzőhöz képest – úgy eseményekben, mint fejleményekben egyaránt gazdagabb évnek érett be. Nézzük, miként emlékszik dr. Nedeczky László igazgató az év indulására és Juhász Istvánnal közös sorsukra.

„Ezerkilencszáznegyvennyolc, február. Éppen Ankarában voltam, amikor unokabátyámtól kerülő úton értesítést kaptam, hogy vizsgálat folyik odahaza a Gamma ellen, személyemben én is erősen érintve vagyok, jól gondoljam meg, mit teszek, az itthoniak véleménye az, hogy maradjak kint, külföldön. Nem értettem, hogy ugyan mi bűn terhelhet engem, hacsak az nem, hogy most is jelentős, 250 ezer dolláros megrendelésnek vagyok a birtokában. Nekem nincs vaj a fejemen, tehát hazamegyek, mondtam. Tévedtem.

Nem gondoltam végig, hogy abban az időben már csak a Gamma Finommechanikai és Optikai Művek volt az egyetlen, még személyi tulajdonban lévő nagyobb ipari vállalat Magyarországon, annak ellenére, hogy Juhász István tulajdonos-vezérigazgatót többször is felszólították, hogy adja állami kezelésbe a gyárat, sőt ebben az ügyben maga Vas Zoltán is többször megfordult a gyárban. A felső politikai vezetés ekkor már elhatározta, hogy a nagy és közép nagy vállalatokat állami kezelésbe kell venni. Negyvennyolc Húsvétjára

tervezték a nagy lerohanást, és ehhez kerestek egy, a közhangulatot befolyásoló látványos esetet. Erre látszott alkalmasnak a Gamma.

De mit lehet felhozni ellene? Hogyan kellene a nagy sajtó-hecckampányt megindítani? Milyen bűn terheli a vezetőséget? Talán az, hogy háború alatt szabotálta a németek által szorgalmazott kitelepítést? Vagy, hogy Juhász legutóbb is, Stockholmból hazairányította a 75 ezer svéd koronás kinnlevőségét, s azzal elsőként kezdte el a gyár újjáépítését? Hogy vezetői már 1946-ban külföldi piacokat kerestek és találtak is? Mindez nem számított semmit.

A politika döntött, kell az államosítás, kell a hecckampány, hangulatkeltéshez pedig, itt van a Gamma. »Gamma öngyújtók rémregényes külföldi utazása!«, »Gyárvezetők vétkes és bűnös mulasztásai« - harsogták az újságok szalagbetűs címei.

Márciusban pedig, a nagyhetet megelőző napokban¹⁴⁴ megállt a Gamma bejárata előtt a gazdasági rendőrség kocsija és Juhász István vezérigazgatót, valamint engem, bevittek a főkapitányság Zrínyi utcai fogdájába.

Mondhatom, kellemes viszontlátás volt. Ahol egykoron, mint rendőrtiszt, ügyeletben az előzetes letartóztatottakat én helyeztem fogdába, most én lettem lakó. Mégpedig szabálytalanul sokáig. A perrendtartás szerint ugyan csak 24, ügyészi engedéllyel pedig maximum 72 óráig tarthattak volna bennünket fogva, mi három hétig voltunk a Zrínyi utca lakói, s feküdtünk a puszta fapadlón egyetlen takaróval, összecsuksva a napi letartóztatottakkal, cigányokkal, markecolókkal, zsebtolvajokkal és kurvákkal, vagyis, éjjeli pillangókkal. [...]

A húsvéti nagyhét során aztán megtörtént az államosítás, és mi többé már nem voltunk túlságosan érdekesek, de azért valamit csak kellett velünk csinálni. Szedték elő a mondvacsinált véteket, készítették a vádiratot. Felállították a Munkás Bíróság Uzsorabíróságát és tanácselnöknek kinevezték a miskolci rabbi Jakobovics fiát, doktor Jávort. Ellenem a vád: közszükségleti cikk engedély

nélküli kivitele. Más szóval csempészs. Nem volt veszélytelen dolog, mert amikor a háború utáni hónapokban nagy üzletnek bizonyult a zsír, a cukor, a liszt és más élelmiszerek külföldre csempészése, és a kapott pénzért ipari cikkek behozatala, a kormány nagyon kemény törvényrendeletet hozott, amelynek értelmében ezt a cselekedetet akár halállal is büntethették. Ám, hogy mi volt a közszükségleti cikk az én esetemben? A luxus Gamma-öngyújtó.

Külföldi utazásaim során (én voltam a gyár kereskedelmi utazóigazgatója) negyvenöt és negyvennyolc között, mivel a gyárnak nem volt pénze, s így valutát sem tudott beszerezni, a valutára váltható termékünkől vittem magammal annyit, amennyiből költségeimet fedezni tudtam. Ez a termék pedig, amelyet a cég beinduláskor gyártani kezdett, két kerék meghajtású, modern öngyújtó volt, hamar keresett lett külföldön, s darabját egy amerikai dollárért lehetett eladni. Ez volt a hivatalos kereskedelmi ára. Egy-egy utamra, a távolságtól és a kinn tartózkodás hosszától függően 100–300 darabot vittem magammal, s ezeket eladva, az árukból fedeztem kiadásaimat, más lehetősége a Gammának nem lévén. A tárgyalás során ennek ellenére hasztalan igyekeztem bebizonyítani a vád tarthatatlanságát, sőt ténybeli tévedését, hiszen sem csempészésről, sem olyan »közszükségleti cikkről« nem volt szó, amelyre a törvényt annak idején hozták.”¹⁴⁵

Az utazóigazgatótól tudjuk utólag azt is, hogy 1948. május elsején a felvonuló tömegben többek között a fogva tartott Juhász István és Nedeczky László nagyméretű arcképeit vitték a felvonulók „Le a kapitalistákkal!” felirattal.

Nedeczky László 1948. október 29-én kapta kézhez ítéletét, háromévi fegyházát kapott. A Gyűjtőfogházból szállították el több más elítélttel Sopronköhidára, ahonnan 1949 februárjában kegyelemmel szabadult.]

Juhász István életét fentebb odáig kísértük, amíg 1947 októberében elküldte a szerződést a Gamma átadásáról az állam részére,

aminek fejében az állam neki és családtagjai számára életük fogytáig életjáradék fizetését és a vállalat munkásainak foglalkoztatását vállalta. Juhász István tehát nagy lélekjelenléttel még idejében mindenkiről gondoskodott. A megállapodás jogilag érvénybe lépett, mert – vallomása szerint – Juhász István az ott kikötött javadal-mazását két hónapon át meg is kapta.

Azt követően nincs tudomásunk egyéb fejleményről, mígnem 1948. március 19-én rajtaütésszerűen Nedeczky Lászlóval együtt le nem fogták és egy autóval el nem vitték őket vizsgálati fogságba. Juhász István gyanúsítottat először március 23-án hallgatták ki, a jegyzőkönyvből álljon itt néhány beszédes részlet.

„Tekintettel arra, hogy a vállalat egyre nehezebb anyagi helyzetbe kezdett kerülni elveszített gépparkjának a termelésből való kiesése folytán, a magam részéről biztosítottam az igazgatókat, hogy mint tulajdonos, soha személyileg nem fogom őket felelőssé tenni azért, hogy a kétségbeejtő anyagi helyzetben valami olyan lépést tettek, amellyel a pillanatnyi katasztrófa elhárítása miatt tulajdonképpen anyagi kárt okoztak a vállalatnak vagy nekem. A vállalatnál rendszeresen tartott üzemi gyűléseken egyszer a gyár egész vezetősége és munkássága előtt kijelentettem, hogy – ami egyébként mindenki előtt nyilvánvaló volt – a vezetőség a munkabérek kifizetését csak olyan »bukfencek« folytán tudja biztosítani, hogy abba bele is lehet bukni, s annak a reménynek adtam kifejezést, hogy ha ez bekövetkezne, a kellő támogatásban fognak bennünket, illetve az igazgatókat részesíteni.

Feltett kérdésre előadom, hogy a fentebb körvonalazott nehéz anyagi helyzet folytán a felszabadulást követő időkben egészen az infláció utolsó napjáig a gyár egyrészt abból élt, hogy a jóvátétel alapján parancsmegrendelésre gépparkjának megmaradt részét 8% kivételével becsomagolta és elszállította. Ezután látott hozzá a gyár vezetősége akkor dr. Csonka Elemér ügyvezető igazgatóval az élen a vállalat újjáépítéséhez, amely a megmaradt roncsgépek újjáépí-

téséből, új gépek építéséből, valamint a teljesen leszerelt optikai rész gépeinek újra történő megépítéséből állott. A szükséges anyagiakat, a még megmaradt nyersanyagokból teremtette elő a gyár vezetősége, fokozatos értékesítés útján így került sor arra, hogy a raktárban elfekvő, még eredeti svéd csomagolásban lévő 80 000 db SKF golyóscsapágyat értékesítsük. A golyóscsapágyakat felajánlottuk a belföldi piacnak. Amikor meggyőződünk arról, hogy azokat itthon elhelyezni nem lehet, a lausannei Wentall cégnek ajánlottuk megvételre. Tekintettel arra, hogy éppen akkor utaztam külföldre, a régi nexusaim alapján újra szerettem volna megrendeléseket szerezni a gyár számára. Svájci tartózkodásom ideje alatt felajánlottam ezt a tétel golyóscsapágyat, de konkrét tárgyalásra akkor még nem került sor.” Ezt követően hosszasan kifejtésre kerülnek a részletek, miszerint Juhász István a következő kiutazás alatt, 1947 tavaszán egyeztetett a céggel, amely 140 000 svájci frankért megvette az árut, a fizetési feltételekben dr. Csonka Elemér ügyvezetővel egyezett meg a cég telefonon. Az árut a Gamma teherautón konvojban szállította ki, ami alatt a rakomány beázott, a csapágyak be-rozsdásodtak, az üzlet meghiúsult. Juhász István segítőkész közreműködésében semmilyen elmarasztalásnak nem volt helye, minden lépését a jó szándék és a hozzáértés vezérelte. A soron következő hamis vád ellene a fekete könyvelés és öngyújtó-csempészség volt, amellyel szemben sorozatban hozta fel a cáfolatokat, idézzünk fel néhány részletet.

„A vállalat vezetősége a golyóscsapágy exporttal nagyobb összeghez kívánt jutni, illetőleg ezen üzlet sikerének reményében, a legsürgősebb kiadásra, a munkabér fedezetére, szorult helyzetében kosztkamatra vett fel 300 000 forintot. Miután a kosztkamatot valamiből fedezni kellett s ezt az ügyletet n. k. *[nem könyvelendő]* kartonokon vezették, ami a vállalat rendes könyvein nem volt keresztülvezethető, kénytelen volt a vezetőség az ugyancsak nem könyvelendő kartonokon lefektetett illegális öngyújtóügyletet is ily

módon lebonyolítani. [...] Az öngyújtók illegális forgalomba hozatala a gyakorlatban úgy történt, hogy – miután a vállalat meg volt szorulva a fenti okokból kifolyólag –, adott esetben közvetlenül az ellenőrzésből kivettünk nagyobb tétel öngyújtót, és forgalomba hoztuk bélyegezetlenül, vagy különböző más célokra fordítottuk, pl. külföldi utazások, mintaküldemények, jutalékok. [...] Nekem ebben csak annyi részem van, hogy utólag az ügyvezetők tájékoztattak nagy vonalakban ezekről a dolgokról. Így jutottak tudomásomra a kosztkamat ügylet, az illegálisan forgalomba hozott öngyújtók, és a külföldi utazásokra kiutalt öngyújtótételek is. Előfordult ugyanis, hogy a vállalat részéről amikor külföldre utaztunk, néhányszor öngyújtót vittünk magunkkal abból a acélból, hogy azokat kint értékesítjük és kint létünk alkalmával ellátásunkat biztosítjuk, de propaganda célra is felhasználjuk nagyobb részét. Arról is van tudomásom, hogy 1947 nyarán egy darab személygépkocsit vásárolt a gyár vezetősége 2 500 db öngyújtóért egy román állampolgártól.¹⁴⁶ A gépkocsit egy ismerősöm ajánlotta és műszakilag megállapítottam, hogy a kocsi használható, utána a kocsi birtokosát leküldtem a gyárba, hogy a gyár vezetőségével tárgyalja le az adásvétel részleteit. Nekem egyéb szerepem a kocsi megvásárlásában nem volt. Kérdésére kijelentem, hogy bár volt tudomásom arról, hogy n. k. kartonok és füzet van, amelyeken az illegális üzleteket könyvelik, azokat soha nem láttam és annak felfektetésére utasítást nem adtam, én csak tudomásul vettem ezt a tényt, mint a gyár tulajdonosa kifogást nem emeltem ez ellen és biztosítottam a gyár vezetőségét, hogy az ebből eredő károkért őket felelősségre nem vonom.

További kérdésekre előadom, hogy 1942-ben alapítottam az Ipari Szabadalmakat Értékesítő Rt.-t, amelynek 100%-os tulajdonosa én vagyok. Ez abból a célból alakult, hogy a löelemképző szabadalmamat kézben tartsam és esetleg a befolyó licenccégek részese legyek. Ezekhez a szabadalmakhoz kapcsolódott 1945-től

folytatólag az öngyújtó- és később a logarlécszabadalom, valamint a Bárány Nándor-féle távcső szabadalom.

A Svenska Gamma alakulására és működésére, valamint felszámolására előadom, hogy azt a löelemképző Svédországban történő gyártására alapítottam meg és rendeztem be 1938-ban. Később 1940-ben, amikor annak irányítása Budapestről nehézségekbe ütközött, az Arenco stockholmi cégnek adtam át, amely később elszámolás alapján kb. 70 000 svéd koronát Gamma-számlán az én rendelkezésemre tartott fenn. Az Arenco céggel ezután megállapodást kötöttünk, amelynek alapján a löelemképzőt nevezett cég gyártotta ezután kizárólag Svédország részére, és megállapodás alapján a Gammának fizette a licencdíjat. Megjegyezni kívánom, hogy – mint már előbb is említettem –, a szabadalom az ISZÉRT tulajdonában volt, így, ha a Gamma megállapodást kötött a löelemképző gyártására vonatkozólag, akkor a licencdíjak egy része a Gammához, a másik része pedig, az ISZÉRT-hez folyt be. A már említett 70 000 svéd korona, amely az én nevemre szólt, illetve a Gamma számláján, de az én rendelkezésem alapján felhasználható összeg volt, 1946-ban átutalásra került a Gammához, miután a vállalatnak nagy szüksége volt erre a pénzre. Ez az összeg teljes egészében az én tulajdonomat képezte volna, azonban a felhasználás alkalmával mégis úgy osztottam meg, hogy abból 60 000 forintot vettem csak fel, olyan formában, hogy a Gammánál általam megrendelt logarléc osztógépek gyártási díja fejében írtam jóvá a Gammánál, míg a másik 60 000 forintot az n. k. kartonokon mutatkozó különbség kiegyenlítésére fordítottam.

A löelemképzőn kívül, illetve a löelemképzővel kapcsolatos műszereken kívül semmilyen más, akár katonai jellegű, akár hétköznapi életben használatos cikkekre vonatkozó találmányom vagy szabadalmam nincsen idegen állam birtokában.

Még egyszer leszögezni kívánom, hogy a fent előadott ügyekben soha személyesen nem rendelkeztem, a gyár igazgatóinak egyenes

utasítást nem adtam, önálló üzleteket nem kötöttem, bár elismerem, hogyha történtek is olyan dolgok, amelyek törvénybe ütközőek lennének, azokról azért nekem, mint egyáltalán mindenről, ami a gyárban történt, tudomásom volt.

Tudomásom volt tehát arról, hogy Nedeczky László külföldre utazó sportolók és más alkalmi ügyek kapcsán több ízben küldött illegális úton szemüveglencsét Bécsbe, amelyekért a gyár libellákat [*vízmérték*] kapott. Ugyancsak tudomásom volt arról, hogy Nedeczky külföldi utazásai során öngyújtókat vitt magával, amelyeknek külföldön történő értékesítéséből fedezte a külföldi út költségeit. 1947. márciusban Majláth László kíséretében Svájcba utaztam, és ez alkalommal a gyárvezetőség megbízásából 250 db szemüveglencsét vittünk ki Bécsbe, és azt Nikolitz Cyrusrnak adtuk át.”¹⁴⁷

Ez a kihallgatás 1948. március 23-án zajlott le. Juhász István szerencsére biztonságban volt, elzárva a kíméletlen külvilágtól, úgymond békés magányban. Na, nem a saját szemszögéből nézve, hanem a hatalom szempontjából volt biztonságos helyen, orvul lefogva, mint hozzá hasonlóan sokan mások, mert így a proletárdiktatúra annál nyugodtabban ragadta karmai közé nagycsaládok évszázados magántulajdonát. Március 26-án, húsvét derűs vasárnapján egyszerűen lefoglalták a gyárakat, köztük a Gammát is. Még aznap kirendelték Kovács György munkást önálló aláírási joggal az igazgatói székbe, a cégbíróságnál a korábbi tulajdonost a cégjegyzékből egy húzással törölték. Ilyen egyszerűen ment végbe az államosítás.¹⁴⁸

Mialatt ez zajlott és Juhász István odabent már kezdte szokni a börtönkosztot, kint a vezető napilapok címlapon számoltak be bűncselekményeiről. „A gazdasági rendőrség őrizetbe vette Juhász Istvánt a Gamma vezérigazgatóját. Többórás kihallgatás után nem engedték el a rendőrségről, hanem elrendelték további őrizetét.”

A szalagcímek után a szocialista erkölcs magaslatán álló újságírók a tárgyilagos tájékoztatás jegyében következőképpen számoltak be a kihallgatásról. „Régóta beszéd tárgya volt Juhász vezérigazgató több olyan üzleti gesztiója, mely az ország érdekeit súlyosan sértette. Múltja sem egészen tiszta. Ő volt feltalálója a hírhedt náci fegyvernek: a fotocellás légelhárítónak. Ezt a fegyvert annak ellenére, hogy magyar szabadalom volt, először a németek kezdték gyártani.” Az ordináré jelzők mellett maga a lényegi tartalom nem volt más, mint zaftos sületlenségek összehordott tömege.

Az őrizetes ázsíója láthatóan tovább emelkedett, mert április 9-én le is tartóztatták, innentől kezdve a kihallgatásokon is már, mint „foglyos” jelent meg lebilincselő kísérettel. Így került sor az április 12-i kihallgatásra a Budapesti Államügyészség valutaosztályán. A hosszú jegyzőkönyv szerkezete teljesen megegyezik az előző kihallgatáson leírtakkal, a kérdések és a válaszok is ugyanazok voltak, ez a tény Juhász István állásfoglalásait még hitelesebbé teszi. A mindenféle vádaskodást helyből megcáfoló érv a végén így hangzott: „Végül előadom még, hogy az Üzemi Bizottság állandóan és ténylegesen működött, úgyhogy az ellenőrzést minden tekintetben ők gyakorolták, így szó sem lehetett arról, hogy én önállóan intézkedjem bármilyen kérdésben is, működésem ellen kifogás nem merült fel, jellemzésül előadom, hogy a gyárban sem szobám, sem íróasztalom nem volt.”

A derék újságírók hada ismét támadásba lendült, és ilyeneket írtak: „A Gazdasági Rendőrség befejezte a nyomozást a Gamma finommechanikai és optikai műveknél. Megállapították, hogy a Gamma Juhász István nevű egykori vezérigazgatója, akit a népbíró-ság az igazoltatás során vezető állásra alkalmatlannak talált, továbbá Nedeczky László, a gyár külkereskedelmi osztályának vezetője és dr. Csonka Elemér igazgató 1946 óta a gazdasági bűncselekmények sorozatát követte el – mindhármukat őrizetbe vették. [...] Szerződ-

tetett csempészeket tartott a gyár.” „A panamák Juhász István vezérigazgató legfőbb irányításával folytak.” Címoldalon vezető szalagcím: „A Gamma-öngyújtó közgazdasági rémregénye” „Letartóztatták Juhász Istvánt, a náci hadsereg hírhedt szállítóját. – A gyár igazgatója, Juhász István a Horthy-rezsim közgazdasági életének vezető alakja volt. Az ő találmánya, az ún. Juhász-Gamma légelhárító ágyúkhöz kapcsolható találmánya révén a német győzelmet akarta elősegíteni. Juhász István egy luxusautót csempészett be magának.”

Ezek a tudósítások természetesen köszönőviszonyban sem voltak a kihallgatáson elhangzottakkal és a valósággal, de ez így volt rendjén, a kaján újságírókból álló lejárató gépezetet az új hatalom teljes diadalittassággal így működtette.

A foglyos és a fogva tartók közötti gyümölcsöző együttműködésnek köszönhetően május 10-ére a Budapesti Államügyészségnek sikerült összefércelnie a vádindítványt tizenegy vádlottra vonatkozóan, amelyet a „Fizetési eszközökkel elkövetett visszaélés büntette és közszükségleti cikk engedély nélkül való kivitelének büntette miatt Juhász István és társai ellen indított bűnügyben” címmel a főállamügyész helyettese volt szíves megküldeni a törvényszéknek.¹⁴⁹

A többoldalas perirat alapvetően azoknak a vádaknak az összefoglalása, amelyeket a főügyészség imamalomszerűen folyvást felhozott a vádlottak felé, akik azokat sorra cáfolták. A cáfolatokat figyelmen kívül hagyván, mentőtanúk beidézését mellőzván, természetesen csak az alaptalan vádak képezték a büntetési tételek indoklását. Egyetlen új elem a vádiratban az, hogy a főtárgyalásra a budapesti Uzsorabíróság illetékességét jelöli meg.

Mialatt Juhász István mit sem sejtve szorgalmasan végezte napi fogházi munkáját, egyszer csak ráébredt arra, hogy miközben odabent van, újabb bűncselekményt volt képes elkövetni odakint. Erről egy kérelmező leveléből értesülhetünk.

„Pénzügyminiszter Úr! Alulírott Juhász István, aki 1948. március 19. óta előzetes letartóztatásban vagyok, most szereztem tudomást

arról, hogy a 3970/1948 Korm. számú rendelet alapján részvénytulajdonomat és más vállalatnál fennálló érdekeltségemet bejelenteni vagyok köteles. Minthogy bejelentési kötelezettségemről letartóztatásom folytán nem szerezhettem tudomást, kérem, méltóztassék megengedni, hogy bejelentési kötelezettségemnek pótlólag tegyek eleget. Előadom, hogy az Ipari Szabadalmakat Értékesítő Rt. 2 000 darab, á 500 forint névértékű részvényem és a Gamma Öntöde és Fémárugyár Kft. albertfalvai bej. cégnél fennállott 295 000 forintot kitevő törzsbetét illetve üzletrész érdekeltségem utólagos bejelentéséről van szó. Bejelentem továbbá, hogy tulajdonomban van a Gamma Finommechanikai és Optikai Művek 10 600 darab, egyenként 100 forint n. é. részvénye is, amelyeket a Magyar Általános Hitelbanknál helyeztem letétbe és biztosra veszem, hogy a bank ezeket a részvényeket kellő időben már bejelentette. A részvényeket a mai napon letétbe helyeztem. Budapest, 1948. június 10. Tisztelettel”¹⁵⁰

Juhász István és a vörös mezben játszó válogatott között június 17-én ismét mérkőzésre került sor. Az újságok ismét lázasan tudósítanak, a rikkancsok is a szokott helyükön ordítozzák: „Juhász István a népbiroság előtt!” A Világ így ír: „A törvényszék második emeleti tárgyalótermét kora reggel ellepte az érdeklődő közönség. Kilenc órakor került sor Juhász István, a Gamma vezérigazgatója és társai bűnügyének tárgyalására. Jávor Iván a munkástanáccsal kilenc óra után foglalta el a bírói emelvényt (sic!).” Ezután a felhergelt szurkolók széles tömege előtt ismét terjedelmes felsorolásra kerülnek a bűnök, majd így folytatódik az írás: „A vádirat felolvasása után a tanácselnök Juhászt benntartja a teremben és megkezdí kihallgatását.” Jönnek a kérdések a Gamma történetére vonatkozóan, végül az utolsó így hangzik: „ — Mikor indult eljárás ön ellen? — 1945-ben népbirosági eljárás indult ellenem, de 1946-ban a népügyészség megszüntette az eljárást. Igazolási tárgyalásomon vezető állásra alkalmatlannak ítélték, de meghagytak állásomban azzal, hogy a

Gamma gyárnak tudásomat rendelkezésére fogom bocsátani. Ezért régi fizetésemet hagyták meg.”

Június 24-én a Világ tudósított a tárgyalóteremből a második tárgyalásról, ahol aznap dr. Nedeczky Lászlót állították pellengérré, a volt világbajnok vívó viszont kellő visszavágásokat adott a kihívó kérdésekre.

Az év hátralévő részében Juhász István minden szabadidejét az új elektromos írógép és a non-stop automata lemezjátszó találmányának tervezésével tölti, munkaeszközök hiányában csak fejben és ceruzás vázlatok megjelenésével formálódnak a nagy reményeket hordozó szerkezetek. „Lelki szemeim előtt már forognak a kerekék” – írja. Amikor a nyári tárgyalás után megtudta, hogy továbbra is fogva tartják, ő biztatja a családtagokat azzal, hogy „új gondolatok támadnak és azokat is kezdem kidolgozni. A fő konstrukcióm teljesen kész, a részletsimítások folynak, persze, hogy befejezni nem lehet, mert mindig adódnak jobb és szebb kivitelek is.”

Évzáró gondolatok a fogházban: „Itt maradásom úgy látszik, el lesz rendelve, tovább folytatom a munkámat és a kitűzött programon is dolgozom. Mindenesetre az időmet jól kihasználom és igyekszem minél eredményesebben dolgozni.” „Az adminisztráció lassan működik, de hát hová siessek?” „Másokra sohasem számítottam, mert már az iskolában megtanultam, hogy a jó barátok a szerencsével együtt tűnnek el.”¹⁵¹

Ez év végével nemcsak egy esztendő zárult le, hanem egy fényes korszak is mindörökre, amely 1920-ban kezdődött, és az 1945. évi hatalomátvétel pillanatáig tartott. Az idei végső kapuzárás nem volt egy felemelő esemény, sőt, egy nagyon is lesújtó végkifejletbe torló zárójelenetre került sor, amely jól jellemzi az új uralkodó eszme természetrajzát. Nevezetesen arról van szó, hogy Juhász István 1947-ben – az államosítási törvény előtt – hiába ajánlotta fel önként a vállalatot az államnak és kötött vele adásvételi szerződést, amelynek keretében az állam Juhász Istvánt tanácsadóként állásban

hagyta és életjáradék folyósítását vállalta a család tagjai számára. Hiába lépett életbe a szerződés és indult el a fizetések teljesítése is, két hónap múltán, 1948 húsvét előtt Juhász Istvánt egyszerűen lefoglák és elhurcolták, majd koholt vádak alapján börtönbe zárták. Örizete alatt, egy héten belül államosították a Gamma-vagyont, amelyet az állam egyébként egyszer már szerződéssel átvett. Ezzel automatikusan megszűnt Juhász István állása, és az állam mentesült az életjáradékok fizetésének kötelezettsége alól is. Az eljárás maga azért nem volt erkölcstelen és jogtipró, mert a kommunista ideológia új erkölcsi értékrendet hirdetett meg, amelyek Juhász István és társainak történetében már érvényre is jutottak, amihez ráadásul maga – az új jogrendszer keretében megalkotott – törvény adott jogalapot. Oszt’ mindenkinek jó napot.

A jobb megértés kedvéért és a kellő eligazodás céljából idézzünk meg egy sokat mondó korabeli viccet, amely ekkoriban indulhatott útjára. „Ki találta fel a kommunizmust? A kommunisták vagy a tudósok?” — A párttitkár válaszol: „Természetesen a kommunisták.” „Gondoltam — feleli bábuska a kolhoz pártgyűlésén — ha a tudósok találták volna fel, először biztosan kutyákon próbálják ki.”

1949

Az újesztendő ott folytatódik, ahol az óév végén az események tartottak, a család beszélőkre jár a gyűjtőfogházba, illetve folyik közöttük a viszonylag egyhangú, de nagyon áhított levelezés a cenzúrán keresztül. Aztán – 1949. jan. 15-én egyszer csak szólítják Juhász Istvánt és az elkülönítőbe kísérik. Nemsokára a kezébe nyomják az elbocsátó levelet, és kieresztik a kapun. A fogoly se szó se beszéd, minden előjel nélkül, szabadult. Ehelyütt mindjárt megjegyzendő, hogy ezzel az egész meghurcoltatás nem volt több egy ízléstelen bohózatnál, hiszen ezt megelőzően már mindenkit kiengedtek, kivéve mostanáig Juhász Istvánt, és dr. Nedeczky

Lászlót, akit csak ezt követően engedtek el kegyelemmel Sopronkőhidáról.

Okiratok hiányában Juhász István egyik korábbi közléséből kiindulva közelíthetjük meg a szabadlábra helyezés indokát: „A biztosított kedvezmény esetén 1949. május 4-én telne le a büntetésem, ami már sokkal kevesebb, mint ami volt. A büntetés $\frac{3}{4}$ részének letöltése után lehet ezt a kedvezményt kérni, és tekintettel arra, amint én is gondolom, hogy mint jó magaviseletű rab és dolgozó egyén, ezt a kedvezményt meg is kapom. De az újabb rendelet értelmében előbb is szabadulhatok.”¹⁵²

Utólag önéletrajzában így foglalta össze az ellene szervezett, jogi köntösbe bújtatott politikai meghurcoltatást: „1948-ban gazdasági bűncselekmény miatt eljárás indult meg ellenem, ekkor kiváltam a gyár kötelékéből. A bírósági eljárás során hozott ítélet másfél évi börtönbüntetésre szolt, de tekintettel arra, hogy az ítélet megállapítása szerint: a gyár érdekében elkövetett cselekményekből anyagi hasznom nem volt, a büntetés kitöltésének egy része után egyéni kegyelemben részesültem.”¹⁵³

Most már a szabad levegőn folytathatta az odabent megkezdett védelmi harcot a hatóságok zsákmányszerző rajtaütéseivel szemben. Hiába írt levelet 1948. jún. 10-én a pénzügy-miniszterhez Gamma-részvényeinek bevallásáról, és hiába adta ki részvényeit a bank a Pénzügyi Központnak, a pénzügyminiszter újból felszólította őt erre, mintha mi sem történt volna. Sőt, 1949. márc. 21-én véghatározatot bocsátott ki a minisztérium, amelynek indokoló része 146 000 forint azonnali befizetésére kötelezi végrehajtás terhe mellett, azonos álvadakra hivatkozással, amint azok a büntetőeljárásban egyszer már felhangzottak és ejtve lettek. Juhász István erre az orvtámadásra kellő szerénységgel méltóztatott csapást mérni, kérve egyben a miniszter urat a véghatározat megváltoztatására és a végrehajtás megszüntetésére.

Ezzel a zárójelenettel tulajdonképpen vége is lett volna a darabnak, ha fel nem újítják az előadást, de már egy rövidebb változatban. Erről tanúskodik egy archív okirat, az 1949. máj. 27-i „Elbocsátó levél – Juhász István részére, akit a mai napon a fogházból szabadon bocsátottam, mert a budapesti államügyészség árucikk külföldre való kivitele büntette miatt... a május hó 10. napjától elrendelt letartóztatását megszüntette.” Ezzel az eseménnyel kapcsolatban semmilyen utalás nem lelhető fel, csak úgy kedvtelésből, berántották még egy jó két hétre. Végeredményképpen aztán úgy a hatóságok, mint a miniszter is visszavonulást fűjtak. Egyelőre.

Visszaemlékezésében Nedeczky László így összegzi véleményét: „Ez volt az első kirakatper. És hála Istennek, hogy nem 1951-ben került sor erre, mert a Standard-igazgatókat fölkötötték. Akkor 1948-ban még valahogy normálisabb volt a dolog, és rám hiába kért az ügyész halálos ítéletet, háromévi fegyházzal megúsztam.”¹⁵⁴

Helyénvaló és indokolt végtére is ide idézni Juhász Andor, a m. kir. Kúria elnöke, Juhász István édesapja, 1934-ben elhangzott beszédének erre, a világot sarkából kifordító időszakban még inkább érvényes részletére: „Mihelyt a bírónak lelkiismerete parancsa helyett akár az állami végrehajtó hatalom gyakorlóinak, akár politikai vagy társadalmi irányzatoknak, avagy hatalmaskodó peres feleknek tetszéséhez kell alkalmaznia ítéletét, nem bíró többé.”¹⁵⁵ Nos, ez idő tájt többségében ezek a „nem bírók” voltak a csahos ítések, akik egyúttal az egyre erősödő proletárdiktatúra tartóoszlopaivá léptek elő.

A fogházlevelezésből tudjuk, hogy Géczy Éva úgymond elpártolt a letartóztatásban lévő férjétől. Juhász István, első szabadulása után már nem is a közös lakásba ment vissza, hanem ténylegesen az Orlay u. 4. sz. lakásba költözött Eszter lányához. Második szabadulása után pedig, 1949 novemberében „különvált” családi állapottal bejelentkezik albérliként Budatétényben a saját udvarházába, – amelyet időközben már vagyonekl kobzás keretében elvettek tőle – egy állam

által beköltöztetett bérlő lakásába, annak egyik szobájába. Házasságukat aztán 1952. januárban bontották fel, de kapcsolatuk emberileg továbbra is baráti maradt. A válás előtti napokban Géczy Éva így fejezte be újévi köszöntő levelét: „minden jót, sok szerencsét és boldogságot a jövőben, őszinte barátsággal és szeretettel, Éva.”

Amikor egy óriási tengerjáró hajó elindul a közelünkől és megy egyre messzebb a látóhatár felé, azt a látványt lehet talán hasonlítani a Gamma nagyvállalat eltávolodásához, ahogy dicsfénye a múltba vész. Sorsa ebben az évben látszik beteljesedni, amikor a kapitány a másodtisztékkel együtt végleg lejön a parancsnoki hídról, aztán a fedélzetről, s a hajó egy megtizedelt legénységgel nélküle megy ki majd a dokkból egy ismeretlen tengerre.

Most, az egykor Kínába, Perzsiába, Törökországba is löelemképzőket szállító óceánjáró egyelőre szárazdokkba került, ahol igen hanyag nagyjavításnak vetik alá, leginkább csak átfestik, egyéb színek híján, vörösre. Az óriási hajótest megmaradt, de a gépészet legnagyobb részét kiszerelték és jóvátételben átadták a tengerek istenének, mégis úgy ahogy úszóképessé tették, és a hajót új tanúsítvány szerint bejegyezték a hajóregiszterbe a következők szerint. „Kossa István iparügyi miniszter a Törvényszéknek mint Cégbíróságnak. Csatoltan küldöm a vállalat alapítólevelének két példányát, a vezérigazgató címpéldányát és megkeresem a cégbírást, hogy a »Gamma« Finommechanikai és Optikai Művek Nv. [*nemzeti vállalat*] céget a ...sz. rendelet alapján a nemzeti vállalatok cégjegyzékébe jegyezze be. A vállalat ügyvezetőségének kijelölése iránt később fogok intézkedni. Budapest, 1949. május 13. Aláírás.” Innentől kezdve Juhász István többé be sem léphetett a gyárba.

„1949-ben, szabadulása után néhány régi munkatársa sietett a segítségére, és adtak munkát az általuk alapított finommechanikai üzemben a negyvenes évek egyik legnagyobb kapitalistájának számító, ekkor még csak 55 éves, ereje teljében lévő műszaki zseninek.”¹⁵⁶

1950

Megkezdődött a kilátástalan szürke hétköznapi élet az elérhető szocializmusban. Az új zászló alatt és új személyezettel már messze hajózó Gamma-gyár sorsát immár magára hagyhatjuk, de tovább követjük a fedélzetről leparancsolt és a parton maradt kapitány életútját.

1951

Derült égből bukószélszerűen érkezett a hír, miszerint Juhász Istvánt és családját a hatalom teherautóra teszi és kitelepíti valahová, az Isten háta mögé. A család összecsomagolva várta az újszülött unokával együtt, hogy a teherautó az adott napon hajnalban odaálljon a ház elé. És, mit ad Isten, az autó nem jött, a következmények is elmaradtak, a család tagjait a napi frász kerülgette, de ezen túlmenően nem történt semmi. Az utókor biztos abban, hogy a háttérben a volt gammások láthatatlan keze munkálkodott. A történet teljes terjedelemben A vér szava c. könyvben olvasható.¹⁵⁷

1952

Egyéb dokumentumok hiányában az eddig eltelt időkből nem sokat tudunk pontosan, de Juhász Istvánnak az ez év júniusában írt rövid hivatalos önéletrajzából a következőkre derül fény. „A felszabadulás óta eltelt idő alatt újabb készülékeket terveztem, amelyek közül az újrendszerű lemezváltó-készülék, az elektromos óra, önműködő telefonjelentkező készülék és egy kombinációs rendszerű elektromos gyorsírógép mintapéldányai készültek el eddig. Ez utóbbi készülékkel kapcsolatban közel két éven át dolgoztam a Nyomdaipari Kutató Bizottság részére, akik egy különleges szedőgép villamosításának a tervezésével bíztak meg. E működésem befejezé-

se után a Bányászati Kutató Intézettel kötöttem megállapodást a mélyfúró berendezéseknél használatos, különleges típusú geográf megkonstruálására. E jelenlegi állandó elfoglaltság mellett több megbízásnak tettem és tesztek jelenleg is eleget – állami ipari szektorok vonalán – különböző készülékek megtervezésével és gyártási ellenőrzésével kapcsolatban.” Egykori elmondás szerint a Bányászati Kutató Intézetben Juhász István tanácsadói fizetése havi 800 forint volt. Amikor valaki megkísérelt eljárni a személyzeti osztályon annak érdekében, hogy ezt a megalázóan alacsony fizetést emeljék fel, akkor ez volt a válasz: — „Miért? Hogy megint a gammásoknak menjen jól?” Hiába, a kommunizmus kísértete láthatatlanul belibbent mindenhova.

A feltaláló alkotókedvét mindez nem szegte, hiszen amire nem lehetett befolyása, olyasmivel nem is foglalkozott. Már csak azért sem, mert ekkorra elkészült az „Elektromos óra” találmányával, amelyet aztán a következő év elején jelentett be szabadalmi oltalomra. Az újdonság- és szakértői vizsgálat gyártásra és külföldi értékesítésre is alkalmasnak találta. Az illetékes szakcégekkel azonban három év alatt sem sikerült megállapodnia, így ez a találmány végül nem hasznosult.

1953

Ebben az évben meghalt a világ gonosza, a véreskezű kommunista Joszif Visszarionovics Sztálin, aki szerint a „magyar kérdés vagonkérdés” – így zárta rövidre egykoron a Csehszlovákia számára kínos teherként jelentkező magyar nemzetrésszel kapcsolatos vitát. Ő ugyan elment, de szelleme – viccek formájában is – itt maradt.

Az egyik ilyen sokatmondó életveszélyes vicc a következő: párttaggyűlés 1951-ben. Kovács felszólal a taggyűlésen: — „Három kérdésem lenne. Hová lettek a kávéházak? Hová lett a búza? Hová

lett a hús?” Egy hónappal később, a következő taggyűlésen feláll Szabó: — „Nekem csak egy kérdésem van. Hová lett Kovács?”

Kovács után Sztálinnak is meg kellett halnia. Egyszerűen megmérgezték, hiszen neki is voltak ellenségei, ráadásul legbelsőbb engedelmes körében. Megváltásképpen itthon bezárt a recski fogolytábor, a rabokat hallgatásra ítélve szélnek eresztették, mindenki egy kicsit fellélegzett, de csak egy kicsit. Juhász István is tisztában volt azzal, hogy a megfigyeltetése nem fog lankadni.

1954

1954. januárban a FOK, Finommechanikai és Orvosi Készülékeket Gyártó Szövetkezet veszi fel alkalmazottként műszaki tervező beosztásba, mert ez nem számított vezetői szintnek, valójában azonban ő volt a cég műszaki vezetője 1957-ig, ezt követően külső munkatársként foglalkoztatták. Az első – löelemképzőhöz hasonlítható – világraszóló sikerük az Eötvös-Rybár-féle torziós inga volt, amely Brüsszelben az 1958-as világkiállításon nagydíjat nyert, sikeres exportcikk lett belőle. Amikor Juhász Istvánnak ismét mennie kellett, a maga helyét id. Miklauzič Istvánnak sikerült átadnia, ő lett a főmérnök 1959-ig, amikor aztán őt is eltávolították. Ők – a feltaláló és a szerkesztő mérnök – előtte és utána is együtt dolgoztak.

Juhász István tovább dolgozott újításain, találmányain, amelyekből kiemelendő az RQ ikerspirograph, ezt dr. Kovács János főorvossal együtt szabadalmaztatták 1959-ben. A szabadalom tulajdonosa a FOK szövetkezet lett. További munkájával szintén orvosi területen létrehozott egy eljárást és készüléket a Tiffeneau-érték közvetlen meghatározására, amelyet egyetlen cég sem fogadott be gyártás céljából.

1956

A rengeteg alkotó munka sajnos nem járt együtt egy kis anyagi felkapaszkodással, nem hozott általános gyarapodást számára. Erről személyes ismeretségen keresztül néhányan tudomást szereztek külföldön, köztük egy svéd régi ismerős is, aki nagyon bensőséges hangvételű levélben kereste meg Juhász Istvánt, és szerényen felajánlotta ruhaküldemények küldését az IKKA-n keresztül Budapestre. A címzett köszönettel elfogadta és örült minden egyes darabnak.

1965

1965–1971 között az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem vendégtanára volt, fedetten műszaki ügyintéző besorolással. Az egyetem kedvelt egyéniségének számított, rendkívüli látásmódjával és megoldásaival feszült figyelemben tudta tartani a hallgatókat.

1966

Felmerül a kérdés, miért kellett még ekkor is fedett munkakörben foglalkoztatni Juhász Istvánt? A válasz kézenfekvő, a Budapesti Rendőr Főkapitányság Politikai Osztály III/d. csoport 1966. febr. 14-i „Szigorúan titkos” határozatából olvasható ki. Egyebek mellett a következő elképesztő minősítést voltak képesek leírni: „Nevezett szerepel a... dossziékban, mivel a felszabadulás előtt nyilas volt. Ezen cselekedetéért 1945. II. 18-án eljárak vele szemben, majd a Bp.-i Népbíróság bűncselekmény hiányában felmentette. Juhász István szerepel a... dossziében is, mivel 1951-ben szoros kapcsolatot tartott fenn háborús és népellenes bűncselekményt elkövető személyekkel, részt vett az ezek által kezdeményezett összejöveteleken. A fentiek alapján nevezett kategóriát képez és a... dossziékban elfekvő anyagai szerint kutató nyilvántartásban meghagyom.”¹⁵⁸

1974

Augusztus 18-án ünnepi napot élt meg a nagycsalád. Juhász István meghívott minden családtagot a 80. születésnapjára, egy cigányzenével kísért ebédre a Gellért Szálloda éttermébe. Ez volt a Gamma törzshelye, annak idején itt látta vendégül Juhász István a magas szintű küldöttségeket ebédre, konferenciára, külföldről és itthonról egyaránt. Majd' harminc esztendő rohant el felettünk szürkén és szükségben, de lett még egyszer ünnep a világon. Életvidám eszmecsere, terefere, tréfálgatás és cigányozás, s végül egy utolsó fekete-fehér csoportfénykép a három nemzedék önfeledten mosolygó ivadékaival. Ez a népes család utolsó közös emléke Juhász Istvánnal.

1977

Juhász István, életében soha nem volt egyedül, különösen azóta nem, amióta minden hatalom a dolgozó népé lett. Az utóbbi évtizedekben azonban soha nem kérdezték meg tőle: – Hogy van, Juhász úr? Nem is kellett tőle megkérdezniük, mert mindig ott voltak körülötte, minden lépését, még a gondolatait is lesték, érdeklődtek a házmesternél a hogyléte felől, a hozzá járó ismerősök kiléte felől, egy szóval, figyelmesek voltak iránta. Sok család öregje megirigyelte volna ezt a gondoskodást, természetesen a törődésnek nem ebben a formájában. Ez a megkülönböztetett odafigyelés egészen mostanáig tartott.

A Belügyminisztérium BRFK Politikai Osztály III/III.-D. alosztály 1977. aug. 8-án ugyanis a következő „Szigorúan titkos” belső határozatot adta ki: „Megvizsgáltam az operatív nyilvántartás... sz. dossziéjában Juhász István dokumentációs anyagát és megállapítottam, hogy a további operatív nyilvántartása nem indokolt, ezért határozatot hoztam nevezettnek az operatív nyilvántartásból való

törlésére. Indoklás: nyilvántartásba való vétele óta újabb terhelő anyagok nem keletkeztek, idős, beteges, társadalomra való veszélyessége megszűnt, ezért nyilvántartásból való törlését javaslom. [...] Az indokolást bizonyító dokumentációnak a II/11. osztályhoz történő egyidejű megküldésével kérem az operatív nyilván-tartásból törölni. Alosztályvezető; operatív beosztott; alá-írások.”¹⁵⁹ Értjük mi, az operatív III-as játszótérrel az élet-nagyságú sakkfigurát átrakták az archív II-esre. Ez nem volt rossz húzás, mert így a homokozóban legalább mi is megtalálhattuk az anyagot.

A 83 éves kapitalista egyszer csak egyedül maradt. Vacak holminak, már koloncnak számított, aki csak viszi az állam pénzét a költséges megfigyeltetésével.

Hát igen. Ahogy a vörös hatalom az ötvenhatos megtorlásoktól kezdve egyre erősebben ránehezedett a közéletre, a mindennapi életre, úgy szűkült az emberek külső élettere. Ennél fogva egyre inkább visszaszorultak saját otthoni légterükbe, inkább ki sem mozdultak otthonról. Ez a zsugorodási kényszerpálya rengeteg embernél lelki megnyomorodást okozott, a kilátástalanság érzését idézte elő. Juhász István minden körülmények között derűlátó ember volt, nem adta meg magát semmilyen rontó áramlattal vagy erővel szemben, de azért ő is összehúzódva élte belső életét kísérleti műhelynek beillő lakásában, ketyegő szerkezetek, szerszámok és a szobába bevezetett gázzal táplált Bunsen-égő társaságában.

1978

Az operatív megfigyelés béklyójának lehullása lelki megkönnyebbülést jelenthetett volna számára, ha a tudomására jut, de nyilván fogalma sem volt róla. Az anyagi terhek azonban továbbra is súlyosan nehezedtek Juhász István vállára. A mindig új ötletek felé vágató gondolatai közben időnként csak-csak eszébe jutott, hogy nemigen vehet magának műszaki árucikkeket a kísérletezésekhez,

mert a koszt minden hónapban elvitte a pénzt. Még jó, hogy az öregkori szerény öltözködéshez szükséges ruhadarabokat a külföldi barátok beküldték. Ezt az élethelyzetet természetesen nem ő idézte elő saját magának. A kommunista hatalmi gépezet döntött úgy, hogy a Gammánál ledolgozott 30 évet a nyugdíjalapba nem számítják be, csak az 1945 utáni 10 évet veszik alapul. Tehát Juhász István 50 évig dolgozott, és 10 év után kapott nyugdíjat.

Jóakaróinak tanácsára kérelemmel fordult a Társadalombiztosítási Főigazgatósághoz: „Azzal a kéréssel fordulok Főigazgató Úrhoz, hogy részemre az alanti indokok alapján méltányos összegben kivételes nyugellátást megállapítani szíveskedjék.” – írta bevezetőjében Juhász István.¹⁶⁰

1979

„Igentisztelt Kádár Elvtárs! Kérem, ne vegye rossz néven, hogy én Önhez fordulok segítségért. Ezt azonban abban a meggyőződésben teszem, hogy biztosan segíteni fog egy meg nem érdemelten borzalmas elesettségben élő 85 éves ember szörnyű nyomorán életének még hátralévő éveiben. Kérelmem arra irányul, hogy szíveskedjék részemre olyan méltányos összegű kiemelt nyugdíj folyósítását engedélyezni, amelyből életünk hátralévő részében magam és feleségem létfenntartását biztosítani tudom.

Indoklás: életpályámat kisemberként kezdtem, egy józsefvárosi műszerésműhelyben, éppen olyan nehézségek közepette, mint a múlt rendszerben bármelyik kisiparos. Pályám csak akkor kezdett felfelé ívelni, amikor légvédelmi jellegű és optikai találmányaimra, az akkori kormánysszervek és külföldi cégek is felfigyeltek és azok gyártása céljából olyan összegű hitelek, illetve előlegek folyósítására történt intézkedés, amelyből meg lehetett alapítani és fel lehetett építeni a Gamma Finommechanikai és Optikai Művek családi részvénytársaságot. [...]

Tudomásom szerint a találmányaim ma is a nemzetvédelem szolgálatában állanak, hiszen azokat vállalatommal együtt átadtam a Magyar Népköztársaság Kormányának, illetve ezt megelőzőleg az illetékes szovjet katonai szervezeteknek is. [...]

Midőn a háború befejezése után megkezdődött a szocialista rendszer építése, én – még jóval az államosítások előtt, elsőként – ajánlottam fel önként vállalatomat a szocialista magyar államnak és adtam át azzal együtt tétényi házingatlanomat is, amelyben ma – úgy tudom – múzeum van. Tettem ezt azért, mert megértettem az idők szavát, és mert magam is szocialista gondolkodású vagyok, amit bizonyíthatna minden egykori dolgozóm. [...]

Nyugdíjam összege 1 628 Ft, amiből feleségemmel megélni nem, csak feneketlen nyomorúságban tengődni lehet, amire a mások bajai iránt megértő és mindenkor segítőkész, becsületes életemmel semmiképpen sem szolgáltam rá. Ezen kívül semmiféle jövedelmem nincs, sem értéktárgyaim nincsenek, amikkel segíthetnék magamon. Fentiekre tekintettel kérem Kádár Elvtárstól indokaim szíves megértő méltányolását és megélhetésünk biztosítására elegendő nyugdíj megállapításának engedélyezését.”¹⁶¹ Így járt egy ember, aki mindig csak másoknak adott, és most mások könyörtelensége folytán lealázó módon esdve kérni kényszerült. A hagyatékban válaszevél nem található, elbeszélésből tudjuk, hogy a kérelem elzúgott a süket fülek mellett, úgy a főigazgatóságon, mint a legfőbb elvtársaknál is.

1981

Juhász István a tisztos szegénységnél is szerényebb visszavonultságban, lelke mélyén békében a világgal, szeretően gondoskodó felesége mellől, Budapestén, 1981. április 12-én Kháron ladikján el-távoztott a túlsó partra.

1993

1948-ban a gyárat az állam törvénytelenül kisajátította, mígnem a rendszerváltásnak nevezett bohózat után, 1993-ban a szabad polgári Antall-kormány segítségével a magukat átmentett káderek úgymond – *spontán privatizálták*. Ez a magán kisajátítás ugyanúgy törvénytelen volt, mint az állami a háború után, amellet, hogy akik ez utóbbit véghezvitték, ugyanahhoz a kommunista gyűlevész hadhoz tartoztak, amely korábban az állam nevében rabolt el mindent. Ezek az európaivá átvedlett régi új haramiák szerzett vagyonuk felett, erődnék kiépített villáikban terpeszkedve ma is háborítatlanul élnek, természetesen *legitim* módon, az ún. polgári Magyarországon.

*

Emlékezés Juhász Istvánra

„Rákóczi csodálatos édesanyja Zrínyi Ilona mondta: Semmi sem megtisztelőbb, mint a tiszteletes név és jószágodról ismerve lenni.” Ez a mondás soha nem halványodik el, tartalma örök érvényű. Juhász István, haláláig ilyen ember volt.¹⁶²

Találmányaival, a Gamma létrehozásával és sikerre vitelével is hozzájárult ahhoz, hogy a Trianon utáni Magyarország önbizalma és jelentősége megnőtt Európában. Milyen ember is volt *István gazda*? Kísérreljük meg körüljárni személyiségét, nézzük meg a kívülállók szempontjából – a teljesség igénye nélkül –, milyen személyiségnek ismerték őt a kortársai.

Először is meg kell idézni az ő gondolkodásmódját, amelyet leginkább tőle magától érdemes megismerni, amivel alapvetően létrehozta, tán a Mindenható tetszését is kiváltó emberi magatartásmintát. Hitvallását így jelenítette meg a nyilvánosság számára a Gamma Életben 1940-ben. „Az igazi »Gammás« büszkén vallja magát magyarnak és a piros-fehér-zöld lobogó és a nemzeti imádság tölti meg melegséggel szívét; a legjobb munkaerő, de társai boldogulását éppúgy szíven viseli, mint a magáét; érzi a felelősséget, amellyel hazájának, feletteseinek, beosztottjainak és társainak tartozik és küzd minden ellen, ami a magyart a magyartól elválasztja vagy elválaszthatja; nemzetfenntartó és teljes erejével az első vonalba törekszik, és hisz Istenben, a magasabbrendűségben és hazája boldogulásáért minden áldozatot meghoz! Juhász István.”¹⁶³

Abban az időben ilyen erényekkel lehetett nemcsak versenybe szállni, hanem legelsőnek is lenni a tárgyilagos közvélemény előtt. Az egyik újság így indította hosszú beszámolóját: „Látogatás a »Gamma-családnál« » — Az utóbbi időben több oldalról is visszajutott hozzánk az a jóindulatúnak nem igen nevezhető kijelentés, hogy a »Gamma túlságosan sokat szerepel a nagy nyilvánosság előtt«. — Lehet, hogy aránylag tényleg gyakran esik

szó rólunk, de erről mi nem tehetünk. A Gamma sohasem primadonnáskodott, nem csinált önreklámot, nem hajszolta a népszerűséget és nem is fogja ezután sem. A Gamma semmi más nem tesz, minthogy dolgozik és éli a maga közösségének »saját használatra kiépített« életét. Azt pedig igazán nem róhatja fel hibánkul senki, hogy munkás életünket nemcsak hasznossá, hanem lehetőség szerint boldoggá is akarjuk tenni. Önmagunk tökéletesítésével, fejlesztésével nem a kívülállók elismerésére törekszünk, hanem pusztán kötelességet teljesítünk.« Juhász Istvánnak, a »Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt.« vezérigazgatójának meglepő szerénységű szavait idéztük. Mindjárt meg is jegyezhetjük, hogy a vezérigazgató urat emberei röviden rendszerint csak »István gazdának« szólítják, mint ahogy a másik Juhász-fivérnek, az óriási üzem elnökének címzése is egyszerűen »Zoltán gazda«.¹⁶⁴

Juhász István alapvetően hívő és derűlátó személyiség volt, ezért nem félt a harctéren sem, ezt kitüntetései is bizonyítják. A löelemképző svéd bemutatójáról így sürgönyözött: „Két rossz találat, egy halott”. De, aztán következett a munka, és Hajmáskéren az első sikeres magyar bemutató. Igazi élő példa lett ebből a minden körülmények között történő talpra állásra.

Naponta járta a műhelyeket, dicsérte a jó munkát, akinél újító ötletet látott, feltanácsolta a pénztárba. Ott az illető kapott egy méltányos alkalmi pengőjutalmat, az ötlet pedig, valamelyik kiváló Gamma-termékben tárgyasult.

Lelkiismerete minden helyzetben tiszta volt, és ahol ő megjelent, ott a nyugalom lett úrrá, személyes környezetében kialakultak az indulatok. Tartást tudott adni az embereknek. Erről szól egy legendává emelkedett megtörtént eset. Amikor bevitték az Andrássy út 60-ba, és megkezdték a kihallgatását, az ÁVH vizsgáló tisztje délben szünetet tartott. Mialatt ő elment ebédelni, Juhász István – ott maradván magára hagyatva – egyszerűen elaludt a széken. A

visszaérkező ávós így találta őt, mindjárt rá is ordított: — Hogy merészel itt aludni? Mit képzelsz, hol van? — Miért? Tiltva van? — kérdezett vissza a gyanúsított teljes lelki nyugalommal. — Nem, nincs, csak itt még nem aludt el senki.¹⁶⁵ Ilyenek a rendíthetetlen emberek. Egyik irodalmi adoma szerint egyszer egy padon a körülötte álló szidalmazók gyűrűjében a félelmet nem ismerő – az „árulónak” bélyegzett – Görgey állítólag szintén elaludt.

Leánya Juhász Eszter az Ostromnaplójában így ír 1945-ben az ostrom után: „Szegény apám, hány ember számít máris a segítségére, hogy új életet kezdhessen. És főleg olyanok, akik az életben sosem segítettek neki, amikor neki lett volna rá szüksége, és ők megtehették volna. Csak azt szeretném tudni, honnan lenne apámnak annyi pénze, amennyit kinéznék belőle? Hiszen ő nem gyűjtött sem valutát, sem aranyat, és amennyi készpénzünk van, az is napról napra veszít az értékéből. De ezt senki sem akarja elhinni, és nem tudják elképzelni, hogy Juhász István nem tudja ezeket a fantasztikus összegeket az ujjából kirázni.”¹⁶⁶

Nedeczky így ír: „Én 1943 januárjában lettem a Gamma alkalmazottja, s így mind szolgálatilag, mind társadalmilag volt alkalmam Juhász Istvánt közelebbről megismerni. Sőt, miután 1946-ban együtt utaztuk körbe egész Európát egy kéthónapos körút alkalmával, az sem túlzás, ha azt mondom, volt alkalmam megismerni egész gondolkodásmódját, jellemét, emberi nagyságát. Mert nagy ember volt. És nagy hazafi. [...] Mint ügyvédjelölt én láttam el a védelmét, amikor letartóztatták. Mind a politikai rendőrségről, mind a jelenlévő orosz hatóságok vizsgálata után emelt fővel távozhattott. És tudom azt is, hogy még 1947-ben is nagy összeg felett rendelkezett Svédországban, amit saját céljaira használhatott volna fel. De nem tette. Ezt az összeget is a gyárába fektette be, amit aztán se szó, se beszéd, mindenestől elvettek tőle.”¹⁶⁷

Alaptermészetéből fakadó jó kedélye és könnyed, operához és színházhoz kapcsolódó kedvtelése mellett megbúvó szerénysége

nyilvánvaló volt. Későbbi lakásában fényűző tárgyak helyett satu, forrasztópáka, műszaki kísérleti szerkezetek és rengeteg szerszám vette körül őt, mondhatni, a műhelyében lakott. Magánvagyon felhalmozása helyett, minden nyereséget – a közadakozás mellett – a részvénytársaságba tett vissza, amely megtermelte azt. Így a Gammában a munkás- és a tisztviselősereg, amely a többletértéket előállította, szintén részesedett a haszonrészből, az átlagon felüli fizetés mellett a sokrétű jóléti ellátás igénybevételevel is.

1964-ben készítettek és ajándékoztak neki volt gammás munkások egy levélbontó kést, amelyre Juhász István hajdan hangoztatott mondását vészték: „Csak nyugodtan szaktárs, ez nem a Weiss Manfréd, gyűjtsen rá!” Persze, hogy szerették azt, aki ilyen hangulatot tudott teremteni egy vállalatnál. Akiktől az emléktárgyat kapta, azok nem mások, mint volt gammás műszerészek, akik a szakmában az egyik legigényesebb munkahelyre tudtak bekerülni, a Budapesti Műszaki Egyetem Gépészeti Tanszékének alagsori műhelytermébe. Ők gyártották le a kísérleti szerkezeteket a tanszéknek. Hozzájuk járt rendszeresen Juhász István is, mérnöki tervrajzait vivén magával, amelyek alapján szintén modellszerkezeteket készítettek számára. Egyszer-kétszer e könyv szerzőjét is levitte bemutatni, ahol meg tapasztalhattam azt a bensőséges kapcsolatot, beszédstílust, amely kölcsönösen megnyilvánult mindnyájuk között. Ők voltak a *gammások*. Ezek a találkozások máig is emlékezetes mély benyomást tettek rám.

„A Gamma ötven évét átfogó, 1970-ben megjelent kiadvány foglalkozik Juhász István anyagi helyzetével: »...a Juhász-testvérek gyors, háborús meggazdagodása és ezáltal a fináncitőkés körökbe való emelkedése révén a Horthy korszak új kapitalistáinak prominens képviselőivé váltak. Említésre méltó, hogy Juhász István személy szerint kimutatható jövedelme 1943-ban, csak a törzsgyárban, a százezer pengőt jóval meghaladta!« Arról viszont nem beszél ez a könyvecske, hogy bármilyen hihetetlenül hangzik is, de Juhász

Istvánnak semminemű magánvagyonra nem volt, nem maradt. Feleségének is csupán egyetlen ékszere volt, a kislánya születésekor neki ajándékozott aranykaróra.” – írja könyvében Nedeczky.¹⁶⁸

A fenti nem kimondottan jó szándékú gyári visszaemlékezés után 1990-ben jött a következő fejlemény. Megjelent az Akadémiai Kislexikon, fontos hézagpótló kiadvány neves, a tudomány területen híressé vált elmékről – Juhász István említése nélkül. Ma már nem megállapítható, hogy ez a mellőzés a akadémiai szintű ún. jóindulatú feledékenység szüleménye-e, vagyis egy olyan emlékeztettség, amely se a világhírű nevet, se a világhírű találmányt nem tudja felidézni, vagy a még ma is kísértő alantas politikai megfontolás eredménye-e. Mindenesetre kis hazánkban – mondjuk úgy – divat volt Juhász Istvánt felejtani.

Nem úgy a család, hiszen voltak elegenden, akik még ismerték, szerették és sohasem feledték a nagy öreget. Közülük az egyik Juhász unoka, ifj. Miklauzič István volt abban a helyzetben, hogy szakértelménél fogva – más, volt szocialista országok példáihoz hasonlóan – beindítsa a Gamma visszaszerzését a család számára. Ez a folyamat 1990-től 1993-ig tartott, sok pénzt és rengeteg munkát igényelt. Az eljárás során kiderült, hogy Magyarországon ez az út nem járható, a kormány hazug politikája ernyőt tartott az alatta burjánzó, szakszerűen levezényelt rablógazdálkodáshoz, a vagyontestek nem kerültek vissza az eredeti tulajdonosokhoz, helyette szemfényvesztő varázslattal kárpótlási jegyeket utaltak ki számukra. A meghirdetett jóvátételből vaskos lóvátétel lett, természetesen a Gammát is fondorlatos gazdasági módszerek sorozatával jutányos áron *privatizálták*.

Miközben az új tulajdonosok az elorzott vagyon tetején ültek, addig 1994-ben megemlékezésre került sor Juhász István születésének századik évfordulója alkalmából. Polgári kezdeményezésre és felsőbb beleegyezéssel emléktábla elhelyezésére és avatására került sor a volt Gamma-épület falánál a Fehérvári út 83-85. sz. főbejáratnál

szemben. Az ünnepségen az új tulajdonosok és a kisemmizettek is részt vettek, az előbbiek szép beszédet tartva, az utóbbiak néma tiszteletadással és szemlélődéssel. Az eseményen összetűzésre természetesen nem került sor.

Ezt az eseményt tudományos emlékkonferencia követte a Hadtörténeti Múzeum nagytermében. Jóleső érzéssel üdvözölhattuk akkor a még köztünk élő öregeket, Mensáros Lászlóné Juhász Juditot, Juhász István lányát, Juhász Istvánné Jankovich Évát, a feleségét, dr. Nedeczky László és dr. Östör János volt Gamma-igazgatókat, akik Juhász István legbizalmasabb munkatársai voltak, és később, élete végéig kitaró hű barátai maradtak. A konferenciára eljött Svédországból és előadást tartott S. Ståhl, a Bofors AB igazgatója és E. Albertsson ny. ezredes hadtörténész is, méltatván a Gamma-Juhász löelemképző feltalálóját és a találmányt. Utóbbi, 1998-ban írt egy tanulmányt is svéd nyelven, amelyet a Haditechnika is közölt magyar fordításban.¹⁶⁹

A szakirodalomban e könyv megjelenése előtt – tudomásom szerint – 2014-ben jelent meg az utolsó elemző tanulmány. Ezekről szóló további ismertetés a *Gamma-Juhász löelemképző* c. részben olvasható. A Gamma és a löelemképző történetének, valamint Juhász István életútjának ismertetése ezennel a végéhez ért. Mindazonáltal egy visszapillantástól azért még nehéz eltekinteni, hiszen az elbúcsúzás soha nem megy könnyen.

Juhász Istvánnak két élete volt. Az első 1945-ig tartott, úgy telt, hogy volt múltja, jelene és jövője. A második világháború után számára egy másik élet kezdődött, amelyből eltűnt az első, a múlt.¹⁷⁰ Eltűnt az első világháború hősie főhadnagya, a világhírű feltaláló,¹⁷¹ a gyáróriást semmiből felépítő alkotó, az embereknek hitet adó előljáró, az országépítés egyik élő szelleme. Nem mesélt ezekről soha, sehol, senkinek, semmit. Az egykor lelkes beszédekkel buzdító előljáró, csendes ember lett a belső száműzetésben.

Isten adta tehetség volt, de amit kapott, mindent tovább is adott. Bizonyítékként szolgál erre, hogy magánvagyonot soha nem gyűjtött, fizetésén és a szabadalmi díjakon kívül soha semmilyen keresete nem volt. Volt viszont valami, amit fentről kapott, ami kora fölé emelte őt: kimagasló képességei mellett, a példamutató szociális érzékenysége az emberek iránt. Feltalálóként és természetes vezetőként mindezt a Gammába fektette be.

A Gamma jó példa arra, ha a magyar tulajdonos nemcsak a vagyonnak, hanem a tudásnak is a birtokában van, akkor a pénztőke és a szellemi tőke együtt emeli magasba a vállalatot, a kutatás és fejlesztés által létrehozott magas hozzáadott érték hasznosításával.

Ki emlékszik manapság már a régi Gamma történetére? És ki gondol feledés helyett a hajdan büszkén égre meredő ezredéves magyar emlékművekre?

A Gamma Rt. és leányvállalatainak vagyonterképe

A Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. általános történetét tartalmazó első fejezetet nem volt kívánatos teletűzdelni az elbeszélés műfajától idegen közgazdasági és statisztikai adatokkal, elemzéssel. Ebben a fejezetben viszont elkülönítve olvashatók a gazdálkodásra, vagyoni helyzetre, stratégiára vonatkozó adatok és összefüggések évenkénti közléssel, így ezen keresztül a vállalat ez irányú fejlődését is könnyebben lehet egyazon halmazban követni. Ennek a fejezetnek alapjául a következő források szolgálnak: a Gamma Rt. közgyűléseinek jegyzőkönyve és alapszabályszovegei a Cégbírószág Okmánytárának nyilvántartási iratanyagából az 1920—1947 évek időszakára vonatkozóan. További iratok és adatok kerültek kigyűjtésre az Országos Levéltárban, az Országos Széchényi Könyvtárban, a Pénzügyminisztériumban, a Pénzügyi Központban és a Gamma Művek foghíjas irattárában. Mindez a munka 1970-ben történt, a Cégbírószági Okmánytár anyagát a gyár akkori egyik jogtanácsosa jegyzetelte ki, a leírás ezt követően diktálás formájában történt. A közgazdasági összefüggések és a szóhasználat gyakran pontatlanok, a fogalmazás pedig felületes, az 1941. évet követően egyes témakörök és időszakok egymásba csúsznak. Először tehát – közgazdasági igényességgel – a forráskritikát kellett elvégezni, ezután került sor a helyesbítésekre e könyv számára. A családi archívumban ezek a források az E502, E503 és E504 jelzetű fájlokban találhatóak, az ezekből vett idézeteket jegyzet nem kíséri.

1920

A cégbírószági okmánytárban fellelt közgyűlési jegyzőkönyv szerint 1920. máj. 18-án Braun Zsigmond, Dréger Károly és László Artúr tíz

másik részvényessel együtt megalapították a Gamma Műszaki Részvénytársaságot. „Az alaptőke teljesen biztosítva van, mert alapítók az alapítási tervezetben felsorolt javakat és értékeket, nevezetesen László Artúrnak a Budapesten, Papnövelde u. 8. sz. alatt lévő hites szabadalmi ügyvivői irodáját egész berendezésével és felszerelésével, továbbá találmányaival illetve szabadalmaival, úgyszintén Dréger Károly szabadalmait, továbbá jelenleg Bp-en, Ilka u. 26. sz. alatt lévő laboratóriumát és műhelyét összes gépeivel, szerszámaival, műszereivel, berendezéseivel és anyagkészletével, mely javak értéke 400 000 koronát képvisel, ugyancsak 400 000 korona névértékű, összesen 800 db részvény ellenében az alapítandó részvénytársaság tulajdonába bocsátják, miáltal a részvények teljes befizetést nyernek. A fennmaradó 400 db részvény a részvény aláírási ív tanúsága szerint, tíz aláíró által szintén szabályszerűen jegyezve lett.”

„A gyártási üzemet, mely eladdig a laboratóriummal együtt Dréger Károly ügyvezető igazgató lakásán volt, a folytonos kilakoltatási fenyegetések nyomása alatt, 1920 novemberében a Koszorú utca 14-16. sz. alatt bérelt műhelyhelyiségbe tettük át.” A cégbírószági okmánytár irata szerint „Az 1920. dec.31-i leltár szerint a veszteség 109 823 korona volt.”

1921

1921. jún. 20-án Juhász Zoltán és Juhász István átveszi a csődbe jutott részvénytársaságot és 400 db részvénnel – dr. Juhász Andorné 350, Juhász Zoltán, Juhász István, Juhász Zoltánné Gecső Anna, Juhász Istvánné Karl Margit 10-10 db részvényt, Karl Erzsébet és báró Hazai Miklós pénztintézeti tisztviselő 5-5 db részvényt jegyeznek és 600 000 koronát befizettek.¹⁷²

Július 30-án már a hét új részvényes tartja meg a közgyűlést. A közgyűlés jóváhagyja a *vagyonváltság* készpénzben történő lerovását.¹⁷³ Október 10-én ugyanezen részvényesek tartanak közgyűlést,

ennek napirendje báró Hazai Miklós taggá választása a felügyelő bizottságba.¹⁷⁴

December 17-én a közgyűlés alapszabályt módosít. Az első évi rendes közgyűlésen Juhász István beszámol a cég helyzetéről és az első üzleti évről. Az új igazgatóság májusban a gyártási programot már az új irányelvek szerint indította, üzletkörét bizományi ügyletekkel bővítette. A májusban indított gyártással azonban az előző vezetés alatt keletkezett 99 313 korona veszteséget csak jelentősen csökkenteni lehetett. „Osztalék a mutatkozó veszteség folytán az első üzleti év végével kifizethető nem lévén, az igazgatóság javasolja, hogy ezen veszteség az új üzleti évre átvitessék.”

1922

1922. november 25-én Juhász István igazgató ismerteti a vezető testületek jelentését a közgyűlésnek a Gamma Műszaki Rt. második üzletévének eredményéről és helyzetéről. „...bár a folyó év nyarán bekövetkezett kedvezőtlen gazdasági viszonyok és nagymérvű ár-emelkedések miatt a termelésnek nagy nehézségekkel kellett megküzdenie, sikerült a kitűzött programon továbbhaladva a gyártást úgy minőségileg, mint mennyiségileg fejleszteni, és az elért eredmény az üzletév végével kielégítőnek mondható. A gépberendezés kiegészítését és tökéletesítését szükségesnek találván, az igazgatóság a felszerelést hitel igénybevétele mellett előnyös beszerzésekkel gyarapította, ami nagyban hozzájárult a termelés növeléséhez. Helyszűke miatt a berendezés és termelés további növelése s az áruüzlet kiépítése alig lehetséges, miért is az igazgatóság a jelenlegi nehéz helyzettel számolva, kénytelen volt a jelenlegi keretekkel megelégedni és az üzem továbbfejlesztését arra az időre halasztani, amikor alkalmas helyiségekben ez keresztülvihető lesz. A mérleg 4 515 korona nyereséget tüntet fel, mely osztalék kifizetésére vagy

tartalékolásra elegendő nem lévén, az igazgatóság javasolja, hogy ez a nyereség az új üzleti évre átvitessék.”

1923

1923. június 28-án a közgyűlés elfogadja a „Gamma” Finommechanikai gépek és készülékek gyára r. t. új cégnév bejegyeztetését, valamint a 200 000 korona alaptőke tízszeresre történő felemelését 2 millió korona összegre. „Az új részvények jegyzése és teljes névértékük befizetése nyomban megtörtént. A részvényesek tőkearánya nem változott.

December 5-én a közgyűlésen Juhász István igazgató jelentéseiből kiderül, hogy „a gyártás programszerűen tovább haladt, és a vezetőség főleg a gyártmányok minőségének emelésére helyezte a főhangsúlyt, mely célból a berendezést további beszerzésekkel és tökéletesítésekkel fejlesztette. [...] Tekintettel a kezdettől fogva fennálló helyszűkére, elhatározta az igazgatóság, hogy az időközben megszerzett I. ker. Fehérvári út 73. sz. alatti telken a tervbe vett építkezést keresztülviszi, mely építkezés azóta a mai napig családi hitel igénybevételével befejezést nyert, úgy, hogy az üzem áthelyezése és a Koszorú utcai telep megszüntetése a közeljövőben keresztülvihető lesz. Az új helyiségekben a gyártás szélesebb alapokra lesz fektethető, a produkciót fokozni és az üzem jövedelmezőségét növelni fogja. [...] Tekintettel a vállalatnak a fejlesztéssel kapcsolatos és a küszöbön álló átköltözésből folyó megterhelésére, az igazgatóság és a felügyelő bizottság tagjai a f. évben is lemondanak e minőségükben javadalmazásukról vagy tiszteletdíjukról.”

A közgyűlés 570 086 korona nyereséget mutat ki és határozatot hoz, miszerint ebből 500 000 koronát felújítási tartalék képzésére fordítanak, illetve 70 086 koronát a következő üzleti év javára visznek át. Juhászék kijelentik, hogy amíg a vállalat valóban nem lesz

eléggé nagy és jövedelmező, addig tiszteletdíjakat nem vesznek fel és a részvényekre osztalékot sem fizetnek. – Időközben a „Gamma” Finommechanikai Gépek és Készülékek Gyára Rt. elnevezést és a tárgykör módosítását kéri a név által jelzett tevékenységre. Ezzel az eddigi Gamma Műszaki Részvénytársaság cégnév megszűnik.

1924

„1924 tavaszán családi hitel segítségével átköltöznek a Fehérvári úti telekre. [...] A félévi mérleg bruttó 258 233 947 korona főösszeget mutat. [...] Év végén a közgyűlés 1 623 169 korona nyereséget állapít meg. Az eredményt az előző évi elvek szerint fejlesztésre fordítják. A részvényesek előtt a vállalat erkölcsi megerősödését emelte ki Juhász Zoltán.”

1925

„Az 1925. év végi közgyűlés 125 000 korona nyereséget jelent be.”

1926

„Az igazgatóság az 1926. okt. 26-i közgyűlésen jelzi évek óta először, hogy az »általános finommechanika körébe vágó gépeket és készülékeket – sok tanulmányt és kísérletet igénylő munka után – gyártásba vett.« Mérnöki (háromszögelési) műszereket és azok javítását vállalták. A felkarolt újabb cikkek többnyire beváltak és forgalomba hozhatók. A mérleg 111 672 pengő bruttó eredményt és 1 140 pengő nyereséget jelez.” A Fehérvári úti építkezések tovább folynak. Az épületek bővítésével a gyárterület is megnő, az új cím: I. ker. Fehérvári út 81.

1927

„Az igazgatósági jelentés az 1927. szept. 30-i közgyűlésen mérnöki műszerek gyártására történő kiterjesztést, bel- és külföldi gyárakkal minőségi és árversenyt, az üzemi felszerelés állandó gyarapítását, újabb munkahelyiségek létesítését, a gyártott cikkek további fejlesztését, műszergyártást, gyártási jogok megszerzését, újabb cikkek gyártására való felkészülést, újabb építkezést, további hitel igénybevételt jelez. Bruttó forgalom 233 371 pengő. 2 000 pengőt (részvényenként 50 fillért) osztalékként kifizetnek.”

1928

„Juhász Zoltán és István 1928. okt. 28-án már precíziós gépek beszerzéséről és újabb gyártási cikkek, több jelentős találmány kidolgozásáról és bevezetéséről ad számot. Az alkalmazotti létszám színvonalának megtartásáról és a fentiek miatt több anyagi áldozatról számol be. Ezért az üzleti eredmény bruttó 212 476 pengő összeg mellett csak 4 049 pengő nyereséget hozott. Az előző évi elvek szerint rendelkeznek az eredmény sorsáról. [...] Az aláírási címpéldányok tanúsága szerint Juhászék 1928. körül írták alá első külföldi szerződésüket.”

1929

„A gazdaságilag súlyossá vált viszonyok között 1929. okt. 31-én a közgyűlésen ismét fejlesztésről, geodéziai és mérőműszerek terén fejlődésről, a beruházási programok teljesítéséről, a precíziós műszerpark teljessé válásáról, az Országos Magyar Ipari Jelzálogintézet Rt. részéről folyósított 20 000 \$-os ipari jelzálogkölcson folyósításáról számoltak be. Részvényosztalék 60 fillér, összesen 2 400 pengő. A felosztási elvek változatlanok. Bruttó 331 476 pengő a

forgalom.” A gyár belső tereinek kiépítése tovább folyik, az üzemek és irodák korszerűek és kellemes közérzetet biztosítanak.

1930

„Az igazgatósági beszámoló az 1930. szept. 30-i közgyűlésen a légvédelmi műszerek gyártása terén nagy fejlődésről, a vasúti regisztráló sebességmérőkkel és műszaki mérnöki műszerekkel elért jó eredményről és egyéb precíziós mechanikai gyártmányokról számol be. A Múzeum krt. 41. alatti eladási osztály jó munkáját említi. Bruttó 345 223 pengő a forgalom, 4 063 pengő a nyereség. A felosztási elvek változatlanok. Osztalék 50 fillér. Ebben az évben jelentős fejlesztés történik műszaki szinten.” A belső közösségi terek és termek a jóléti követelményeket és a jó közérzeti igényeket is magas szinten kielégítik.

1931

„Az igazgatósági jelentés az 1931. nov. 29-i közgyűlésen a Szabó-féle légvédelmi készülék, precíziós mechanikai készülékek és a Rezsny-féle vasúti sebességmérő szabadalom szériagyártásáról számol be. Külföldi verseny miatt a gyártási idő lerövidítése, új modellek mielőbbi befejezése, új műhely, az eddigi gyártás átszervezése, a konstrukciós iroda nagyobbítása, újabb hitelek felvétele, ezen túlmenően az export megkezdése volt szükséges. A belföldi fogyasztás csökkenésével számolnak. Geodéziai és katonai műszerek és készülékek gyártása részben megrendelésre, részben pedig a múlt évben létesített üzlet raktárainak feltöltésére készültek. Budapest székesfőváros tervbe vett új geodéziai felmérése a hazai igények várható igényét jelezte és a gyár felkészült ezen felmérés műszerellátásának megszerzésére. A bruttó 402 473 pengő forgalom mellett

a nyereség csak 1 486 pengő. A felosztási elv változatlan.” A gyár-épület bővítése idén sem maradt el.

1932

„Igazgatósági jelentés az 1932. okt. 31-i közgyűlésen bejelenti, hogy 1931 júliusában már erősen érezte a vállalat a gazdasági válság hatását, mérsékelt üzemcsökkentést hajtottak végre, az üzemi és üzleti rezsiket csökkentették, a devizakorlátozások is éreztették hatásukat. Rátértek eddig csak külföldről beszerezhető cikkek gyártására. A gyár szabadalmát képező légvédelmi készüléket minisztériumi engedéllyel Svédországban a magyar állam és 12 külföldi állam kiküldöttjei előtt nagy sikerrel mutatták be. 1932. aug.-ban külföldi tárgyalások indultak jelentősebb exportra vonatkozóan. Bruttó 378 721 pengő a forgalom. Nyereség 1 708 pengő. Osztalékot nem fizetnek.”

1933

„A svédországi kapcsolatok Kína és Perzsia részére szóló megrendeléseket jelentettek és beindult a németországi értékesítés. Itt próbakészülékek szállítása és gyártási jogok átadása is történt.¹⁷⁵ Ez a beszámoló az 1933. okt. 30-i közgyűlésen hangzott el. A külföldi piacokon mindenütt erős konkurenciával találkoztak, belföldi megrendeléseket is kaptak, főleg állami szállításokra. Az eladási osztályt az Apponyi tér 1. sz. alá helyezték át. A mérnöki munkák hazai fellendülése azonban még mindig nem következett be és így ilyen irányú fejlesztésnek csak a lehetőségei voltak meg. [...] Az előző évben csökkentett munkáslétszám és alkalmazotti létszám ismét emelhető volt. Különösen a műszaki személyzet létszámát kellett emelni. A külföldi megrendelések nagyobb jövedelmezőséget jelen-

tettek a hazai értékesítésnél. Bruttó forgalom 466 283 pengő, nyereség 4 766 pengő, osztalék 60 fillér/részvény, azaz 2 400 pengő.”

1934

„Az igazgatóság az eddigi legnagyobb alkalmazotti létszámról, forgalomról és üzleti nyereségről számol be az 1934. okt. 28-i közgyűlésen. Az üzleti forgalmat kétszeresére emelték. A nagyobb forgalom és a nagyobb jövedelmezőség a hitelek csökkentését tette lehetővé. Az amerikai dollár árfolyamvesztését részben pótolta az elért kiviteli prémium. Ennek a vállalatra a kínai export révén volt hatása, mert ezt az üzletet amerikai dollárban kötötték. A külföldi kapcsolatok állandó növekedéséről számol be. Külföldi megrendelések és üzletkötések részben teljesültek, részben pedig várhatóak. Bizonyos hazai eredmények is jelentkeznek, bár a nagyobb arányú állami mérnöki munkák hiánya miatt a geodéziai műszerek és felszerelések eladása erősen stagnál. Bruttó forgalom 434 310 pengő, az eredményszámla 145 967 pengő, nyereség 23 609 pengő, osztalék 3 200 pengő.”

1935

„Az igazgatósági beszámoló és az 1935. okt. 20-i közgyűlés szerint a bel- és külföldi megrendelési állomány jelentősen emelkedett, de a nyersbevétel és a nyereség nem érte el az előző évit. Ez a rendelések nagyobb mennyiségének és a termelési és értékesítési tényezők széthúzódásának, az ebből eredő, kedvezőtlenül jelentkező bevételi problémáknak tulajdonítható. [...] A gyárpépület további fejlesztése vált szükségessé és a Fehérvári úton még rendelkezésre álló 19 m utcai front beépítését elkezdték. Ez ismét hitel igénybevételt és alaptőke emelést kíván. Remélték a túlóráztatás és az éjszakai munkák bizonyos mértékű csökkentését, esetleg megszünte-

tését. Forgalom 610 028 pengő, eredményszámla 147 934 pengő, nyereség 12 349 pengő, osztalék 70 fillér/részvény, azaz 2 800 pengő.”

1936

„Juhász Zoltán igazgatósági elnök az 1936. okt. 25-i közgyűlésen bejelenti, hogy a múlt év őszén elkezdett építkezést januárban befejezték, a régi épületet átalakították, a munkás- és alkalmazotti létszámot emelték. További hitelekkel vettek fel. A külföldi megbízások mellett a belföldi igények szintje is emelkedett. A próbakészülékek gyártása, ezek bemutatása, üzleti utak, különösen a svédországi újabb nemzetközi bemutatók jelentős üzleti érdeklődést és a rendelésállomány további emelkedését jelentették. Mérlegszámla forgalom 872 447 pengő. Eredményszámla 222 086 pengő. Nyereség 27 612 pengő. Osztalék 3 pengő /részvény, össz. 12 000 pengő.”

1937

„Az igazgatósági jelentés 1937. okt. 29-én örömdetes fejlődésről ad számot. A rendelésállomány 80%-a külföldi eredetű. Jelezte, hogy jelentős svájci megrendelés érkezett, amelynek teljesítése az 1939. évig fog tartani. Az erős külföldi verseny további minőségi munkát követelt, újabb gépi felszerelés beszerzését és a létszám növelését tette szükségessé. Emeletráépítés történt és berendezték az optikai (üveg) csiszoló üzemet is, hogy a távcsőoptika vonalán a külföldi gyáraktól függetlenebb helyzetbe kerüljenek. A belföldi megrendelések csökkenésére számítanak; lényegesnek tartják a külföldi propaganda erősítését és a gyári üzletvezetés célszerű átszervezését. Először hangsúlyozzák a gyári jóléti intézmények, a szellemi és testi kultúra ápolását és továbbfejlesztését. Hatósági intézkedések elrendelték a légoltalom megszervezését. Étkezdét, könyvtárat, sport-

lehetőségeket és további jóléti intézményeket, nyaraltatást, települési és családi házépítés tekintetében szociális irányú lépéseket kívántak folyamatba tenni. Említésre került, hogy az alkalmazottak fizetési szabadsága a gyárban már kezdettől rendszeresítve volt.” Mérleg-számla forgalom 1 177 603 pengő, eredmény számla 339 745 pengő, nyereség 48 773 pengő, osztalék 9 pengő 50 f /részvény, 38 000 pengő. Alapítke emelést terveznek.”

1937 [1937-06-30—12-31]

„Igazgatói jelentés 1938. ápr. 25-én az előző év dec. 31-én lezárt üzleti évről. A részvénytőke felemelést a tartalékalap terhére oldották meg (tehát az évenként összeadódó vállalati eredményből). A rendelésállomány túlnyomóan külföldi megrendelésekből áll. A svájci állami megrendelést már teljesítik és Hollandia, Ausztria is kisebb megrendeléseket adott fel. További országokból is jelentkeztek üzleti kapcsolatok felvételére. A belföldi megrendelések – azok emelkedése mellett is – a termelésnek csak kis hányadát képezik. További belföldi megrendelésekkel számolnak, de ezek jelentősége is csekély marad. Az optikai üzem az import egy részét pótolja. Saját galvanizáló részleget is felállítottak. Az üzleti eredmények lehetővé tették bizonyos kezességi költségek megszüntetését és az eddigi hitelek zavartalan törlesztését és további beruházások vállalását. Jóléti Bizottságot hoztak létre és az eddigi jóléti intézményeket a Fehérvári út 71-73. sz. alá költöztették, a felszabadult helyiségekben termelést indítottak meg. Ének- és zenekart szerveztek, a fiatalok sport, és egyéb nevelését a levitemozgalom keretében biztosították. A dolgozók részére összejöveteleket, kulturális rendezvényeket, színházi látogatásokat, testedzési, labdarúgó, sportrepülő, céllövészetben való részvételt biztosítottak. A cserkészmozgalmat is támogatták, különösen a sportrepülés terén.” [...] Mérleg számla

forgalom 1 729 425 pengő, eredményszámla 288 875 pengő, nyereség 41 283 pengő, osztalék 7 pengő /részvény, azaz 28 000 pengő.”

1938

„1939. ápr. 15-i közgyűlésén az igazgatóság beszámolt az 1938. évi működésről. Az eddigi külföldi megrendelők újabb megbízásokat adtak, a vevőkör ismét gyarapodott és a Magyar Állami Beruházási program keretében a belföldi szállítások is emelkedtek. Újabb telekvétel, újabb épület létesítése történt. Májustól az év végéig az építkezést befejezték, és januárban már az új helyen is dolgoztak. A gépi berendezést ismét felújították és új modern gépekkel a termelékenységet is emelték. Az optikai műhely ebben az évben már minden gyári szükségletet kielégített. Gépi berendezésű asztalosműhelyt állítottak fel. A raktári felszerelés és a szállítási osztály modernizálása is megtörtént. Gépkocsiszínt létesítettek. Légoltalmi helyiségeket építettek az új épület alá. Megszüntették a Fehérvári út 71-73. sz. alatti bérletet és a jóléti, közművelődési és társadalmi célokat szolgáló helyiségeket ismét a saját területre helyezték át. Új telkek vételével labdarúgó pályát, tenispályát, löteret, tekepályát létesítettek, további testedző jóléti és kulturális intézkedéseket, két saját vitorlázó repülőgépet hoztak, úszószakosztály, nyíllövészet, ének- és zenekar, műkedvelő előadások, sakk-kör, bélyeggyűjtés, a „Gamma Élet” című negyedéves lap beindítása szerepel a beszámolóban. 1938-39 telén jelent meg az első szám. Több gázfűtéses ebédmelegítő szekrényt, központi fűtésű meleg vizes mosdót, a légoltalmi helyiségek egy részében zuhanyozót létesítettek. Orvosi rendelő berendezését is megkezdték. Az új épületben tanonciskolát, tantermeket létesítettek. Az iskola 1939. márc. 1-én elkezdte működését. Az eddigiek jelentős összegekbe kerültek, de Juhászék indoklása szerint a folyamatos és kilátásban lévő rendelkezések lebonyolítása ezeket a szociális intézkedéseket elkerülhetetlenné

tették. A gyári létszám 100%-kal, a megrendelések 90%-kal, a kiment számlák értéke 26%-kal emelkedett egy év alatt. A bank-hitelek és a gyártási előlegek összege 50%-kal emelkedett. A stockholmi fióközem gazdaságosnak bizonyult, további foglalkoztatása biztosítottnak látszik. A papírgyár növelte a forgalmát és munkakörét, fejlődését a rendszeres munkának és kisebb részben az ipari konjunktúrának tulajdonítják. A beszámoló az árusító kft.-ről nagy elismeréssel nyilatkozott, a beszerzés és értékesítés gondjaiban egyaránt nagy segítséget jelent. Az üzleti eredmények jelentős javulását jelzi. Mérlegszámla forgalom 2 948 313 pengő, eredmény-számla 822 363 pengő, nyereség 153 126 pengő, osztalék 10 pengő /részvény, azaz 40 000 pengő, alkalmazotti jóléti és segélyalap 20 000 pengő, részvénytőke felemelése 80 000 pengő.”

„Június 8-án rendkívüli igazgatósági ülésen Juhász Zoltán elnökgazdát, Juhász István vezérigazgató, továbbá négy igazgató, egy igazgatóhelyettes és aligazgató választását jegyzőkönyvezik. [...] Szeptember 28-án a részvényesek száma 15 főre emelkedett, 4 000 részvényt képviselnek 800 szavazattal. Alaptőke felemelés történt.”

1939

„1940. ápr. 3-án a XI. ker. előljáráóság igazolja, hogy a Fehérvári úti telepen 1 289 üzemi munkás és 224 egyéb alkalmazott dolgozik.”

„Április 12-én a rendkívüli közgyűlés ismét az alaptőke felemeléséről határoz, 1 000 000 pengőre, felosztva 4 000 darab 250 pengő névértékű részvényre. A cég új neve: »Gamma« Finom-mechanikai és Optikai Művek r.t. A cég tevékenység köre: mindenféle finommechanikai, elektrotechnikai és optikai gépek, készülékek és műszerek gyártása, vétele és eladása.”

Június 15-én az igazgatósági beszámoló a huszadik üzleti évről szólt. „Az állam erősödő befolyását a gazdasági élet és a termelés

rendjébe, egyrészt az állam megrendelői minőségben történt fellépése, másrészt pedig, a termelés irányítása, így nyersanyagok elosztása, haszonkulcsok megállapítása, árak rögzítése jelezte. A vállalat termelése az 1926 óta bevezetett *aranymérleg* óta kb. százszorosára emelkedett.¹⁷⁶

A vállalat már szerepet játszik a nemzetgazdaságban, gyártmányai és jóléti intézményei által előnyösen ismertté vált. A gyártmányok világszínvonalon is első helyen állnak. A belföldi hatósági előírásokat teljesíteni tudják. Több előnyös külföldi összeköttetés megszakadt, de remélik azok újra felvételét, bár a kieséseket az újabb megrendelők pótolták, sőt a gyártást is emelni kellett. Az optikai műhely kapacitása már exportot is kielégít. Egy év alatt a létszámemelkedés ismét megközelítette a száz százalékot.”

„Továbbra is bővítik az eddigi szociális és kulturális létesítményeket, torna és úszószakosztály kezdi meg működését. A stockholmi fióközemet – a megváltozott körülményekre figyelemmel – megfelelő licencszerződéssel egy ottani jelentős finommechanikai gyárnak adták át. A bonyolítás 1940 első felében ment végbe. A svédországi képviselőt továbbra is fenntartják.”

„A „Gamma” Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft.-vel szoros kapcsolatot tartanak fenn, beszerzés és értékesítés tekintetében elismeréssel szóltak róla.”

„Nagyarányú anyagkészletet igyekeztek felhalmozni. – Mérlegszámla forgalom 6 757 120 pengő, eredményszámla 1 588 153 pengő, nyereség 335 747 pengő, jóléti és segélyalap 30 000 pengő, tartalékalap 70 000 pengő, nyugdíjalap 130 000 pengő, osztalék 25 pengő /részvény, össz. 100 000 pengő.”

1940

„Mérlegszámla forgalom 13 040 220 pengő, eredményszámla 3 394 653 pengő, nyereség 509 996 pengő, alkalmazotti, jóléti és

segélyalap 30 000 pengő, tartalékalap 130 000 pengő, nyugdíjkiegészítő pénztár 170 000 pengő, osztalék 40 pengő /részvény, össz. 160 000 pengő. További alaptőke emelést terveznek a vállalati eredményből.”

„November 26-án az igazgatósági beszámolóban az 1941. évi várható 2-3 millió pengő nyereség mérleg előtti felosztási tervében a kimutatott nyereség 300 000 pengő, a gyártási jog leírása 260 000 pengő, kétes követelések leírása 100 000 pengő, nyugdíjpénztár 300 000 pengő, értékcsökkenési tartalékok 1 millió pengő, a Magyar kir. Államrendőrségnél létesített alap javára 5 000 pengő, összesen 1 965 000 pengő.”

1941

„1942. márc. 2-án igazgatósági jelentés készült az 1941. évről. Rövid politikai körkép után a termelés, ellátás, utánpótlás nehézségeit és a normális kereskedelmi kapcsolatok szünetelését, nyersanyaghiányt stb. említ fel. Az előző években megkezdett építési beruházásokat, új épületeket még befejezik. Kormányintézkedéseken felüli mértékben emelik a munkabérek, élelemtárat létesítenek. Megalakítják a Gamma vállalatok alkalmazottainak fogyasztási szövetkezetét és a Gamma hitelszövetkezetet. Ez utóbbi az alkalmazottak hiteligényét elégíti ki. A szabadidő kulturált eltöltése érdekében mozgalmat indítanak, a sport és kulturális igényeket fokozottabb támogatásban részesítik. Befejezik az orvosi rendelő felszerelését és felállítást, az alkalmazottak egészségügyi ellátását és orvosi tanácsadást vezetnek be. A „Gamma” Műszaki és Színespapírok Gyára Kft. jelentős nyereséggel zárt és 1 millió pengő alaptőkével „Gamma” Papíripari és Kereskedelmi Rt. néven újjáalakul, mint a Hitelbank és a Gamma közös érdekeltsége. A „Gamma” Öntöde és Fémárugyár Kft. a második évben kedvezőbb eredményeket mutatott fel. A „Gamma” Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft. székház

építését kezdte el a Zsil utca–Lónyai utcai telkén, az Apponyi téri üzletet 1942-ben ide kívánják áthelyezni.”

„Mérlegszámla forgalom 28 417 075 pengő, eredményszámla 4 583 506 pengő, nyereség 499 855 pengő. A mérlegszámla 110%-os emelkedése mellett érdemes megfigyelni, hogy azokat az alapokat, illetve vagyontárgyakat fejlesztik, amelyek a vállalat távlati fejlesztéséhez szükségesek (épületek, gépek). Növelik az anyagkészleteket, a gyártmányokat nem értékesítik azonnal. Állami nyereménykölcsönből 1941. november havában 100 000 pengő értékű kötvényt jegyeznek. Az alkalmazottakkal pedig, 370 000 pengő értékű kötvényt jegyeztetnek. Osztalék 40 pengő /db, össz. 160 000 pengő, nyugdíjalap 400 000 pengő. Rendkívüli közgyűlésen az alaptőkét emelték. Érdemes megfigyelni, hogy az igazgatósági ülésen jelzett 2-3 millió pengő nyereséget milyen szempontok szerint osztják el.”

„December 30-án rendkívüli közgyűlésen a „Gamma” Papíripari és Kereskedelmi Rt. egyesül a „Gamma” Finommechanikai és Optikai Művek Rt.-vel, oly módon, hogy az előbbi az utóbbiba beolvad.”

1942

„1943. áprilisban készült igazgatósági jelentés az 1942. évről, ez lényegében csak a mérleg indoklását tartalmazza. Mérlegszámla forgalom 47 412 464 pengő, hitelezők és gyártási előlegek 37 172 290 pengő, eredményszámla 8 719 190 pengő, nyereség 831 696 pengő, nyugdíjalap 750 750 pengő, alkalmazottak jóléti és segélyalapja 50 000 pengő.”

„Ezen kívül megállapítható, hogy számos új, főleg gazdasági és állami területen befolyásosnak látszó személy jelenik meg a vállalatnál a legkülönbözőbb funkciókban. A beszámoló jelzi, hogy a termelést egyre inkább a háborús gazdálkodás érdekeihez kellett alakítani. Ezek mellett a békegazdálkodásra való áttérés nagy

jelentőségét hangsúlyozza. A gazdasági erő lehetséges megóvását és az ipari termelés felkészültségének fokozását jelöli meg fő feladatként. A növekvő polgári vásárlóerő és annak kielégítésére szolgáló árumennyiség közötti aránytalanság mind érezhetőbbé vált. Az árszínvonal tartására irányuló kormányintézkedések lelassították a drágulás ütemét. A nyersanyagmennyiség és a háborús követelmények közötti aránytalanságra és a nyersanyaggazdálkodás teljesen állami irányítás alá vonására mutat rá. Új üzemek létesítése, meglévők átállása és kibővítése volt szükséges a pótanyagokkal való munkához és tengeren túli importanyagokat is pótolni tudtak.

A jövedelmezőség remélt javulása nem következett be. Az áremelések nem arányosak a termelési költségek növekedésével, emellett a könyvelt nyereség is az értékeltolódások és készletek csökkentéséből ered. Az újabb anyagbeszerzési árnövekedések miatt a nyereség tovább fog csökkenni. Ezekkel indokolja, hogy a termelőképeség fenntartásához és fejlesztéséhez kellő mértékű tartalék gyűjtése nem lehetséges, pedig a békegazdálkodásra történő áttérésre jelentős anyagi eszközök szükségesek. A beruházásokhoz ezért hitelfolyósításért kell folyamodni.”

„A »Gamma« vállalatok alkalmazottainak hitelszövetkezete és a „Gamma” fogyasztási szövetkezet jelentősége fokozódott. A hitelszövetkezet üzletrész tőkéje 98 000 pengő, hitelfolyósítás 380 000 pengő. A fogyasztási szövetkezet engedélyhiány miatt a jóléti osztály keretében működött, és 500 000 pengő értékű fogyasztási cikket biztosított.”

„A »Gamma« Öntöde és Fémárugyár Kft. mennyiségi és minőségi szempontból jelentősen fejlődött. A »Gamma« Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft. Közraktár és Zsil utca sarkán lévő hatemeletes üzletházának nagy részét iroda céljára kibérelték (kereskedelmi és pénzügyi részleg).”

„A mérleg főösszege egy év alatt 67%-ot emelkedett. A beruházások összege az 1941. évi 6,3 milliőről 111%-kal 13,3 millióra emel-

kedett. A beszámolóból kitűnően ezt feltehetően állami beavatkozás segítette elő. Az üzletév december havában már a következő évi kapacitás is lekötött. Lényeges beruházásokat 1943-ra nem irányoznak elő, mert a békegazdálkodásra történő áttérés ezt nem indokolja. Ez jelzi első ízben azt, hogy az igazgatóság és a részvényesek teljesen tisztában vannak azzal, hogy a II. világháború veszteségeinek oldalán állnak. A „Gamma” Papíripari és Kereskedelmi Rt.-t sem kívánják beruházások útján fejleszteni.”

„A vállalat forgalma egy év alatt 85%-kal, 13,8-ról 25,5 millióra növekedett. Az alkalmazotti létszám emelkedett az előző évekhez arányítva, a bér és illetmények összege 69%-kal, az alkalmazotti díjazás 128%-kal emelkedett. A hadbavonultak hozzátartozóit a jóléti osztály keretében alakult bajtársi szolgálat gondozta és segítette. A MABI felső határát túllépő alkalmazottak betegségi biztosítását is rendezték. Az e kategóriába tartozók orvosi ellátását biztosították és a költségek jelentős részét fedezték.

A félkész áru és anyagkészlet 4,2 milliós emelkedést mutat. A hitelezők és gyártási előlegek 16,8 milliós emelkedést mutatnak. Osztalék 30 pengő/részvény, össz. 159 000 pengő, nyugdíjalap 100 000 pengő, amelyet később megváltoztattak.”

1943

Az 1944. máj. 15-i – a háború vége előtti utolsó közgyűlésről szóló – igazgatósági beszámoló jelzi, hogy az 1943. évben a magyar gyáripari termelés működésének fokozottabb mértékben a magyar kormány háborús célokat szolgáló gazdaságpolitikája szabott irányt. A nemzeti célok szolgálatában a vállalat igyekezett a termelést a rendelkezésre álló anyagi eszközök határain belül a lehető legnagyobb mértékig fokozni, valamint a gyártmányok állandó tökéletesítésével a kor követelményeinek megfelelő minőségi színvonalat emelni.

Az olaszországi háborús helyzet következtében a gyártás jelentős hányadát kitevő olasz megrendelések máról-holnapra megszűntek. A kiesett megrendeléseket sikerült másokkal idejében pótolni, azonban emiatt sok új, eddig még nem gyártott cikkekre kellett áttérni. Ez az átállás biztató előjelnek vehető a békegazdálkodásra történő áttérés sikerének esélyére vonatkozóan.

A gyártás folyamatosságát annak ellenére sikerült biztosítani, hogy egyes anyagoknak a piacról történt teljes eltűnése, újabb anyagfőlésegek zár alá vétele, a külföldi anyagszállítások határidejének kitolódása az anyagbeszerzést igen megnehezítette.

A szervezés fontos lépéseként a többlettermelés érdekében a bérrendszer megváltoztatására került sor. A bérelszámolás korszerű gépesítése mellett, ösztönző bérrendszerként bevezetésre került a szakmánybér, az akkord. Ennek egyik alapfeltétele volt a műszaki előkészítés átszervezése is.

A tervezési és kísérleti tevékenységnek köszönhetően már ekkor megszületett számos békegyártásra előkészített iparcikk.

Üzleti területen a vállalat a kiesett olasz megrendelések helyébe újakat tudott biztosítani, ennek eredményeként a gyártás folyamatosága hosszú időre biztosítva van. A külföldi piaci tevékenység a háborús viszonyok miatt beszűkült, annál inkább az elkövetkezendő békeidők kapcsolatainak kiszélesítésére irányult, a piackutatás is ezt a célt szolgálta.

A pénzügyi helyzet egyik stabilizáló pillére az új fejlemény, hogy az év végével lejáráó adókedvezményt kérelemre az Iparügyi Miniszter öt évre meghosszabbította. A vállalattal szembeni felfokozott háborús követelmények miatt, a saját tőkét messze meghaladó beruházások befejezése után, szükségessé vált a beruházásokra eső rövidlejáratú hitel átütemezését kérelmezni hosszúlejáratúra. Ez a törekvés megértésre talált, és a M. Kir. Állami Hadianyagforgalmi Intézet kezessége mellett az Ipari Munkaszervező Intézettől a cég 13,5 millió pengő hosszúlejáratú kölcsönt kapott.

A testvérvállalatokkal – a Gamma Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft.-vel, a vertikális üzemenként működő Gamma Öntöde és Fémárugyár Kft.-vel – továbbra is bensőséges az együttműködés. Ez évben 50%-os részesedéssel kereskedelmi társaság alapítására került sor a berlini Sanitas céggel. Az új cég a német társ és a Gamma által gyártott Sanitas cikkek értékesítésével foglalkozik.

A jóléti intézmények további fejlődést mutattak fel. A Hitel-szövetkezet üzletrésztőkéje 116 000, a folyósított kölcsönök összege 502 000 pengőre emelkedett. Az Élelemtár által nagy áldozatok árán 2,5 millió pengő értékű közszükségleti cikk került beszerzésre és szétosztásra az alkalmazottak körében. Segélyezés terén a házassági, szülési és kelengyesegelek, valamint a hadbavonultak családjainak juttatott segélyek mértéke felemelésre került. Az elmúlt évben 84 hadiárva neveléséről gondoskodtak. A havidíjas alkalmazottak családi pótlékát felemelték, a kereseti adót és annak pótdóját, a teljes MABI¹⁷⁷ terheket a cég átvállalta. Kulturális téren legfontosabb érdem az alkalmazottak továbbképzése. A vállalati tanfolyamokon előkészített 92 alkalmazott sikeres polgári iskolai vizsgát tett. A mesterképző tanfolyamokat 109 alkalmazott látogatta, sikeres a német nyelvi és az ipari szakrajztanfolyam is. A műszerész utánpótlást biztosító tanonciskola tanulmányi eredménye hivatalos vélemény szerint az átlagos színvonalat jóval meghaladta. A Gamma Leventegyesületet eredményei alapján a Honvédelmi Miniszter mintaegyesületté jelölte ki.

„A vállalat fejlődése az 1943. évben 14,5%-os, az 1942. évi 47,4 millióról 55,5 millióra emelkedett mérlegfőösszeg tanúsága szerint erősen lelassult. Az új beruházásokat főleg a beolvadt „Gamma” Papíripari és Kereskedelmi Rt. albertfalvai telepére fordították. Nyereség 2 205 029 pengő, osztalék 30 pengő/részvény, előző évvel azonos szinten. Tartalékalap 2 millió pengő. Az év folyamán 5 munkatárs halt meg a háborús események következtében. Vagyon-

számla 55 509 091 pengő, gyártási előlegek 37 168 984 pengő, eredmény számla 16 017 095 pengő, nyugdíjalap 1 143 287 pengő.

Az igazgatósági beszámolóból megállapítható, hogy az 1940. évi megrendelésekhez viszonyítva 1941-ben a vállalat megrendelési állománya 50%-kal emelkedett. 1941-ben a vállalati termelés az előző évhez viszonyítottan 74%-kal emelkedett.¹⁷⁸ A gépi berendezés és szerszámgyarapodás 100%-os. A törvényes rendelkezéseken felül átlagban 18%-kal emelik az alkalmazotti fizetéseket, 15%-kal a munkabéreket 1941-ben. Az 1942-es évben már a munkabéreknél 87%-os, az alkalmazotti fizetéseknél 64%-os az emelkedés, a létszámemelést figyelmen kívül hagyva. Anyagkészlet 1941. dec. 31-én 2,1 millió pengő, szerszámkészlet 400 000 pengő. Ilyen előzmények mellett kerül sor az 1942. évről készült igazgatósági beszámolóra, amely ismeretlen okok miatt csak 1944-ben kerül a cégbírósághoz és az derül ki belőle, hogy az 1942. dec. 31-i mérleg cégjogi szempontból kifogás alá esett, mert a »Gamma« Papíripari és Kereskedelmi Rt.-vel elhatározott beolvadást nem hagyták jóvá, a mérleg tételeit újból fel kellett osztani.”

1944

„A légitámadások ismétlődései miatt HM rendeletre egy nagyobb részleg a Budatétény, Fő u. 1. sz. alatti sziklapincébe települt. A hadszíntér közeledtével kisebb javítórészleg Somlóvásárhelyre települt. Az arcvonali vállalati telephelyre érkezésekor a megrendelésekre 19,5 pengő értékű termelés maradt félbe. Ebből a HM rendelés fővállalkozói és alvállalkozói munkálatai majdnem 8 millió pengőt, a német rendelések 11 millió pengőt, egyéb megrendelések 639 000 pengőt tettek ki. Készárut majdnem 7 millió pengő értékben számlázatlanul szállítottak el. HM vonalon tartozás 1947. évi benyújtott végelszámolás szerint nincs, bár ezt a kérdést végelszámolás szerint lerendezettnek a beszámoló nem jelzi. A német cégekkel szemben

fennálló tartozásokat és követeléseket a nemzetközi megállapodások és békeszerződések értelmében nem lehetett figyelembe venni. A német megrendelők kész- és félkész áruikat, szerszámaikat annak idején jegyzőkönyvekkel bizonyítottan vitték el, de a háborús tűzkár miatt ezek az iratok a beszámoló szerint elpusztultak. A háborús károk akkorák voltak, hogy a vállalat talpra állítása csak nagy áldozatvállalás mellett és szűkített keretek között volt lehetséges.”

1945

„A gyár a frontesemények előtt 1 285 egységből álló gépi berendezéssel és 4 000 alkalmazottal dolgozott. Eltűnt, illetve megsemmisült 767 db esőrendű munkagép. A Fehérvári út 83. sz. épület földszinti és első emeleti része teljesen kiégett. Az épületet lövedékek és egyéb tüzesetek megrongálták.

Épületkárok 20%, gépi és felszerelési kár 70%, kéziszer-szám és gyártási segédeszközökben 98%, szállítási eszközökben 100%, irodai gépi berendezésekben 85%, nyersanyagban 70%, félkész és készáruban 95% volt a kár, ennek értéke 1947 közepén összesen kb. 28 millió forintot tett ki.

Az alkalmazottak 1945. febr. 12-én elkezdték a romok eltakarítását. A gyár az ostrom alatt két ízben is gazdát cserélt és így hetekig a háborús rongálódás szabadon érvényesült. A nagy értékű és fontos bemérő és ellenőrzőműszerek, könnyen mozgítható nagy értékű anyagkészletek, szerszámok mind hiányoztak. A szovjet katonai őrség igyekezett a gyár pusztulását és széthordását megakadályozni. A gépi berendezések üzembe helyezési munkálatait a szovjet katonai parancsnokság segítette, irányította és felügyeletet is biztosított. A fegyverszüneti egyezmény 11.§-a alapján frontmegrendeléseket teljesítettek, ezeknek az ellenértéke a beszámoló szerint a munkabérek töredékével volt egyenlő. Ilyen címen 1945 júliusáig termeltek és ekkor jóvátételi kötelezettség keretében 244 gépegy-

séget leszereltek és elszállítottak. Ennek a rendelkezésnek az év második felében e gépek leszerelésével, karbantartásával és leszállításával tettek eleget.

Visszamaradt 274 gép, amelyek régi típusúak voltak és csak 60 db volt működőképes. Más gyárak 1945-ben nagyarányú jóvátételi megrendelésekkel az üzem helyreállítását és a termelés megindítását tudták megoldani, gyárunk pedig ilyen megrendeléseket nem kapott, a leszereléssel volt elfoglalva, sem békecikkekkel, sem ezek gyártására való előkészítésével nem foglalkozhatott. Erre csak 1946. január végén került sor. A háború alatt és előtt kimunkált béketermékek gyártása a beszámoló szerint azért nem volt lehetséges, mert azok a régi gépparkra voltak felépítve. A stabilizációig (1946. aug. 1-ig) ezzel nem lettek kész, és így a forintidőszakban az átállás és újjáépítés költségei a gyár minden értékesíthető, forgó vagyonát felémésztették.”

1946

„A gyár különleges műszereit a vevők csak megfelelő mintapéldányok kipróbálása után hajlandók megrendelni, és a mintapéldányokat külföldön, a bemutatáshoz és működtetéshez értő szakembereknek kell minősíteniük. A külföldi rendelések gyűjtését, bevezetését, a nehéz utazási és szállítási viszonyok hosszadalmassá tették. A piacutatás hosszadalmas volta miatt a gyár a békeidő korábbi tapasztalataira volt utalva. A gyár cikkei kifejezetten exportcikkek, a gyár kapacitása a belföldi szükségletet nagymértékben túlhaladja, nemzetközi fizetési és árukompenzációs megállapodások hiányában a gyár elkészült cikkeinek értékesítése is csak fokozatosan indulhatott meg. A vállalat értékesítési lehetőségei csak 1947-re kezdtek kialakulni.

Piaci lehetőségek Argentínában, Csehszlovákiában, Svédországban, Jugoszláviában, Romániában, Dániában, Hollandiában, az Amerikai Egyesült Államokban, a Dél-Afrikai Unióban, Bulgáriá-

ban, Törökországban, Franciaországban, Svájcban alakultak ki, ahová szállítások is történtek. Brazília, Olaszország és más államok felé pedig, beindult a kapcsolatok kialakítása.

A vállalat előtt két lehetőség állt. Az egyik a feleslegessé vált munkaerők elbocsátása, vagy pedig, a gépparkot messze túlhaladó munkáslétszám megtartása mellett munkalehetőség biztosítása. Az utóbbit választották és körlevélben figyelmeztették az alkalmazottakat a várható nehéz időkre és közölték, hogy bárkit hajlandók elbocsátani. Az alkalmazottak zöme vállalta a várható nehézségeket és a gyár újjáépítését folytatta.

A gyárvezetőség és az üzemi bizottság 1946 végéig újjáépítették a teljesen leszerelt optikai üzemet és a gépronsokból a 60 db működő gépen felül további 170 db-ot működésbe helyeztek. Öngyújtókat, szemüveglencséket, teodolitokat szériagyártásban készítettek 1946 végén. Az infláció és a forint stabilizációs időszakra eső felfutási kísérlete a vállalat adósságait rohamosan növelte. A jövedelmezőségi egyensúlyt nem tudták biztosítani, a svéd exportra rendelt 80 000 öngyújtó stornírozása, exporthitele súlyos terhet jelentett. Nyilvánvalóvá vált, hogy az újjáépítés és átállás terheit a gyár saját erőből megoldani nem tudja. A gyártás akadozóvá vált, a kapacitást csak 50%-ig használták ki, az önköltség így rohamosan növekedett és meghaladta a bevételi értékeket.”

1947

„Az 1947. jan. 1-én hites könyvvizsgáló által (Honti Gyula, Budapest VIII. ... u. 77) készített forint megnyitó mérleg a 24.700/1946. ME. és az 1790/1947. ME. sz. rendelet alapján készült. Megállapításai közül jelentősebbek az 1943. évi mérleg alapján az alaptőke, amely 2 650 000 pengő, és 5300 db 500 pengő névértékre oszlott. A vállalat vezetője az igazgatóság, Juhász István és dr. Nedeczky László. Üzemi bizottság van, a könyvelés amerikai rend-

szerű négy alapkönyves megoldással történik, a kereskedelmi törvénynek megfelelően. A leltárakat az alkalmazottak és az Üzemi Bizottság igazolta.

Ingatlanok 5 509 365 Ft, berendezések, felszerelések 2 162 951 Ft, becsülő Gecső Jenő Bp. II. Mónus Illés rkp. 25/a. Áru-, anyagkészlet 5 859 226 Ft. Háborús kárigény 1 150 568 Ft. Hitelezők, külföldi pénzürtékre szóló tartozások 1 675 644 Ft. Egyéb teher 1944-ből és ezt megelőzően 9 578 773 Ft. Az átszámítási kulcsok a rendeleteknek megfelelnek. Tiszta vagyon 2 478 128 Ft. Céltartalékok levonása után (pl. nyugdíjtartalék és jóléti alapra 345 000 Ft) a tiszta vagyon 2 133 128 Ft. Az igazgatóság javaslata szerint a részvénytőke 2 120 000 Ft, tartaléktőke 13 128 Ft.

A társaság cégneve: Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. A gyártási engedély szerint a vállalat tevékenységi köre: mindenféle finommechanikai, elektrotechnikai és optikai gépek, készülékek és műszerek, valamint faipari cikkek gyártása, vétele és eladása.”

1948

„Az Iparügyi Minisztérium 1948. márc. 26-án a 3500/1948. Korm. sz. r. alapján vállalatvezetőnek Kovács György, Bp. VII. Damjanich u. 44. sz. lakost kirendeli, erről az érdekelteket a Törvényszéki bíró végzésével értesíti. Ezt követően közgyűlési beszámolót a cégbírósághoz nem nyújtottak be.”

Eszközök és források alakulása 1925–1935. években

„Ebben az időszakban az eszközök növekedésének mértéke 5,6-szoros az 1925. évi bázishoz viszonyítva. Az összes eszközökön belül 1925-ben 77,2% részarány jut az ingatlanokra, gépekre, berendezésekre. Ez azt mutatja, hogy a vállalat a tőkéjét elsősorban termelőeszközök beszerzésére fordította. A termelő kapacitással

szemben a készletek részaránya nem számottevő, csak 17,3%, az adósok részaránya pedig csak 3,7%, ami arra utal, hogy a vállalat ebben az időben megrendelésekkel nem volt kellően ellátva. Pénzügyi szempontból azonban az egyensúlyt a források között 77,3%-os részaránnal szereplő saját tőke még megnyugtatóan biztosítja. Az eszközök és források részaránya 1935-ben azonban észrevehetően eltolódik. A készletek az 1925. évi bázishoz viszonyítva 16,3-szorosára nőnek, az eszközök összes értékéhez viszonyítva 50,9%-ot tesznek ki, az adósok pedig 14,2%-ot. Az 1935. évi forrásokat vizsgálva megállapítható, hogy az üzletvitelhez a vállalatnak már számottevő idegen tőkére volt szüksége, ami az összes 1935. évi források értékéhez viszonyítva jelentős: 79%. A háborús konjunktúra előtt ez a pénzügyi helyzet volt jellemző a legtöbb magyar gépipari vállalatra.”

Eszközök és források alakulása 1936–1943. években

„Ez az időszak lényegében a háborús konjunktúra időszaka, s ha figyelembe vesszük, hogy 1943-ban az eszközök érékelését bizonyos mértékben befolyásolja és torzítja a pengő romlása, akkor is az eszközök növekedése 1936-hoz viszonyítva elképesztő méretű: 63,6-szeres. Ezen az átlagnövekedésen belül kirívó a gépek és berendezések növekedése, majdnem 100-szoros! A készletek növekedése 86-szoros. Az eszközökön belül 1943-ban a készletek növekedése jelentős, összesen 67%, ami a vállalatnak jelentős rendelésállománnyal való ellátottságát mutatja. A forrásokat vizsgálva meg lehet állapítani, 1936-ban, de 1943-ban is az idegen tőke nagymértvű igénybevételét, ami 1943-ban a források összes értékének 78,5%-át teszi ki. Idegen tőke alatt abban az időben bankhitelt, visszafizetendő állami kölcsönt, gyártási előlegeket, elfogadványokat, egyéb szállítókat értettek. Jelentős ebben az időszakban a nyereség növekedése. Szükségessé vált az adózás

csökkentése céljából nyugdíj- és jóléti alap kialakítása,¹⁷⁹ állóeszközök pótlására és felújítására értékcsökkenési tartalékalap képzése.”

Gamma Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft.

Igazgató: Vöneky József

A Gamma Finommechanikai Gépek és Készülékek Gyára Rt eladási osztálya 1929. februárban Mérnöki Szaküzlet céggel kereskedelmi üzletet nyitott a Múzeum krt. 41. szám alatt, a Magyar Nemzeti Múzeummal szemben. 1933-ban az eladási osztályt „az Apponyi tér [ma: *Ferenciek tere*] 1. sz. alá helyezték át.” Igen forgalmas helyet választottak a belvárosban, a Ferenciek templomával szemben.

„Juhász Zoltán igazgatósági elnök az 1936. okt. 25-i közgyűlésen bejelenti, hogy a »Gamma« Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft. cég megalapításával az Apponyi téri Értékesítési Osztályt önállósították. Üzletvezetői Juhász Zoltán, Juhász István és Vöneky József, az eladási osztály addigi vezetői. Mérlegszámla 872 447 pengő, eredményszámla 222 086 pengő, nyereség 27 612 pengő, osztalék 3 pengő /részvény, össz. 12 000 pengő.”

1938-ra „az egykori Múzeum körüti kis üzletből igen tekintélyes vállalat alakult ki. Az üzlet eladási tervét eredetileg kizárólag mérnöki műszerekre és felszerelésekre, illetőleg olyan cikkekre alapoztuk, amelyek a földmérés külső és belső munkáinál jöttek tekintetbe.

Elsősorban a Gamma Rt. által gyártott geodéziai és topográfiai műszerek és felszerelések eladására helyeztünk súlyt, a különleges pontosságot és gyors mérést igénylő munkák céljaira pedig, az általunk képviselt Wild-gyártmányú svájci teodolitokat és szintező műszereket hoztuk forgalomba. Időközben beillesztettünk a progra-

munkba magyar gyártású cikkeket is. Így jelentek meg egymásután a »Gamma« egyensúly-rajzasztalok, »Gamma« rajzgépek, »Gamma« erdei iránytűk, »Gamma« duplex szögprizmák és sok más cikk, amelyeket a szakmai körök szívesen fogadtak.

Külföldi kapcsolataink révén mind több és több előkelő cég képviselőjét szereztük meg. Így alakult ki az üzlet szerszámgép osztálya, amely közismert minőségű szerszámgépekben jelentős forgalmat bonyolít le.¹⁸⁰

A „Gamma” Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft. a vállalat legrégebbi részlege a Geodéziai Osztály, 1939-ben – a szigorúan vett geodéziai műszereken kívül – már a következő külföldi cégek készülékeit is forgalmazza:

Addiator Rechenmaschinenfabrik, Berlin, összeadó táblák,
Dr. Ing. Heymann, Darmstadt, elektrodinamikus lengésmérő műszerek

Huggenberger & Co. AG, Zürich, tensométerek

James Jaquet AG, Basel, fordulatszám-láló, precíziós stopperórák

E. Leitz GmbH, Wetzlar, optikai mérő- és anyagvizsgáló műszerek,

E. Leybold's Nachfolger, Köln, vákuumszivattyúk, polarográfok, fizikai műszerek,

R. Mühle & Sohn, Glashütte, tachométerek, kísérleti mérőórák,

Prakma Maschinenfabrik, Berlin, rajz-szegélyező gépek,

Gebr. Sachsenberg AG, Berlin, 1/1000 mp-es idommérő órák,

Heinrich Wild AG, Heerbrugg, Svájc, geodéziai és fotogrammetriai műszerek,

Wollmershäuser & Gurth, Babelsberg, laboratóriumi és gáznyomás mérő műszerek.

A Szerszámgép Osztály ebben az évben a következő svájci és német vállalatok vezérképviseletét látja el:

Bauer & Schaurte, Hamburg-Wandsbek, menetcsiszoló gépek,

André Bechler, Moutier, Svájc, idom- és csavarautomaták,
Ernst Carstens, Nürnberg, csiszolócsúcs nélküli körsciszoló, egyen-
gető és csiszológépek,
Gildemeister & Co. AG, Bielefeld, revolverpadok, többorsós auto-
maták,
Gebr. Götz, Lauter i. Sa., lemezmegmunkáló gépek, szab. műgyanta-
prések,
Hartmann Lufthammerbau AG, Chemnitz, légalapácsok,
Henri Hauser AG, Biel, Svájc, idomszerfűrógépek, órásipari gépek,
felületcsiszoló gépek,
Hommelwerke GmbH, Mannheim-Käfertal, idomszerek, mérő-
eszközök,
Lellmann & Polter, Dresden, precíziós osztógépek,
Lienhard & Co., La Chaux de Fonds, Svájc, gravírozógépek,
Georg Müller, Nürnberg, precíziós csiszolóorsó golyócsapágyak,
Joh. Friedrich Ohler, Remscheid, magas teljesítményű körfűrész-
lapok és körfűrészgépek,
Raboma Maschinenfabrik, Berlin-Borsigwalde, magas teljesítményű
sugárfűrógépek,
Georg Reicherter, Esslingen a/Neckar, anyagvizsgáló gépek,
Werner Roterberg Patent. Werkzeugfabrik, Düsseldorf, golyós-
csapágyak, forgó-korongok, csúcsok,
Schiess-Defries AG, Düsseldorf, nehézipari megmunkáló gépek,
Friedrich Schmaltz GmbH, Offenbach a/Main, kör- sík-, szerszám-
csiszoló gépek, csiszoló-korongok,
Schmid & Wezel, Maulbronn, Multi-Biax elektromos maró-,
csiszoló- és polírozógépek hajlékony tengellyel,
A. Schumann, Düsseldorf, nagyteljesítményű villamos fűrógépek,
Gebr. Thiel GmbH, Ruhla, fűrész- és reszelógépek, szerszámgyalu-
és szerszámmarógépek,
Paul Seifert, Gera, esztergatókmányok,
Paul Senft, Frankfurt a/Main, ipari gyémántok,

Bruno Suschyzki, Berlin-Steglitz, elektromos repedésvizsgáló gépek, Wanderer-Werke AG, Siegmarschönau, marógépek.
Ferd. C. Weipert, Heilbronn, gyorsesztergapadok, többkéses és különleges esztergapadok.

A külföldi ipar szerszámgépei mellett azonban a hazai szerszám-gépipart is foglalkoztattuk és azokat a gépeket, amelyeket a hazai ipar is gyártott, természetesen a hazai piacról szereztük be, nagy örömeinkre szolgált, hogy a hazai gyártmányok is mindenben megfelelték a követelményeknek.¹⁸¹

„1942-ben a Gamma Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft. a Közraktár utca és a Zsil utca sarkán lévő hatemeletes irodaházba költözött, az anyavállalat számos adminisztratív részlegével együtt.”¹⁸²

A „Gamma” Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft. az 1943. év elején áthelyezte igazgatóságát és minden irodahelyiségét az újonnan megépített hatemeletes „Gamma” székházba. Ugyanitt helyezte el Szerszámgép Osztályát is a földszinti üzlethelyiségekben. Az üzlethelyiség méreteinél és korszerű berendezésénél fogva alkalmas szerszámgépek üzemben történő bemutatására is, rendelkezésre áll minden feszültségű és nemű áramcsatlakozási hely. Ezt a szakmai körök elismeréssel fogadták és hangsúlyozták az üzemi bemutatók szükségességét.

A raktárhelyiségeket korszerű teherfelvonó köti össze egymással. Az első emeleten rendezkedett be a cég Fotó Osztálya, ahol a Leitz-féle Leica készülékek forgalomba hozatalával foglalkoznak, illetve azok szélesebb körű üzleti bevezetését készítik elő arra az időre, amikor a háború befejeztével ismét forgalmazhatók lesznek.

Az alapítás óta eltelt 11 év alatt a kft. méreteiben és jelentőségében lényegesen megnagyobbodott, a szakmában jó nevet biztosított magának és üzleti forgalmát sikerült évről-évre megnövelnie. Az Apponyi téri Mérnöki Szaküzletet bolti eladási célokra továbbra is

meghagyták. Ez az üzlet hivatott a mérnöki kar szükségletét rajzszerekben, felszerelésekben és műszerekben ellátni. Remények szerint a háború után a mérnöki társadalom az Apponyi téri üzletben és a székházban az összes szükségletét fedezni tudja majd.¹⁸³

Aztán eljöttek a háború utáni idők, amikor – más vállalatokhoz hasonlóan – a Gamma Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft. is elindult lefelé. Történt ez annak ellenére, hogy Juhász István, aki ekkor még a Gamma Rt. igazgatója is volt, és igyekezett a nagyvállalatot az ellenszélben is eredményesen irányítani, 1947. febr. 17-én levelet írt a kft. társtulajdonosának, Vöney József igazgatónak: „... említettem Neked, hogy a Gamma Művek nehéz helyzetben lévén, a cikkeinek eladását fokoznom kell, mert csak ezen a módon kerülhet ki a válságból. Mivel az elmúlt idő alatt a két vállalat között nem volt meg a szükséges összhang s újabb kísérletezésekre idő nincs, felvettem a megoldásnak egyetlen módját, amelyre eleve is jogom volt, hogy a Gamma Rt. gyártmányainak az eladását, mint a Gamma Kft. ügyvezető igazgatója, a kft.-ben irányítsam.”¹⁸⁴ Kezdeményezése hiábavaló volt, a másik fél a tervet megghiúsította.

Ez volt az első csalódás a kft. esetében, amelyet azonban egy második is követett. 1949. jún. 28-án Juhász István rendezni kívánta a társaságban kialakult, számára hátrányos gazdasági helyzetet. A társaságban egyharmad részben ő is törzsbetétes volt, mint bátyja és Vöney is. Rendezni kellett volna külföldre távozott bátyja üzlet-részenek a felosztását, valamint a cég felé fennálló jogos és jelentős saját bennragadt követelését. Mindezt ráadásul abban az időben, amikor Juhász István a kirakatpere utáni fogva tartásából éppen szabadult. Kezdeményezése válasz nélkül maradt, ez az ügy is örökzöld kintlévőség címen maradt meg az utókor számára.

Gamma Műszaki és Színespapírok Gyára Kft.

Igazgató: vitéz Péterfy Lajos

A cégbírószági okmánytár irata szerint a Gamma Rt. papírkészítő üzemet alapított „Gamma” Műszaki és Színespapírok Gyára Kft. néven 1935-ben a VIII. Futó u. 25. alatt. Az értékesítést az Apponyi téri Eladási Osztály végezte. Nemzetgazdasági szempontból a termékválaszték alapvetően hazai viszonylatban nem gyártott cikkekből állt, ami lehetővé tette a keményvalutába kerülő árubehozatal kiváltását.

„A Gamma Rt. hosszú évek során már maga is foglalkozott papírkészítéssel, de ez a munka jellegében nagyon messze esett a finommechanikától. Éveken át éreztük ezt az összeférhetetlenséget, amit aztán a Gamma Rt. a fiókvállalat alapításával oldott meg.

A Gamma Rt.-nek 1933 óta fokozódó külföldi szállításai mind több és több munkahelyet igényeltek, ezért 1934-ben arra az elhatározásra jutottunk, hogy papírüzemünket kitelepítjük, kibővítjük, s hogy az üzleti eredmény elbírálása világosabbá váljék, elszámolását teljesen önállósítjuk.”¹⁸⁵

„Lassan áttelepítettük a Fehérvári útról a sebességmérő szalagok gyártását s ezzel egy időben kezdtük felállítani az anyavállalatunk által gyártott egyetemes papírkikészítő gépet. Rövid, de eredményes kísérletek után megindult a gyártás, olyan tempóban, hogy külföldről segédgépeket kellett beszerezniük.”¹⁸⁶

„Termelési programunk az adott kívánalmak szerint egyelőre kikészített (preparált) papírok gyártására szorítkozott, nevezetesen regisztráló, fénymásoló, vízhatlan és több más kikészített papírnemű gyártására s ezek konfekcionálására. Távolabbi tervünk preparált papírlemezek előállítására és azok formálása volt. [...]

Így született meg a kis Gamma. A műszaki berendezést legnagyobbbrészt az öreg Gamma és az Eladási Osztály szállította, ami által sikerült aránylag kis költséggel nagyteljesítményű üzemet szerveznünk. Általában igen nagy önmérséklettel, szerénységgel és takarékossággal rendezkedtünk be. Személyzetünk az ügyvezetőtől a küldöncig összesen hat főből állt. Nagyon szerény keretek közt, kis tőkével, kevés pénzzel, de annál több bizakodással és akarattal indult el útjára a kis Gamma. Elindult a Futó utcából, a kis műhelynek és igénytelen gyáracskáknak ugyanabból a szerény környezetéből, ahol a nagy Gamma is megszületett és elindult tüneményes útjára.

Egy év múlva létszámunk két és félszeresre emelkedett, és már az első évben sikerült gyártmányainkat a hazai piacon legnagyobb megelégedésre elhelyezni. Üzemünk teljesítőképességét új gépek beszerzésével állandóan fejlesztettük, s emellett újabb és újabb gyártmányok készítésére rendezkedtünk be.

Gyártmányaink fokozódó kereslete az alkalmazottak létszámának újabb emelését tette szükségessé: 1937-ben már négy tisztviselőt és 35 munkást alkalmaztunk. A kíméletlen verseny dacára, különleges gyártmányainkkal jelentékeny tért hódítottunk a doboziparban is.

Év végén két hónap leforgása alatt éjjel-nappali munkával három vagon nyerspapírt dolgoztunk fel. Ezeket a nagymennyiségű nyersanyagot kívánó gyártmányokat külföldre szállítottuk. Mint egyedülálló ténytet említjük meg, hogy mi voltunk az elsők, akik hazai nyerspapírból előállított készárut külföldön nemes valuta ellenében tudtunk elhelyezni.

1938-ban üzemlétszámunk újra emelkedett, öt tisztviselő és 46 munkás dolgozott. A gyártás fejlődését a következő statisztikai adatok világítják meg, a feldolgozott nyerspapír feldolgozását alapul véve:

1935–36. évben:	3 600 kg
1936–37. évben:	12 000 kg

1937–38. évben: (16 hónap) 76 000 kg

Üzleti eredményeink a jövedelmezőség kívánt mértékét látszólag ma még nem érték el, de szervesen következik ez abból az iparpolitikából, amelyet követünk, s amely szívesen hoz áldozatot a jobb jövőért egyrészt, másrészt le tud mondani a kizárólag üzleti sikerekről, mert ennél fontosabbak előttünk a nemzeti célú szociális szempontok, így többek között az is, hogy minden üzleti siker előtt tűrhető megélhetést adjunk ötven magyar családnak.

A kis Gamma az üzletkötéseknél is örökölte a szülői ház hagyományait és a versenyben nem a mindenáron elérendő haszonra, hanem mindenekelőtt arra törekszik, hogy magyar és nemzeti érdekeket szolgáljon akkor, amikor a magyar iparnak az egyik katonája.” – írja vitéz Péterfy Lajos.¹⁸⁷

Juhász Zoltán, mint a Hitelbank igazgatóságának tagja, 1941-ben 1 millió alaptőkével újjáalakította a Gamma Papíripari és Kereskedelmi Rt.-t. A részvények 40%-át a Hitelbank birtokolta.

1942. dec. 30-án rendkívüli közgyűlésre került sor, amelyen döntés született arról, „hogy a Gamma Papíripari és Kereskedelmi Rt. egyesül a Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. céggel oly módon, hogy az előbbi Rt. a teljes vagyonával és terhével beolvad az utóbbi részvénytársaságba.”

1943 végén a Gamma Papíripari és Kereskedelmi Rt. telek-ingatlanjaiból további területeket értékesítettek (volna)¹⁸⁸ a Gamma Öntöde és Fémárugyár, ill. vitéz Péterfy Lajos igazgató részére.

Svenska Gamma Finmekaniska Verkstad

Igazgatók: Kováts Béla (1937–1938), v. Ungváry Béla (1939–1940)

„Amidőn a készülékeinkkel 1936-ban Svédországban tartott sikeres próbák után az 1936-37. év telén a svéd államtól nagy megrendelést kaptunk, egyúttal köteleznünk kellett magunkat arra,

hogy a rendelés egy részét ott fogjuk legyártani. Szívesen tettünk eleget ennek a kívánságnak, mert a tervezett fióküzem az északi államokkal való összeköttetés kiépítésére csak előnyös lehetett, és mert arra is kilátásunk volt, hogy ottani üzemünk olyan megbízásokat is kaphat, amelyek csak ott, belföldön gyárthatók le. Végül a készülékek későbbi szakszerű karbantartásához is szükség volt valamilyen megoldásra. Ilyen előzmények után jött létre stockholmi üzemünk 1937-ben, Svenska Gamma Finmekaniska Verkstad, Béla Kováts cégelnevezés alatt, éspedig – miután annak vezetője külföldi állampolgár volt – királyi engedéllyel, mint egyéni cég. Ez volt a legegyszerűbb és kisüzem részére a legkevésbé költséges megoldás, mert részvénytársaság alapítása külföldieknek még nagyobb nehézségekbe ütközött volna.

A fióküzem a Stockholm, Industriegatan 4. sz. alatti modern üzemház első emeletén nyert elhelyezést, az ott beszerzett gépek és felszerelések a Gamma Rt. tulajdonát képezik. Az üzemvezetés a kiküldött tisztviselők és művezetők révén a Gamma Rt. kezében van, az üzemi létszám pedig, mintegy felerészben a Gamma Rt. műszerészeiből és svéd szakmunkásokból áll. A fióküzem a hozzáfűzött reményeknek minden tekintetben megfelelt és ottani munkatársaink, szakszerű munkájukkal és a Gamma-szellemhez méltó magatartásukkal, a magyar ipar külföldi jó hírvének emeléséhez hathatósan hozzájárulhattak. Kiküldött tisztviselőinknek és műszerészeinknek a Gamma Rt. rendezett be igen megfelelő, szép lakásokat, ezek között a festői fekvésű Mälar-tó mellett egy nyolc szobából és közös étkezőből álló Gamma-otthont is, ahol egy svéd szakácsnő ma már kitűnő magyar konyhát vezet. Ezenkívül rádió, telefon és magyar újságok biztosítják a folyamatos hazai kapcsolatot és az összetartozás érzését.”¹⁸⁹

„A Svenska Gammát a löelemképző Svédországban történő gyártására alapítottam meg és rendeztem be 1938-ban. Később 1940-ben, amikor annak irányítása Budapestről nehézségekbe ütközött, az

Arencó [AB Gerh. Arehns Mekaniska Verkstad] stockholmi cégnek adtam át. Az Arencó céggel ezután megállapodást kötöttünk, amelynek alapján a löelemképzőt nevezett cég gyártotta ezután kizárólag Svédország részére, és megállapodás alapján a Gammának fizette a licencdíjat.” – áll Juhász István letartóztatása idején tett vallomásaiban.¹⁹⁰

„Igazgatói jelentés 1938. ápr. 25-én a lezárt előző üzleti évről. [...] A stockholmi fiók »Svenska Gamma Finmekaniska Verkstad Béla Kováts« Industrigatan 4. alatt bejegyeztetett. A Magyar Nemzeti Bank 100 000 svéd korona hitel igénybevételét engedélyezte. Ennek visszatérítése a svéd szállításokból történik. A fióközem gépleltára, műhelye és irodai berendezése a saját „Gamma” leltárban szerepel, így vagyona és terhei e mérlegben szerepelnek. A svédországi munka a leszállított termékek átadásával és az ottani gyártással együtt már beindult. Önálló munkák és az északi államokkal való kapcsolat kiépítése még realisabbnak látszik.”

Máris látszik a térségi kapcsolatépítés kézzel fogható példája: „Ma délben Kováts Bélának vendége voltam ebédre, délelőtt a finnekkel találkozott, akik Boforsékkal kötöttek megegyezést nagyobb rendelésre. Erről Béla majd otthon számol be.” – írta 1938. dec. 6-i beszámolójában Geecső Sándor igazgató Stockholmból. Tudvalévő a számunkra lényeges körülmény, hogy ebben az időben már a Bofors ágyúgyár a lövegeihez Gamma-Juhász löelemképzőket szállított.

„1939. március 1-től v. Ungváry Béla¹⁹¹ fizetését a Gamma-gyárral kötött szerződés értelmében havi 1 000 svéd korona összegben állapították meg. Ezen kívül minden, a svéd haditengerészet által a Gamma-gyárnak adott megrendelés számlaösszege után 2% jutalék illette meg. 1940 tavaszán újabb szerződést kötöttek a szerződő felek. Ungváry Bélát megbízták a Gamma-gyárnak az Arehns céggel kötött licenyszerződése alapján a svédországi termelés ellenőrzésével. Az is a feladata volt, mint a Gamma bizalmi emberének, hogy felügyelje azt a szerződésben szereplő feltételt, hogy a készü-

lécek csakis a svéd haditengerészetnek szállíthatók, más országoknak a budapesti Gamma Rt. és a magyar hatóságok tudta és beleegyezése nélkül nem adhatók tovább. Ezért Ungváry külön havi 200 svéd korona juttatást kapott.”¹⁹²

1940. szept. 19-én a Gamma Rt. egy újabb, kizárólagos képviselői szerződést kötött az Arehns céggel, mindazokra a löelemképzőkre, amelyek Magyarországról kerülnek kiszállításra a svéd hadsereg és a haditengerészet számára. Ez a megállapodás független volt a fent említett licencszerződéstől, amely az svédországi gyártásra és értékesítésre vonatkozott.

1941-ig keletkezett pénzügyi elszámolást tartalmazó iratok még vannak, de későbbi dokumentumok svédországi kapcsolatokra vonatkozóan már nem lelhetők fel.

A legutolsó üzleti eseményről egy irodalmi visszaemlékezésből értesülünk, amely szerint annak írója, dr. Nedczky László igazgató és Juhász István vezérigazgató a Gamma Rt. képviseletében, rendkívül izgalmas körülmények között Bécs–Zürich–Koppenhága–Malmö–Stockholm útvonalon kiutaztak Svédországba. „Juhász István, üzleti tárgyalásai során úgy határozott, hogy az itt rendelkezésére álló, akkor hatalmas összeget nem használja fel saját céljaira, hanem visszautaltatja Magyarországra, a háború alatt eléggé kifosztott gyár újjáépítésére.”

Gamma Öntöde és Fémárugyár Kft.

Igazgató: id. Miklauzič István

A fémöntöde még a Fehérvári úti Gammában, a kezdet kezdetének idején indult be. Az ottani termelés 1940-ben azonban már nem elégítette ki a teljes gyártmány mennyiség öntvény szükségletét.

Az ugrásszerűen megnőtt gyártás öntvényigényeinek teljesítéséhez már szükség volt egy olyan öntödére, amely a saját szükségletet

kellően és pontosan ki tudja elégíteni, mert a többi hazai öntőde erős túlterheltsége miatt a szállítások egyre kiszámíthatatlanabbá váltak. Ilyen előzmények után alakult meg 1940 februárjában Albertfalván, Kondorosi út 4. címen a „Gamma” Öntőde és Fémárugyár Kft. A fiatal öntőde beváltotta a hozzáfűzött reményeket, augusztusban már komoly teljesítménnyel tudott a gyár szolgálatára állni. Laboratóriumában egy új ötvözetet is kikísérletezett, amely tulajdonságainál fogva a Gamma Rt.-nek nagy hasznára vált, mert olyan anyagot helyettesített, amelynek beszerzése az akkori viszonyok között nagy nehézségekbe ütközött.¹⁹³

A „Gamma” Öntőde és Fémárugyár Kft. még az 1942. évben elkezdte újabb építkezését, s az 1943-as esztendőben már új gyárterületen dolgozott valamennyi üzemével. A megnagyobbodott gyártelep is hamarosan szűknek bizonyult, olyannyira, hogy az eredetileg irodahelyiségeknek fenntartott épületrészeket is át kellett engedni az üzemeknek, míg az irodák részére új épületet kellett emelni.

Ennek a leányvállalatnak is az volt a legfőbb törekvése, hogy gyártmányainak minőségét a lehető legmagasabb szintre emelje a termelt mennyiség egyidejű növelése mellett. E törekvés sikerét bizonyítja az a tény, hogy mindazokat a váratlan és a szállításokat akadályozó háborús fordulatokat, amelyekkel az 1943-as esztendő meglepte a világot, Öntödénk nemcsak átvészelte, de a termelést késleltető minden hatás ellenére is ebben az évben jelentős fejlődést ért el.

Új gyártási tervek bevezetésével párhuzamosan – éppen a magasabb minőségi követelmények miatt – felállította Anyagvizsgáló Laboratóriumát, ahol öntvényeit mechanikai és vegyi vizsgálatnak vetheti alá. Ugyancsak ebben az évben szerelte fel sajtolva öntő gépét, amellyel már nagyobb sorozatú tömegcikk gyártását is megoldhatja.¹⁹⁴

Az idő előre haladtával egyre csak közeledtek a háborús események, 1944 karácsonyára Budapest körül bezárult a szovjet ostromgyűrű. A 3. ukrán hadsereg egységei dél felől megközelítették Albertfalvát, és 1944 karácsonyára elfoglalták a Gamma Öntödét is. 1945. febr. 14-én a szovjetek lefoglalták a gyárat. A Gamma gyárparancsnoka Kolesznyikov orosz zsidó mérnök százados lett, aki német, angol és francia nyelven beszélt. Helyettese és az Öntöde katonai parancsnoka Nyikoláj Bogdanov kapitány diplomás mérnök lett, aki szintén több nyelven beszélt. Fehérorosz származású volt, saját későbbi elmondása szerint a család cári hűségűnek számított.

A szovjet katonai parancsnok másnap védelmi igazolványt állított ki id. Miklauzič István részére, hogy biztosítsa az Öntöde ipari tevékenységét az oroszok számára. Március 19-én a gyárparancsnok pecsétes nyilatkozatot adott ki: „Ezennel igazoljuk, hogy a Gamma Öntöde és Fémárugyár a Vörös Hadsereg részére igénybevett üzem, miért is sem a vezetőség, sem a munkásság közül senki katonai szolgálatra igénybe nem vehető. Kolesznyikov inzsener kapitan.” Április 14-én az oltalom már kiterjedt a közmunkára vezénylés alóli mentesítésre is. Háborús helyzetben minden viszonylagossá válik, az igazi örömet leginkább a kisebbik rossz megélése jelenti, bánatot a még rosszabb bekövetkezte. Ebben az esetben az Öntöde elszenvedett megszállása, a kisebbik rossz segített a még rosszabbal, a Szovjetunióba hurcolással szemben.

A háború vagy a vereség légkörében is vannak mindig olyan helyzetek, amelyek kihívó módon próbára teszik az emberiességet megnyilvánulását, a kiállást másokért. Az Öntödében két ilyen esetről van tanúbizonyságunk. Az egyik írás így szól: „Nyilatkozat. Alulírott Prehoda János, Budapest, Baross utca 20. sz. alatti lakos kijelentem, hogy a Gamma Öntöde és Fémárugyár Kft. igazgatója, Miklauzič István 1944 év őszén az általa vezetett gyárban, kérésemre kizárólag azért alkalmazott – noha a gyárnak személyemre, illetve munkámra szüksége nem volt –, hogy ezáltal a Németországba való

elhurcolásomat megakadályozza. Tudomásom van arról, hogy a nyilasok őt ezen cselekedetéért a gyár katonai parancsnokságán feljelentették, ahol ő ezért súlyos meghurcoltatásban részesült. 1945. máj. 28.”¹⁹⁵

Van egy később, 1945. jún. 29-én megírt, de a német befolyás időszakában lezajlott történet is. „1943. aug. 15-én a Gamma Öntöde és Fémárugyár Kft. Hadiüzemi Katonai Parancsnoksága, a vállalat alkalmazottja, Vittkay Ferenc faminta revizor ellen szabotázs gyanújával eljárást indított meg.” A faminták a revizor hibájából kifolyólag nem megfelelő tárolás következtében tönkrementek. A faminták között voltak pl. német tengeralattjáró előretartás mérő műszer, német repülőgépmotor szabályozóház stb. A vizsgálat szerint a famintákat nevezett hibátlannak minősítette, ezért ezeket munkába vették és nagyobb mennyiséget legyártottak belőlük. A németek ezeket azonban visszadobták azzal, hogy mérethibásak.

„Vittkay Ferencre a szabotázs vádját mondták ki és a továbbiakban a Margit körúti katonai bíróságra utasították, amely tudvalevőleg abban az időben a hadiüzemi szabotálót halálbüntetéssel sújtotta.

A Katonai Bizottság távozása után Miklauzič István, a gyár igazgatója Vittkay Ferencet a szobájába hívatta és a hivatalos formáktól eltérően megmondotta neki, hogy az ügy súlyosságára való tekintettel kéri őt, mondja el őszintén, ki bízta őt erre, mi oka volt a gyártás hátráltatására. Ha őszintén elmondja, megígéri neki, hogy az ügyét a legmesszebbmenőkig igyekszik simán elintézni.

Vittkay Ferenc őszintén elmondotta, hogy őt erre senki nem bízta fel, pénzt ezért senkitől nem kapott. Bevallotta azt is, hogy a mintákat nem szakértelem hiánya miatt, hanem szándékosan tárolta rossz helyen, szándékosan adott hibás mintát revízió után munkába, mert ezzel meg akarta akadályozni, ha csak részben is, a harci eszközök gyártását, és ezzel is hozzá akart járulni ahhoz, hogy a felesleges vérontást csökkentse. Ezt tehát meggyőződésből cselekedte.

Miklauzič István igazgató ezután megígérte Vittkaynak, hogy annál is inkább, mert részben családos ember, részben pedig őszinte volt, ügyét a katonai parancsnokságon elintézi és kijárja, hogy az ne kerüljön – a bizottság határozata ellenére – a felsőbb katonai bíróság elé. Bántódása tehát nem lesz, csupán, már a látszat kedvéért is, a cégtől azonnali hatállyal elbocsájtja, hogy ne legyen az őt figyelők szeme előtt. Ezután hosszas utánjárással és azzal az indokkal, hogy a faminták rongálódása csupán hanyag kezelésnek, ellenőrzése pedig szaktudás hiányának tudható be, elintézte azt, hogy Vittkayt nem vitték a Margit körüti bíróságra. Elbocsájtásával pedig, ügye le is zárult.”¹⁹⁶

1945 szeptemberében az oroszok továbbvonultak, Bogdanov pedig, eltűnt. Kiderült, hogy ő nem a Szovjetunióba ment a csapatokkal együtt, hanem lelépett nyugatra. Kolesznyikov viszont, búcsúzáskor glaszékenyüben jelent meg, virággal és vodkával köszönt el. Miklauzič István igazgató természetesen itt maradt, a magyar politikai rendőrség mindjárt el is vitte az Andrássy út 60-ba.

A haditermelést követően lassan állandósult a béketermelés, az újjáépítési roham után kezdtek valamelyest mederbe terelődni a gazdasági folyamatok. Mindeközben és ezzel szemben azonban érvényesültek főleg ideológiai alapon hozott önkényes államigazgatási intézkedések is, amelyek jelentős károkat okoztak vállalati szinten. Szembeötlő példaként szolgált erre a Gamma Öntöde esete is, amely gazdasági, pénzügyi, számviteli és jogi következményekkel járt.

1947. jún. 18-án egy kerékpár nagykereskedő vállalat tízezer komplett első-tengelyt rendelt meg a Gamma Öntödétől, amelyre a felek szerződést is kötöttek. A teljesítés rendben és folyamatosan történt, mígnem, a részszállítások akadozni kezdtek, végül elmaradtak, a megrendelő átadta az ügyet egy ügyvédnek. Az ügylet meghíúsulásának oka az Öntöde leveléből tárul elénk, íme: „... hozzánk intézett levelére van szerencsénk az alábbiakat válaszolni. A

Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. államosításával kapcsolatban a Nehéz Ipari Központ intézkedése vállalatunkra is kiterjed. Így a Nehéz Ipari Központ egyik intézkedése folytán megmunkáló gépeinket a Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt.-be szállították. Mi tehát t. ügyfele megrendelésének gépek hiányában nem tehetünk eleget. Ez ügyben eljártunk a Nehéz Ipari Központban, ahol is ez irányú kötelezettségünket bejelentettük. Ott azt a felvilágosítást kaptuk, hogy a Nehéz Ipari Központ módot fog találni a még hátralévő kerékpár első-tengely legyártására. Kérjük tehát ez ügyben szíveskedjenek a Nehéz Ipari Központot felkeresni.”

1948-ban a Gamma Öntödét egyensúlyművészként irányító igazgató a dolgozókkal együtt már várta a lelki derűt hozó húsvéti ünnepeket, amikor az utolsó munkanapon levelet vett át a Pestvidéki Törvényszék Cégbíróságától. A ma divatos szóval „Kinder-tojásnak” is nevezhető borítékban a következő meglepetést kapta.

„Végzés. Gamma Öntöde és Fémárugyár Kft. albertfalvai bej. cég ügyében a törvényszék a magyar iparügyi miniszter értesítése folytán a ... sz. rendelet alapján elrendeli: annak a körülménynek a feljegyzését, hogy a vállalatához az iparügyi miniszter vállalatvezetőt rendelt ki, továbbá Miklauzič Ferenc, Miklauzič István és Pialoga György, tehát az összes eddig cégjegyzésre jogosítottak cégjegyzési jogának hivatalból való törlését, végül Nyikos Béla albertfalvai lakos vállalatvezetői minőségének és a rendelet szerint való egyedüli cégjegyzési jogosultságának bejegyzését. Budapest, 1948. március 28.”¹⁹⁷

Ez volt az a nap, amelyen – más vállalatok esetében is – a proletárhatalom az államosítást rajtaütésszerűen véghezvitte. Nem volt mit tenni, az eredeti tulajdonosok és vezetők szedték a sátorfájukat, és koldusbottal a kezükben elkezdtek munkát keresni, próbálták betölteni a kisemmizés után keletkezett űrt az életükben.

A Gamma Öntöde történetéről részletesebben olvasni lehet a Mécses sorozat 1. kötetében.¹⁹⁸

Gamma Rt. „Juhász Andor” Szakirányú Iparostanonc Iskola

Klebensberg Kunó, berlini tanárától, Adolph Wagnertől tanulta, hogy a termelékenység szoros kapcsolatban áll a munkás értelmi színvonalával és a vezetők képzettségével. Kultuszminiszteri intézkedéseivel azt szándékozott elérni, hogy a jövő nemzedék izmos, életerős és természetesen az iskolarendszer révén művelt ifjakkból álljon, ennél fogva az oktatás és nevelés is ebben a széles mederben folyt országszerte.

Amikor a Népszövetség a győri program idején feloldotta a fegyverkezési korlátozások alól Magyarországot, azonnal megkezdődött az ország fegyverkezési programja, amelynek keretében fokozták a fiatalság előképzését a katonai szolgálatra. Ennek az előkészítésnek volt a szervezete a leventemozgalom. Az 1939-es új honvédelmi törvény elfogadásával pedig, megkezdődött a műhelyi tanoncok körében is a leventemozgalom erősítése.¹⁹⁹

1939

A Gamma tanoncképzése is ebbe a vonulatba tagozódott be. A Gammán belül „1939. februárban két I. osztállyal – 65 tanulóval – megnyílt a Gamma-tanonciskola. A tantestület a gondos tárgyi oktatás szakszerű összpontosítása és alkalmazása folyamán szeretetteljes atyai szigorának legfőbb alapelvét a rend, tisztaság, pontosság, alaposság és takarékoság megszerettetésére, a tisztelet, a fegyelem, tisztesség, becsület és hűség értékelésére, – hazafias és vallás-erkölcsös jellem nevelésére irányítja. [...] Rövid négy hónapi szorgalmi időnk folyamán jó munkával igyekeztünk szolgálni a szebb jövőt. Ennek majd fokozandó teljesítéséhez adjon Isten

bőséget: még nagyobb hazát!” – áll a Gamma Élet beszámolójában.²⁰⁰

„Gyárunk örvendetes fejlődése terjeszkedést követelt s ennek a tanonciskola helyiségei áldozatul estek.” Ezért aztán „iskolánkat hozzájuttatta a Sopron úti elemi iskola helyiségeihez.”²⁰¹ Mondhatni, ez volt az újbóli elindulás, de már beépülve az országos oktatási rendszerbe.

1940

„Tanoncnevelés-oktatás szolgálatában álló szerveink: közvetlenül a tanonciskola és a tanműhely, közvetve pedig, a levante intézmény és a sport.

A »Gamma« *Finommechanikai és Optikai Művek Rt.* »Juhász Andor« szakirányú iparostanonc iskola a gyár hatalmas növekedésével karöltve középiskolai méreteket ölt: 333 tanulóval, 7 második, 3 harmadik osztállyal, 18 tagú tantestülettel. Jelenleg a Sopron úti elemi iskola helyiségeiben folynak az előadások, osztályonként heti két alkalommal, összesen 9 órában. Az előadó tanárok – a hitoktatók kivételével – Gamma alkalmazottak, a Gamma-szellem letéteményesei, hozzáértéssel és szeretettel vezetik a rájuk bízott fogékony ifjúságot.

A megfelelő tanulók kiválasztását szigorú felvételi vizsga előzi meg, amelynek rostáján sokan kihullnak. A megmaradó »viszonylag legjobbabból« toborzódik az a gárda, amelynek szellemi fajsúlya, képességi összetétele, megfelelő erőskezű vezetés mellett, első vonalbeli eredményt biztosít.

Egy hónapi próbaidő után, ha a jelölt céljainknak megfelelőnek ítélik, törvényszabta keretek között szerződést kötünk, amely a tanuló végzettségétől függően 1–3 évig terjed. A szerződés által a tanonc a Gamma-család tagjává lesz és egyrészt az idősebb gammás testvérek példája, másrészt nevelőintézményeink vezetőinek gondos

irányítása mellett, megkezdődik a tanoncnevelés-oktatás, amely keresztény nemzeti szellemben, elméleti és szakirányú képzéssel alakítja az ifjút meggyőződéses, elvhű, nemzeti érzésű, képzett szakiparossá.

Értékelméleti szemszögből ítélve, az akarat és érzelmi nevelést minősítjük elsőnek a tanítással szemben. Nevelésünk háromrétegű: erkölcs, haza és egészség jegyében áll. Eszményünk: ép testű, ép lelkű egyének nevelése, amelyhez szorosan kapcsolódik az általános ismeretek elsajátítása, az elméleti és szakirányú oktatás. Röviden: keresztény magyar szellemben hivatásszeretetre, munkára és boldogulásra nevelünk; életbölcsségre, szakszerűsége, kezdeményezésre, vállalkozásra, kivitelezésre tanítunk.²⁰²

1941

„Az iskola ebben a tanévben fennállásának harmadik évébe lépett, ekkor nyílt meg először a IV. osztály, az iskola utolsó évfolyama. Az idén megalakult 11 osztály közül 4 második, 5 harmadik és 2 negyedik osztály van. A Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter jóváhagyta a tanintézet szervezeti szabályzatát és tantervét, amelynek legkiemelkedőbb rendelkezése a felvehető tanoncok előképzettségére vonatkozik. Eszerint a jövőben csak olyan tanoncok látogathatják az iskolát, akik a gimnázium vagy a polgári iskola IV. osztályát elvégezték, továbbá olyanok, akik az elemi népiskola VIII. osztályában legalább jó eredményt értek el.

A megújult szakoktatási tanterv mellett megemlítendő, hogy a heti tanítás ideje kissé megemelkedett, az órátöbbletből a nemzetismeret fontossága miatt egy óra a nemzeti irodalomra jut a IV. osztályban.²⁰³

„A Juhász Andor iparostanonc iskola egyike lett az ország legnagyobb vállalati tanonciskoláinak. Külön érdekessége, hogy a vezetői céltudatosan és tervszerűen jókedvet és egészséges humort

igyekeznek nevelni a növendékeikbe, mert – amint állítják – a jókedv nem csak az életkedvet fokozza, hanem vele a rugalmasságot, a munkaütemet és a munkateljesítményt is (Kraft durch Freude).²⁰⁴

1942

Az igazgatóság évről évre növeli a tanonciskola költségalapját. Idén létesült a saját könyvtár, beszerzésre kerültek a hazai és német oktató falitáblák, és beállításra került egy korszerű vetítógép is. A szigorú honvédelmi korlátozások miatt le kellett mondani a gyárlátogatásokról, ezeket házi vetítésekkel helyettesítették. A finommechanikai és optikai szertárak állandóan gyarapodnak, a gyár üzeméből metszetek, mintadarabok, alkatrészek, bemutató és kísérleti anyagok kerülnek ide. Az iskola eredményes munkáját igazolja az is, hogy azok a tanítványok, akik felső ipariskolába nyerne felvételt, ott is kitűnően megállják a helyüket.

A felvételi vizsgák módszertana évről-évre tökéletesedik. Ez évben a vállalat olyan felvételi vizsgarendszert vezetett be, amely országos viszonylatban is bevezetésre számíthat. Mindenesetre a m. kir. posta műszerésztanoncainak felvételi vizsgarendjének kidolgozására a Gamma-tanonciskolát kérték fel. Megalapozott remények szerint ezek a kísérletek idővel értékes tehetségkutató vizsgálatá fejlődhetnek.²⁰⁵

„A saját tanonciskola több anyagi terhet jelent ugyan, de ezt a több terhet remélhetőleg ellensúlyozni fogják az előnyök. Fegyelmi szempontból pedig azt az előnyt nyújtja, hogy jobban simul tananyagával a saját műszaki követelményekhez s e téren szoros kapcsolatot tud teremteni az üzemmel.”²⁰⁶

1943

Egy nagy gyár bonyolult szervezetének a műszaki utánpótlás szempontjából egyik talán legfontosabb része a tanoncképzés. A Gamma műszaki fejlődésével párhuzamosan kell megemlíteni a tanoncképzés fejlődését is, mint következményt. A tanoncképzés módszereinek mind magasabb színvonalra történő emelését ugyanazok az okok tették szükségessé, amelyek a nagy háború óriási méretű technikai versenyében születtek meg. A gyár finommechanikai és optikai üzei ekkor a megmunkálásban már olyan pontosságot érnek el, ami pár évvel azelőtt még megvalósíthatatlan volt. A mérő- és ellenőrző műszerek gyors szaporodása, a vevők részéről felmerült egyre szigorúbb követelmények magukkal hozták azt, hogy a termelő munkásnak olyan felkészültséggel kell rendelkeznie, amely átlagon felüli szaktudást kíván. A háború fokozott termelést követel, ugyanakkor munkaerőben hiány mutatkozik. Ennek pótlására szolgálna a betanított munkások, munkaszolgáltatók beállítása. Tudvalévő, hogy egyik sem kielégítő megoldás. Az ország iparosodásának legfontosabb alapfeltétele a jól képzett szakmunkások kinevelése. E tekintetben a Gamma tanoncképzése ekkor már országos viszonylatban is a legelsőek közé tartozik. Az ifjúságnevelés három intézménye – a tanonciskola, a tanoncotthon és a levelezőintézmény – szoros együttműködésben végzi azt a nemes munkát, hogy oktató, nevelő és fegyelmező a fiatal nemzedéket, értékes magyar egyéniségeket adjon majd át a maga lábán járó iparostársadalomnak. A tanoncotthon 1942-ben épült, alapítását az a szándék is elősegítette, hogy a visszatért Erdély fiainak is módot adjanak a műszerészipari szakma elsajátítására.

Amióta Magyarország felismerte az egyoldalú agrárgazdálkodás veszélyeit és megindult az iparosítás, azóta az ipari munkásság a magyar társadalomnak fontos tényezője lett. Ez a tömeg, szerveztségénél fogva gazdasági, szociális és kulturális téren egyaránt jelentőségben állandóan növekszik, közművelődési szempontból is nagyfontosságú tényező. Nem közömbös tehát, hogy milyen szellemi

színvonalon áll az ipari munkásság. Rendkívül fontos az iskolai oktatásban pallérozott szakmai tudás, de legalább olyan fontos az egyéni rátermettség is, hogy az ipari munkavállaló ne csak kenyérkeresetének biztosítékát, hanem egyszersmind örömét is megleglje a maga munkájában. A Gamma e két fontossági tényező összeillesztésében, mint kezdeményező vállalat jött számításba. Az üzemek és az irodák munkatársi gárdájának összeválogatásánál és az előmenetel feltételeinek megállapításánál nemcsak a sajnálatosan kasztrendszerre vezető iskolai végzettséget, hanem az egyéni rátermettséget is tekintetbe veszi. Sokan voltak a Gammában olyanok, akik egészen a saját erejükből küzdöttek fel magukat vezetői állásba. Említésre méltó fejlemény a vállalatnál, hogy megindult az optikai műszerészszakmunkások képzése. Mint ismeretes, Magyarországon ez idáig csak látszerészi képesítés volt. Az új iparág felfejlesztése mellett a Gamma érdeme lesz az, hogy a szakmai képesítést is meg tudta hozzá teremteni.²⁰⁷

Az első tanítási napon minden osztályfőnök megkapja a sokszorosított Rendtartást, amelyben a tanonciskola a következő útmutatásokkal igyekezett alakítani a Gamma-tanoncok lelkületét: „Az iskolában pontosan, tisztán, rendesen kell megjelenni. – Feletteseinket, előljáróinkat magyaros köszöntéssel, illedelmes tiszteletadással üdvözljük. – Taneszközök nélkül csak hanyag tanuló jön az iskolába. Más eszközeit használni nem szabad! Ne dobáld a vonalzókat! – A tanítást zavarni, a tanulótársat megbántani vagy megkárosítani súlyos vétség! – Az épület (tanterem, folyosó, illemhely stb.) bútoraiban, eszközeiben, felszereléseiben kárt tenni nem szabad! – Ne légy hangos, se féktelen, hanem szerény és figyelmes! – Dohányzás, vízpazarlás, szemetelés tilos! – Utcán gyülekezni, csoportosan várakozni nem szabad! – Az ablakokat engedély nélkül kinyitni és azokon kikönyökölni vagy az utcára kiabálni tilos! – Tanuló által okozott kárért (ablaktörés, rongálás stb.) az egész osztály anyagilag is felelős! – Az asztalon keresgélni, a

táblán firkálni nem szabad! – Az udvarra menni vagy a levente-foglalkozást zavarni nem szabad! – Kerékpárért nem vállalunk felelősséget! – A tanítás ideje alatt az iskolából távozni csak igazgatói engedéllyel lehet!”

A tanítás imával kezdődik és imával végződik. Tanítás előtt: „Kérünk Téged, jóságos Istenünk, – segíts bennünket és add ránk áldásodat, – hogy buzgók és figyelmesek legyünk a tanulásban – és mindenben kövessük szent akaratot. – Légy velünk, – hogy hű gyermekeidhez méltóképpen éljünk, – felebarátaink javára, – lelkünk üdvösségére – és a Te szent Neved dicsőségére. Ámen.”

Tanítás után: „Hálát adunk Neked, mennyei Atyánk, – hogy kegyelmedből ma is előbbre jutottunk – magunknak és világodnak megismerésében. – Vezess, kérünk, tovább az igaz élet útján – a jóság és a boldogság felé. – Áldd meg, jó Atyánk, édes hazánkat, – szüleinket és nevelőinket, – áldj meg mindnyájunkat – és add, hogy mi is áldjunk Téged mindörökre. Ámen.”

„Vezérigazgató Urunk kívánságát, – hogy a tanonc iskolázása folyamán ismerkedjek meg egy műszer teljes életével – a lehetőségekhez képest teljesíteni igyekeztünk és most már semmi akadály a sincs annak, hogy ezt a jövőben is maradéktalanul megtegyük.”²⁰⁸

Nyelvünknek és műveltségünknek köszönhetően sajátos magyar gondolkodásunkat, észjárásunkat teljes mértékben megszabja az, hogy jobb agyféltekénk irányítja a balt, míg a nyugati gondolkodásban ez fordítva működik. A jobb fél munkája: képzelőerő, bölcsélet, a kép átlátása, lehetőségek felismerése, tisztánlátás, hit stb. A bal fél munkája: részletek felismerése, szabály megértése, gyakorlatias gondolkodás, rend észlelése stb. Fogalmazhatunk tömören úgy is, hogy a jobb agyfélteke a lehető legtávolabbi dolgok közötti összefüggéseket igyekszik felismerni, ezzel szemben a gyakorlatias bal a részletekre figyel. Mi magyarok, mindig a teljességből indulunk ki, mindent az egész részeként értelmezünk.

És itt kanyarodhatunk vissza az oktatási kezdeményezés lényegének felvázolásához. Az említett szándék, a kész műszer szerepének megismertetése, annak a célnak a tudatosítása volt, hogy a tanonc a megmunkálendő alkatrészben ne csak az anyagot, annak méreteit, felületét lássa, hanem érezze annak fontosságát, hogy készen beépülve az egész löelemképző működtetéséhez kell majd hajszálpontosan illeszkednie. Fontos, hogy a Gamma-iskolában a „jobb agyféltekével” dolgozó tanoncok, a kis részben mindig benne lássák az egészet, a lenyűgöző találmányt, a légi harcot, a légvédelmet – a magyar légi győzelmet! Talán a párválasztásban is helyet kap ez a fantáziadús hivatás, a biztos és szép munka élménye is, amely eltartja majd a családot. A fenti kívánságnak a jelentősége jól érzékelhetően sokkal nagyobb volt, mint azt elsőre gondolnánk.

Azok a gammás tanoncok, akik otthon már kisgyermek korukban hallották szüleiktől a következő mondókát, bizonyára első hallásra megértették az iskola üzenetét: „Egy szög miatt a patkó elveszett; a patkó miatt a ló elveszett; a ló miatt a lovas elveszett; a lovas miatt a csata elveszett; a csata miatt az ország elveszett – máskor verd be jól a patkószeget!”²⁰⁹

Emlékszünk? A könyv elején, amikor a löelemképző felborult: egy kis alkatrész hibája vitte padlóra az egész berendezést, emiatt megbukhatott volna a bemutató, amiatt elmaradtak volna a rendelések, a kár az egész cég tönkremenetele, a világhír lehervadása lett volna.

Ilyen elmélettel és gyakorlattal lett egyre sikeresebb, elismertebb a Gamma-nagycsalád. Az utókor méltán sírja vissza a háború előtti időket, amikor Magyarországon a munka becsülete még rokonságban volt a haza becsületének fogalmával is, mára mindkettő eltűnt a feledés homályában, sőt, kiment nemcsak a mindennapi életvitelből, de még a szóhasználatból is.

Mire a tanoncképzés, a leventeképzés, a katonai kiképzés a virágkorába ért, és mindenki jól beverte a patkószeget, ezzel együtt

1945-ben a haza mégis elveszett, megint csak a kis ország maradt helyette. És ebben az országban mindazonáltal tovább élt több ezer kitűnő gammás műszerész és más képzettségű szakember, akik a „Gamma” Finommechanikai és Optikai Művek Rt. „Juhász Andor” szakirányú iparostanonc iskolában és aztán a gyárban sajátították el örökérvényű ismereteiket.

Ipari Szabadalmakat Értékesítő Rt.

Tulajdonos, elnök-vezérigazgató: Juhász István

Lőelemképző szabadalom

Juhász István többszörös szabadalomtulajdonos 1942. okt. 12-én megalapította a fenti – rövidített nevén „ISZÉRT” – részvénytársaságot, annak érdekében, hogy a lőelemképző szabadalmait kézben tartsa és a cégen keresztül a befolyó licencdíjakból részesedjék. A korábban kizárólagos tulajdonát képező szabadalmait éppen ezért ebbe a cégbe apportként vitte be. Ez egyben azt is jelentette, hogy az egy évvel korábbi megállapodás szerint – a Gamma Rt. gyártmányai után – őt megillető licencdíj-részesedés elszámolását és kifizetését is az Iszért javára rendelte teljesíteni.²¹⁰

„Az Iszért-et 1942-ben hoztam létre, hogy ipari kihasználásra alkalmas szabadalmakat felkutasson a piacon és vásároljon meg abból a célból, hogy ezeket a szabadalmakat akár a Gamma Rt.-nél, akár más vállalatoknál hasznosítani tudja.” – írta Juhász István egyik hatóságnak írt levelében.

Az innováció létkérdés, a világ fejlődésének alaptétele [„*innovate or die*”], ez a vezérelv a Gammában is érvényesült, pedig az idézett mondás akkor még nem is létezett. Mindazonáltal, a Gamma tele volt szabadalmaztatott találmányokkal, amelyek a gyártmányaiban öltöttek testet, tehát anyagilag messzemenően hasznosultak, a

termékek pedig, versenyképessé tették a vállalatot. Juhász István volt a fémjel, a húzóerő, de valójában mindenkire átragadt a lelkesedés ezen a területen. Ez nem is egy csoda, hiszen István gazda rendszeresen körbejárt a tervezők között, az üzemekben, figyelemmel kísért a munkát a rajztáblákon, a gépeken, a műszereszek szerelőasztalain. Ahol egy jó ötlet felbukkanását tapasztalta, ott az újító szakembert megszólította, megbeszélték az új megoldás mibenlétét, végül az érintettet felhívták a pénztárba, ahol soron kívül kapott egy újítási jutalomösszeget, amelyet közvetlenül Juhász István javaslatára fizettek ki a számára. Mondhatni, az egész vállalatnál mindenki törte a fejét valamilyen újdonszerű megoldáson.

Tekintettel arra, hogy a *Gamma-Juhász löelemképző* c. részben annak működési elve és gyakorlata kellőképpen leírásra került, ebben a fejezetben már csak a szabadalommal adminisztratív szempontból fontos ismeretek kerültek rögzítésre.

Szentiványi Tibor²¹¹ tanulmánya szerint: „A lineáris, önműködő löelemképző gyártása Juhász István négy alapvető szabadalmán alapult, a találmányok az alábbi években kaptak védelmet, és a következő sorszámokat viselték: 1930 – 108.525; 1934 – 112.124; 1936 – 118.937; 1939 – 124.621).”²¹² Úgy a fejlesztési munkában, mint a szabadalmi oltalom elnyerésében Juhász István mellett a Gamma Rt.-ben óriási érdemeket szereztek a hozzá minden szempontból közel álló szakemberek is, akik a maguk nevében figyelemre méltó elismerést érdemelnek az utókor szemében, hiszen mindnyájan, együttes munkával járultak hozzá a finommechanikai és optikai ipar fejlesztéséhez.²¹³

„A löelemképző előzményeinek, előfutárainak, valamint a létrehozásukhoz nélkülözhetetlen egyéb találmányoknak a szabadalmaztatásai a Gammában a húszas évek közepétől a háború végéig követték egymást: szerkezet mérőműszerek forgó mozgást végző elemeinek beállítására (1925); három-szögfeloldó készülék különösen tüzéségi célokra (1926); állványfej műszerek forgási tengelyé-

nek beállítására (1928); esősúllyal működő sebességmérő (1928); sebességmérő készülék (1929); villamos hajtóberendezés (1930).²¹⁴

A folyamatosan benyújtott szabadalmak és találmányok sorában a »Juhász István igazgató« által 1930-ban bejelentett »szerkezet mozgó tárgyak mozgásirányának és sebességének meghatározására« egy korábbi, Szabó Sándor, volt tartalékos tüzér tiszt – a gyár által szabadalmaztatott – találmányának továbbgondolt változata volt. A következő években folytatódott a kísérletezés és fejlesztés. A gyár öt találmányt nyújtott be a Magyar Királyi Szabadalmi Bírósághoz. 1931 májusában egyszerre kettőt is: »regisztráló szalag továbbítására szolgáló készüléket főként sebességmérőkhöz« és »sebességmérőt időszakosan bekapcsolt mutatóval.« Júliusban egy újabb »sebességmérőt időszakosan bekapcsolt mutatóval.«

1934 májusában a Gamma Finommechanikai Gépek és Készülékek Gyára szabadalmat nyújtott be »készülék mozgó tárgyak mozgásirányának és sebességének meghatározására.« Ez már egy jóval bonyolultabb és összetettebb szerkezetet takart. Ugyanebben az évben szabadalmaztatta a gyár a »regisztráló szalagok sebességmérőkhöz« berendezést, amely Polgár Pál feltaláló találmánya volt. A magyarországi szabadalmi bírósághoz benyújtott szabadalmak listájában szerepel az 1934–35-ben a svéd Aktiebolaget Bofors cég által bejelentett »berendezés kerekeken mozgó löfegyvereken« találmánya. Ezt követte 1936-ban a »Juhász István igazgató, Budapest« által regisztrált »löelemképző készülék.« 1937-ben a Gamma új találmánya a »binokuláris távmérős távcső« volt. 1939-ben a Bofors cég levédte a »gyújtó bombákhoz« és a »kerekes talpú légfegyver (löveg)« találmányait, a dániai Dansk Industri Syndikat, Compagnie Madsen A/S cég szabadalmat nyújtott be a »készülék a löveg oldalirányú forgásának prediktorba való bevezetésére« berendezésre. 1939-ben »Juhász István igazgató, Budapest« »készülék mozgó, különösen repülő célok löelemeinek meghatározására« szabadalmát regisztrálták. Kevesebb, mint két hónap múlva az immár

Gamma Finommechanikai és Optikai Művek Rt. nevű gyár jelentett be szabadalmat »berendezés mozgó célok löelemeinek úszó járművekről való meghatározására.« 1942-ben a Gamma szabadalmaztatta a »készülék a lövőoldal és a lőtávolság mechanikus meghatározására« és a »fényszár és figyelő berendezés« találmányát. Ugyanebben az évben jelentette be Nemes Tihamér okleveles gépészmérnök saját találmányát, a »fényelektromos vezérművet.« 1944-ben az Arenco AB, Stockholm zárta a sort a »berendezés löelemképző készülékek vizsgálatára vagy ily készülékekkel való gyakorlatozásra« levédésével. Az ipar és a tudomány gyors ütemben, találmányok sorával igyekezett a háborús igényeket kielégíteni. Ebben a Gamma, ahogyan a fentiekből is látható, élen járt.²¹⁵

Ezekhez a szabadalmakhoz kapcsolódott 1945-től folytatólag az öngyújtó- és később a logarlécszabadalom, valamint a neves Bárány Nándor-féle távcső szabadalom.

Juhász István az egyik kihallgatása során miheztartás végett a következő egyértelmű kijelentést tette: „A löelemképzőn kívül, illetve a löelemképzővel kapcsolatos műszereken kívül semmilyen más, akár katonai jellegű, akár hétköznapi életben használatos cikkre vonatkozó találmányom vagy szabadalmam nincsen idegen állam birtokában.”²¹⁶

1948-ban államosításkor az ISZÉRTnek 26,5 millió forint értékű vagyona volt (Gamma részvény).

Öngyújtó szabadalom

„Az öngyújtó szabadalom tulajdonosa a Gamma Rt. egyik művezetője, Szűcs István, akinek annak idején egy ajánlatot tettem, hogy amennyiben konstrukcióját gyártjuk, licencdíjat fogunk fizetni neki. Ennek kapcsán megállapodást kötöttem az ISZÉRT-tel, később pedig, a Gammával. Az öngyújtógyártás folyamán én mint az

ISZÉRT tulajdonosa kb. 40 000 forint licencdíjat vettem fel, amelyből kb. 20 000 forintot Szűcsnek fizettem ki.”²¹⁷

Logarléc szabadalom

„A logarléc szabadalommal kapcsolatban előadom, hogy az alumíniumból gyártandó logarlécötletek és gyártási kivitelek az én gondolataim voltak, amelyeknek készítéséhez a szükséges gépeket is én konstruáltam. A gyártáshoz szükséges osztógépeket a Gammánál rendeltem meg és azokból hat darabot ki is fizettem. A licenc megállapodásokat a Gammával oly formában kötöttem meg, hogy az eladásból nekem a Gamma 5%-ot fizet. A logarléc gyártását csak nemrég kezdte meg a Gamma, így azokból még nem is került sor eladásra.”²¹⁸

„Non stop” lemezjátszó szabadalom

„Szabad időmben az új konstrukciómmal foglalkoztam főleg. Ez egy lemezjátszó berendezés, a neve: »Non stop«. Az benne az új, hogy a függőlegesen elhelyezett lemezeket /20 db-ot lehet beletenni/ állandóan mind a két oldalát felváltva /2 lejátszó hely!/ játssza le, és a lejátszott lemezt visszateszi úgy, hogy az ismét lejátszásra kerül, azonkívül a játék alatt bármely lemez kivehető, másikkal cserélhető, és ha nem teljesen is van a hely kihasználva /pl. csak 5 lemez van/, akkor az üres helyekre mindig a következőt továbbítja, úgyhogy így megszakítás nélkül játszik folytonosan. Az átkapcsolás automatikusan történik, a hangátkapcsolás is úgy, hogy a zenében semmi szünet sincs. A konstrukció kész, még egy kicsit komplikált, de most jön az egyszerűsítés kérdése. – Mint ahogy látjátok, nem töltöttem hiába az időt, és még van is munka vele. Erre mondtam, hogy nem ragaszkodom, hogy itt fejezzem be, de azért említettem a kérvényt,

mert itt, ha kell, be tudnám fejezni. – Mindenesetre jó volna emellett a gép mellett, hallgatni a zenét.”²¹⁹

További szabadalmak

„A felszabadulás után eltelt idő alatt újabb készülékeket terveztem, amelyek közül az új rendszerű lemezváltó készülék, az elektromos óra,²²⁰ önműködő telefonjelentkező készülék és egy kombinációs rendszerű elektromos gyorsírógép mintapéldányai készültek el eddig. Az utóbbi készülékkel kapcsolatban közel két éven át dolgoztam a Nyomdaipari Kutató Bizottság részére, akik egy különleges szedőgép villamosításának a megtervezésével bíztak meg. E működésem befejezése után a Bányászati Kutató Intézettel kötöttem megállapodást a mélyfúró berendezéseknél használatos különleges típusú geográf megkonstruálására. E jelenlegi állandó elfoglaltság mellett több megbízásnak tettem és tesztek jelenleg is eleget, állami ipari szektorok vonalán különböző készülékek megtervezésével és gyártási ellenőrzésével kapcsolatban.” További találmány a Juhász-Kováts-féle 148603 sz. szabadalmi oltalom alatt lévő RQ ikerspirográf légzésfunkciókat vizsgáló készülék 1959.

Duflex fényképezőgép

Ez a találmány azért említendő helyütt, mert a megvalósítása még a háború előtti Gamma Rt. műszaki környezetében és kultúrájával kezdődött, onnan indult el az útjára. A Gamma vezetősége azért fogadta be termelési programjába, mert tudatosan a béketermelésre készülve kívánta gyártani és értékesíteni a fényképezőgépet. Ehhez alapul szolgált a műszaki adottság, hogy ha komplett fényképezőgépeket nem is, de világszínvonalú tartozékokat, objektíveket, lencsákat a Gamma Rt. már korábban is gyártott és exportált a háborús fellendülés idején, és elérkezettnek látta az időt arra, hogy a

meglévő és alkalmas technológiára alapozva békeidőszakra előkészítsék a fényképezőgép gyártását.

„»A Gamma-gyár egy nagy jelentőségű találmány kidolgozásán fáradozik amely – a biztató jelek szerint – nemsokára megdönti az igényes fényképezők bálványainak, a Leicának, a Contaxnak a trónusát. (...) Remélhetőleg még ebben az évben piacra kerül az új csodagép, hogy egyrészt a magyar műszaki kultúra diadalát hirdesse, másrészt külkereskedelmi mérlegünk javításával kárpótlást szerezzen azért a súlyos adóért, amelyet egy évszázadon át fizettünk a külföldnek a fényképezőgépekért.« Így lelkesedett az Élet és Tudomány ismeretlen szerzője 1947 márciusában *Újjászülető iparunk egy gyöngyszeme* című hosszú és alapos elemzésében.

Ennek kézzelfogható eredménye volt 1944-ben az optikai üzem vezetőjének, Barabás Jánosnak a tervei szerint készült távmérős Kinga (Kino-Gamma) fényképezőgép. Vásároltak szabadalmakat is, ilyen volt az automata Riga (Riszdorfer-Gamma) modell, amely csak azért nem valósult meg, mert a feltaláló Riszdorfer Ödön eltűnt Budapest ostroma alatt. Ugyanebbe a sorba illeszthető annak a három szabadalomnak – »szemmagasságból fényképező tükörreflex gép«, »tükörreflex rendszerű fényképezőgép«, »redőnyzáras fényképezőgép« – a felhasználása is, amelyet 1943-ban a Medve utcai polgári főiskola matematika-fizika tanára, Dulovits Jenő jelentett be. A Gamma 1944. november 18-án állapodott meg vele abban, hogy útmutatásai alapján a jövőben mintadarabok készülnek a gyárban.

Fejér Zoltán fényképész, Dulovits életrajzírója szerint a Duflex valóban csodagépnek számított abban az időben, sőt az volt a legnagyobb baj vele, hogy jóval megelőzte korát, annyi újdonságot tartalmazott, hogy azt talán még a szakértők sem tudták lekövetni.

»Dulovits szerette volna elhitetni, hogy ezt egyedül, fél kézzel meg tudta volna csinálni, de legalább ennyire fontos volt a gyár technikai és szellemi háttere. Már csak azért is, mert a Dulovits-szabadalmakon kívül két további forradalmi újítás volt a gépben: a

felvétel után azonnal visszacsapódó tükör, illetve Kálmán Lászlónak, a Gamma mérnökének a találmánya, az automatikusan szűkülő fényrekesz. Ezek szintén olyan dolgok voltak, amelyeket csak az ötvenes években kezdtek alkalmazni a nagy gyárak, a visszacsapódó tükör például legközelebb 1958-ban jelent meg Japánban.«

A Műszaki Tanulmánytár muzeológusa, Kovács Ottó egyetért azzal, hogy évekkel megelőzte korát a Duflex, de szerinte is túlzás kizárólag Dulovits Jenő gépének nevezni. »A Gamma szakemberei kellettek ahhoz, hogy megvalósítsák Dulovits elképzeléseit. A formatervezés Németh József munkája volt, s eredetileg három különböző fókuszú bajonettzáras objektívet képzeltek el hozzá, ezek közül valósult meg az egyik Barabás János tervei alapján. « Kovács Ottó szerint nem férhet kétség ahhoz, hogy a Duflex a világszínvonalat képviselte, és az összes későbbi, szemmagasságból használható tükörreflexes gép ennek a »továbbgondolása« volt.

1947-ben a folyóirat tudósítását követően a Gammát már elárasztották a megrendelések, a sorozatgyártásra alkalmas prototípus azonban csak 1949 elejére készült el. Addigra a Gamma korábbi vezetőit eltávolították, egyeseket letartóztattak, a cég állami kézbe került, és a sorozatgyártás is csak néhány darab össze-szerelésére korlátozódott, az első negyedévben összesen négy fényképezőgép készült, a másodikban pedig húsz. Közben az Új Magyar Fotó c. folyóirat arról számolt be, hogy »a Gamma gyárhoz a világ minden részéből érkeznek a megrendelések«.²²¹ Mindez hiába, a csodagép gyártását 1950 tavaszán leállították. Amit a Gamma életre keltett, azt a kommunista vircsaft egyszerűen megfojtotta.

Gamma-Röntgen Kereskedelmi Kft.

Tulajdonos: Juhász István és a Sanitas GmbH

„1943. év őszén a Gamma az elektro-orvosi és röntgentechnika terén világszerte ismert Elektrizitäts-Gesellschaft »Sanitas« GmbH berlini céggel együttesen Gamma-Röntgen Kereskedelmi Kft. név alatt egy új vállalatot hívott életre *[50-50% alaptőkével]*.

A Gamma vezetősége abban a törekvésében, hogy a béketermelésre történő áttérés első lépéseit már most megtegye, ezzel az alapítással az elméleti tervezetés állapotát elhagyta és a gyakorlati megvalósítás terére lépett. A műszaki tudományok rohamos fejlődése és azoknak a gyakorlati életben történő alkalmazása az utóbbi évtizedekben olyan fellendülést mutatott, hogy az éppen dúló világháború befejezése után, bizonyára a gyógyászat terén is erősen éreztetni fogja hatását. Az alapítók meggyőződése szerint néhány év múlva nemcsak tudományos intézetek, kórházak, hanem már magánorvosok is a különböző röntgen, rövidhullámú, elektro-sebészeti és gyógyászati készülékek használatát, az emberiség szenvedéseinek leküzdése érdekében, széles körben rendszeresíteni fogják.

A Gamma-Röntgen Kereskedelmi Kft., amely az Apponyi tér 1. számú ház félemeleti helyiségeiben rendezkedett be, orvosi készülékeket és berendezéseket, különösen orvosi áramátalakítókat, elektrokardiográfokat, elektro-sebészeti, rövidhullámú és különböző teljesítményű röntgenkészülékeket kíván forgalomba hozni. A röntgenkészülékek a szétszedhető kis készülékektől a nagyteljesítményű és különleges készülékekig a legújabb orvosi és műszaki tapasztalatok alapján készülnek és kiváló átvilágítási lehetőséget, valamint éles felvételek készítését biztosítják.”²²²

Gamma Finommechanikai Művek Rt.

Tulajdonos: Juhász Zoltán

„Az 1944-es év jelentős üzleti eseménye a szétválás volt, mert Juhász Zoltán a reá eső tiszta vagyonból a beolvadt „Gamma” Papíripari és Kereskedelmi Rt. ingatlanain Magyar Finommechanikai Művek Rt. cégnév alatt *[1944. máj. 15-én Albertfalva, Hunyadi János út 1. címen]* új vállalatot alapított.

„Új alakulásként említi az igazgatósági beszámoló a Magyar Finommechanikai Művek Rt. cégnév alatt induló testvérvállalatot, amely az Albertfalván önállóan működő fióktelep kiválásával létesült és Juhász Zoltán elnökgazgató vezetése alatt már egy éve teljesen önálló gyártást folytat. A főtelep és a távoli fióktelep szétválasztása a hatékonyabb gyártás érdekében történt. Ezek az átszervezések azért is időszerűek voltak, mert így a két vállalat a béketermelésre történő áttérést majd zökkenésmentesen oldhatja meg.”

A részvénytársaságot öten alapították és lettek önálló cégjegyzésre jogosult igazgatók, az eddigi történetből Juhász Zoltán és Gecső Sándor neve ismert a Gamma Rt. felségterületéről. A háború után, de még az államosítás előtt – annak következtében, hogy az egyetlen tulajdonos Juhász Zoltán elhagyta az országot – a részvények tulajdonjoga formális törvényszerűséggel 1946-ban egyetlen és itthon maradt leszármazottjára, Juhász Lujzára szállt át, hogy aztán az 1948-as államosítással őt is megfosszák jogos tulajdonától.

A Gamma Rt. jóléti intézményei

„A vállalatok jóléti intézményei azt a célt szolgálják, hogy az alkalmazottaknak egyrészt munkájuk elvégzését megkönnyítsék, másrészt a munkaidőn túl testi-lelki felüdülést nyújtsanak. De célozzák egyúttal azt is, hogy a gyári társadalom közművelődési

igényeit lehetőleg már a gyár keretei között kielégítsék vagy ezt legalább is elősegítsék, az összetartozás érzését ápolják és mindezek révén a vállalat egész működését magasabb célok szolgálatába állítsák. Ilyen módon a vállalat a haza érdekeit szolgáló hasznos és egészséges szerve lesz az ország társadalmának. Ez a közös cél összhangot teremt egyúttal a munkaadó és a munkavállaló között is. Mindezek eléréséhez szükséges, hogy az alkalmazottak körében bajtársias és hazafias szellem uralkodjék, ami viszont adva van ott, ahol a munkaadó az alkalmazottakkal mint munkatársakkal együtt érez és a közös cél érdekében áldozatos szívvel teszi meg intézkedéseit.²²³

1924–1940

Mindezt könnyű megállapítani ott, ahol már kezdettől fogva megvolt ez a magasabb célt szem előtt tartó kölcsönös megértés. Nálunk ez teremtette meg a sok minden szépet és jót kifejező »Gamma-szellemet«, ez forrasztotta össze az egész gyári társadalmat „Gamma-családdá” és végül ez keltette életre a »Gamma Életet«, mely a bajtársias együttérzést és együttműködést még tovább elmélyíteni hivatott.

Örömmel láthattuk az évek folyamán, miképpen valósulnak meg vállalatunknál az emelkedett közszellemnek a bevezetésben említett feltételei és miképpen történnek újabb és újabb intézkedések a gyári társadalom jóléte és a hazafias célok érdekében. Elégtétellel állapíthatta meg úgy a gyárvezetőség, mint az alkalmazottak összessége, hogy az iparra vonatkozó kormányrendeletek intézkedései nálunk már mind korábban megvalósultak, mint önmaguktól értetődő, természetes jelenségek. Vállalatunk jóléti osztályának a feladata, hogy a már meglévő jóléti intézményeket és intézkedéseket rendszeres munkával ápolja és a megnövekedett gyári létszámnak megfelelően tovább kiépítse.

Vegyük most sorra azokat az intézkedéseket, amelyek a fentebb kifejtett célkitűzéseket szolgálják.

Nem szorosan vett jóléti jelenség ugyan, de ezzel kezdjük, hogy mialatt gondolatban végigsétálunk a gyártelepen, örömmel kell tapasztalnunk, hogy a kívülről is *szép épületek kellemes és egészséges környezetben* fekszenek, belül pedig tágas, levegős, tiszta, szóval *egészséges munkahelyeket* nyújtanak. Áll ez úgy az irodákra, mint a munkatermekre is, de *tisztaság* uralkodik a mellékhelyiségekben is. Mi benne élők már észre sem vesszük, de kellemesen lep meg mindenkit, aki először látja, hogy a fiatal tanonctól az igazgatóig azonos formájú *magyaros díszítésű munkaruhában* sűrűlődik mindenki, a kétségtelenül azonos célú teremtő munka jelképezéséül.

A jóléti intézménynek már látható tevékenysége a gyári *étkeзде és falatozó*. Ez lehetővé teszi, hogy a gyár anyagi támogatása mellett önköltségen nyújtsunk az alkalmazottak százainak ízletes, tápláló ebédet, és, hogy előnyösebben szerezhessék be a háztartási szükségleteiket. Étkezdénk kifogástalan tisztasága kellemes meleg hangulatot ad és pótolja azok részére az otthon, akik távol laknak és a déli étkezésre hazajárni nem tudnak. A diétát kívánóknak külön fűszermentes ételeket is főzetünk. Jó előmenetelű tanoncaink az étkezéseket önköltség alatti mérsékelt áron, sőt kategóriák szerint teljesen díjmentesen is kapják, úgyszintén egyes alkalmazottak is, különös méltánylást érdemlő esetekben. Az étkező azok részére is rendelkezésre áll, akik ebédjüket hazulról hozzák magukkal, azt ott melegítve fogyaszthatják el. Rádió, napilapok és folyóiratok is rendelkezésre állnak. Végül az étkeзде lehetővé teszi *alkalmi összejövetelek* megtartását is. Egy év óta a Fehérvári út 71-73. sz. alatti modern épületet béreljük az étkeзде és falatozó céljaira, mert a gyári helyiségek már szűkeknek bizonyultak, de rövidesen átköltözhetünk a most épült új gyárépületbe, ahol külön e célra tervezett és még

nagyobb létszámot befogadó, korszerűen felszerelt konyhával és melléküzemekkel kapcsolatos étkezdénk lesz.

A jóléti osztály intézi évenként az alkalmazottak *tüzelőanyag- és munkaruha-beszerzését* is; a szükséges összeget a gyár előlegezi, ami lehetővé teszi, hogy az alkalmazottak szükségletüket előnyös, egységes áron egyszerre szerezhessék be, míg a beszerzési árat kis részletekben törleszthetik le.

Ami az alkalmazottakat illeti, itt a gyárvezetőség 17 évvel előzte meg a mostani kormányintézkedéseket, mert a fizetett szabadságidő kezdettől fogva rendszeresítve volt. Ugyanígy szabályozva volt mindenkor a *túlóradíjazás* is. Figyelemre méltó, hogy az igazgatóság az ünnepek vagy *ünnepi munkaszünetek* egy részét is megtéríti még az órabéres alkalmazottaknak is. Végül méltánylást érdemlő családi ügyekben is mindig az alkalmazottak segítségére siet az igazgatóság, legyen az *rendkívüli szabadság, előleg* vagy más megfelelő segítség.

Itt említhetjük meg azt is, hogy az alkalmazottak *karácsonyi segélye* szintén kezdettől fogva rendszeresítve van, pedig tudjuk, hogy súlyos években csak költséges hitelekkel tudta a gyár a szükséges összegeket előteremteni.

Az utóbbi évek jóléti intézkedéseéhez tartozik a *fizetett nőszülési szabadság*, továbbá a *házassági segély*, amely férfiaknál általában *egy hónapi fizetés*, nőknél pedig annyszor 100 pengő, ahány éve az illető a gyár alkalmazásában áll. Misem von le eme támogatás nagyszerűségéből, hogy a nők részére rendszeresített segély legfeljebb csak 1000 pengő lehet. De a családi élet magasztos eseménye, a gyermekáldás sem marad jutalmazás nélkül, minden újszülött 100 pengő *kelengyesegélyt* kap. Csupán a családi munkabérpótlék tekintetében várjuk még a hatósági intézkedéseket, minthogy ennek a megoldására a gyári létszám nem nyújtott elegendő alapot és helyesebb, ha ez az egész iparban intézményesen kerül rendszerezésre. A *csoportos balesetbiztosítást* minden alkalmazottnak lehetővé tették, függetlenül a kötelező MABI és OTI biztosítástól.

Tanulmány tárgyát képezi a nyugdíjbiztosítás, amelynek megoldása a jövő tervei közé tartozik.

Nem hallgathatjuk el, hogy a gyárvezetőség több ízben külön jutalommal tüntette ki a különleges munkateljesítményeket. Távol-Keleten nehéz viszonyok között hosszabb időn, sőt éveken át szolgálatot teljesített kiküldötteinket több ezer pengős jutalomban részesítette, jutalomként lehetővé tette családi ház építését, a fele költség elvállalásával és a fele költség hosszú letörlesztésével, végül házhely megszerzését is megkönnyítette segély vagy kölcsön juttatásával. Jó magaviseletű tanoncainkat több ízben segítettük ruhaneműkkel.

A közelmúltban *katonai behívások* kapcsán bevonult munkatársaink itthon maradottjai részére méltányos támogatást nyújtottunk. Ezzel a családfő keresetét igyekeztünk pótolni, mert az a nézetünk, hogy a hatósági intézkedések mellett is mindenkinek ki kell vennie a maga részét a rendkívüli teherviselésben.

Munka utáni üdülésre és az összetartozás érzésének az ápolására szolgáltak *társas kirándulásaink, összejöveteleink* és különféle *előadások*. Bérletrendszerünk volt a közeli *strandfürdőre*. Tavasszal egész napra hajót béreltünk *dunai sétahajózásra* és kirándulásra, amelyen a gyár egész személyzete családtagokkal együtt részt vehetett.

Minthogy most először számolhatunk be az összetartozást ápoló *családias összejöveteleinkről*, a fontosabbakat a korábbi évekből is felemlítjük. 1934. jan. 6-án az akkor legnagyobb (II. em.) munkatermünkben *bált* rendeztünk, táncbemutatóval és előadással a magyaros ruhaviseletről; 1934. máj. 31-én pedig, a feldíszített gyárudvaron *majálist* rendeztünk, tánccal és büfével egybekötve. Mindkét alkalommal az Operaház, illetve a Nemzeti Színház művészei is szerepeltek. 1935. febr. 5-én *álarcosbál* következett, s minden alkalommal nagyszámú vendéget is üdvözölhattunk körünkben. 1936 februárjában társas összejövetelet tartottunk az

időközben épült IV. emeleti teremben. 1937. máj. 9-én *Gamma-matiné* volt az e célra kibérelt Művész Színházban, amelyről a lapok is megemlékeztek; előadás keretében vetített képekkel bemutattuk a Gamma történetét, majd célkitűzésinkről előadás és egy légvédelmi film bemutatása következett; szünet után a „Talán holnap” c. balettet adta elő az Operaház balettkara. Nagy feltűnést keltett, amikor 1938. jan. 26-án egy estére *kibéreltük a Nemzeti Színházat*, mert, amint a lapok írták, még nem volt példa arra, hogy egy vállalat alkalmazottai és saját vendégei szórakozására egy színházat kibéreljen. Prológ és a »Süt a nap« előadása alkotta a műsort. Az 1938. máj. 15-i hajókirándulásról (Dömös és Esztergom) fentebb már megemlékeztünk. Végül a teljesség kedvéért megemlítjük, hogy 1938. aug. 24–28. között mintegy 21 külföldi meghívott vendégnek rendeztünk nagyszabású *bemutatót*, összejöveteleket és autókirándulást a Balatonhoz.

A kulturális intézmények közé tartozik a szakszerű vezetés alatt álló és már szépen szereplő *énekkarunk*, továbbá egy *házi zenekar* is. Az *olvasókör*, *könyvtár* és *társasjátékok* szintén folytonos fejlődést mutatnak. A szórakozásokhoz számíthatjuk az egyébként a sportszakosztályhoz tartozó *asztali teniszt* és az elme sportját, a *sakkozást*. Mindkettőre megfelelő hely, berendezés és alkalom van a gyárban. A sportokkal, testedzéssel külön rovatban foglalkozik lapunk, itt csak az egyes ágazatokat soroljuk fel, amelyeknek mind több és több híve és rajongója van: *labdarúgás*, *céllövészet*, *nyíllövés*, *úszás*, *tenisz* és *vitórlázórepülés*. A mindezekhez szükséges felszereléseket és berendezéseket a gyár nagy megértéssel és szeretettel szerezte be és egészíti ki állandóan, ideértve *két vitórlázó repülőgépet* is.

Hogy a gyár a *közjátékonyágban* is méltóan kiveszi részét, az természetes, teherbíró képességéhez képest folyton növekvő összegeket áldozva a nemes célokra. A játékonyágban azonban nemcsak a gyár igazgatósága, hanem az alkalmazottak összessége külön is részt

vesz, így főleg a Kormányzóné Öföméltósága és a „Magyar a magyarért” akciókban.

Itt kell megemlékeznünk még végül a legutóbbi felemelő eseményekről is, amikor a gyár alkalmat adott, hogy a Felvidék visszacsatolásának magasztos perceit ne csak az újságokból olvashassuk, hanem társaskocsival kiküldötteink jelen lehettek a kassai bevonuláson, a többiek pedig, a munkaidő alatt a műhelyekben is működésbe hozott rádió útján érezhették át a történelmi pillanatok jelentőségét. Ugyanakkor a gyárvezetőség frissítőkkel is megvendégelte az alkalmazottakat.”²²⁴

„Amikor a cég 1939-től katonai ellenőrzés alá került, a kincstári szigorúsággal és a katonai hatóságokkal szemben „István gazda” sokszor kiállt munkásai érdekében, megmentve őket az anyagi vagy fogdabüntetésektől, vagy éppen a katonai behívástól.”²²⁵

1941

Amikor a tanév befejeződik, felüti fejét a szülők gondja, mi legyen gyermekeikkel a nyári szünetben. A Gamma-alkalmazottak 6–14 éves korú gyermekei a szünidőben szokásosan a sportpályán gyülekeznek, és kellő felügyelet mellett játszanak és sportolnak, a vízmedencében fürödhetnek, mindehhez ott van számukra sok játék is, amelyeket jó és rossz időben egyaránt használhatnak. Az általános beszerzési gondok ellenére a gyermekek napi háromszori étkezést kaptak, délben a dolgozók ételadagját, a költségek felét a cég állta. Kiránduló napon a gyár étkezőjében ebédet és uzsonnát csomagoltak nekik.

„Az eddigi intézkedésekkel mindnyájan meg lehetünk elégedve és bizalommal nézünk a jövőbe, hogy a még ránk váró feladatokat is – az eddigi úton testvéri összetartással és hazafiúi érzésekkel továbbhaladva – valóra válthassuk.”²²⁶

„A Gamma juttatásai a magyar gyárakhoz viszonyítva messze kiemelkedtek, amelyeket a dolgozók kiváltságoknak tekintettek. A kedvezmények egy részét a dolgozók meglepetésszerűen kapták, például a jutalmat vagy az egyéni kölcsön egy részének elengedését mindig váratlanul közölték az érintettel. A rendszeresen járó családi pótléknál, a karácsonyi többletfizetésben és a fizetett szabadságban különbséget tettek a munkások és a tisztviselők között. Az utóbbiak általában a kétszeresét kapták. Kialakítottak egy önszegélyző nyugdíj-rendszert is. A rendszeresen kapott juttatásokon felül újításért, jó munkáért rendszeresen adtak külön pénzt, ugyanakkor házassági, temetési, gyermekszületési segélyt is kaptak a dolgozók. Azt azonban a vezetők mindig éreztették, hogy ezek eseti juttatások, és a cég részére nem kötelezettségek.

Juhász István szívesen ült a munkások közé ebédelni, annak ellenére, hogy a tisztviselőknek külön ebédlője volt, ahol 1942-ig az ebédidő másfél óra volt. Az éjszakai műszaknak a vendéglőből gyakran hozatott vacsorát. A gyárban az orvosi rendelő 1941-től 24 órás ügyelettel működött, fogorvosi rendelő is volt. A nők egészségügyi okból három napot otthon maradhattak, és egy neves orvosnál szülhettek. Ezek az ellátások minden dolgozót megillettek, de a kórházi kezelést kérvényezni kellett.”²²⁷

A Jóléti Osztály tevékenysége 1941-ben ismét több újabb irányban bővült. A zöldkeresztes védőnői és gyárgondozónői szervezet munkája annyira megszorodott, hogy újabb munkaerők beállítása vált szükségessé. Több mint ezer esetben végeztek környezettanulmányt alkalmazottaink otthonában és nyújtottak támpontot az előleg-, segély- és egyéb kérések elbírálásához. 17 szülési beutalás is történt, ezek klinikai költségét Zoltán gazda adománya fedezte. Igen sok munkát adott az alkalmazottak tüzelőszer-, munkaköpeny-, stb. beszerzése, elosztása nyilvántartása és elszámolása. Megvalósult az orvosi szolgálat is, és külön hitel- és beszerzési szövetkezet alakult.²²⁸

A nemrég megalakult Üzemi Egészségügyi Csoport szakorvosai már két korszerűen felszerelt rendelőben végzik az alkalmazottak egészségügyi gondozását. A gammások legnagyobb része társadalombiztosítással rendelkezik, de a megfelelő útbaigazításokat az üzemi orvosi rendelőben kapják, amivel már célirányosan mennek a szakrendelésekre. Ugyanígy az ott kapott utasításokat visszahozzák az üzemi orvosi rendelőbe, ahol további kezelésekre van lehetőség. Például a hetekig tartó injekciós kúrákat az üzemi rendelőben is megkaphatják.²²⁹

A Gamma Rt. megállapodást kötött a Polgári Szanatórium Rt.-vel, amelynek keretében utóbbi, három kétágyas szobában hat alkalmazottnak szanatóriumi ellátást ill. gyógykezelést nyújt. Ezenkívül köteles őket és családtagjaikat is járóbeteg-ellátás keretében ill. szükség esetén lakásukon is szakorvossal kezeltetni. Az ellátás magában foglalja a sebészeti, nőgyógyászati, szülészeti, urológiai, bőr- és belgyógyászati, szemészeti, fül-orr-gégészeti, gyermekgyógyászati, röntgen- és laboratóriumi szakorvosi kivizsgálást és kezelést. A megállapodás szerint a szanatóriumban fekvő betegek kezelését, azok kívánságára, a szakorvos a gyár belgyógyász szakorvosának utasításai szerint végzi. Szükség esetén a beteg kérheti a szakorvos lakásra történő kiküldését is kivizsgálás ill. kezelés céljából, amire külön térítés semmilyen címen nem jár.

1942

A Jóléti Osztály munkaköre ebben az évben is jelentősen bővült. Zöldkeresztes védőnői és gyári gondozónői szervezet alakult a rokkantak és betegek kórházi és szanatóriumi ápolásán kívüli gondozás céljából.

Ennél nagyobb a jelentősége annak, hogy megvalósította a szanatóriumi és szakorvosi betegellátást. A szanatóriumi ápolás napjainak száma félév alatt 321 volt. Szanatóriumi kezelésben

részesült: 14 belgyógyászati beteg, 7 szülőanya, 5 betegen sebészeti műtétet, 4 betegen nőgyógyászati műtétet végeztek, mindezek költsége összesen 8 300 pengőt tett ki. A szakorvosi gyári vizitek 494 esetben végeztek gyógyítást, ennek költsége összesen 10 040 pengőt tett ki. Betegbeutalás 86 esetben történt.

A gyár vezetőségi tagjai szociális és ügyvédi tanácsadást nyújtanak az alkalmazottak számára. A téli tüzelő beszerzése általános gond a lakosság körében, ezért ennek enyhítésére a gyár központi irányítással ezt magára vállalta, anyagi támogatást is nyújtva. Ez évben mindenki részére sikerült az igényelt mennyiség több mint felét biztosítani és leszállítani.

A segélykérelmeket a gyár vezetősége bírálja el, az osztály környezettanulmányai alapján. Rendkívüli segélyek a következők szerint kerültek kifizetésre: házasságkötésre 3 178 pengő, kelengyesegélyre 3 800 pengő, egyéb szociális szükségletekre 18 997 pengő, hadbavonultak hozzátartozóinak 48 151 pengő, kórházi ápolásra 6 409 pengő, összesen 80 536 pengő. A kifizetett fizetési előlegek és a Hitelszövetkezet útján folyósított kölcsönök ezeken felüli tételek.²³⁰

1942-ben az új épületszárnyban kapott helyet az étkeзде. Éjjelnappali étkeztetésekkel gondoskodik a különböző időpontokban munkába állók meleg étellel történő ellátásáról, naponta átlagosan közel ezer ebédet szolgáltat ki. Az igazgatóság határozata alapján az erdélyi tanoncfiúk ingyenes ebédben részesülnek, míg a szegényebb sorsú tanoncok csak földíjat fizettek.

Az év elején alakult meg a *Hadiüzemi Élelemtár*. Általánoságban a háborús gazdálkodás szükségessé tette a munkásjóléti intézkedések növelése mentén a nagyobb fővárosi hadiüzemek élelemtárának a megszervezését is. Májusban a Szövetkezet külön épületben rendezkedett be és két üzlethelyiségben megnyitotta a *Gamma Szövetkezeti Boltot*. Az Élelemtárral együttműködve sikerült a beszerzést zökkenőmentesen biztosítani. Például a zsír beszerzését önellátási alapon vidéki bérhízlalások kötésével biztosították. Az

ennek a vágásaiból származó sertéshús is az alkalmazottak körében került szétmérésre.

Érdemes felsorolni a fontosabb élelmiszereket az éves forgalom feltüntetésével. Kiosztásra került az egyik boltban összesen: 600 métermázsa (q) liszt, 75 q bab, 60 q szárított borsó, 10 q paprika, 5 q só, 6 q keksz, 6,5 q méz, 100 q alma, 6 q vaj, 38 q sajt, 85 000 db tojás, 8 q szalonna, 200 q hagyma, 80 q liba, 15 q csirke, 6 vagon burgonya, 250 q kenyér, 120 000 db sütemény, 60 q gyümölcsíz, 300 q gyümölcs, 5 000 üveg ásványvíz. Húsféleségekből a másik boltban: 150 q felvágott, 570 q sertéshús, 36 q malac, 40 q marhahús, 50 q borjúhús, 490 q zsír. A Szövetkezet vezetősége a hatalmas árumennyiség beszerzése során – vasúton és autóval – 8 560 km utat tett meg.

A *Gamma Vállalatok Alkalmazottainak Hitelszövetkezete* 1941. dec. 9-én tartotta alakuló közgyűlését. Az alapító tagok 124 500 pengő értékű üzletrészt jegyeztek, ebből a Gamma Rt. 100 000 pengőt jegyzett. A tőke 1942. dec. 31-ig 220 000 pengőre emelkedett. Az új tagok felvétele folyamatos. Az indulással egy időben megalakították az *Élelmtárat* is, annak ügyintézését a Szövetkezetre bízták. Az igazgatóság a működéshez 458 000 pengőt bocsátott rendelkezésre, majd megépíttette a szövetkezeti házat.

A szövetkezet az élet minden vonalán segítette a Gamma-család tagjait. Különböző akcióik révén jó és olcsó vásárlási lehetőségeket nyitottak meg a bajbajutott háztartások számára. Az elmúlt évben 380 000 pengő kölcsönt folyósítottak, amivel nagyon sok fiatal párt juttattak a házasság és a családalapítás öröméhez. Különböző megbízható cégeknél a szövetkezet által készpénzben kifizetett árukat a tagok részletre vásárolhatták meg. A ruha- és fehérnemű-akciók keretében a tagok között 120 erdélyi gyapjuszövetből készült öltönyt, 1100 m flanelt, 2000 m vásznat, 1300 m kartont, 1500 pár cipőt, 450 m inganyagot, 410 db pelenkát osztottak szét, összesen 92 000 pengő értékben.

Égészen új utakat is kezdtek bejárni. Úgy szervezték meg a tanoncok kerékpár vásárlási akcióját, hogy a Szövetkezet készpénzen megvette a gépeket és folyószámlahitelre adta a tagjainak, így a bankműveletek érdekes ágazatába is bevezetvén a fiatalokat. Külön hőstörténetnek számít az alkalmazottak hússzükségletének biztosítására létrehozott sertéshízalási ügylet. A finommechanikai és optikai gyár vállalta a háládatlan feladatot és hízók tartásába kezdett, bérhízalással biztosította mindenkinek a hús mellett a zsírt is, adva hozzá kenyeret, tojást, baromfit, zöldséget, tésztát, kekszet és egyébeket. A Szövetkezet libahízalási mozgalma az első volt az országban, ennek során több ezer ludat hizlaltattak kifizetett előlegek fejében.

Minden akció egyöntetű indítatásból fakad, abból, hogy az eladási árat nem a feltétlen haszonra törekvés alapján állapítják meg, mert nagyon sok esetben a beszerzési árhoz semmit sem számítanak hozzá, de minden esetben olcsóbb árakat szabnak meg, mint a piaci árak. A szövetkezeti tagok így egy év alatt 17 000 pengőt takarítottak meg.

1943

A Segélyezési Csoport – az általános szállítási nehézségek közepette – központi beszerzés útján gondoskodott a munkatársak tűzifa- és szénszükségletének kielégítéséről. Cipőigényeket 2 925 esetben közvetítéssel teljesített. A gyári gondozónők ezernél több környezettanulmányt végeztek, amelyek alapján az igazgatóság 259 440 pengő segélyt fizetett ki, ebből 118 200 pengőt katonai ill. hadisegély címen.

Az 1941. évtől működő Szövetkezet munkáját, azaz az elsőrendű élelmezési és közszükségleti cikkek beszerzését, hatósági rendelkezések alapján a hadiüzemi Élelmetár vette át. Az 1943. év folyamán élelmiszerekből a következő mennyiségeket osztották ki: 528

métermázsa (q) zsírt, 875 q főzőlisztet, 2 370 q kenyeret, 438 q sertés- és marhahúst, 2 726 q burgonyát és 146 q hüvelyest.

Mint minden évben, 1943-ban is az év két legnagyobb ünnepén, húsvét és karácsony előtt a gyár munkatársai lelkigyakorlatokra gyűltek össze a főgyártelep étkezdéjének helyiségében. Jézustársasági szerzetesek és református tiszteletesek, a püspök úrral együtt, lelkigyakorlatot tartottak, áldozás és úrvacsora zárta a lelki áhítatot.

Légoltalom

„1938 őszén Európa különböző helyeiről háborús hírek érkeztek, egyes országok, köztük velünk szomszédosak is elrendelték a mozgósítást. Ez volt az első komoly ok, amely felhívta figyelmünket a háború lehetőségére, a légitámadásokra és ezzel kapcsolatban a támadások elleni védelemre: a légvédelemre és a légoltalomra. 1938 decemberében, amikor a szakminisztériumok elrendelték az országos légoltalmi gyakorlatok megtartását, gyárunknak már korszerű, minden egyes alkalmazottnak védelmet nyújtó óvóhelyei, teljesen felszerelt s a sürgősségnek megfelelően kiképzett segélyosztagai voltak.”²³¹

„Juhász István népszerű volt dolgozói körében. Embersége és közvetlensége mindenkit megnyert. Szerette és élvezte az életet. Tudott lelkesedni és örülni. Személyisége egyáltalán nem hasonlított sem a komor tudósokéhoz, sem a merev gyártulajdonosokéhoz. Ugyanakkor olyan képességekkel rendelkezett, hogy össze tudta gyűjteni környezete jó ötleteit, felkarolta azokat, és megteremtette a megvalósítás feltételeit. Önmaga mindig optimista volt, bízott az emberekben, az emberi jóságban. Munkája után lelkesen ment a futballmeccsekre, sokat tudott mesélni a játékról. Volt egy másik szenvedélye is: a színház. Imádta a szép színházi előadásokat, a színészek, a színésznők játékát. Előfordult, hogy Juhász István az

egész Nemzeti Színházat, társulattal együtt kibérelte a dolgozóknak rendezett előadásra.”²³²

A Gamma Rt. jótékonyági tevékenysége

A Gamma-gyár, a saját alkalmazottjai javára működtetett jóléti intézményeinek áldásos tevékenysége mellett, kiemelkedő mértékben vett részt a vállalaton kívüli rászorultak megsegítésében is, nemcsak a csonka ország, hanem nagy-magyarországi nemzettestvéreink esetében is.

1941

„A gyári szabadidő mozgalom keretében rendezett tanulmányi séták és kirándulások nagy kedveltségnek örvendtek. Első őszi tanulmányi sétánk a Magyar Közlekedési Múzeumba vezetett. Meglátogattuk ezenkívül a Királyi vár épületét, a Széchenyi-émlékiállítást, a Hadimúzeumot, a Várhegy barlangjait és – több százas csoportban – az Antibolsevista Kiállítást.

November 15-én alkalmazottjainknak a feleségei és felnőtt leányai jöttek el a gyár kultúrtermébe, hogy meghallgathassák a MANSz budai csoportja vezetőségének bevonásával megrendezett előadást.²³³ A megnyitót vitéz nagybányai Horthy Istvánné mondotta. Rámutatott a mai rendkívüli idők parancsára, amely nemcsak a harcoló férfiakra ró kötelességeket, de a magyar asszonyokra és leányokra is, hogy a front mögötti szolgálat nemzeti kiépítése révén ők, mint a harcoló élettársai, a magyar élet önálló és biztonságos alapját valóban megteremtsék.”²³⁴

A második bécsi döntés után, amikor Észak-Erdély hazatért, 1940 augusztusától folyamatossá vált a magyar menekültek érkezése a csonka országba. Létrejött a Menekült Magyarok Megsegítésére Alakult Bizottság, amely létfontosságú segítséget nyújtott a

földönfutóknak abban, hogy adományokból felruházkodhassanak, lakáshoz és álláshoz jussanak. A munkahelyek biztosításának területén a Gamma Rt. is kivette a részét, erdélyi fiatal szakmunkásokat és tanoncokat vett fel, akik kedvezményeket kaptak.²³⁵

1942

„Valahányszor a gyáron belül folytatott munkánk külső megmutatására is sor kerülhetett, munkánk előterében a honvédsébesültek, hadiözvegyek és árvák megsegítése és szórakoztatása, valamint a hősi lélek kultuszának ápolása állott. Ének- és zeneszakosztályaink munkáját a Zeneművészeti Főiskolán megrendezett öt Honvédhangversenyen való szereplés, illetve az arra készülődés töltötte ki. Hangversenyeinken és a gyárban kétezernél több sebesült honvédet láttunk vendégül.

A hangversenyszünetben egyszerű uzsonnával szoktuk köszönteni a honvédeket. Leventelányaink a vezérigazgató úr feleségének vezetésével mosolyogva kínálgatják apró szeretetsomagjainkat, majd a sört és sonkászemlyét. A felkínált étel mintha különböznék ízben a hétköznapi ételeitől, mintha ez a testvéri együttérzés és hála, amely a körünkben önként felajánlott élelmiszerjegyekből vásárolni tudott zsemlyét és egyebeket, megízestette volna.

Ámde hangverseny kezdeményezésünk korántsem ér véget a Gamma-család nyilvánossága előtt lezajlott Honvédhangversenyeken. Megható leveleket szokott hozni a posta, amelyek katonaélményekről számolnak be és meghívásokat tartalmaznak. Hiszen a hadikórházak kórtermeinek nem egy olyan lakója van, aki egyelőre még nem tud kijönni az utcára, s ők is szeretnének hallani minket. Elmegyünk tehát mi, visszük magunkkal nemcsak hangszereinket, kottáinkat és egyéb előadási kellékeinket, de visszük elsősorban a magyar nép munkásfiainak együttérzésről regélő üzenetét népünk harcos fiai számára.

Még az év tavaszán – a magyar kormány ilyen tárgyú felhívása nyomán – megható áldozatkészséggel robbant ki a gondolat, hogy a háború legnagyobb veszteseit, a kis hadiárvékat neveltetésükben közös erővel támogassa a »Gamma-család«. A kezdeményezés az optikai üzemünkből indult el és csakhamar egész mozgalommá duzzadt. Osztályunk szívesen állt e megmozdulás mellé és felterjesztésünkre az igazgatóság úgy határozott, hogy az önkéntes felajánlások mértékét a jövedelmek: fizetések és munkabérek aránya alapján határozza meg. Minden hónapban mindenki adakozik e célra, a tisztviselők fizetésük bizonyos növekvő arányú százalékát, míg a többi alkalmazottunk havi egy órabérkeresetüket. Az így összegyűlt összegekből ötven magyar hadiárva neveltetéséről tudunk gondoskodni. A honvédhéten ezenkívül még 3 000 pengőt meghaladó összeget gyűjtöttünk.»²³⁶

Mindezzel egy időben Juhász István beválasztásra került a másik két fejezetben már említett Györffy István Kollégium Pártfogó testületébe. Az eszmei és társadalmi támogatás mellett tekintélyes anyagi támogatást is nyújtott a fiatalok nemzeti érzelmű képzése érdekében úgy céges, mint magánjellegű adományai révén.

1943

A Bajtársi Szolgálat az 1943. évben hadisegélyek címén összesen 88 200 pengőt juttatott a katonai szolgálatot teljesítő munkatársak családjának. Karácsony ünnepe előtt rendkívüli támogatásként még 24 000 pengőt osztottak szét mintegy 200 katonacsalád között. E karácsonyi ajándékpénzek kiosztásánál elsősorban azoknak a hozzátartozói kaptak, akik harctéri szolgálatot teljesítenek, tehát csak tábori postaszámon található meg, vagy pedig, akik 1943-ban vonultak be fegyvergyakorlatra és hadiszolgálatra. A munkatársaktól 1943-ban 10 000 pengő gyűlt össze, amelyet a hadbavonultak hozzátartozóinak segélyezésére lehet majd fordítani a jövő évben. Ez

évben 500-nál több dolgozó teljesített katonai szolgálatot, rendszeresen átlag 150 munkatárs kapott gyári katonai segílyt, rendkívüli katonai segíly címén 6 000 pengő került folyósításra.

1944

A háború befejezése előtti utolsó évben, a Budapesti Közlönyben a következő tudósítás jelent meg a „Nem hivatalos rész”-ben: „A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter Juhász István m. kir. kormányfőtanácsosnak, a »Gamma« Finommechanikai és Optikai Művek Rt. vezérigazgatójának az újvidéki m. kir. Keleti Kereskedelmi Főiskola szegény sorsú magyar hallgatói számára juttatott 5 000 pengős ösztöndíj adományáért köszönetét fejezte ki.”

Szabadidő és sportélet Gammánál

Az „Ép testben ép lélek” életszemlélet a sportos és egészséges életvitelben nyilvánul meg. Ezt a – színvonalas mindennapi munka mellett kiteljesített – létformát a Gamma-gyár élvonalbeli szinten testesítette meg.

A Gamma Rt. sportélete oly sokrétű, és eseményekben, eredményekben oly gazdag volt, hogy annak bemutatása a valósághoz képest e kötetben csak töredékes terjedelemben, pusztán áttekintő jelleggel írható le. A jóléti és szociális kiadások 60%-át sportolásra, annak feltételei megteremtésére fordították, már ebből az arányból is lehet következtetni a gyár egészséges és derűs közérzetére.

Az első összefoglaló bemutatás a Gamma Élet 1938. évi kiadványában olvasható, akkor a sportoláshoz négy egyesület adta a lehetőségeket.

Repülés

„1938 tavaszán megalakult a Gamma Sportrepülő Egyesület, mint az első a magánvállalatok keretében alakult repülőegyesületek közül. Eleinte a Cserkészrepülők segítettek bennünket a felszerelések kölcsönadásával addig, amíg cégünk az első magyar tervezésű és gyártmányú Rubik-féle Tücsök típusú gépet megvette, majd pár hónap múlva egy második ugyanilyen géppel a felszerelést nagybírtotta.”²³⁷

„Július 4-től 9-ig, az üzem szabadságideje alatt rendeztük első repülőtáborunkat [*Hármashatárhegy*]. A táborozás megkezdése előtt örömmel értesültünk arról, hogy a stockholmi Gamma-üzem volt vezetője, Kováts Béla százados úr, meg fogja ajándékozni az egyesületet egy »Vöcsök«-kel. A »Vöcsök«, a táborozás utolsó délutánján érkezett meg; másnap már meg is történt a gép berepülése.

Az emlékezetes utolsó tábori napot vidám tábortűz zárta be. Vendégként részt vettek rajta az igazgatóság tagjai is családotul. A hangulat kitűnő volt. Oly kitűnő, hogy István gazdánk saját szalmakalapja elégetésével is emelte az »est fényét«. Ugyanakkor nagy örömünkre közölte, hogy megrendelhetjük titkolt vágyaink netovábbját, egy »Goevier« típusú kétszemélyes gyakorlógépet. Ennek a hírnek az örömeire kereszteltük azután az új gépet Péter-Pálra.²³⁸

A Péter-Pál hosszú vámkezelések után érkezett a gyár udvarába és szeptember 23-án délután a budaörsi repülőtéren repülőgépvontatással emelkedett először a levegőbe, hogy megtörténjék a kipróbálása. A gép törzsét a balszárny felett egy égő szalmakalap képe díszíti: a Gamma-repülők századjelvénye. Ez a gép a legmodernebb kétkormányos teljesítménygyakorló vitorlázógép, István gazda maga is azonnal kipróbálta.”²³⁹

1939-ben a kiképzésen kívül előtérbe került a társadalmi szereplés is. Meghívást kaptak részvételre a Magyar Szárnyak repülő folyóirat matinéjára a Fórum filmszínházba, majd a Tudományegyetemi Sportrepülő Egyesület műsorába, és rendezőket

adtak a Nemzeti Repülőalap növendékeinek a közforgalmi repülőtéren tartott ünnepélyes vizsgáztatása alkalmából. A Gamma-repülők a honvédelemnek is adtak embert, ketten gyakorlatra vonultak be nyáron a Légierőkhöz. Miklauzič István oktató és Gecső Pál tüzér vonultak be szolgálatra. Mindeközben a Hármashatárhegyen vitorlázórepülők rendre mennek letenni az A, B és a C vizsgát, évente több tucat számban.

1941-ben teljesült a repülők ábrándos vágya, a Gamma Sportrepülő Egyesület az igazgatóságtól motoros repülőgépet kapott karácsonyra.

„1942-re a Sportrepülő Egyesületen belül egyre nagyobb hangsúly esik a leveletek oktatására, amely a hadieseményeket tekintetbe véve felbecsülhetetlen szolgálatot jelent hazánk számára. A repülőoktatás értékét elsősorban nem a repülőgép-vezetés elsajátítása, hanem az áldozatos repülőszellemben történő nevelés adja. A fiatal levelete a repülőképzés ideje alatt csodálatos lelki átalakuláson megy át: a bajtársiasságnak, az áldozatkészségnek és bátorságnak olyan fokát éri el, amit csak igen kevés sportág tud nyújtani. A Gamma-leveletek a vállalati egyesületek között toronymagasan az elsők, többen nemzeti, sőt nemzetközi viszonylatban is kimagasló eredményeket értek el. [...] Szept. 25-én díszszakaszunk a Hármashatárhegyen fogadta *Vittorio Mussolinit* és a megjelent előkelőségek tiszteletére bemutató repüléseket végeztek, ami nagy tetszést aratott.”²⁴⁰

Az 1943. évnek, egyben a Gamma Sportrepülő Egyesület egész eddigi életének egyik legszebb eredménye az ócsai saját repülőtér felavatási ünnepe. Szept. 9-én a 101 holdas Gamma-repülőtéren a hangárok előtt nyílegyenes sorba beállt gépek várták az érkezőket: hét Tücsök, hat Vöcsök, két Pilis, egy-egy M-22, Kevély és Goevier vitorlázó-, ill. az Aradó, Nebuló és Praga vontatógépek, egy Siebel Hummel sportgép és egy Heinkel HD duplafedelű öreg motoros gép. Délután 3 órától a közönség mellett a meghívott egyesületek

képviselői gépkocsikon és repülőgépeken kezdtek érkezni. Elsőnek a MÁV-repülő gépei tűntek fel az égen, kötelékben érkeztek. Nyomban utánuk a BSzKRT, a BSE, a Postások és a TSE gépei ereszkedtek le a magasból és Érd felől feltűnt a Műegyetem Prágája is, vontatókötelen az M-22-vel.

A Himnusz hangjai után először a leventék mutatták be tudásukat iskolarepülésekkel, utánuk a motoros műrepülés bemutatója következett. Lélegzetelállító pillanat volt, amikor hirtelen megjelent egy Héja vadásziparaj, rácsapást végrehajtva a reptérre. A repülőmutatványok után a sétarepülés következett, Juhász Zoltán és István is levegőbe emelkedtek, majd idős édesanyjuk is követte őket Miklauzič István Arado 79-es gépén.

„A repülőnap végén a szakosztály főoktatója, Miklauzič István igazgató elmondotta, hogy jövő terveik között szerepel a teljesítményrepülések legmagasabb fokra való fejlesztése, a kísérleti és kutatórepülés, valamint a segédmotoros vitorlázógépekkel történő kísérletezés és azok továbbfejlesztése.”²⁴¹

Ezekkel a tervekkel és reményekkel élt tovább a kiváló repülő állomány, készültek a mindenkori bevetési eshetőségekre. 1944 ősze azonban az egész országban, így a gyári egyesületben is sorsdöntő fordulatot hozott. Letiltották a sportrepülést, s a remények szertefoszlottak. A Gamma Sport-repülő Egyesület teljes gépállományát és repterét sikerült áttetetni a Légierők hatáskörébe, így a repülést még sikerült folytatni, de ez nem tartott sokáig. Amikor a front már Kecskemét körül volt, a repteret meg-meglátogatták szovjet gépek, de nem támadtak. Az őrséget egy odavezényelt német rajlétszámú egység védte. „Utolsó utunk a reptérről már menekülésszerű volt. Hogy ezután mi történt, pontosan nem tudjuk. Állítólag a németek felgyújtották az egyik hangárt. Utána a Vörös Hadsereg katonái végeztek zabrálast, ami maradt, azt a lakosság hordta szét. Így a szó szoros értelmében minden megsemmisült. Így lett vége a Gamma

Sportrepülő Egyesületnek – örök időkre.” – írta visszaemlékezéseiben Miklauzič István főoktató.

Labdarúgás

A Gamma Football Club – rövid nevén Gamma FC –labdarúgó egyesület elődjét 1929-ben alapították *Gammagyár* néven Dél-Budán.

„A világon a legnépszerűbb és a legnagyobb tömegeket megmozgató sport, a labdarúgás, a Gammát már 1930-ban meghódította. Juhász István igazgatónk volt az első, aki – maga is nagy futball-rajongó – felvetette a gyár alkalmazottaiból felállítandó csapat gondolatát. Az első kísérletek azt mutatták, hogy a gyár fiatalsága szívvel-lélekkel veti magát a labdarúgásra. Kísérletképpen beneveztünk a »Cégcsapatok Labdarúgó Ligája« által kiírt »Elnöki díj« küzdelmére, amelynek során sikeresen szerepeltünk és helyezést értünk el.

A labdarúgó sportot a »Gamma S. C.« keretében fejlesztettük és ennek ügyeit az 1930. év óta a gyár labdarúgó szakosztálya intézi. A gyár létszámának a növekedésével ez a sportág is gyors fejlődésnek indult.

1931-ben, felbuzdulva az előző év sikerén, újból beneveztünk a »Cégcsapatok Labdarúgó Ligája«-nak elnöki díjáért kiírt küzdelemre. Ugyanebben az évben vett részt a csapat a »Komjáthy Ernő Vándordíj« mérkőzéseken is. Most már elég erősnek érezte magát arra, hogy részt vegyen a CLL által kiírt II. osztályú bajnoki mérkőzéseken is. Szünetekkel és több-kevesebb sikerrel jutott el végre 1937–38-ban a megerősödött Gamma S. C. oda, hogy a nagy versengésben komolyan megállhatta a helyét, beleszólhatott a bajnokságért vívott küzdelmekbe s ott az élc csapatok közé került. A Gamma S. C. komoly fejlődésének kezdete egybeesik a Gamma-gyár fejlődésével...”²⁴²

1939. febr. 5-én a Gamma S. C. egyesült a Szent Imre-városi SE-vel, így létrejött a „Gamma” Szentimrevárosi Sport Egyesület (SZISE); labdarúgó, repülő, birkózó, bokszozó, tenisz és úszó szakosztályokkal.

1939 nyarán a Gamma-gyár vezetősége átvette az 1930-as években alapított Budafok FC csapatát és azontúl, a Nemzeti Bajnokságban, mint Gamma FC szerepeltette. Legjobb bajnoki eredményét aztán az 1942/43-as és 1943/44-es idényekben érte el egymás után kétszer negyedik helyezéssel. Ezt a lépést két elgondolás vezérelte. Az egyik cél a gyár és a cégliga csapatainak fejlődési lehetőséget szerezni oly módon, hogy lehetőség nyíljon a küzdelem nevesebb ellenfelekkel. A második cél az volt, hogy Buda, amelynek hosszú időn keresztül nem volt élvonalban küzdő együttese, bejusson egy csapattal a Nemzeti Bajnokságba. Ezen kívül, az általános nagy magyar megújulási lendület szinte kötelezővé tette, hogy a széles körben ismert „Gamma-szellem” a sport térfelére is átjusson, és ott is valami tisztultabb felfogást érvényesítsen.

„A nemzeti bajnokság első osztályában játszó Gamma F. C. hivatásos csapaton kívül a Gamma öt labdarúgócsapata küzd az amatőr bajnokságokért. Az amatőr csapatok részt vesznek az évente kiírásra kerülő Juhász István serlegért folyó mérkőzéseken. A Gamma SZISE labdarúgócsapata idén részt vett a BLASz bajnokságban, 12 győzelmet aratott, 8 vereséget és 3 döntetlent ért el.”

1942-ben a Gamma sportéletét két kitüntetés érte. Az MLSz ez évi nagydíját Juhász István, a Gamma FC elnöke kapta meg. Év végén pedig, a Magyar Labdarúgó Szövetség Juhász Istvánt választotta meg elnökének.²⁴³

Az 1943/44. évi bajnoki idény őszi fordulójában a Gamma FC a bajnokságban [NB I.] az előkelő 2. helyig jutott fel. A Kárpát-medencei szinten is erős Gamma-válogatott 1943. nov. 11-én a Nagyvárad ellen játszott rendkívül heves mérkőzést.

Egyéb sportágak

1940-re a Gamma Rt. igazgatósága a vállalat saját sporttelepének felépítésével, uszoda és tornaterem bérletével lehetővé tette, hogy minden gammás alkalmazott, szakértő edzők vezetése mellett abban a sportágban képezhesse magát, amelyhez kedve és tehetsége van. A Gamma sportszervezet ekkor négy nagy egyesületre tagozódott.

1943-ra a vállalat gondoskodásának szervezetei a sport és művelődés területén kiteljesedtek. A Gamma Szabadidő Szervezetének tagjai a következők: Bajtársi Szolgálat, Élelmetár, Étkezde, Hitelszövetkezet. Gamma Football Club (NB I). Gamma Levente Egyesület és szakosztályai: atlétika, zene (fúvószenekar), gyorslevente, kézilabda, kosárlabda, labdarúgó, levente lövész, ökölvívó, repülőmodellező, sportrepülő, torna, asztalitenisz, úszó, vívó, turista, sí, ifjúsági önképzőkör, Gamma Levente Újság szerkesztése. Gamma Szentimrevárosi Sport Egyesület és közművelődési szakosztályai: dalos (férfi énekkar, kamarakórus, népdalkórus), zene, fényképező, bélyeggyűjtő, sakk és színjátszó szakosztály; sportszakosztályai: női kosárlabda, női torna, labdarúgó, tenisz, teke, asztalitenisz, lövész (kispuska és íjász). Gamma Lövészegyesület.

A Gamma Rt. sport- és szabadidő tevékenységét szinte teljes mértékben a Gamma Élet kiadványok mutatták be 1938-tól 1943-ig bezárólag. Ennek terjedelme viszonylag óriási ahhoz képest, ami azokból ebbe a kötetbe átemelhető. Éppen ezért a két nagy és méltán népszerű repülő és labdarúgó sportágak részletes bemutatása után az összes többi ágazat csak felsorolás formájában kerülhetett bemutatásra. További ismeretekre a Gamma Élet és a családi Emléktár forráskiadványokból lehet szert tenni.

Mindazonáltal külön említésre méltó az úszás sportágban az 1940-ben a Gammához igazolt Gyarmati Dezső (1927–2013) úszó és vízilabdázó neve, aki a Levente Úszó Szakosztály tagjaként már 1943-ban a 100 méteres fiú gyorsúszásban versenyt nyert a

Gammának. Ő lett aztán hazánk büszkesége a vízilabdában, két világbajnoki címmel és három olimpiai aranyéremmel, amelyekből a legemlékezetesebb a legendás 1956-os melbourne-i olimpia volt, ahol a szovjetek ellen példanélküli hősiességgel nyert a magyar csapat Gyarmati Dezső csapatkapitány vezetésével.

Gamma Levente Egyesület

1938-ban a győri program idején oldotta fel a Népszövetség a fegyverkezési korlátozások alól Magyarországot. Azonnal megkezdődött az ország fegyverkezési programja, amelynek keretében fokozták a fiatalság előképzését a katonai szolgálatra. Ennek az előkészítésnek volt a szervezete a leventemozgalom, amely rejtetten már az 1921. évi I. törvény szerint eddig is kitartóan működött. Statisztika erről nem létezhetett, helyette fényes minősítésként álljon itt bizonyoságul az a tény, hogy a fegyelmezett előképzésnek köszönhetően, Kárpátalja visszafoglalásakor honvédségünk alig négyhetes kiképzésen átesett újonc legénységgel – jóformán levente ifjakkal – indult harcba.²⁴⁴

Juhász István így indította útjára a Gamma leventemozgalmát: „1939. június 7-én megalakítottuk a Gamma Levente Egyesületet, amelynek keretein belül akarjuk ifjúságunk életét megformálni. Sok és komoly feladat vár erre az egyesületre, s mi nagy várakozással tekintünk működése elé. Eredményes munkája azonban csak akkor lehet, ha a Gamma-család minden tagja átérzi ennek az intézménynek nevelő és nemzetépítő jelentőségét s teljes erejével támogatni fogja azt. Ez nemcsak a családtagok egymásiránti szeretetéből következik, de legyünk tisztában azzal, hogy vállalatunk jövőjére is döntő fiaink lelkivilágának és testi erejének kifejlesztése.

Az idő múlik és maholnap a Gamma-leventék veszik át örökünket, vezessük be tehát őket az életbe megértéssel, szeretettel, adjuk át nekik sok fáradsággal és verejtékkel szerzett tapasza-

latainkat, hogy ők azokat még több eredménnyel értékesíthessék, tovább építhessék.

Buzdító serkentésül fiainkat fokozott munkára akarjuk szeretetteljes gondoskodásunkon kívül serkenteni azzal is, hogy legjobb-jainkat jutalmazni óhajtjuk. Ezenfelül pedig, a legérdemesebb tíz számára még külön jutalmat is tartogatunk. Erről most csak annyit, hogy nemcsak szórakozást és nem várt örömeket jelent ez majd számunkra, de egy életre szóló tanítást is.

Ennek a tíz minta Gamma-leventének a kiválasztása pontozással történik. Pontoz a tanonciskola és a műhely együtt, pontoz a leventeoktató és pontoznak végül a leventék maguk, mert a Gamma-leventék eszményképe csak az lehet, akit társai is annak tartanak.

A Gamma-leventék a nemes versenyben mutassák meg, hogy nemcsak hűséges reménységei a Gammának, de tanulni vágyó, öntudatos és önfeláldozó fiai hazánknek is. Szebb jövőt!”²⁴⁵

A felhívó jelmondat igen hamar mindennapi köszöntéssé formálódott, fiatalnál és idősnél egyaránt. „— Szebb jövőt! — köszöntött a portás, amikor a hatalmas gyárépület kapuján beléptünk.” – állt egy újságriportban.

A Gamma Levente Egyesület három irányban kezdte meg és folytatja munkáját, ezek: katonai előképzés, önképzőköri munka és leventeifjúsági sport.

A *katonai előképzés* vezérlőgondolatát a Gammában a Kormányzó úr szegedi kinyilatkoztatása adta: „A hadseregen áll vagy bukik a nemzet.” Innen adódott a felismerés, miszerint a nemzet ereje és tette kész fegyveres szervezete a honvédség. A honvédség alapja és ereje az ifjúság. Az ifjúság erejét, testi és lelki felkészültségét, egységes nemzeti öntudatát pedig, a leventeintézmény adja meg.

A kislevente, kezdve a vigyázzállástól, itt tanul meg minden katonai rendgyakorlatot, játszva tanulja meg a céllovó sporton keresztül a fegyver kezelését, a terepjátékokon megismerkedik a

harcászattal és így készül elő a leventEIFJÚ a haza védelmének magasztos feladataira. A Gammába kerülő kis levente itt ismerkedik meg először azzal a Gamma-szellemmel, amely minden gammást, tekintet nélkül arra, hogy ki, hol és milyen beosztásban végzi munkáját, egy nagy családdá forraszt össze. Itt tanulja meg a kislevente a fegyelmet, egymás megbecsülését, az igazi bajtársiasságot. A gyengébb bizalommal fordul az erősebbhez, mert tudja, hogy az szívesen és szeretettel tanítja fiatalabb gammás testvérét.

Az *Önképzőkör* nevel, és amikor az egységes Gamma-családban egyesíti tagjait, akkor nem az egyéniséget korlátozza, hanem irányt mutat, amelyet mindenki szabad akaratából tökéletesíthet, formálhat egyénisége szerint. Így megfelelő irányítás mellett ideális Önképzőkör alakul ki, mert mindegyik leventénk saját magát alakítja öntudatos, jellemes ifjúvá, aki be akar és be is tud illeszkedni a Gamma közösségébe. Itt mindenkinek dolgoznia kell. A fegyelmetlen embernek a munka teher, fegyelmezett embernek a munka az élet célja – hivatás. A munkát szeretni kell, de ehhez megfelelő erkölcsi színvonal kell. Az Önképzőkör azért dolgozik, hogy ezt az erkölcsi szintet minél magasabbra emelje. Az összejöveleteken derül ki, hogy a Gamma levente milyen tehetséges és sokoldalú. Előkerülnek a fiókok mélyén eddig féltve őrzött versek; olyanokról, akiknek eddig a hangját sem hallottuk, kiderül, hogy kiváló énekesek, regös csoport alakul; van, aki a rajzait, festményeit mutatja be; a műkedvelő gárda már próbál, hegedűszólókat, szavakat hallunk; már iparművész növendékünk is van, aki díszleteket tervez. Szerkesztőbizottság alakul, amely a „Gamma Levente” című ifjúsági folyóiratot fogja szerkeszteni. A Gamma levente elismeri társainak tudását és azt megjutalmazza, de ha kell, akkor bírál is. Juhász István egyik ülésükön felhívta a figyelmüket arra, hogy „csak az bírálhat, aki jobbat tud nyújtani”²⁴⁶.

A Gamma Rt. igazgatóságának áldozatkészsége lehetővé tette, hogy minden levente, szakértő edzők vezetése mellett, olyan *sportot*

űzzön, amelyhez kedve és tehetsége van. Egymás után alakulnak meg a szakosztályok. 1939-től 1943-ig találhatók írott források a leventesport alakulásáról, amiről ehelyütt is csak felsorolás formájában lehet tudósítani, a számtalan verseny és esemény nagy terjedelménél fogva.

A Gamma Levente Egyesület szervezete 1943-ra a következő területeket és szakosztályokat foglalta magába. Katonai előképzés, levente-leány-kiképzés, önképzés, táborozás, színjátszás. Az egyesület szakosztályai: atlétikai, ejtőernyős, híradó, gyorslevente, lövész, kézilabda, kosárlabda, labdarúgó, ökölvívó, fúvószenekar, repülőmodellező, sportrepülő, torna, úszó, vízilabda, vívó. Országos bajnokságokon és külföldön is a Gamma leventesportolói számos alkalommal az első helyen végeztek.

„1942-ben leventéink kitartó munkával elérték azt az elismerést, hogy a leventék országos parancsnoka az 1942/43-as kiképzési évre a Gamma Levente Egyesületet mintaegyesületté és mintacsapattá minősítette.”²⁴⁷

1943-ban leventeifjúságunk a karácsonyi ünnepek előtt megható lelkesedéssel vállalkozott arra a feladatra, hogy a hadbavonultak hozzátartozóit meglátogassa és elvigye a gyár minden munkatársának jókívánságait. Önmaguk körében önkéntes járőr-szolgálatot szerveztek, az egyes járőröket a levente-leányok is elkísérték. Száznál több családot látogattak meg, magukkal vitték a gyermekeknek szánt Mikulás-csomagot és a felnőtt hozzátartozóknak a Szabadidő Szervezet könyvajándékait. Ugyancsak ők kezdeményezték a mozgalmat, hogy a hadbavonultak hozzátartozói javára műsoros vasárnap délutánokat szervezzenek a főgyártelep étkezdéjében. Az első ilyen összejövétel 600 pengő bevétellel zárult. A másodikat már a 3. és 4. üzemben dolgozó munkatársak szervezték meg, az 2 000 pengő bevételt hozott.

1944-ben az utolsó igazgatósági jelentés a következőről tudósít: „Leventeegyesületünket eredményei alapján a honvédelmi miniszter mintaegyesületté jelölte ki.

Szabadidős emlékek

2017 nyarán sikerült még további „Gamma szabadidős” művészeti tevékenységből származó olyan alkotásokra bukkanni, amelyekről annak idején biztosan nem volt tudomása senkinek a nagy Gamma-családban. Ezek ugyanis a szerény háttérben születtek és járták be útjukat.

Két, a Gamma Rt.-ben felső vezetői tisztséget betöltő műkedvelő alkotóról szól a felfedezés, az egyik Gecső Sándor igazgató, a szobrászművész, a másik vitéz Péterfy Lajos igazgató, a festőművész, a Juhász testvérek benső barátai, akik nemcsak saját köreikben ajándékoztak alkotásaikból, hanem egymásnak is juttattak belőlük. A Péterfy-leszármazott Márton Zsolttal éppen ezt a különleges „csereberét” sikerült felfedeznünk, amikor a százkét éves Gecső Zsuzsa néninél volt szerencsénk tiszteletünket tenni a Gellérthegyén.

Látogatásunk alkalmával megláthattuk Gecső Sándor „Nolle” c. bronz női mellszobrát, a mellett pedig, egy atléta pár egyik alakját, amelyet az 1936-os berlini olimpiára készített. Az atléta pár másik alakja innen ugyan hiányzik, de megtalálható a Péterfy-hagyatékban a Ménesi úton, ott állván másik két Gecső-szobor, a Judás és a Szent Ferenc mellett, gazdagítván Péterfy Lajos festményeinek gyűjteményét. Így lapulnak a múlt szép ajándékai a szerencsés utódok számára.

Mialatt tehát az ifjú leventék szorgosan rajzolgattak munka után a gyári szakkörben, addig a művész igazgatók a magán műtermükben alkottak két külföldi üzleti út közötti kevés szabadidejükben.

A Gamma-eszmény

„AZ IGAZI »GAMMÁS«

BÜSZKÉN VALLJA MAGÁT MAGYARNAK

és a piros-fehér-zöld lobogó és a nemzeti imádság
tölti meg melegséggel szívét;

A LEGJOBB MUNKAERŐ,

de társai boldogulását éppúgy szívén viseli, mint a
magáét;

ÉRZI A FELELŐSSÉGET,

mellyel hazájának, feletteseinek, beosztottjainak és
társainak tartozik és küzd minden ellen, ami a
magyart a magyartól elválasztja vagy elválaszthatja;

NEMZETFENNTARTÓ

és teljes erejével az első vonalba törekszik és

HISZ ISTENBEN,

a magasabbrendűségben és hazája boldogulásáért
minden áldozatot meghoz!

*Juhász István*²⁴⁸

„Ami Juhász István hagyatékából fennmaradt, az a tulajdonos-igazgató olyan vezetői jellegű tevékenységére utal, amelyet leginkább a Gamma Rt. fennmaradása és folyamatos fejlődése fémjelez. Egy alkotó ember számára már ez is szép és elismerésre méltó teljesítmény. Fogalmazhatnánk úgy is: a két háború közötti időszak

gazdasági nehézségei közepette egy ipari óriás létrehozása már önmagában is elég lenne az utókor megbecsüléséhez, de Juhász István megalkotta azt a löelemképzőt is, amely a magyar iparnak hírnevet szerzett és kitűnő üzletet jelentett. Arról az alkotómunkáról sem szabad megfeledkeznünk, amelynek eredményeként egy elektromechanikus működésű analóg számítógépet szerkesztett a löelemek kiszámításához, amellyel a hazai és a nemzetközi számítógéptervezők sorában lenne a helye.

Nevéhez kapcsolódik a hazai hadiipar egyik legsikeresebb termékének, a Gamma-Juhász-féle löelemképzőnek a megszerkesztése, amely magában foglalta a korszak csúcs-technológiáit, bizonyította a magyar finommechanikai ipar versenyképességét, és nem utolsósorban világhírnevet szerzett a hazai termékeknek, a magyar katonai alkotásoknak.

Legnagyobb tettének és teljesítményének talán mégis a nevével fémjelezhető szellemiséget kell tekintenünk. Személyiségének és a körülötte kialakult mítosznak funkcionális szerepe volt a gyárban, fontos integráló tényezőként még évtizedekig hatott a Gamma belső életében, de hatása volt a háború utáni hazai alkotógárdára is. A gyár termékeinek egykori fejlesztői egy idő után a hazai műszaki tudományos élet vezető személyiségei lettek. Döntő szerepe volt egy olyan kreatív, gondolkodó alkotógárda felnevelésében, amely lehetővé tette, hogy a magyar ipar egy egészen más gazdasági rendszerben – és már Juhász István nélkül is – be tudta bizonyítani életképességét, a műszaki tudományok művelésének és a műszaki kutatások folytatásának értelmét, fontosságát.”²⁴⁹

A Gamma által kinyilatkoztatott és mindig hangoztatott hazafias eszmény egyik jól érzékelhető szüleménye 1943-ra öltött testet. A gyár társadalmi egyesületei sem mentesülhettek a háború hatása alól. Minél messzebbre haladtak a háborús esztendőök megpróbáltatásaiban, annál több lett azoknak a munkatársaknak a száma, akik megjárták már a csatatereket. Elsősorban az ő társadalmi együvé

tartozásuk érdekében alakította meg a Lövészegyesület a „Katonaviseltek szakosztályát”. Ennek rendeltetését és működését maga a háború, mint az európai nemzetek léteért vállalt nagy küzdelem, határozta meg. A szakosztály célul tűzte ki az ősi magyar katonaevények ápolását és a harctereken megszületett bajtársiaságnak olyan értelmű gondozását, hogy mindenkor legyen elég hősiesség áldozatok vállalására. Erre nemcsak kint a lövészárkokban van szükség, hanem itthon is, ahol erős lelkiülettel kell a termelésben is helytállni.

„Az 1943-as gyáripari nemzeti sportnapon Juhász István vezérigazgató mondott nagyhatású bevezetőbeszédet. Meghatározta a vállalati sport fontosságát olyan szempontból, hogy mindazok, akik egész napon át munkapadnál vagy íróasztalnál együtt dolgoznak, találják meg szórakozásukat és testedzésüket is közös foglalkozáson. A gyári beosztás természetesen sokszor elkülöníti egymástól az egyéneket, ebből kifolyólag néha súrlódások is előfordulnak, de a vállalati sport és az egyesületi élet ezeket az ellentéteket mind kiegyenlíti, és a komoly, céltudatosan végzett testedzés a termelésre is kedvezően hat.”²⁵⁰

A belső életszemléletnek külsőségeiben is meg kell jelennie ahhoz, hogy a szellemiség mások számára is láthatóvá és követhetővé váljon. Ennek legfeltűnőbb változatát Juhász István álmolta meg, és D. Nagyajtai Teréz öntötte formába. 1933-ban Juhász István személyes kérésére a színházi élet kiemelkedő jelmeztervezője – később Kossuth-díjas érdemes művész – megtervezte a Gamma formaöltözékét, amelyet az igazgatótól a munkásokig mindenki megkapott, viselt, kötelező volt abban dolgozni, még az öntődében is. Ezzel egyszerre az ingyenes munkaruha-ellátás feladata is tetszetős kivitelben teljesült. „Amikor a munkaruha terve megszületett, a kivitelezést István gazda egy-kettőre elintézte, ezzel is úttörő munkát végezvén olyan sikerrel, mint hallom, hogy más cégek és

külföldi látogatók is utánozzák az ötletet.” – nyilatkozta az erdélyi származású alkotóművész.

Gamma-Juhász löelemképző

Hétköznapi értelmezés

Általános bölcséleti alapon és a megérteni óhajítás szándékával közelítve a témához, az avatatlan ember – példának okáért – a következő elgondolással értelmezheti a találmány lényegét, abból kiindulva, hogy a löelemképző számtalan kis alkatrészből áll, s bár mindegyiknek egyformán fontos, de különböző önálló feladata van, mégis az egész szerkezet által meghatározott egyazon célt kell szolgálniuk.

A kész műszerben a szerteágazó tervezés és szerkesztés alapján legyártott tengernyi alkatrész képes összehangoltan működni és létrehozni azt a végeredményt, hogy maguk az ágyúk és a lövedékek megfelelő időpontban és térbeli pontban „süljenek el”, így megsemmisítvén az odaérkező ellenséges repülőgépet.

Láthatólag ez a folyamat úgy megy végbe, hogy az emberi aggyal elképzelt műveleteket a mechanikusan működő alkatrészekből álló szerkezet végzi el a gyakorlatban, úgy, hogy közben elektronikus vezérlő számértékeket hoz létre – vagyis a betáplált állandó számértékek mellé változó számértékeket rendel, amelyek együttesen képezik a löelemeket –, s mindennek eredményeképpen ismét az elgondolás érvényesül a gyakorlatban: elsül lent az ágyú, majd odafent a lövedék, és lezuhan a repülő. A továbbiakban a műszaki képzettséggel rendelkező olvasók számára szolgáljanak ismertetésül az avatott szakemberek meghatározásai.

Rövid meghatározások

„A Gamma-Juhász-féle löelemképző a légvédelmi rendszer központi egysége volt, amely az optikai helymeghatározó berendezés és az ágyú beállítását végző katona közé volt beiktatva.”²⁵¹

Lényegében egy olyan elektromechanikus célszámítógép, amely a légi cél irányából, magasságából és sebességéből, illetve a löveg paramétereiből kiszámította a találati pontot, aminek alapján beállíthatták a légvédelmi lövegeket és a lövedékek gyűjtőjét.²⁵²

„A technika fejlődése a második világháború alatt lehetővé tette, hogy ez a folyamat emberi közreműködés nélkül, automatikusan – szervomechanizmus segítségével – menjen végbe.”

A Juhász féle löelemképző alapján véve egy számítógépes célzó berendezés volt, amely egyszerre négy ágyút, később hatot is vezérelt.

Részletes leírás hadmérnöki szempontból²⁵³

„A légvédelmi ütegek számára tervezett löelemképzők közül három típus is elkészült.

Az első ún. »lineáris elvű« készülékek egyikét Szabó Sándor tartalékos főhadnagy készítette a »Gamma« Finom-mechanikai Gépek és Készülékek Gyárában. A kikísérletezett és bemutatott eszközt a légvédelmi gépfegyverek irányzásához szándékoztak felhasználni. A gépkocsira szerelt műszert 1928-ban szabadalmaztatták. A műszernek a kezelése nehézkes volt és emellett a meghibásodások elég nagy gyakorisággal követték egymást. Az elért találati arány, a későbbi keltezésű dokumentumok szerint csak 6% volt. A próbák után a készülék továbbfejlesztését leállították, a szabadalmat megvásárolta a magyar állam és megtiltotta a készülék külföldi bemutatását. A szabadalmat gyakorlatilag a Gamma Műszaki Rt. vásárolta meg és feltehetőleg a későbbi »Gamma-Juhász« löelemképzőnek a kiindulópontját jelentette.

A másik löelemképző az ún. »szögsebességes« löelemképzők családjába tartozott.

A Kéler féle löelemképző szögsebesség-változás mérésén alapult, azaz a légi cél távolságának valamint oldal- és magassági szögének változása alapján határozta meg a célelemeket. A Kéler Tasziló által szerkesztett berendezést a Süss Nándor Rt-nél készítették. A berendezés érdekessége, hogy magát a mérőkészüléket egybeépítették a 4 m-es távmérővel. A löelemképzőt 1929-ben kezdték el gyártani. Ennek a németeknél általánosan alkalmazott²⁵⁴ működési elvnek az volt az előnye, hogy ez által csökkent a távolsági adatokból származó hibák száma, valamint a cél követését együtt végezte a löelemképző és a távmérő kezelője, így tehát egy műszerrel kellett követni a célt.²⁵⁵

A legsikeresebb műszer a »Gamma-Juhász«-féle lineáris elvű löelemképző volt, amelyet a m. kir. honvédségen kívül a piacon is jó haszonnal tudtak értékesíteni. A találmány alapötletét az adta, hogy a műszer optikájával folyamatosan követve a cél mozgását, annak célpályáját egy finommechanikai szerkezet lényegében lekicsinyítette és egy kocsiszerkezeten elhelyezett mérőgörgővel folyamatosan képes volt mérni annak paramétereit.²⁵⁶

Juhász István az első világháború előtt a breslaui műszaki egyetem hallgatójaként nyilván találkozott a korabeli finommechanika jellegzetes szerkezeti elemeivel, a mérőgörgő alapelvét minden bizonnyal tanulták. 1921-től a Gamma Rt. vezetőjeként – a gyártmányaik között szereplő polárplaniméterekben – ugyancsak alkalmazni nyílhatott a mérőgörgő alapos megismerésére. A mérőgörgő felfedezésének dicsőségét – az anekdotákkal szemben, zsenijének csorbítása nélkül – tehát aligha írhatjuk Juhász István javára.²⁵⁷

„A mérőgörgőnek egy időegység alatti fordulata megadta a cél haladási sebességét. Ezeket a célelemeket juttatta el a tulajdonképeni löelemképzőhöz. Ez is tartalmazott egy sajátos megoldást.

A lövedékek röppályája a ferdehajítás tételével nem határozható meg pontosan, mivel az a levegő ellenállása miatt torzul és egy ún. ballisztikai pályát ír le. Az ütegnek és a löelemképzőnek a helyzetéből kiindulva a készülék meghatározta a várható találati pontot és annak alapján megadta a löveg beállításához szükséges oldalirányzási és magassági szögeket, ezen kívül a ballisztikai sajátosságokat figyelembe véve a lövedék repülési idejét és az óraműves gyűjtőjének adatait.

A löelemképzős löeljárás esetén, a műszer mellett felállított távmérő segítségével folyamatosan meghatározásra került távolsági adatokat és a mért értékeket a kezelő, a méréssel egy időben, a löelemképzőbe vezette. A másik kezelő feladata az oldal és magasságirányzó géppel történő célkövetés volt. Következésképpen a löelemképző oldalirányban elfordult, távcsöve pedig, a cél mozgásának megfelelően emelkedett, vagy süllyedt.

Mivel a löelemképző lineáris – léptékben méretarány szerint kicsinyítve – mértani alapon működő műszer volt, és az adatokat a léptéknek megfelelően lemásolta, vagyis kicsinyítve megszerkesztette, majd a háromszögmegoldó részegység a »cél paramétereit kiszámította«. Ezzel meghatározásra kerültek az ún. helyzetelemek.

A továbbiakban a tüzelés szempontjából egy nagyon fontos mozgásparaméter került meghatározásra: a cél sebessége, ennek meghatározásához használták az előzőekben említett egyszerű és elmés szerkezetet, a mérőgörgőt. A sebesség meghatározása azért fontos, mert a lövedéknek nem a mért helyre kell érkeznie a lövés után, hanem a cél által megtett elmozdulásnak megfelelő helyre, a találati pontba. Ezt az előretartási értéket számította ki a műszer, megadva a gyújtóállításhoz szükséges paramétereket oly módon, hogy még a töltési késedelmet is figyelembe vette.

A felsorolt feladatokon kívül a löelemképző még egyéb, más fontos feladatokat is megoldott. Rajzolta a célpályát, mérte a függőleges sebességet, s kitűzte a találati pontot, sikló vagy emel-

kedő célpálya esetén is. Önműködően minden találati pontra kiszámította a szél-, a kezdősebesség- és a légsúlyváltozás követelte helyesbítéseket. Ezekkel a helyesbítő értékekkel önműködően javította a löelemeket.

A löelemképzők tervezése az első világháború végén vette kezdetét és a húszas évek közepén már a legtöbb országban rendszerben voltak, ugyanakkor itthon még kutatásuk is tiltott volt. Ezt a lemaradást alig hét-nyolc év alatt a hazai műszaki alkotók, a hadmérnökök behozták és munkájukat dicséri, hogy ugyanezen idő alatt jelentős nemzetközi sikereket értek el. Közülük is ki kell emelni Juhász Istvánnak, a Gamma Rt. vezérigazgatójának és a behatás-kiküszöbölő tervezőjének, Dr. Nagy Artúr, hm. tk. [*hadiműszaki törzskari*] őrnagynak a nevét. A Gamma-Juhász rendszerű löelemképzők közül a legsikeresebb a 34/38 M automatikus löelemképző volt, amelynek az ún. célszög-kikapcsoló (parallaxis) készüléke lehetővé tette, hogy a műszer a tüzelőállástól maximálisan 500 méter távolságig külön telepítsék.

A feladat az első pillanatban egyszerűnek tűnik, azonban ha figyelembe akarjuk venni a műszer felállítási helyén mért löelemek és a tüzelőállás helyére vonatkozó löelemek közötti különbséget, akkor minden egyes adatot folyamatosan át kellett számítani és ezt a feladatot a készülék automatikusan megoldotta. Az 500 m-es távolságnak a második világháború idején nagy hasznát vették, mivel így a löelemképzők kezelőit kevésbé zavarta a tüzelés okozta zaj és rázkódás, és könnyebb volt az álcázás végrehajtása is.

A m. kir. honvédségnél a kísérleti ütegnél 1933. áprilisában megkezdődött a kiképzés az új műszerrel. A tények sorába tartozik, hogy az első bemutatókat és kísérleteket még a Szabó-féle löelemképzővel tartották, azonban azt nehézsége miatt hamar felváltotta a Gamma-Juhász löelemképző. Az akkumulátortelep számára egy kábelkocsit szerkesztettek, amely külsőleg teljesen a 29M löveg lőszerfélkocsijára hasonlított. Ez lett az üteg elektromos

központja, amelynek vontatását Pavesi tehergépkocsi végezte. Erre kapcsolták az egytengelyes 29M műszerfélkocsit, amelynek oldalán hosszirányban a 4 m-es távmérő tartódoboza és a távmérőtáblák kerültek elhelyezésre, közöttük pedig a löelemképző.

A drága és bonyolult automatikus löelemképző mellett – első sorban a később rendszerbe kerülő gépágyúknál – szükségessé vált egy olyan műszer szerkesztése, amely lényegében a vezényszó-táblázatot helyettesítette. Ez volt a segédlöelemképző, vagy másik nevén a célelemmérő. A műszer alapelemeit a Juhász-Gamma löelemképző alkotta. Azonban itt csak mechanikus alkatrészek voltak, nem volt szükség elektromos áramforrásra, a löelemek közlése hanggal történt.”

Részletes leírás elektromechanikai szempontból

„A világháború kezdetén a tüzérségnek egyetlen feladata volt: egy álló vagy igen lassan mozgó földi célt – megfigyelő segítséggel – a távolság lemérése vagy megbecslése után ráirányítással eltalálni, belőni. A lövések helyesbítésére mindig volt idejük, mert a cél elpusztítása csak ezután következett. A repülő célok eltalálásánál azonban az okozott különös nehézséget, hogy azok mindig más, rendszerint több kilométer távolságban és magasságban jelentek meg. Tehát a vízszintes távolságmérés nem volt elegendő. Szükségessé vált a pontos magasságnak vagy helyzetszögnek a mérése is. Ezért át kellett szerkeszteni magát a gyújtószerkezetet és a löveget (ágyú). A második és nehezebb rész már teljesen új feladat: az ágyú beállításához és a lövedék időzítéséhez szükséges adatoknak, a löelemeknek képzése gyorsan mozgó célra. A lövedékröppálya az arra ható légellenállás és súlyerő (a Föld vonzóereje) következtében hozzávetőleg parabolaívet mutat. Ez minden magasságra és távolságra más és más. Minden röppályához és annak minden pontjához természetesen más röppülési idő tartozik. Például egy 6-8

km távolságra lévő célra történő lövésnél, a löveg elsülésének pillanatától a lövedék találati pillanatáig több másodpercnyi idő telik el. A repülőgép ezalatt már több száz méterrel elrepült a célzás, illetőleg a löveg elsülésének helyétől. Ahhoz, hogy a mozgó cél és a lövedék az idő- és térbeli egy pontban, a találati pontban találkozzanak, a cél elébe kell löni. Ugyanúgy, mint ahogy a vadász a futó nyúl elébe lő. Ezt az elébe lövést a lövegcsőnek a cél haladási irányába való előretartásával érik el. A lövegcső magassági és oldalirányba állításának mértéke, úgyszintén a gyújtószerkezettel ellátott lövedék gyújtási ideje az a három tüzéségi adat (löelemvégeredmény), amely a mozgó célra történő lövéshez szükséges. Ezen értékek pontos és gyors képzéséhez többirányú változtatást, javítást végeztek a lövegen is, a lövedéken is, végül kifejlesztették az önműködő löelemképző műszereket. A bombázó repülőgépnek hasonló méréseket kell végeznie, mint a tüzéségnek, azonban itt a cél áll, és a gép mozog. A löelemképző tehát egy bonyolult méréseket elvégző, adatok sokaságát tároló és alkalmazó szerkezet volt, amely megnövelte a célpont találati arányát a korábbi módszerekhez képest. [...] A löelemképző azért volt olyan sikeres a légvédelmi üteg használatában, mert a segítségével három feladatot: a löelemképzést, az adatközlést és magát a tüzelést egy időben tudták kivitelezni. A löelemképző és a távmérő alkalmazásával az előre lefektetett adatokat a tüzekek egy mozdulattal tudták bevinni a műszerbe, amely folyamatosan és önműködően kiszámította a löelemeket. A löelemeket elektromos úton továbbították a löveghez, s így idővesztés nélkül, gyorsan tudták a lövegeket beállítani. A korabeli – amerikai, angol, német, francia – szerkezetekkel összehasonlítva a Gamma-Juhász löelemképző vált be a legjobban.²⁵⁸ Világviszonylatban vezet a Gamma-Juhász-rendszerű önműködő löelemképző, amely Juhász István konstrukciója és sok részben találmánya. Működési elve analitikus (számoló), geometriai

(lineáris), vagy e kettő kombinációján alapszik.” – írja v. Ungváry Béla.²⁵⁹

Részletes leírás számítástechnikai szempontból

„A Gamma-Juhász önműködő légvédelmi löelemképző, mint elektromechanikus elven működő analóg számológép.

A repülőgépekre irányított lövegek pontos beállításához, a célzáshoz és a gyújtók beállításához (az ún. tűzvezetéshez) szükség volt egy igen gyorsan működő és ugyanakkor rengeteg bonyolult számítást elvégző berendezésre, a löelemképzőre. Kifejlesztése a húszas évek végén történt, akkoriban a legkorszerűbb ilyen szerkezet volt, amelyet kiváló tulajdonságai alapján más országokban is alkalmaztak. Hogyan működött a löelemképző?

A légüres térben haladó és a nehézségi gyorsulásnak kitett lövedék parabolapályát ír le. A levegő ellenállása miatt azonban a röppálya matematikailag nem meghatározható ballisztikus görbévé változik. Alakjára sok tényező van hatással, így a lövedék súlya, alakja, súlypontjának helye, keresztmetszeti területe, hossz tengely körüli forgása (és ennek következtében az »oldalgása«), sebessége és természetesen a légköri viszonyok, beleértve a szélsebességet. Ugyanakkor, a cél, a repülőgép, is mozog, akkoriban ez a sebesség még max. 4–500 km/óra volt. Lőtáblák álltak rendelkezésre, amelyek grafikusán tartalmazták egyes fixen tartott paraméterek esetére a lehetséges pályák adatait. Körülbelül 80–100 ezer adatot vittek fel egy bonyolult alakú (leginkább egy torz hengerre hasonlító) geometriai idomra, az ún. ballisztikus testre, amelynek palástján minden egyes felületi pont megfelelt a lőtáblázatok valamely elemének. (A lősík minden pontjára érvényes röpidőnek.) Mai terminológiával élve, ez ROM memória volt. A felületi pontokat »paránymérőkkel« tapogatták le. A megfelelő optikai eszközökkel követett céltárgy adatainak bevitelével és matematikai műveletek

mechanikus elvégzése után adódott a végeredmény, amit elektromos jelekké alakítva továbbítottak a lövegek felé. Ezekkel vezérelték (irányították) a légvédelmi ágyúkat, illetve állították be a lövedékek gyújtóit úgy, hogy azok a repülőgéphez legközelebb robbanjanak.

Ez a szerkezet magyar találmány és gyártmány volt, amely óriási mennyiségű adattal, analóg módon végzett műveleteket. Ezek nagy része mechanikus úton és permanens módon tárolódott a berendezésben, míg néhány továbbit használat során tápláltak be. A műveletvégzés sem történt még elektronikusan, de nem is fogaskerekekkel valósult meg, hanem analóg módon. Az adatok, eredmények leérzése, értékelése és felhasználása viszont már elektromosan (sőt, részben elektronikusan) történt. Bár célszámológépről volt szó, mégis mindez úttörő és egyedülálló teljesítmény volt.²⁶⁰

Érdemes megemlíteni, hogy a háború ideje alatt Neumann János is ballisztikus görbék számításával foglalkozott, igaz, hogy ő ezt már az első elektronikus számítógép felhasználásával tehette. A svédországi Bofors Művek által 1932-ben szervezett bemutatón és a mérések során (a 76,2 mm-es lövegek tűzvezetésében), több, már hasonló berendezéshez képest, a legjobb löeeredményt érték el. Így válik érthetővé, hogy miért eredeztetjük a műveletek gépi úton való elvégzésének (lényegében a számítástechnika) hazai történetét ezen időponttól kezdődően.²⁶¹

Harctéri tapasztalatok

„A négy Bofors lövegből álló légvédelmi ágyús üteg tűzvezetéséhez, a légi célok leküzdéséhez szükséges löelemek automatikus meghatározására a 34/38 M Gamma-Juhász típusú löelemképzőt rendszeresítették.”²⁶²

„A löelemképző hadi használhatósága a második világháború kitörése előtt igazolódott be a legjobban. A japán-kínai háborúban pl. a japán légierő igen érzékeny veszteségeket szenvedett a Gamma-

Juhász löelemképző által irányított kínai ütegek tüzetől. Schneider József, a gyár részéről kiküldött megfigyelő a következőképpen számolt be: »Összesen 16 légitámadást volt alkalmam közről szemlélni, amelyek közül négy éjszakai támadás volt... A beérkezett hírek szerint (Hankauban) a 39 támadó gépből összesen háromnak sikerült sértetlenül hazajutnia, míg kínai részről csupán öt vadászgép esett áldozatul.« A harci tapasztalatok sorába tartozik, hogy az egyes lövések kevés eredményt hoztak, ezért a gyorstüzelésre tértek át. Így azokon a helyeken, ahol Gamma-Juhász löelemképzővel felszerelt ütegek voltak – a viszonylag ritka elhelyezésük közepette is – hatékony volt a légvédelem.²⁶³

„A keleti arcvonalon támadó, zömmel egyesével repülő vadász-bombázók (MiG, Il, JAK), valamint a századkötelékben repülő (Pe-2) bombázók általában 2500 m magasan támadtak. Az éjszakai bombázást és felderítést végző Po-2 repülőgépek 1500 m alacsonyan repültek. Ez utóbbiak ellen fényszóróval végrehajtott tűzharcoknál igen jónak bizonyult a löelemképző belső világítása. Abban az esetben, amikor több (2-3) vadász-bombázó egyszerre támadta az üteget és gyors célváltásokat kellett végrehajtani, a löelemképző ezekben az esetekben is jól vette az irány-, távolság- és sebességváltítás adatait. [...] A löelemképző által meghatározott löelemek igen jónak bizonyultak. Például a kötelékben támadó Pe-2 bombázók elleni összes tűzcsapásnál a vezérgép pontosan a négy robbanási felhő mértani közepén helyezkedett el. A vadászbombázók harci eljárásához tartozott, hogy bombák ledobása után sebességüket növelve távoztak a légtérből, és a löelemképző ezeket a sebességváltításokat is jól követte.²⁶⁴

„Az 1944 nyarán Budapest ellen végrehajtott légitámadások lényegesen különböztek az előző harceljárásoktól. A nagy magasságokban (5000–7500 m), nagy sebességgel, sűrűn lépcsőzött kötelékekben repülő bombázók (B-17, B-24) ellen nehéz volt a löelemképzővel való célkövetés. A repülőgépek ebben a magasság-

ban gyorsan haladtak át az üteg hatásterének felső szektorán, ezért a löelemek meghatározását már előre el kellett végezni, és be kellett állítani a maximális sebesség- és gyújtóidőzítés értékét. A tűzcsapást már akkor el kellett rendelni, amikor a célok elérték az üteg hatásterét. Tekintettel a hullámokban érkező repülőgépekre, az első tűzcsapás tapasztalatai alapján került sor a paraméterek változtatására.

1944 nyarán a tüzelőállásban az üteg átmenetileg hat löeggel harcolt. A Gamma a meglévő és már jól kiismert löelemképzőnket lecserélte egy, a gyárból hozott új készülékkel. Az új löelemképző egy hétig volt az ütegnél és igen jónak mutatkozott, azonban többet sem akkor, sem később nem tudtam meg róla, valószínűleg ez volt a 43 M löelemképző.

1944 őszén a Kárpátok nyugati oldalán a Tisza-híd és a főútvonal, valamint a harcoló csapatok légvédelmét láttuk el. Ekkor parancsra, az ütegtől nem látható, és csak a térképen meghatározott 6,5 km távolságban levő területre, ahol jelentős ellenséges erők gyülekeztek, kellett több tűzcsapást leadni. A célterület és az üteg között volt egy falu, és afelett kellett tüzelni. Ezt a szokatlan és teljesen tábori tűzérési feladatot a löelemképző segítségével oldottuk meg. A megjelölt célterület oldal- és távolságadatait a térképről leolvastva, azokat és a nulla célsebességet a löelemképzőbe tápláltuk, majd a tűzcsapásokat leadtuk. Az eredmény meglepően jó volt.”²⁶⁵

„A légvédelmi üteg, és így természetesen a löelemképző is, térben és időben nagyon sok harcterületen került alkalmazásra. A hatalmas utakat az üteg zömmel saját »tengelyen« tette meg, és csak nagyon kevés alkalommal került sor vasúti szállításra. A rossz utak a löelemképzőt a leggondosabb vontatóvezetés mellett is nagy igénybevételnek tették ki, ennek ellenére a löelemképző a legközelebbi tűzkésszé tételnél mindig kifogástalanul és pontosan működött. A 34/38 M Gamma-Juhász löelemképző²⁶⁶ igen jó, megbízható és hatékony tűzvezetési eszköznek bizonyult a háborúban.”²⁶⁷

„1944. szept. 30-án Észak-Finnországban harcok kezdődtek a finn különbéke miatt a Norvégiába visszavonuló német hadseregcsoport és a finn haderők között. A Lappföld menti svéd határt megerősítették légvédelmi ütegekkel. Így került Erik Albertsson őrzető akkor Kuttainembe, egy 7,5 cm-es légvédelmi üteghez a Sarkkör felett.”

„A légvédelmi löelemképző csak tiszta időben volt harcképes, de fényszórók és később lokátorok segítségével a készülék éjszaka és időjárástól függetlenül is használhatóvá vált.”²⁶⁸

„A második világháború első szakaszában a magyar légvédelmi tüzérek például a doni harcok időszakában eredményesen tevékenykedtek, azonban a háború vége felé a repülőgépek megnövekedett repülési magassága következtében a földi légvédelem eredményessége érzékelhetően lecsökkent. A hatékonyság növelése érdekében kísérletek folytak, és kifejlesztették a 34/43 M típust, amely 20 000 m magasságig és 250 m/s sebességig volt képes mérni.” Ezt a készüléket még nem lehetett közvetlenül a lokátorhoz csatlakoztatni, de a megnövelt paraméterekkel rendelkező műszer már magában hordozta egy ilyen irányú továbbfejlesztés alapját.²⁶⁹

„A légvédelmi ütegekből álló fegyverrendszer – ha jó töltői voltak – magas találati valószínűséggel, nagy hatótávolsággal és meglehetősen nagy tűzsebességgel rendelkezett. A mozgó légvédelmi üteg kb. 200 főből és 30 teherautóból ill. személygépkocsiból állt.”

„Az ütegek hatásfokának alapvető feltétele a Gamma-Juhász légvédelmi löelemképző volt. Valóban azt mondhatjuk, hogy a Gamma-Juhász készülékek a 40-es években és az 50-es évek elején jelentősen hozzájárultak a svéd légvédelem hatékonyságához. A Gamma-Juhász készülék feltalálója, Juhász István gépészmérnök, valóban kimagaslót alkotott, ami a továbbfejlesztés lehetőségét is magában hordozta!”²⁷⁰

„A magyar löelemképző a második világháború után. – A magyar honvédség átfegyverzése szovjet mintájú fegyverekre 1948-

ban vette kezdetét. A szovjet dokumentációk alapján megindult termelés újjáélesztette ugyan a magyar hadiipart, de a fejlesztést és a saját kutatást, tervezést lehetetlenné tette. Újraindult a nagy hagyományokkal rendelkező Gamma Optikai Művek is, ahol löelemképzőket és tűzérési optikai eszközöket gyártottak, de csak szovjet dokumentációk alapján. [...] A Puazo-4 típusú löelemképzőt 1962-ig gyártotta a vállalat.

A honvédség légvédelmi fegyverzete összességében korszerűtlenebb volt, mint a második világháborúban, teljesen alkalmatlan a nagy magasságban támadó bombázók, illetve az alacsonyan támadó nagy sebességű repülőgépek leküzdésére. A lőszer találati pontossága az »égőkorongos gyújtó« következtében nagyon bizonytalan volt, holott a magyar honvédségnél a második világháborúban a légvédelmi lövegekhez már óraműves gyújtókat rendszeresítettek, amelyek nagyobb gyújtási pontosságot eredményeztek.²⁷¹

Az 1950-es évek elején végre beindulhatott Magyarországon az „E-sorozatú” löelemképzők fejlesztése, és az E-2 modell gyártása teljes egészében a Gammában 1955-ben.

1956-ban egy lőtéri próbán a Gamma E-2 löelemképzője bizonyította a hozzá fűzött reményeket, maga mögé utasítván a mérsékelt löeredményeket elérő szovjet Puazo-6 típust. Ezt követően a hazai löelemképzőt nemcsak a magyar honvédség állította rendszerbe, hanem nagy számban került ki az NDK Nemzeti Néphadseregébe, Vietnámba a háború idején, illetve Szíriába az 1967-es háborút követően. Az „E-2” löelemképző az arab-izraeli háborúban mutatta meg utoljára képességeit, és több tucat Fantom és Mirage repülőgép pilótája tanulta meg a nevét, ismerte meg technikai jellemzőit. A hatnapos háborúban sikerült egy Izraelben gyártott Mirage vadászgép lelövése is.²⁷²

Az E-2 gyártása a Gammában 1968-ban fejeződött be. Az „E-sorozatú” löelemképző is annak a hagyománynak a folytatása volt, amelyet a jó százhusz éve született Juhász István, a nagy magyar

feltaláló és iparalapító hozott létre. Ez a berendezés is ezen hagyományokat hordozta magában, és szintén magyar szellemi alkotás volt. Sajnos ez a szellem a hatvanas években teljesen eltűnt, a szellemi háttér teljesen elkallódott, feltámasztására sem az ipari, sem a katonai vezetés semmilyen erőfeszítést nem tett.²⁷³

A Gamma és Juhász István löelemképzőjének nem csak önmagában volt kiemelkedő technikai jelentősége, hanem használati értéke is jóval felülmúlta a szokásos ár-érték arányt.

Szótár

MAGYAR: *Gamma-Juhász légvédelmi löelemképző*

ANGOL: predictor (*GB*) / director (*US*) / fire control equipment / anti-aircraft firing instruction gear

NÉMET: Kommandogerät „Gamma-Juhász” / Feuerleitgerät / Flak-Kommandogerät „Gamma-Juhász”

[FLAK = Flugzeugabwehrkanone] [Flugabwehr = antiaircraft defence]

OROSZ: Прибор управления артиллерийским зенитным огнем

*

Utószó

Tudjuk, hogy mindennek rendelt ideje van. Azt is tudjuk, hogy mindennek rendelt helye is kell legyen, hiszen így áll össze a természet rendjének alaptörvénye időben és térben.

Ideje és helye volt a *lőelemképző* megjelenésének a védelmi hadviselésben, éppen akkor látott napvilágot, majd állt hadrendbe, amikor az antant nem engedte katonailag megerősödni a legyűrt és megcsonkított Magyarországot.

Ideje és helye volt a *Gammának* az országban, éppen akkor épült fel, amikor a Trianon utáni kilátástalan és befelé forduló népléleknek gyarapító és életerőt sugárzó példára volt szüksége, amelyre felnézhet.

Ideje és helye volt *Juhász Istvánnak* a Gammában és a hazában, mindkettőt rendíthetetlenül hűen szolgálva, óva egyben a népes Gamma-családot és a magyar hont úgy a német, mint a szovjet befolyás ellen, amíg ezt megtehetette.

A kötetben hosszan elbeszél a „Gamma-Juhász lőelemképző” hármastörténet alapján véve az ő személyéről is szól, természetesen nem kisebbitve testvére, Zoltán, kitartó közreműködését, gammás tervezőmérnökök, alkalmazottak és munkások érdemeit sem a sikerekben.

Mindazonáltal Juhász István természetes módon, mindenki által elismerten volt az első ember, ő volt a húzóerő, nem volt belőle még egy, mindenki más, sorrendben csak utána léphetett fel. Őutána rangban Juhász Zoltán következett, de a műszaki fejlesztés területén a többi kiváló alkotó szakember megelőzte őt, hiszen közvetlenül István gazdával dolgoztak együtt.

Ő volt a fej, az első ember, az, aki egy személyben mindenkor a legtöbbet tudta a legfontosabb tárgykörben. Egy valaki tudott – nem mindent –, de a legtöbbet a Gammában, ő az összes apró dolgot, és

azok óriási halmazát is ismerte. Ismerte a tengert, de a belőle való cseppet is, egyszerre.

Az általa vezetett fejlesztésnek egy iránya volt, az egyetlen, a legkedvezőbb, mert nincs két féle elképzelés, vezetés, kétfelé nem lehet húzni semmilyen közösséget. A teljes felelősség is Juhász Istváné volt, ő volt az alfa, fentről is oltalmazott szerepét nem oszthatta meg senkivel.

Mert, ha baj volt, csak ő tudta a megoldást, akinek a legtöbb háttérismeret volt a fejében, akinek megvolt a tehetsége ahhoz, hogy mindig képes legyen nemcsak a részproblémát felismerni, hanem az egészet is egyidejűleg látni. Gondoljuk csak el, ha a konstruktőr nem a csepp és a tenger közötti összefüggésben gondolkodik, hogyan tudott volna rögtön ráérezni arra, amikor a padlóra zuhant az első löelemképző, hogy melyik alkatrészt kell azonnal átervezni, amelyik a balesetet okozta. Mind a két halmazt a fejében hordozta, néha ezért volt „szórakozott” a hétköznapi életben, például akkor, amikor a titkárnőnek az irodától a villamosmegállóig egyfolytában diktált.

Képes volt járni a makrokozmoszt és a mikrokozmoszt egymásután, de elméleti szinten egyszerre ott tudott lenni mindkettőben is. Különösen nagy szükség volt erre akkor, amikor egy gyártási hiányosság vagy egy tervezési részprobléma keresett megoldást a gyárban.

A tulajdonos testvérek mind a ketten nagyon jól ismerték a gyárat, de Juhász István a műhelyeket is járta, a munkadarabokat és a munkafolyamatokat részleteiben is ismerte, őt pedig, a dolgozók így közelebbről is megismerték, de azáltal is, hogy legtöbbször ő vett részt és tartott lelkesítő beszédet a Gamma sport- és kulturális rendezvényein. Juhász Zoltán jobbára az irodákat és a külső helyeket, a hatóságokat és a bankokat látogatta a cég képviselőjeként.

Törvényszerűen bekövetkezett az egyezséggel történt szétválás, amikor Juhász Zoltán felismerte a valós helyzetet, és megtalálta a magának is kedvezőbb megoldást, a testvéries vagyongegosztást,

ezután pedig, saját tevékenységének önálló folytatását. Hiszen ő nem volt otthon a löelemképző gyártásának és működésének részleteiben, nem beszélve az állandó továbbfejlesztési elképzelésekről, amelyek teljes egészében a másik agyban fészkeltek. Ő jól ismerte a már működő igazgatási rendszert, de ilyen közegből még soha nem született semmilyen műszaki újdonság. Az új megoldások leleménye és megvalósítása adja a fejlődés lehetőségét és az új hozzáadott értéket, a vezető szerepet a versenytársakkal szemben. Mindezt az utolsó felvonásban Juhász István már egyedül képviselte.

Ideje van a hallgatásnak és ideje a szólásnak is. A végkifejlet, a végleges különválás a Juhász-testvérek között, majd a továbbélés két különböző útjának választása, annakidején jótékony hallgatásba burkolt családi ügy volt. Az utódok életében azonban eljött a szólásnak is az ideje, tulajdonképpen erről is szól ez a könyv.

A szerző

Jegyzetek

-
- ¹ "A Jézus születése napján Kos-csillagképben létrejött Nap-Jupiter együttállás utal Jézusnak (Nap) az Atyától (Jupiter) való származására. Jézus és az Atya »egyek«, csillagászati értelemben pedig, együtt álltak a születés napján." Berta Tibor: *Az idő kód.* AAS-H Kiadó, Budapest, 2002, 134. o.
- ² Éppen ebben az évben lett tulajdonos Alfred Nobel a svéd Bofors AB cégben Karlskogában, ennek később még lesz elvi jelentősége.
- ³ A magas kitüntetés büszkeséggel töltötte el a családot, nem kevésbé ezután ismételt, amikor ugyanebben az évben az édesapa, dr. Juhász Andor, a budapesti kir. ítélőtábla elnöke, IV. Károly királytól a Polgári Hadi Érdemkereszt I. osztályú fokozat kitüntetését kapta.
- ⁴ Családi emléktár, E306–E309 jelzetek. Miklauzič család, Budapest [a továbbiakban: *Családi*].
- ⁵ Családi E310–312.
- ⁶ Juhász István szabadalmainak jegyzéke. Családi, E691.
- ⁷ *Cégbírósi dokumentumok gyűjteménye 1920–1970.* Gamma irattárból. Családi emléktár E504 jelzet [a továbbiakban: *Gamma cégbírósi*].
- ⁸ *Közügyi jegyzőkönyvek gyűjteménye 1920–1944.* Gamma irattárból. Családi emléktár E502, 18. o. [a továbbiakban: *Gamma közgyűlési*].
- ⁹ Nedeczky László-Dávid Sándor: *Az óra mutatta az utat.* Szerzői kiadás, Budapest, 1992, 20. o. [a továbbiakban: *Nedeczky*].
- ¹⁰ *Beszédek. Elmondotta dr. Juhász Andor.* Országos Bírói és Ügyészi Egyesület, Budapest, 1935, 65. o. [a továbbiakban: *Juhász Andor*].
- ¹¹ Amerikázás (szleng): Tétlenkedik, nem csinál semmit, lopja a napot.
- ¹² Gamma közgyűlési 9. o.
- ¹³ Konkoly Kálmán: *Magyar alkotók – Hírneves magyar tudósok, művészek, szakemberek műhelyéből.* Singer és Wolfner Rt., Budapest, 1942, 57–76. o. [a továbbiakban: *Konkoly*].
- ¹⁴ *Gamma Finommechanikai Gépek és Készülékek Gyára Rt. 1920–1930.* Gamma Mérnöki Szaküzlet kiadása, Budapest, 1930.
- ¹⁵ Konkoly i. m. 65. o.
- ¹⁶ Az ún. szögsebességes löelemképzőt Kéler Taszilo tervezte.
- ¹⁷ Az újság tévesen fogalmaz: ez még nem a Juhász-féle, de Gamma-löelemképző volt. A "Gamma" Finommechanikai Gépek és Készülékek Gyárában, 1928-ban szabadalmaztatták Szabó Sándor tart. főhadnagy gépkocsira szerelt löelemképzőjének változatát.
- ¹⁸ Nedeczky i. m. 62. o.

-
- ¹⁹ *Két fiatal mérnök útja egy rozzant műhelytől a világhírig.* Esti Újság, 1939-04-02.
- ²⁰ Nedeczky i. m. 62. o.
- ²¹ Más helyeken Karlsborg szerepel. A másodlagos források több helyen is felváltva használják az egymástól 104 km-re fekvő Karlskoga és Karlsborg településeket Svédországban, a helyes városnevet különböző helyeken az elsődleges források alapján kellett helyesbíteni. Karlsborg a XIX. században kiépített erődrendszerével az ország védelmi központját képezte, háború esetére pedig, tartalék fővárosként létezett, közben időben komoly hadgyakorlatok színhelye volt. Karlskoga ezzel egy időben épült ki, amikor az ottani vasművekből nagyméretű ágyúgyár létesült Bofors városrészben. A Bofors AB cég tulajdonosa 1894-ben – Juhász István születése évében – Alfred Nobel lett, aki a dinamit feltalálásával aztán a helyi lőszergyártás alapjait is megteremtette. A Gammának mindkét városhoz köze volt, hiszen az egyik a lögyakorlatok helyszíne, a másik a Bofors AB székhelye volt.
- ²² Laczik Bálint tanulmányában az „1932-ben Svájcban 12 ország” közlés téves, a helyszín ekkor Svédország volt.
- ²³ Konkoly i. m. 71. o.
- ²⁴ Lásd 19. jegyzet.
- ²⁵ Az 1970-ben, az akkori Gamma jogtanácsosa által levéltári anyagból vázlatosan jegyzetelt tartalom ebben a fogalmazásban téves. *Értékesítés* nem indulhatott meg Németországba, nyilván csak tárgyalások kezdődhettek. A Gamma soha nem adott el löelemképzőt Németországnak, annak gyártási licencét sem. Repülőgép-alkatrészeket, ún. Reglereket viszont bér munkában gyártott és szállított.
- ²⁶ Az iratok Perzsiát és Iránt egyaránt használják a közel-keleti országra. Az ott élők az ókor óta országukat Iránnak mondják, nyugaton 1935-ig csak Perzsia néven illették.
- ²⁷ Lásd 13. jegyzet.
- ²⁸ *Gamma Élet.* Gamma Rt., Budapest, 1939. Évkönyv, 24. o. [*a továbbiakban: Gamma Élet*]
- ²⁹ Kövendy Katalin: *Vitéz Ungváry Béla gépészmérnök.* In: Valóság, 2014. május, 39. o. [*a továbbiakban: Kövendy*]
- ³⁰ Nedeczky i. m. 62. o.
- ³¹ Családi E316.
- ³² Gander, Terry J.: *The 40 mm Bofors guns.* Patrick Stephens Ltd., Wellingborough, Northants, GB, 1990, 18. o.

-
- ³³ Külön köszönöm fiamnak, Miklauzič Mártonnak, hogy átmentette és digitálisan feldolgozta a korabeli eredeti keskenyfilmet a családi hagyatéka számára.
- ³⁴ Nedeczky i. m. 63. o.
- ³⁵ Gamma cégbíróági E504a/4.
- ³⁶ Gamma Élet, 1938. Tél, 13. o.
- ³⁷ Gamma Élet, 1939. Nyár, 7. o.
- ³⁸ Gamma Élet, 1940, 26. o.
- ³⁹ Gamma Élet, 1938. Tél, 14. o.
- ⁴⁰ Schneider József számára valószínűleg nem volt ismeretes azoknak a testvéreknek a tevékenysége, akik a ferencesek kínai tértítő küldetésében vettek részt 1930-tól. Közülük többen – a kommunisták által 1954-ben az ÁVH által halálra kínzott mártír Károlyi Bernát vezetésével – éppen Hankauban létesítettek missziós házat, amelyet 1938-ig működtettek.
- ⁴¹ Gamma Élet, 1939. Tavasz, 9. o.
- ⁴² Külön köszönöm fiamnak, Miklauzič Richardnak, hogy lelkesen felkutatta Svájcban, a dübendorfi Légvédelmi Múzeumban állandó jelleggel kiállított Gamma-Juhász löelemképzőt és a kiegészítő berendezéseket, értékes kiegészítést adván ezzel a családi hagyatékhhoz.
- ⁴³ Gamma Élet, 1938. Tél, 6. o.
- ⁴⁴ Uo. 3. o.
- ⁴⁵ Gamma Élet, 1939. Évkönyv, 29. o.
- ⁴⁶ Varga József (szerk): *Juhász István hagyatéka*. Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 1994, 21. o. [*a továbbiakban: Varga Hadtörténeti*]
- ⁴⁷ Gamma Élet, 1939. Nyár, 12. o.
- ⁴⁸ Gamma Élet, 1939. Nyár, 19. o.
- ⁴⁹ Fehértájt Tibor: *Hősi éposz a magyar bíró két fiáról*. In: Új Nemzedék, 1939-02-22, 3. o.
- ⁵⁰ Gamma Élet, 1939. Évkönyv, 14. o.
- ⁵¹ Varga Hadtörténeti 23. o.
- ⁵² Uo. 60.
- ⁵³ A Gamma Rt. gazdasági jelentőségét részletesen taglalja Berend T. Iván–Ránki György: *Magyarország gyáripára 1933–1944*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958, 46., 47., 173., 340., 367., 399., 400., 426., 456. o.
- ⁵⁴ Gamma cégbíróági E504/17
- ⁵⁵ *A Gamma ötven éve*. Gamma Művek kiadása, 1970, 38. o. [*a továbbiakban: Gamma Ötven*]
- ⁵⁶ Gamma Élet, 1941, 20. o.

- ⁵⁷ Ezúton külön is megköszönöm unokatestvéremnek, Kertser Tamás építőmérnöknek, hogy Juhász Zoltán diafilmgyűjteményét átadta a családi hagyatékba, ezzel is hozzájárulván e kötet színes megjelenéséhez.
- ⁵⁸ Gamma Élet, 1941, 21. o.
- ⁵⁹ Nedeczky i. m. 52. o.
- ⁶⁰ Gamma Élet, 1941, 26. o.
- ⁶¹ „A Gamma-gyár kulturális estélyén, mint a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének társelnöke, nekem kellett a megnyitóbeszédet mondanom. Az az érzésem, hogy jól sikerült.” Gróf Edelsheim Gyulai Ilona: *Becsület és kötelesség*. 1. köt. 1918–1944. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2000, 102., 276. o. [a továbbiakban: *Edelsheim*] Az estélyen részt vett a kormányzó úr felesége is, Ilona mellett ült. – *A szerző*
- ⁶² 1898-ban önálló törvényt hoztak a gazdasági és ipari szövetkezetekről. A törvény alapján megalapították az *Országos Központi Hitelszövetkezetet* (OKH), amelynek tagjai a hitelintézetekkel ellentétben alacsonyabb hitelkamatokat alkalmaztak, s ezáltal jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a falvakból kiszorult a hitelzsora és országosan mérséklődtek a hitelkamatok. A II. világháború kezdetén már 1 499 hitelszövetkezet működött az országban, közel 800 000 taggal. Egyik ilyen szövetkezet volt a Gammáé is.
- ⁶³ Dr. Juhász Andor (1964–1941) életrajza olvasható Miklauzič István: *A vér szava – Az Esterházy–Miklauzič–Juhász családok sarjúboglyája*. Szerzői kiadás, Budapest, 2016. 64. oldalon [a továbbiakban: *Miklauzič*]
- ⁶⁴ Gamma Élet, 1941, 4. o.
- ⁶⁵ *Kárpátmedence Gazdaságpolitikai Szemle*. Pagus Könyvkiadó, Budapest, 1941–1942. 276. o. [a továbbiakban: *Kárpátmedence*]
- ⁶⁶ Nem csoda, hogy Juhász István és az író „jóban voltak” a Győrffy Kollégium testületében, hiszen voltak közös témáik is. Juhász István az első világháborúban a nyugati fronton, az olasz hadszíntéren harcolva szerezte katonai kitüntéseit. Zilahy Lajos pedig, szerkesztette és részben írta a „Hadifogoly magyarok története”, Athenaeum Kiadás, Budapest, 1930. című kétkötetes művet, amely a Nagy Háború alatti, majd az azt követő fogság eseményeiről és a katonák sorsáról szól.
- ⁶⁷ Borbándi Gyula: *A magyar népi mozgalom – A harmadik reformnemzedék*. Püski Kiadó, Budapest, 1989, 316. o.
- ⁶⁸ Gamma Élet, 1942, 14. o.
- ⁶⁹ Uo. 22. o.
- ⁷⁰ *Kárpátmedence* 305. o.

-
- ⁷¹ Az olaszokon keresztül Észak-Afrikában, Líbiában is bevetésre kerültek a Gamma-Juhász löelemképzők.
- ⁷² Külön köszönetemet fejezem ki Márton Zsolt villamosmérnöknek, aki készséggel végzett feltáró munkát a Péterfy család hagyatékában, és ezzel értékes kiegészítéseket adott e kötet anyagához.
- ⁷³ Trianon után egy évvel, 1921-ben indultak a Juhász-testvérek a Gamma Rt. műhelycéggel Budapesten. Már 1922-ben a felvidéki Iglóról írt családi levélben érdeklődik Péterfy édesanyja, hogy fiának milyen kilátásai lehetnek „Pistáéknál”, a Gammánál. Ez volt a közös indulás első kis lépése, de még nem történt semmi érdemben, maradt a szoros kapcsolat, majd 13 év múlva az igazgatói szék jutott vitéz Péterfy számára a Gamma papírgyára élén. A virágzó életút a háború kimenetelelével együtt hirtelen megtört. A Gestapo már figyelte a németellenes érzelmű magyar embert, többször vészterhesen a lakásán is keresték. 1944. dec. 6-án egy családi levél szorongva tesz említést a bekerítéséről, és dec. 10-én már be is következett a végzet, vitéz Péterfy Lajost a fogaskerekűnél lévő Városmajor utcai villamosmegállónál halálra gázolta egy szerelvény.
- ⁷⁴ Juhász Zoltán levele Juhász Istvánhoz, 1942-12-21. Családi E576.
- ⁷⁵ Külön köszönet illeti dr. Nedeczky László leányát, Nedeczky Ildikó könyvtárost, aki értékes kutatással és dokumentumok átadásával segítette e kötet tartalmának kiteljesedését.
- ⁷⁶ Gamma Élet, 1943, 8. o.
- ⁷⁷ Uo. 11. o.
- ⁷⁸ A felsorolás a nem szakemberek számára is lenyűgöző mennyiségű adat feldolgozását sejteti a háttérben, főleg mai szemmel, amikor minden számítógépen fut, ami akkor még ismeretlen műveleti terület volt. Aztán vessük össze ezt a szerteágazó adatfeldolgozási v. feladatmegoldást hordozó rendszert azzal a találmányi szintű eljárással is, amely lehetővé tette analóg számítógép mintájára a löelemképző adatainak számítását és átvitelét a lövegek automatikus vezérlésére. A Gamma több területen is valóban megelőzte korát.
- ⁷⁹ A német minisztérium idelátogatásának célja legalábbis kérdéses, hiszen – úgymond – versenytársak voltak a Gamma számára. Azért igazán mégsem, mert más löelemképzési eljárást rendszeresítettek, 1940-től a Kommandogerät 40 állt hadrendben. Az erre vonatkozó kiképzési szabályzatot is ez a minisztérium adta ki. *Ausbildungsvorschrift für die Flakartillerie – Ausbildung am Kommandogerät 40*. Reichsluftfahrtministerium, Berlin, 1941. Vö. 254. jegyzet.

-
- ⁸⁰ Gamma Élet, 1943, 17. o.
- ⁸¹ Uo. 23. o.
- ⁸² Varga Hadtörténeti 5. o.
- ⁸³ Fontos tudni, hogy a német megrendelést az ún. Reglerek jelentették, amelyek bémunkában gyártott kiegészítő repülőgépműszerek voltak. A Gamma soha nem szállított löelemképzőt Németországba.
- ⁸⁴ Varga Hadtörténeti 20. o.
- ⁸⁵ Albertsson, Erik: *A Gamma-Juhász löelemképző alkalmazása Svédországban*. In: Haditechnika, Budapest, 1998/3 és 1998/4 [a továbbiakban: Albertsson]
- ⁸⁶ 1947-ben a Milánói Vásáron a Gamma kiállított egy órás esztergát.
- ⁸⁷ Varga Hadtörténeti 24. o.
- ⁸⁸ Gamma Ötven 53. o.
- ⁸⁹ Uo. 54.
- ⁹⁰ Nedeczky 65. o.
- ⁹¹ A „44 M Buzogányvető” páncélelhárító fegyver volt Schwarzlose géppuska irányzékkel. Budapest ostrománál került bevetésre.
- ⁹² Gamma Ötven 54. o.
- ⁹³ Varga Hadtörténeti 25. o.
- ⁹⁴ „Az első szovjet katona 1944. december 26-án, délután 4 óra tájban lépett a gyár területére.” Családi E507, 54. o. Ez téves közlés.
- ⁹⁵ Miklauzič Istvánné Juhász Eszter naplója 1944-45. Mensáros-Juhász Judit magánkiadás, Csókakő, 2000, 1–10. o. [a továbbiakban: Ostromnapló]. Családi E386.
- ⁹⁶ Ostromnapló 16. o.
- ⁹⁷ Uo. 21. o.
- ⁹⁸ Állambiztonsági Történeti Levéltár: 3.1.9. – V-87423. Vizsgálati dosszié Juhász István ügyében. Családi E592, 8. o. [a továbbiakban: ÁBTL]
- ⁹⁹ Juhász István még idejében kikerült a térről. „A végrehajtás után a teret megtöltő tömeg megéljenezte az újfajta igazságszolgáltatást, azután botokkal, ernyőkkel nekiesett a lámpavason himbálódzó hulláknak, és ütlegelni kezdte azokat. Azonban a németek a budai várból felfedezték a tömegcélpontot, és tarackokkal löni kezdték a teret és környékét, így hamarosan csak a két hulla maradt az Oktogonon.” Jzt: Papp Attila: *Sorozatgyilkosok a lámpavason*. <http://zaol.hu/hirek/sorozatgyilkosok-a-lampavason-1519067>.
- ¹⁰⁰ Ostromnapló 105. o.
- ¹⁰¹ Uo. 87. o.
- ¹⁰² ÁBTL 10. o.

-
- ¹⁰³ Megjegyzés: a következőkben a dokumentumokból idézett szövegekben a számtalan helyesírási hiba javításra került, egyéb módosítás nem történt.
- ¹⁰⁴ ÁBTL 13. o.
- ¹⁰⁵ Uo. 15. o.
- ¹⁰⁶ „Döntsd a tőkét, ne siránkozz” – írta József Attila, mert a harmincas években úgy érezte, hogy egy nagy történelmi átalakulás részese és a kommunista pártba is belépett. Ebből az indulatból kelt ki 1946-ban a „*Munkásokól vasököl, odasújt, ahová köll!*” sokatmondó üzenet, amely Juhász Istvánt, a nagyfőkést is rács mögé lökte.
- ¹⁰⁷ ÁBTL 16. o.
- ¹⁰⁸ Ostromnapló 118. o.
- ¹⁰⁹ Juhász István Breslauban 1913-ban volt műhelygyakornok, majd kezdte az egyetemet, a város akkor Németországhoz tartozott. Tudni kell, hogy akkor nem létezett Lengyelország, mert 1772-től (1. felosztás) egyik fele Poroszország, a másik Oroszország protektorátusa volt, 1918-tól létezik ismét az önálló Lengyelország, s azóta a város neve lengyelül Wrocław.
- ¹¹⁰ Bárány Hazai Samu hadügyminiszter a református Juhász Mariskának, Juhász Andor kúriai elnök húgának, így Juhász István nagynénjének a férje, tehát nem vérrokon volt.
- ¹¹¹ Az ostrom alatt vitéz Gecső Pál és id. Miklajcz István kimentek ellenőrizni a Gammát. „Páris nevű nyilas testvér jelentette: — A gyár aláaknázza, az oroszok előtt felrobbantjuk! — Nem engedem. — Miklajcz testvér, ha van golyója a számomra, magának is lesz!” A folytatásra már nem maradt idő. Ostromnapló 104. o.
- ¹¹² 1941-től ellehetetlenült a Rotary Clubok tevékenysége Magyarországon. Az utolsó, a budapesti klub is bejelentette, hogy 1942. december 31-ig beszünteti a tevékenységét. *[Ennek a tagja volt Juhász István.]* A rotary kormányzó bejelentette lemondását, a Rotary International pedig, 1942. június 30-i hatállyal megszüntette Magyarország Rotary Klubjainak a nemzetközi tagságát. A hazai klubokat hivatalosan csak 1944-ben oszlatták fel belügyminiszteri rendelettel. https://hu.wikipedia.org/wiki/Rotary_Club. E kötet szerzője a Rotary International alkormányzója *[Assistant Governor]* volt.
- ¹¹³ Az egyik szerkesztő Schubert József, a Gamma Rt. igazgatója – a kiemelkedően művelt Schubert Éva híres színésznő édesapja – volt.
- ¹¹⁴ Czettler Jenő tudóstanárra *Mezőgazdaság és a szociális kérdés* c. egyetemi tankönyvéből nemzedékek tanultak. Mélységesen megvetette a politikai szélsőségeket. A nyilasok hatalomátvétele után csatlakozott egy kereszt-

tény-konzervatív szellemű ellenállási csoporthoz. 1945. január 18-án a Vörös Hadsereg elrabolta, a fogolytáborból sikerült hazaszöknie. A koncepció Grósz-per kapcsán letartóztatták, 12 év börtönre ítélték. Kegyetlen kínzások következtében 1953-ban az ÁVH börtönében meghalt, a 301-es parcellába temették.

¹¹⁵ ÁBTL 17. o.

¹¹⁶ Ha így odatalált, nyilván volt már ott előzőleg is. Az ismeretség nem volt véletlen, hiszen a közismert Gamma-Juhász löelemképző már egy évtizede a svájci légvédelem eszköze volt, Juhász Eszter pedig Svájcban tanult. Egyébként, Carl Lutz volt a híres svájci embermentő diplomata a vészkorszakban 1944-ben.

¹¹⁷ Ostromnapló 114. o.

¹¹⁸ Zilahy Lajos író levele Bajor Gizi színművésznőnek, 1945-03-10. Nedeczky, melléklet.

¹¹⁹ Zilahy Lajos rózsadombi háza 1942. szeptember 4-én éjszaka az első szovjet légitámadásban romba dőlt, akkor a VII. Erzsébet krt. 7. sz. házba költöztek. Juhász Eszter és Géczy Éva onnan mentek haza a VI. Andrássy út 17-be.

¹²⁰ Ostromnapló 114. o.

¹²¹ ÁBTL 25. o.

¹²² Uo. 27. o.

¹²³ Uo. 29. o.

¹²⁴ Uo. 30. o.

¹²⁵ Uo. 34. o.

¹²⁶ A Képes Figyelő 1948. júl. 24-i számában ez áll: „Közöljük a körözött háborús és népellenes bűnösök teljes névsorát. – Juhász Zoltán, a volt Gamma-gyár egyik megalapítója... Tartózkodási helye Svájc, Sankt Gallen. – Ifj. Juhász Andor, Juhász Zoltán Gamma vezérigazgató fia... Műegyetemi hallgató volt. A XI. kerületben nyilas pártszolgálatos volt. Tartózkodási helye Svájc, Sankt Gallen.

¹²⁷ ÁBTL 37. o.

¹²⁸ Uo. 41. o.

¹²⁹ Uo. 42. o.

¹³⁰ Nedeczky 76. o.

¹³¹ Családi E586.

¹³² ÁBTL 43. o.

¹³³ Varga Hadtörténeti 25. o.

¹³⁴ Uo. 41. o.

¹³⁵ Nedeczky 79. o.

-
- ¹³⁶ Uo. 80. o.
¹³⁷ Uo. 81. o.
¹³⁸ Családi E593.
¹³⁹ Uo. E598.
¹⁴⁰ Uo. E601.
¹⁴¹ Uo. E606.
¹⁴² Uo. E335/6
¹⁴³ Részlet a Kommunista Párt kiáltványa 1847. IV. fejezetéből.
¹⁴⁴ Március 19-én, húsvét előtt egy héttel, a német megszállás negyedik évfordulóján gyűjtötték be őket, és rá egy hétre, nagypénteken államosították a gyárat.
¹⁴⁵ Nedeczky 89. o.
¹⁴⁶ A román állampolgár Jovanovits Konstantin volt, aki Juhász István és Géczy Éva esküvőjén az utóbbi tanúja, egyben az 1948-as Gamma-kirakatperben a IV. rendű vádlott volt.
¹⁴⁷ Figyelem! Majláth az üzemi bizottság tagja volt, tehát ő is végig részt vett az eseményekben. Ha beidézték volna tanúként a tárgyalásokra, akkor igazolhatta volna, hogy Juhász István állításai megfelelnek a valóságnak.
¹⁴⁸ A Gazdasági Főtanács már 1947. máj. 28-án rendeletet hozott a nagybankok állami ellenőrzéséről. A bankok élére delegált miniszteri biztosi intézmény az államosítás első lépésének tekinthető.
¹⁴⁹ Családi E331.
¹⁵⁰ Uo. E614.
¹⁵¹ Uo. E331.
¹⁵² Az őrizetbe vétel 1948. márc.19-én történt, a szabadulás 1949. jan. 15-én, ez 10,5 hónap. Ha a fogva tartás máj. 4-én telt volna le, az 14 hónapot tett volna ki. Annak a $\frac{3}{4}$ -e 10,5 hónap, ez a feltételezésünknek megfelel.
¹⁵³ Családi E335.
¹⁵⁴ Molnár Dániel: *Aranyemberek*. Magyar Rádió, 2001-12-09.
¹⁵⁵ Juhász Andor 111. o.
¹⁵⁶ Nedeczky 65. o.
¹⁵⁷ Miklauzič István: *A vér szava – Az Esterházy–Miklauzič–Juhász családok sarjúboglyája*. Szerzői kiadás, Budapest, 2016, 81. o.
¹⁵⁸ ÁBTL 46. O.
¹⁵⁹ Uo. 47. o.
¹⁶⁰ Családi E347.
¹⁶¹ Uo. E348.

-
- ¹⁶² Uzun, İbrahim : *Egy Magyar Hős Rodostóban – II. Rákóczi Ferenc*. XVI. Magyar Őskutatói Fórum „II. Rákóczi Ferenc Nagy Fejedelemlékének” konferencia. Miskolc-Diósgyőr, 2011. aug. 1–5.
- ¹⁶³ Gamma Élet, 1940, 1. o.
- ¹⁶⁴ *Látogatás a „Gamma-családnál”* In: Országépítés, Nemzetpolitikai Szolgálat Sajtóvállalat Kft., Budapest, 1941.
- ¹⁶⁵ Persze, hogy nem aludt el senki, hiszen mindenki attól rettegett, hogy kihallgatás közben leviszik az alagsorba, és kezdődnek a verések és a válogatott kínzások. A bosszúra éhes ávós cellaőröket még hergelték is ilyen falfeliratokkal, mint például: „Ne csak őrizd, gyűlöld is!”
- ¹⁶⁶ Ostromnapló 111. o.
- ¹⁶⁷ Nedeczky 65. o.
- ¹⁶⁸ Uo.
- ¹⁶⁹ Albertsson, i. m.
- ¹⁷⁰ Komornik Ferenc: *Elfelejtett magyarok*. Innova-Press Bt., Budapest, 2009, 35. o.
- ¹⁷¹ Kovács Győző: *Mérföldkövek a magyar informatika történetében – Juhász István*. In: Magyar Informatikatörténeti Múzeum, http://www2.ling.su.se/staff/hartmut/cache/informatika_hu.htm.
- ¹⁷² Családfában nem szereplő családtagok: Karl Erzsébet Karl Margit testvére, Juhász István sógornője, Hazai Miklós pedig, báró Hazai Samu hadügyminiszternek és Juhász Mariskának a fia, utóbbi dr. Juhász Andor kúriai elnök húga volt.
- ¹⁷³ A nemzet újjászületésének és a társadalmi béke helyreállításának legfontosabb feltétele az állami pénzügyek rendezése és a szerencsétlen világháború által megrendített államháztartás terhének apasztása volt. Magyarország törvényhozása elrendelte, hogy a vagyon után – minthogy azt a magyar állam erőfeszítése és jogrendje védelmezte meg – vagyonváltság szedessék. Ez pl. a pénzintézeteknél elhelyezett betétek és letétek után lerovandó összeget is jelentette. (1921. évi XV. tc.)
- ¹⁷⁴ Báró Hazai Samu (1876-ig Kohn Sámuel; Rimaszombat, 1851.) honvéd vezérezredes, felsőházi tag, 1910–1917 között a Magyar Királyság honvédelmi minisztere, az Osztrák–Magyar Monarchia izraelita származású tábornokai között ő érte el a legmagasabb rendfokozatot. Báró dr. Hazai Miklós jogász 1922-től a Gamma Rt. felügyelő bizottsági tagja. 1937-ben már a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank titkára, 1938-tól cégjegyzője. 1945 után nála is fordult a kocka: „Dr. báró Hazai Miklós szül. 1896, kereskedelmi banki igazgató, XII. Királyhágó u. 5/a, és neje, kitelepítve Pátroha településre (össz. 35 család).” Forrás: Állambiztonsági Történeti

Levéltár: 4.1 – A-290 Szabolcs és Borsod megye „0” nyilvt. 1951. évi kitelepítésekről – Szabolcs megye, 4. o.

¹⁷⁵ Vö. 25 sz. lábjegyzet

¹⁷⁶ Trianon után nagy vagyonok hirtelen váltak semmivé, s ami megmaradt, aranyra átszámítva csak koldusszegénységet mutatott, erre a Gamma Rt esete is jó példa volt 1921-ben. A mérlegvalódiság helyreállítása érdekében hozták meg a 7000/1925. PM sz. rendeletet, amely előírta az aranymérleg közzétételét. Cél volt az is, hogy a pénzügyi kormányzat a mérlegekből ki tudja hozni a tényleges jövedelmeket az arányos adók megállapításához. Az aranymérleg adataiból már megállapítható volt a vállalat valóságos anyagi helyzete, ami egyben megbízható alap volt a mindinkább kifejlődő banki hitelezés igénybevételére.

¹⁷⁷ Magyarországon az öregségi és rokkantsági biztosítás az 1928. évi 40. tc.-nek köszönhetően született meg. A biztosítással kapcsolatos feladatokat az Országos Társadalombiztosítási Intézet (OTI), a javadalmazási határ alá esőket a Magánalkalmazottak Biztosító Intézete (MABI) látta el.

¹⁷⁸ 1942. március 2-i beszámoló 2. o.

¹⁷⁹ Megjegyzendő az adatközlő alapvető tévedése, hiszen a Gamma jóléti intézkedései – már az 1920-as évektől kezdődően – a Juhász testvérek felfogásából, szociális érzékenységből fakadtak. Szó nincs arról, hogy az intézkedések meghozatalánál a részbeni adóelkerülés lett volna a vezérlő elv.

¹⁸⁰ Gamma Élet, 1938. Tél, 8. o.

¹⁸¹ Gamma Élet, 1939. Évkönyv, 41. o., Gamma Élet, 1940, 35. o.

¹⁸² Varga Hadtörténeti 23. o.

¹⁸³ Gamma Élet, 1943, 11. o.

¹⁸⁴ Juhász István levele Vöneky Józsefhez, 1947-02-17. Családi, E642.

¹⁸⁵ Gamma Élet, 1938, 9. o.

¹⁸⁶ Gamma Élet, 1940, 38. o.

¹⁸⁷ Gamma Élet, 1938, 9. o.

¹⁸⁸ Ez az irat csak egy tervezet. Az 1945. évi keltezés idején a vevő, v. Péterfy Lajos már nem élt, Juhász Zoltán pedig külföldön élt, előbbi nem írta alá, utóbbi aláírta. Felnagyítással látható, hogy az évszámban az 5-ös számot a korábban odagépelt 3-as számra ütötték. A leírtak alapján ez lehetett az eredeti időpont. Amúgy pedig, 1943-ban már nem papírgyár működött az ingatlanon, hanem a Gamma Rt. albertfalvai finommechanikai telepe. Valószínűleg az egész ügylet az egyesüléssel történt

beolvasást megelőző jogcselekmények kezdeményezését szolgálta, majd hamvába dőlt.

¹⁸⁹ Gamma Élet, 1938, 9. o.

¹⁹⁰ Családi E331.

¹⁹¹ Vitéz Ungváry Béla (1899–1980) Debrecenben végezte a középiskolai tanulmányait. A Nagy Háborúból az olasz fronton, Isonzónál szerzett tapasztalatokkal tért haza. Hősi helytállásáért egy géppuskás osztagban, vitézi címet kapott. Budapesten szerzett gépészmérnöki diplomát. 1930-ban kétéves ösztöndíjat kapott az Amerikai Egyesült Államokba. Az első időben Clevelandben volt a Randolph Manufacturing Co. gyárban, ahol a szerszám- és alkatrészgyártást tanulmányozhatta, majd a Canton (Ohio) városában lévő Hercules Motors Company gyárban szerzett gyakorlatot a robbanó- és dízelmotorok gyártása, szerelése és alkalmazása területén. A cég a Ford Motor Co. Fordsonnak is szállított évente négyezer motort. A háborús fellendülés a Herculest óriáscéggé növesztette, elnöke Charles Balough alias Balogh Károly magyar mérnök volt, akivel Ungváry ott kint együtt is dolgozott. Hazajövele után Ungváry Béla a Gamma Finommechanikai Gépek és Készülékek Gyárában helyezkedett el. A löelemképző folyamatos fejlesztésén Juhász Istvánon kívül egy kiváló mérnökökből és szakemberekből álló csoport dolgozott, hozzájuk lépett be v. Ungváry Béla is. Ő vette át a stockholmi üzem vezetését Kováts Béla századostól. Külön is megköszönöm dr. Kövendy Katalin egyetemi tanárnak az áldozatkész és szíves közreműködését, amivel e kötet összeállításához hozzájárult.

¹⁹² A „Nagyságos vitéz Ungváry Béla okl. gépészmérnök úrnak, Stockholm, Askrikegatan, 7., Gamma Finommechanikai Gépek és Készülékek Gyára Rt. XI. Fehérvári út 81–85., 1940. máj. 24.” fejléccel írt szerződés Ungváry Attila (Németország, Rheinland-Pfalz, 76870 Kandel, Luitpold Straße 5) tulajdonában van. – Ungváry Béla 1940–1946-ig az Arencó AB alkalmazásában állt, majd 1969-ig a svéd haditengerészeti bizottság részéről az argentin haditengerészeti minisztériumhoz Buenos Airesbe kiküldött mérnökképviselőjeként és tüzérségi szakértőjeként dolgozott. A háború befejeztével már nem jött haza Magyarországra.

¹⁹³ Gamma Élet, 1940, 39. o.

¹⁹⁴ Gamma Élet, 1943, 12. o.

¹⁹⁵ id. Miklauzič István igazoló dokumentumai. Családi, E684/5.

¹⁹⁶ Uo. E684/6.

¹⁹⁷ Családi E687/1.

¹⁹⁸ Miklauzič 48–55. o.

-
- ¹⁹⁹ Trianoni Szemle, Budapest, 2010/2. szám, 80. o.
- ²⁰⁰ Gamma Élet, 1939. Nyár, 12. o.
- ²⁰¹ *Gamma Finommechanikai és Optikai Rt. Juhász Andor Szakirányú Iparostanonciskolájának Évkönyve.* Gamma Rt., Budapest, 1941. Családi, E673 Függelék [a továbbiakban: *Tanonciskola*].
- ²⁰² Gamma Élet, 1940, 44. o.
- ²⁰³ Gamma Élet, 1941, 26. o.
- ²⁰⁴ Gyulai Elemér: *Gamma Élet*. In: Szociális Szemle, 1940., 1. évf. 8. sz., 327–328. o.
- ²⁰⁵ Gamma Élet, 1942, 21. o.
- ²⁰⁶ Gamma Élet Évkönyv, 1939, 13. o.
- ²⁰⁷ Gamma Élet, 1943, 18. o.
- ²⁰⁸ Tanonciskola 4. o.
- ²⁰⁹ Angol népköltés, Károlyi Amy fordításában.
- ²¹⁰ Juhász István szabadalmainak jegyzéke 1930–1941. Családi, E691.
- ²¹¹ Szentiványi Tibor (1931–2009) villamosmérnök, számítástechnikai mérnök, a magyar informatika egyik úttörője. Emellett technikatörténész, művelődéstörténész, játékszakértő, a Magyar Játék Társaság alapító elnöke. Az MTA Kibernetikai Kutatócsoportjában részt vett az első hazai elektronikus számítógép, a M-3 létrehozásában. 1963-tól a KGM Számítóközpontjának műszaki vezetője, 1965-ben az Információfeldolgozó Laboratórium (INFELOR) alapító tagja. 1991–1997 között a MATÁV-nál a vezetés tanácsadója. 1968-ban a Neumann János Számítógép-tudományi Társaság egyik alapítója, a választmány tagja. Nemzetközileg elismert játékfejlesztő és szakértő, sokoldalú tevékenységéhez hozzátartozott a logikai játékok tanítása is. Szakmai munkásságát több díjjal ismerték el. E kötet szerzőjéhez közeli szellemi barátság fűzte.
- ²¹² Szentiványi Tibor: *Légvédelmi segédeszköz, vagy finommechanikai remekmű, avagy korai számítógép?* In: Varga József (szerk): *Juhász István hagyatéka.* Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 1994, 7. o.
- ²¹³ Szentiványi Tibor: *A számítástechnika kezdetei Magyarországon.* In: Természettudományi Közlöny, 1994. június, 250. o. [a továbbiakban: *Szentiványi*]
- ²¹⁴ A felsorolásból mindegyik a Gamma Rt. szabadalma, az utolsó Juhász István vállalati igazgató szabadalma.
- ²¹⁵ Kövendy Katalin: *Vitéz Ungváry Béla gépészmérnök.* In: Valóság, 2014. május, 34–47. o. [a továbbiakban: *Kövendy*]
- ²¹⁶ Családi E331-2, 22. o.

-
- ²¹⁷ Részlet Juhász István 1948. márc. 23-i rendőrségi vallomásából.
²¹⁸ Uo.
²¹⁹ Részlet Juhász István 1948. júniusi fogdai leveléből.
²²⁰ A villamos működtetésű állóóra találmányi bejelentése: 1954.
²²¹ Magyar Narancs, 2017-01-19, 29. o.
²²² Gamma Élet, 1943, 35. o.
²²³ A jóléti intézmények kialakulásáról és működéséről érdemes elolvasni Módos József: *A magyar ipar szociális tevékenysége* c. tanulmányt. In: Kárpátmedence Gazdaságpolitikai Szemle, 1941. október, 349—355. o.
²²⁴ Gamma Élet, 1938, 11. o.
²²⁵ Varga Hadtörténeti 23. o.
²²⁶ Gamma Élet, 1938, 13. o.
²²⁷ Varga Hadtörténeti 46. o.
²²⁸ Gamma Élet, 1941, 24. o.
²²⁹ Gamma Élet, 1942, 20. o.
²³⁰ Uo. 18. o.
²³¹ Gamma Élet Évkönyv, 1939, 29. o.
²³² Varga Hadtörténeti 22. o.
²³³ Edelsheim 204. o.
²³⁴ Gamma Élet, 1941, 27. o.
²³⁵ *Haditudósító*. Nemzetek Európája Kiadó, Budapest, 2014/1, 22. o.
²³⁶ Gamma Élet, 1942, 25. o.
²³⁷ Gamma Élet, 1939 Tavasz, 19. o.
²³⁸ Juhász István és Fábry Erzsébet ikerfiai, Péter és Pál, 1938. dec. 30-án születtek le a Gamma-családba.
²³⁹ Gamma Élet Évkönyv, 1939, 46. o.
²⁴⁰ Gamma Élet, 1942, 42. o.
²⁴¹ Gamma Élet, 1943, 23. o.
²⁴² Gamma Élet, 1938, 20. o.
²⁴³ Gamma Élet, 1942, 59. o.
²⁴⁴ *Haditudósító*. Nemzetek Európája Kiadó, Budapest, 2011/3, 25. o.
²⁴⁵ Gamma Élet, 1938 Nyár, 1., 23. o.
²⁴⁶ Gamma Élet, 1939, 51. o.
²⁴⁷ Gamma Élet, 1942, 20. o.
²⁴⁸ Gamma Élet, 1940, 1. o.
²⁴⁹ Varga Hadtörténeti 27. o.
²⁵⁰ Gamma Élet, 1943, 26. o.
²⁵¹ Dányi Dezső: *A konstruktőr mérnök*. In: *Mérnökűség*, 2009-02, 12. o.

- ²⁵² Varga József: *A Gamma-Juhász-féle légvédelmi löelemképző, a sikeres elektromechanikus célszámítógép*. In: Haditechnika, Budapest, 2013/6 és 2014/1 szám.
- ²⁵³ Rácz Elemér: *A légvédelmi tüzer csapatok felderítő és tűzvezető eszközeinek fejlődése a két világháború között*. <http://portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle/techn110201.html>, 2017-04-04.
- ²⁵⁴ A németek a lineáris működési elven alapuló Gamma-Juhász löelemképzővel szemben, a szögsebesség mérésén alapuló löelemképzési eljárást alkalmazták. Ennél fogva a Gammával alapvetően fel sem merülhetett bármilyen együttműködés ezen a területen. Vö. 79. jegyzet.
- ²⁵⁵ Az egybeépített szerkezeti megoldással a németek indultak el, de később ezt a megoldást választották a svájciak is, amikor a Gamma-Juhász löelemképzőt a licenccyártó Hasler is ekképpen kezdte gyártani 1943-ban.
- ²⁵⁶ „A Gamma-Juhász készülék talán legszellemesebb műszaki megoldása a sebességmérésre és a célmozgás folyamatos megjelenítésére egyaránt használt mérőgörgő volt. A pontos kerületű, csúszásmentesen gördülő mérőtárcsa elvét Gonella olasz matematikus 1824-ben fedezte fel, azóta számos gyakorlati alkalmazása született. A két világháború között számos lelkes, de kevésbé szakszerű hazai beszámoló jelent meg a Gamma-Juhász löelemképzőről. Egy közkeletű adoma a sebességmérő görgő felfedezését egy elromlott görgős fotellel hozza kapcsolatba. A löelemképző legátfogóbb ismertetése ugyancsak utal a zongoraláb és a mérőgörgő szerkezeti egyezőségére, azonban a felfedezés körülményeit nem ismerteti.” Varga Hadtörténeti 35. o.
- ²⁵⁷ „A Gamma Rt. saját kiadású könyvében ez olvasható: „A mérőgörgőt már régen feltalálták, csak éppen nem használták fel mérésre, hanem lehetővé tették vele pl. nehéz bútorok ide-oda tologatását. A Gamma-Juhász löelemképző mérőgörgője tulajdonképpen egy finom kivitelű zongoraláb.”
- ²⁵⁸ Masson, André: *Mechanische Analog-Computer für schwere Flab-Kanonen ca. 1930–1945. Technische Studien ab historischen Quellen*. Szerzői kiadás, CH-4900 Langenthal, 2014, 20. o.
- ²⁵⁹ Kövendy, 38. o.
- ²⁶⁰ Juhász Istvánon kívül meg kell említeni Vigh Tibor műszaki igazgatót, Barabás Jánost, Bíró Ferenc főmérnököt, Csákváry Jánost, Erdélyi József termelési főnököt, Fiala Józsefet, Mészáros Józsefet, Nagy Dezsőt, Pölhössy Bélát, Szigeti Mihályt, Szikra Józsefet, a szerkesztés vezetőjét, és Tavasz Istvánt, valamennyien a fejlesztés oszlopai voltak.

-
- ²⁶¹ Szentiványi i. m.
- ²⁶² Varga Hadtörténeti 54. o.
- ²⁶³ Uo. 21. o.
- ²⁶⁴ Uo. 57. o.
- ²⁶⁵ Uo. 58. o.
- ²⁶⁶ Ez a teljesen jó állapotban lévő készülék a Hadtörténeti Múzeum tulajdonában van. Külön köszönetemet fejezem ki ehelyütt is Bán Attila őrnagy igazgatóhelyettesnek, aki ezt a típust a Gamma más gyártmányai-val együtt bemutatta és tanulmányozni engedte.
- ²⁶⁷ Varga Hadtörténeti 59. o.
- ²⁶⁸ Albertsson i. m.
- ²⁶⁹ Varga Hadtörténeti 21. o.
- ²⁷⁰ Albertsson i. m.
- ²⁷¹ Varga Hadtörténeti 64. o.
- ²⁷² Kovács Győző: *Hungarian Scientists in Information Technology*. In Arthur Tatnall (szerk.): *Reflections on the History of Computing*. Springer, Melbourne, Australia, 2012, 293–295. o.
- ²⁷³ Varga Hadtörténeti 69. o.

Melléklet

Gamma Rt. vagyontérkép

Családi emléktár sz.	Vagyon	Eredmény	Mérleg szerinti Nyereség	P/részv.	Osztalék Összeg
E502/12	K	1920 12-31	n. a.	-	-
E502/29	K	1921 06-30	n. a.	-	-
E502/25 E504/02	K	1922 06-30	n. a.	-	-
E502/33	K	1923 06-30	n. a.	-	-
E504/03	K	1924 06-30	n. a.	-	-
E504/03	K	1925 06-30	258 233 947	-	-
E504/03	K	1926 06-30	n. a.	-	-
E504/04	P	1927 06-30	111 672	-	-
E504/04	P	1928 06-30	233 371	-	-
E504/04	P	1929 06-30	n. a.	-	-
E504/05	P	1930 06-30	331 476	-	-
E504/05	P	1931 06-30	345 223	-	-
E504/06	P	1932 06-30	402 473	-	-
E504/06	P	1933 06-30	378 721	-	-
E504/07	P	1934 06-30	466 283	-	-
E504/07	P	1935 06-30	434 310	-	-
E504/08	P	1936 06-30	610 028	-	-
E504/10	P	1937 06-30	872 447	-	-
E504/11	P	1938 12-31	1 177 603	-	-
E504/14	P	1939 12-31	1 729 425	-	-
E504/15 E502/36	P	1940 12-31	2 948 313	-	-
E504/17	P	1941 12-31	6 757 120	-	-
E504/18	P	1942 12-31	13 040 220	-	-
E504/20	P	1943 12-31	28 417 075	-	-
E504/24	P	1944 12-31	47 412 464	-	-
E692	P	1945 12-31	55 509 091	-	-
Háború utáni mérleg- beszámoló	P	1946 12-31	31 289 037 653	-	-
	Ft	1947 12-31	15 566 000	-	-
	Ft	1948 12-31	26 954 725	-	-
	Ft		53 271 022	-	-

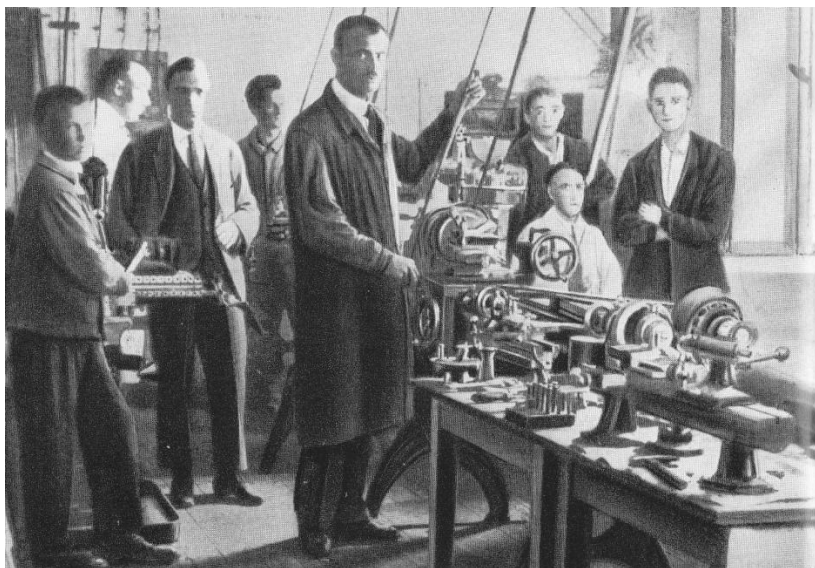
Összeállította: ifj. Miklauri István

Gamma Rt. vagyontérkép 1920–1948

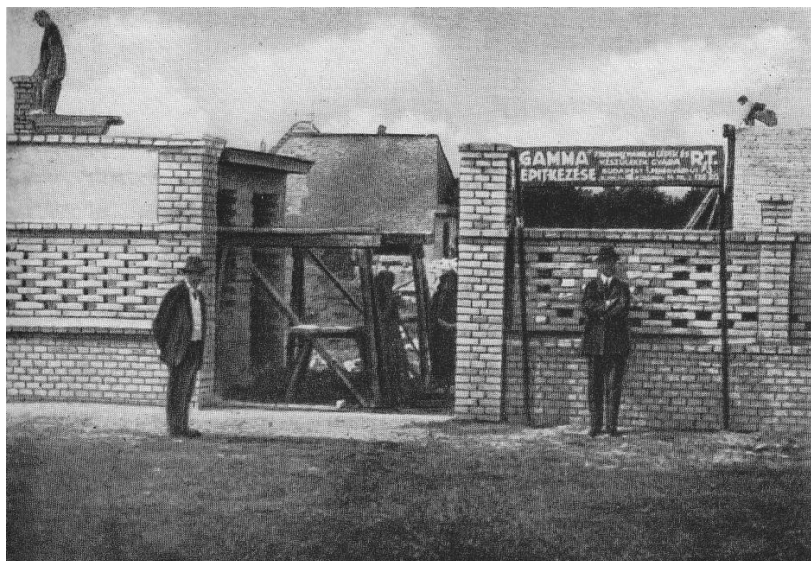
Képek

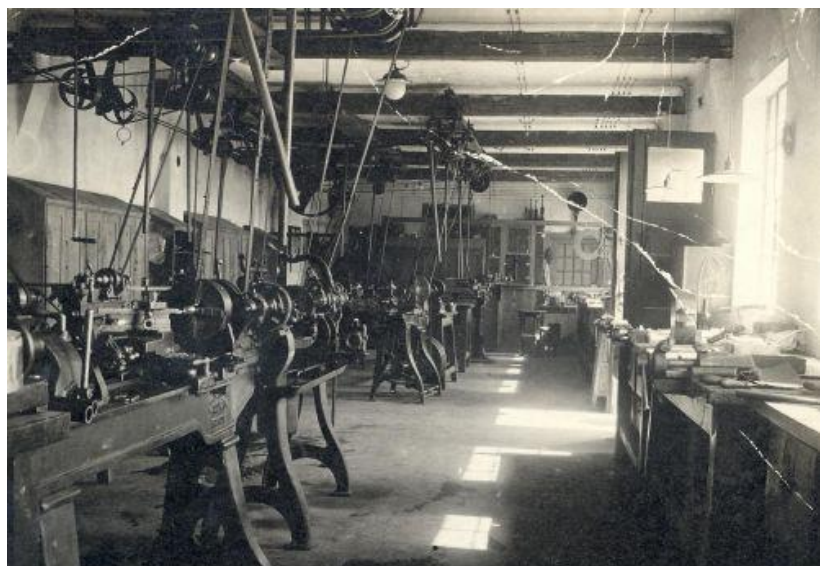
1. A Juhász-testvérek úton Breslau felé

2-3. Gamma Műszaki Rt. Koszorú u 14–16. (1921)

4-5. Gamma Rt. Fehérvári út 81. (1923 és 1926)

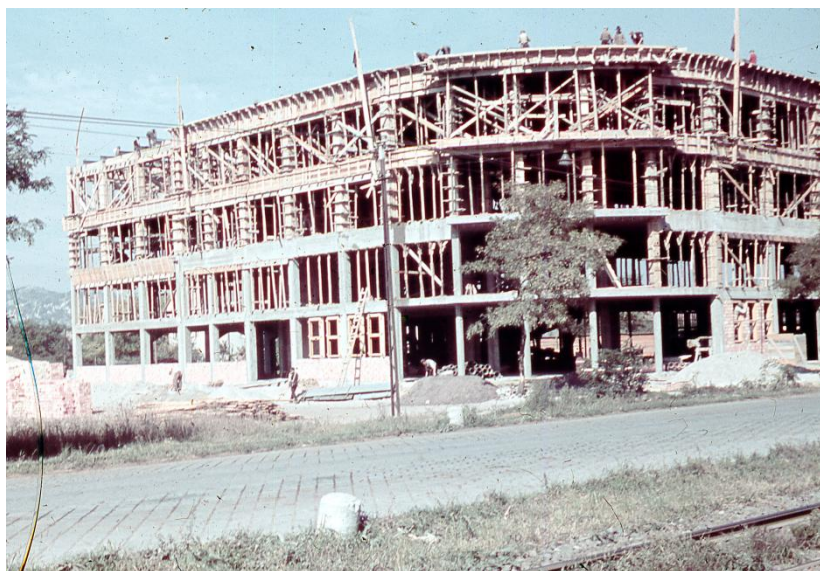
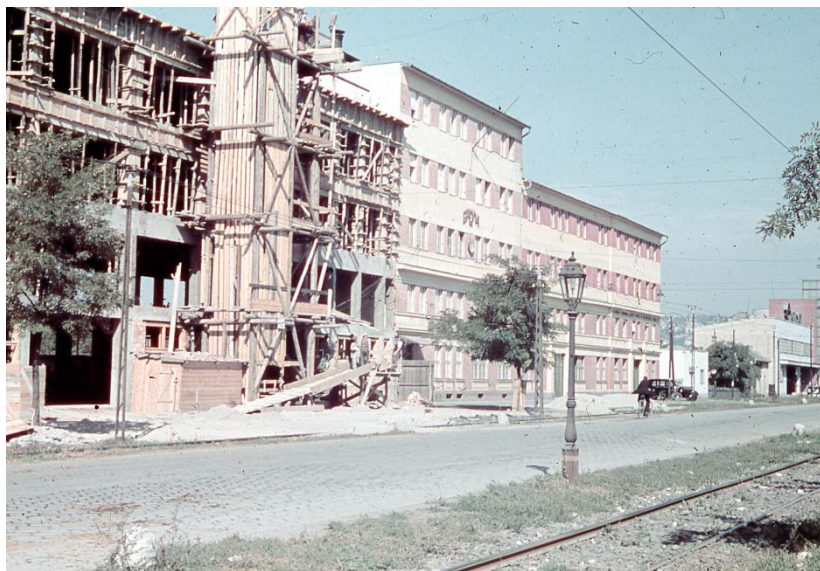
6-7. Gamma Rt. gyár és gépműhely (1931)

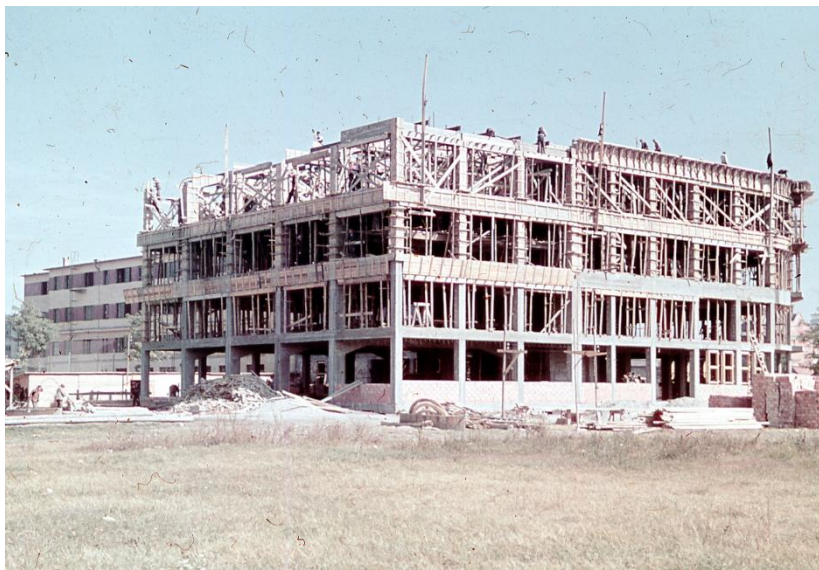
8-9. Gamma Rt. gyár és szerelőműhely (1933)

10-11. Gamma Rt. gyár és tervezőterem (1937)

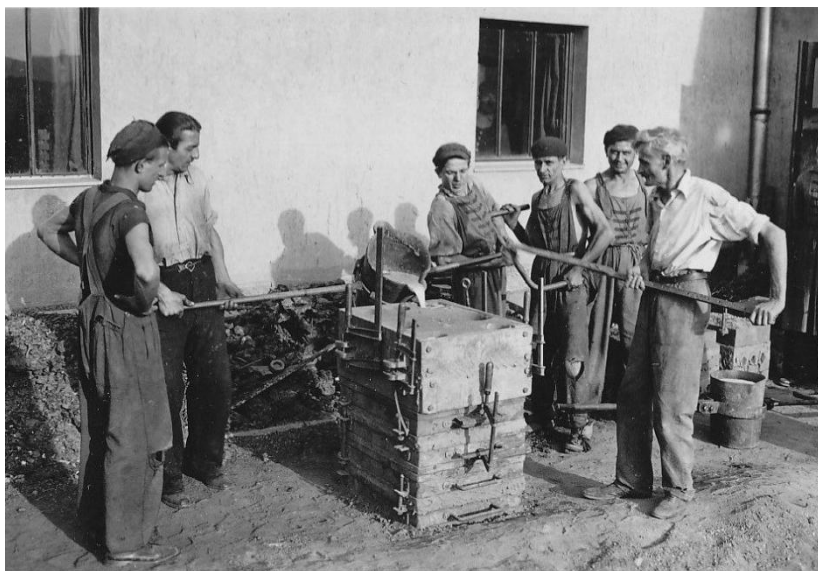
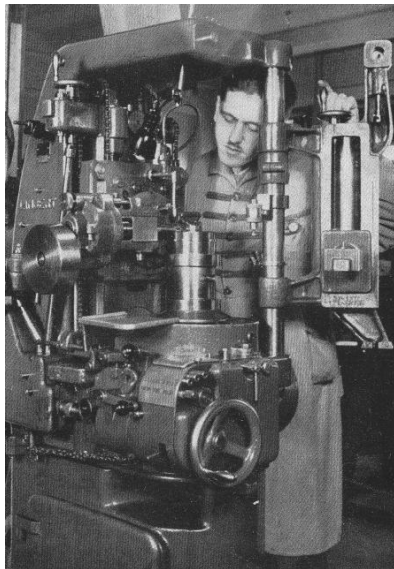
12-13. Gamma Rt. Fehérvári úti építkezések (1938)

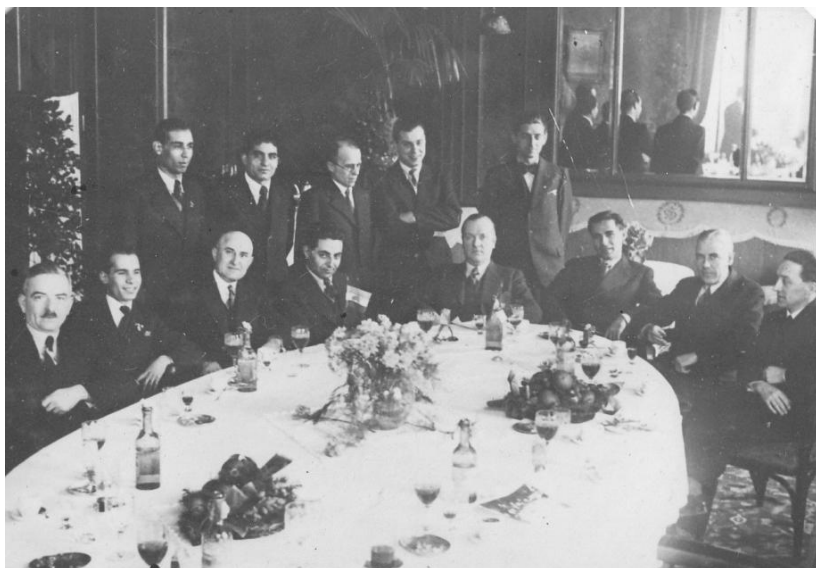
14-15. Gamma Rt. Fehérvári úti építkezések (1939)

16-17. Gamma Rt. Fehérvári úti létesítmények (1940)

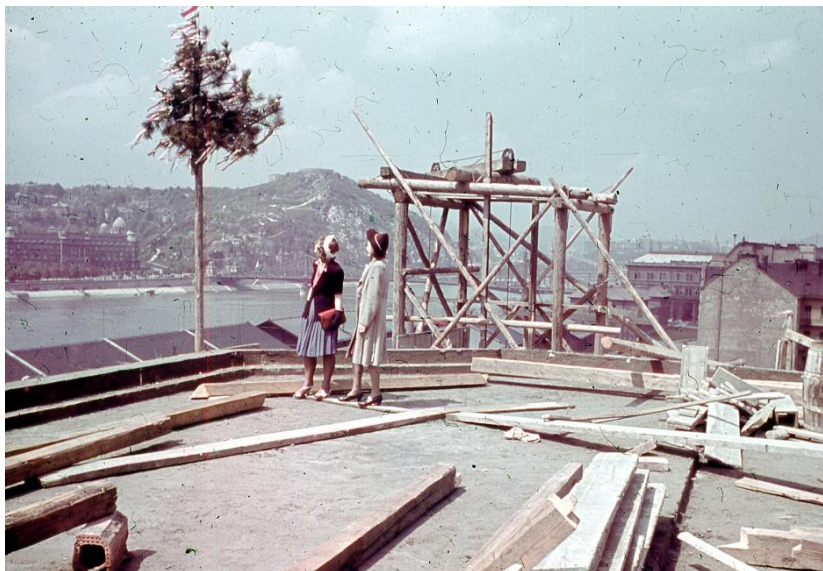
18-20. Gamma-dolgozók munkaegyenruhája (1941)

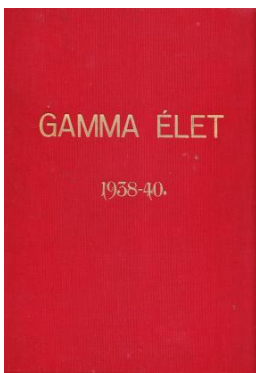
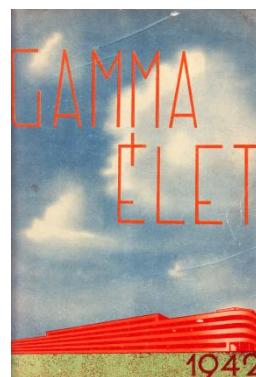
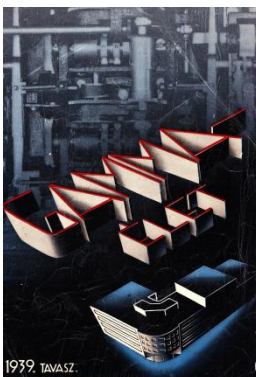
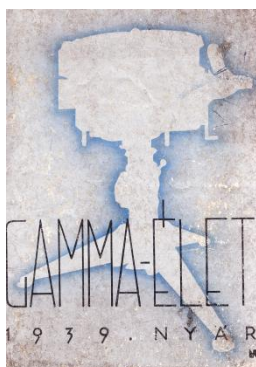
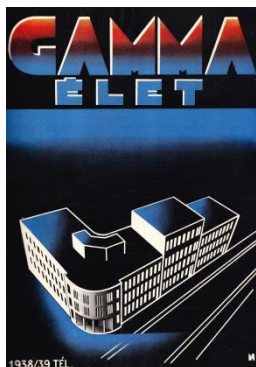
21-23. Gamma-évforduló (1940) – Olasz küldöttség (1942)

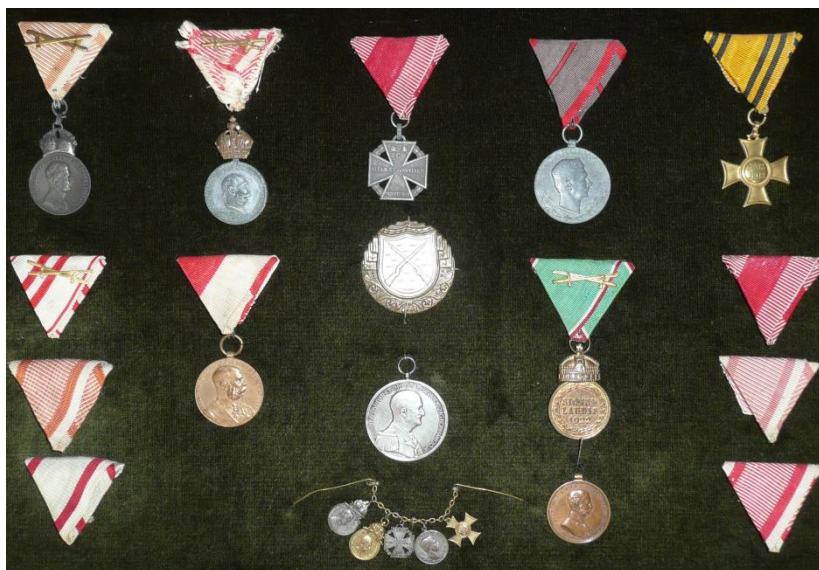
24-25. Gamma Rt. Zsil utcai építkezése (1942)

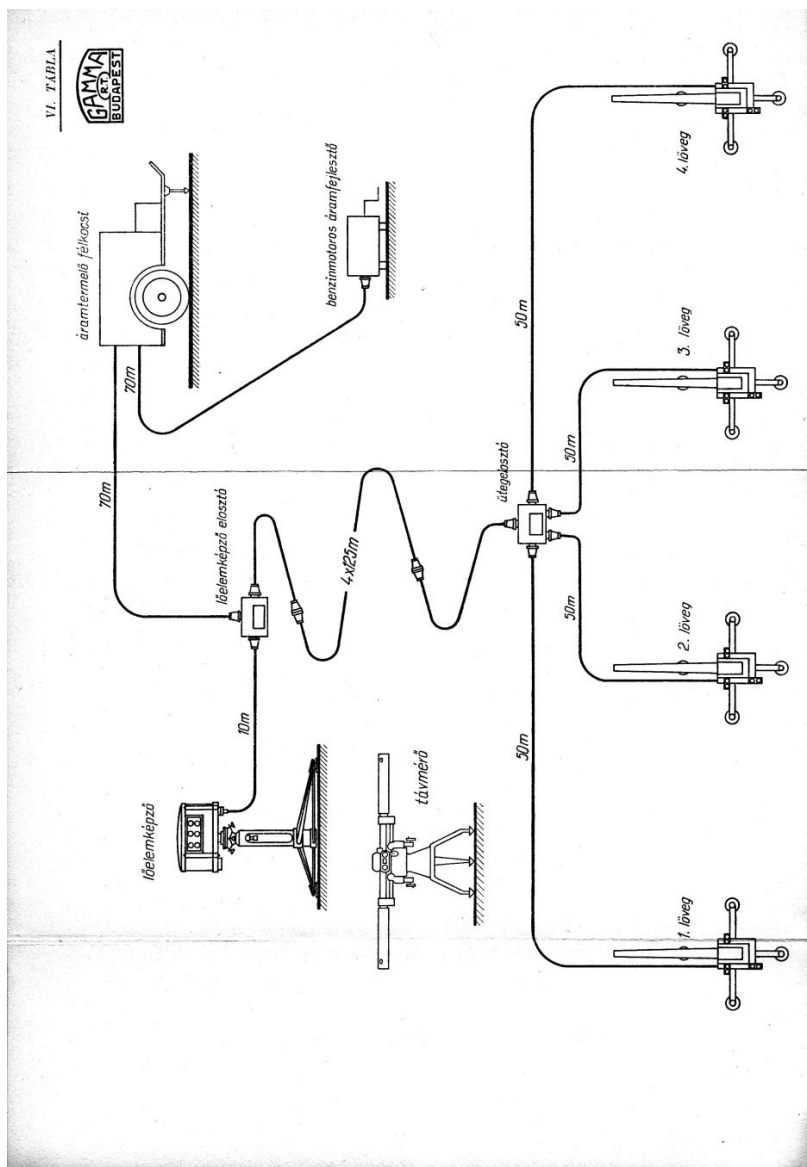
26-28. A Zsil u. székházban a Gamma Árusító Kft (1929-ből)

29-37. Gamma Élet kiadványok – Juhász István emlékezete

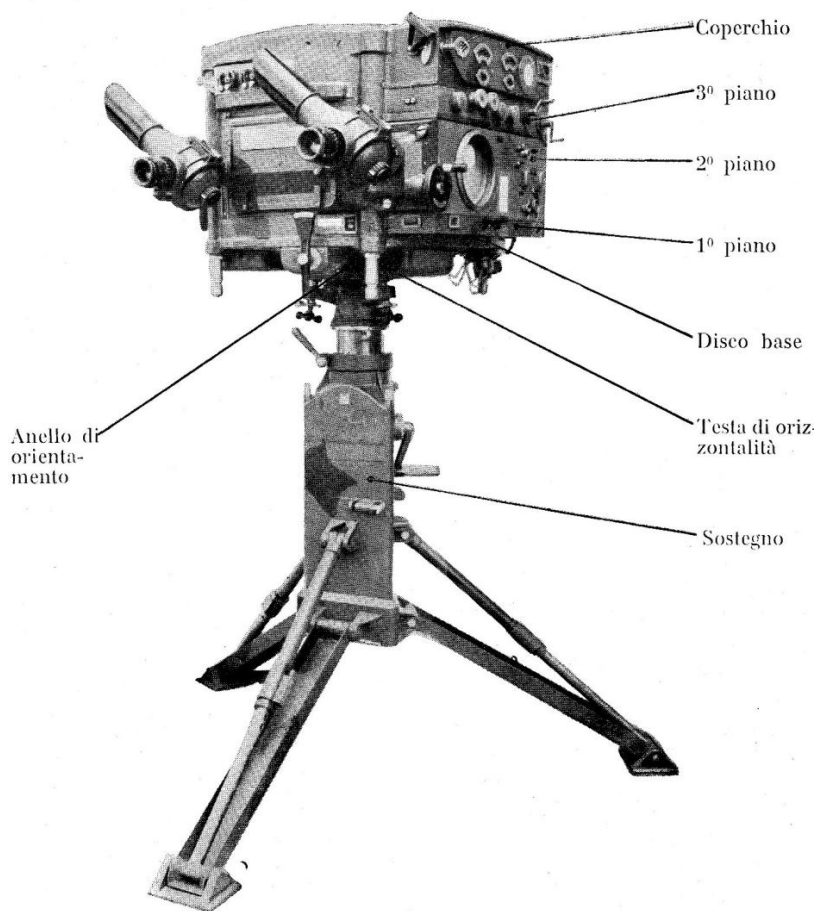

38-39. Juhász István kitüntetései: Olasz Koronarend (1942) és I. vh.

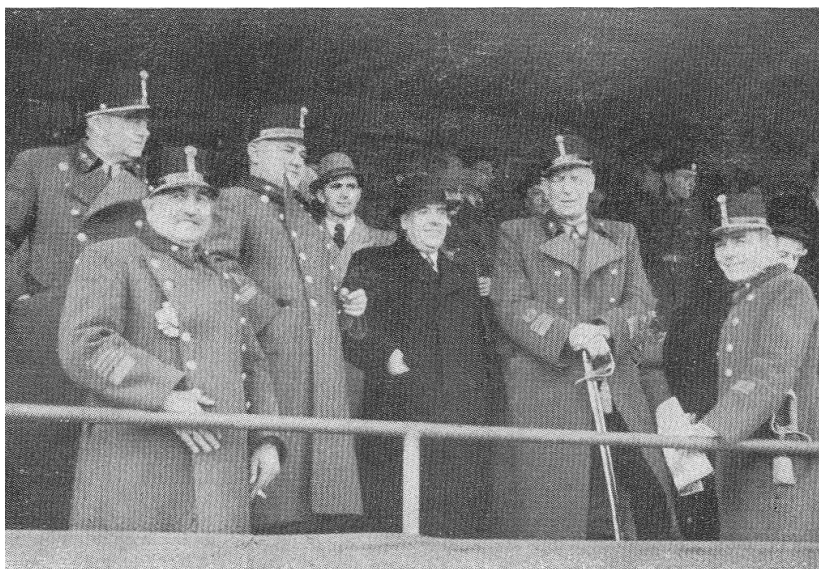

40. Lőelemképző vezérli az űtő ágyúit

**La centrale automatica di tiro c. a.
Sistema «Gamma-Juhász» Tipo 40.**

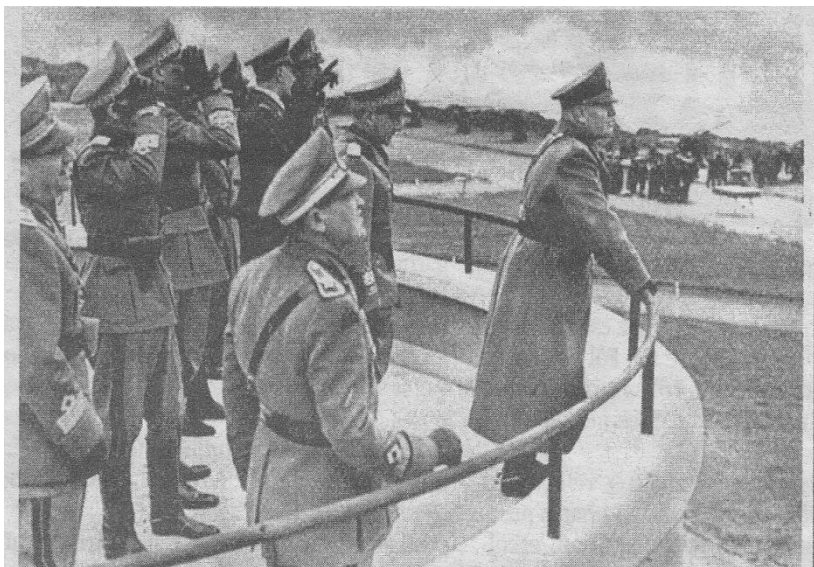
41. Gamma-Juhász-féle önműködő löelemképző

42-43. Juhász István hadgyakorlaton figyel – tábornoki körben

44-45. Magyar légvédelmi tüzérek svéd Bofors ágyúkkal

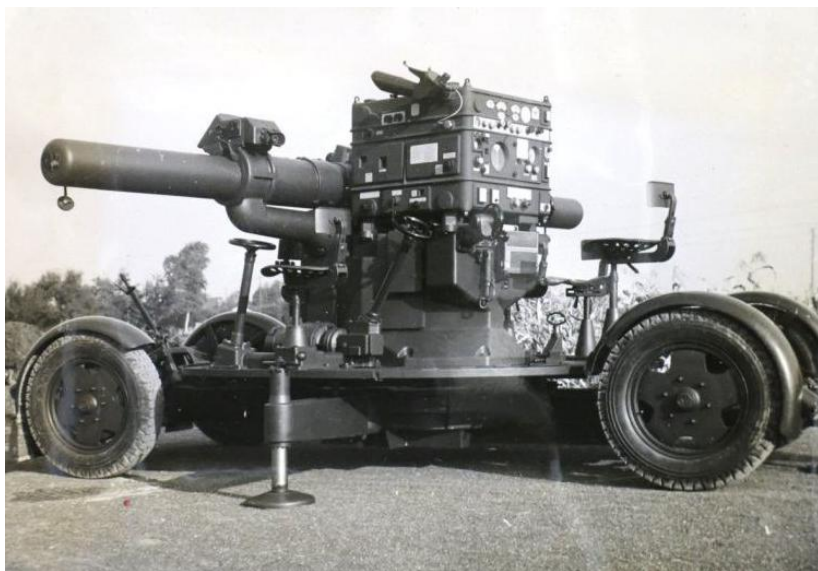
46-47. A Duce légvédelmi szemlén – Juhász István a svájci bemutatón

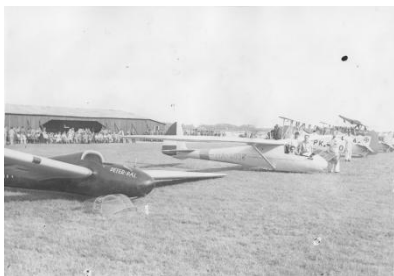
48-52. Gamma-Juhász löelemképző olasz és svájci hadgyakorlaton

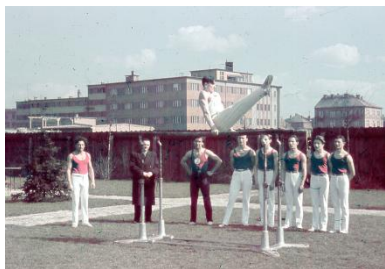
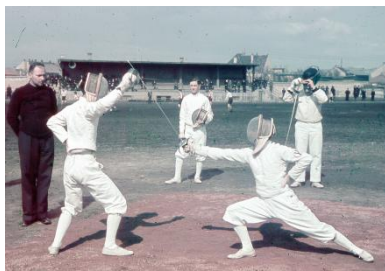
53-60. Gamma-Juhász löelemképző a svájci múzeumban, Dübendorf

61-63. Svájci Gamma-Hasler licencgyártású lőelemképző

64-71. Országos repülónap a Gamma repterén, Ócsa, 1943. szept. 8.

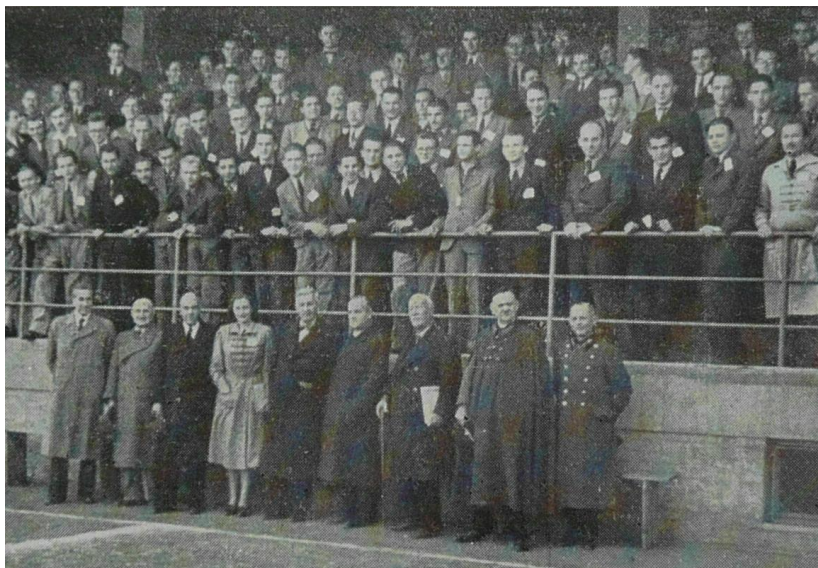
72-79. Sportélet a Gamma Rt. saját futballpályáján

80-81. Cserkészélet a Gamma fiataljainak részvételével

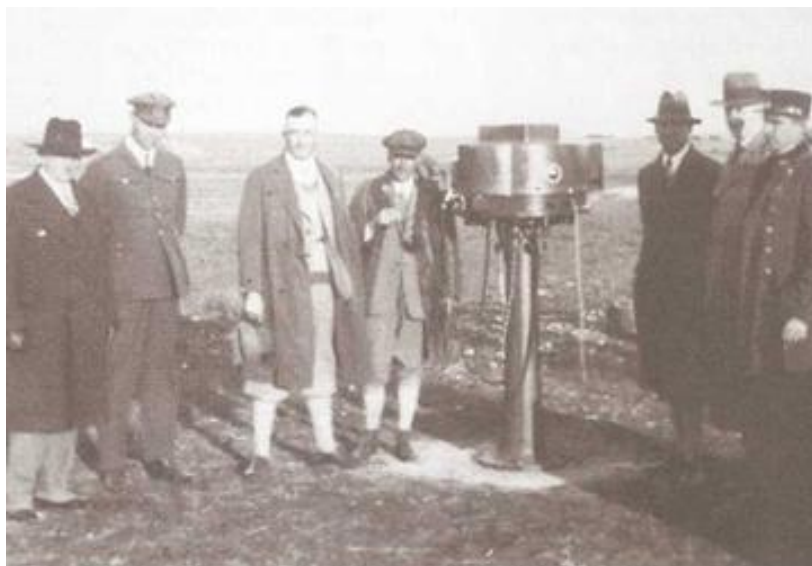
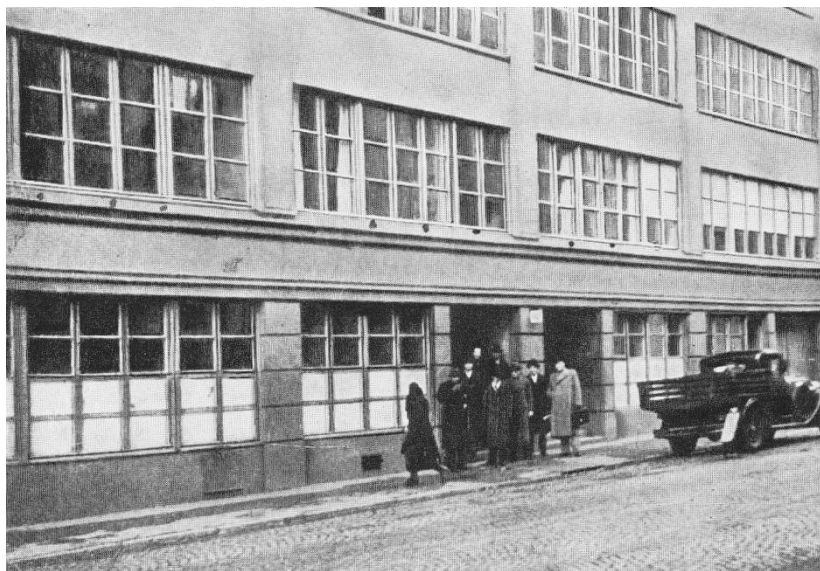
82-84. Leventélet a Gammában és díszelgő szolgálatban

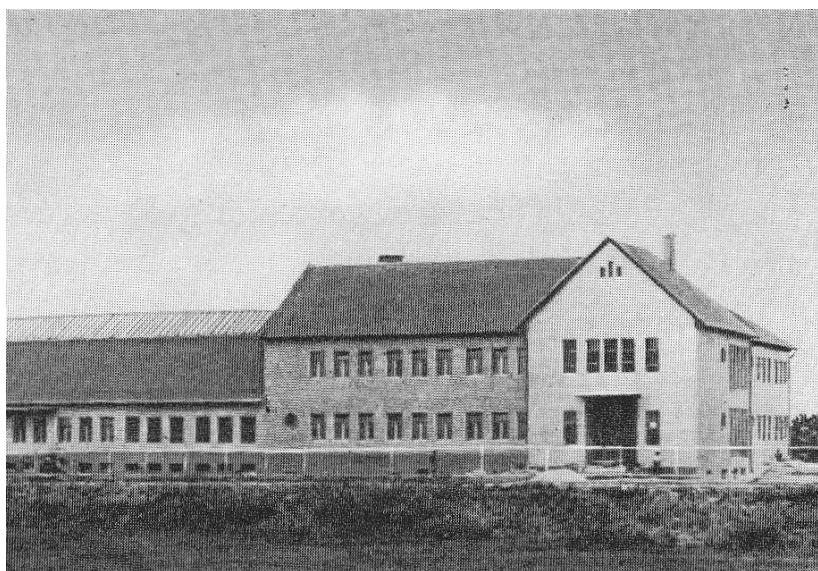
85-86. A Gamma Levente Egyesület gyakorlófoglalkozáson

87-92. A Gamma Levente Egyesület kiképzése és katonabarátsága

93-94. Svenska Gamma, Stockholm – svéd Gamma-licencgyártmány

95-96. Gamma papírgyár: Futó u. (1936) – Albertfalva (1941)

97-98. A Gamma Rt. saját öntödéje (1939) – új építése (1941)

99-100. Gamma Öntöde Kft., Albertfalva (1939) – az új (1943)

Példaképünk:
nagyméltóságú
dr. Juhász Andor úr,

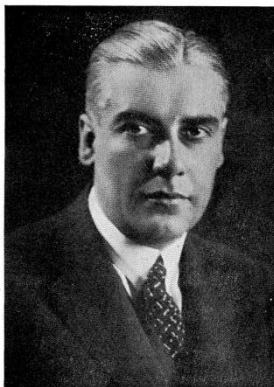

101-102. A Gamma Iparostanonc Iskola első évfolyama (1939)

Iskolafenntartók:

Juhász Zoltán
m. kir. kormányfőtanácsos,
Gamma R. T. elnökeigazgatója.

Juhász István
m. kir. kormányfőtanácsos,
Gamma R. T. vezérigazgatója.

103-104. Gammás tanoncok a tanműhelyben és a gyárban

105-106. Vittorio Mussolini vendég (1941) – kilátás a Gamma tetejéről

107-108. A Kormányzó úr a Gammánál (1939) – ázsiai vevők

109-111. A Juhász-testvérek és munkatársaik

112-113. Juhász István a munkatársaival (szemüveges: dr. Csonka E.)

114-115. Juhász István a munkatársaival

116-117. Utolsó fellépés a Gammában (1945)

1970. III. 11.

A MAGYAR NEMKÖZTARSASAG BELÜGYMINISZTERIUMA

Keres. Szolg.

SZIGORUAN TITKOS!

SZERV: BM

OSZTALY: III/3-C

NÖ
az 95. ügyelemmel:

SZAMU

Vizsgálati dosszié

Juhász István

ÜGYEBEN

KÖTET

A NYOMOZAS KEZDETENEK IDOPONTJA: 1952. XI. 5

A NYOMOZAS BEFEJEZESENEK IDOPONTJA:

ARCHIV SZAM:

118. Juhász István a bohózat forgatókönyvének címlapján

Őrizethevették Juhász Istvánt a Gamma vezérigazgatóját *Amerikaellenes tömegtüntetések Triesztben*

LETÖRTÉK AZ ÉLELMISZERSPEKULÁCIÓT Őzönlik a pesti piacokra a hús, tojás, zsír, burgonya

Magyar Nap

Példátlan botrány a Gamma-öngyújtókkal

**Letartóztatták Juhász Istvánt,
a náci hadsereg hírhedt szállítóját**

A gazdasági rendőrség a Gamma-gyár ügyében, mint ismeretes, vizsgálatok sorozatát lezárta le. A gyár vezérigazgatója,

Juhász István, a Horthy-rezsim közgazdasági életének vezető alakja volt.

Az ő találmánya, az úgynevezett Juhász-Gamma léghelirító ágyúkhöz kapcsolható találmánya révén a német győzelmet akarta elősegíteni. Juhász Istvánt a Népbiztonság vezető állású munkatársának stíloja, ennek ellenére

az igazolási eljárás után is helyen maradt.

Még tavaly novemberben 85.000 forint golyócsapágy szállításra költött szerződést az egyik legnagyobb svájci céggel.

A számkönyvevezető svájci franc névterektől szállítónak a svájci cég nem volt hajlandó elfogadni. Állítólag azért mert rosszánnak találta.

A vizsgálat megállapította, hogy ez nem igaz. Juhász István megsemmisített pert a svájci cég ellen. A ávédőből kőszált, valótáért behozott nyersanyag így

a Gamma-gyár nyakán maradt.

Juhász István ekkor dr. Csoma Elemer igazgatóval és dr. Nedeczky Miklóssal, a vállalat külkereskedelmi osztályának vezetőjével együtt

törvénytelen pénzszerzési műveletekbe kezdett. Több ezer Gamma öngyújtót ki-

csempészték külföldre.

Páris, Brüsszel, Ankara piacain megjelentek a magyar öngyújtók és természetesen, hogy sem illetéket,

sem vámot nem fizettek érte az igazgatók.

Juhász István egy luxusautót csempésztett be magának. Természetesen

ezt is öngyújtóval fizette ki.

Jovanovics Konstantin romániai kereskedő közvetítette az üzletet.

Ő ezért száz darab bélyegzetlen öngyújtót kapott.

A rendőrség Juhászt, dr. Csomát, dr. Nedeczkyt és Jovanovicsot őrizetbe vette és kihallgatásuk után átadta az ügyésznek.

Új tengerjáró

A munkások éljen és a Rákóczi-indi hangja közben bocsáták vízre az ezerkötés tonnás »Massandra« i vív tengerjáró hajót. Újpesti Ganz-gyárban.

Janza Károly munkáigazgató beszédében hangsúlyozta, hogy ez hajó ismét a magyar dolgozók eredmény munkáját fogja hirdetni a tengeren.

Károly Imre iparüggyelmintrár rámutat arra, hogy a dolgozók munkásság, a haladó telmiség és a paraszti erőfeszítéseire támaszkodva még hatalmas eredményeket érhetők el.

119-120. Juhász István népszerűsítése újabb szerepében

121. Juhász István és id. Miklauzič István (1960)

122. Gamma-Juhász lőelemképző Nagy-Magyarország védelmében

Forrás- és irodalomjegyzék

- A Gamma-gyár visszaélései ügyében folyik a vádlottak kihallgatása.*
In: Világ, 1948-06-24.
- A Gamma-öngyújtó közgazdasági rémregénye.* In: Kis Újság, 1948-04-10.
- A Gamma ötven éve.* Gamma Művek kiadása, 1970.
- A körözött háborús és népellenes bűnözők teljes névsora.* Képes Figyelő, 1948-07-24.
- Albertsson, Erik: *A Gamma-Juhász löelemképző alkalmazása Svédországban.* In: Haditechnika, Budapest, 1998/3 és 1998/4 szám.
- Ausbildungsvorschrift für die Flakartillerie – Ausbildung am Kommandogerät 40.* Reichsluftfahrtministerium, Berlin, 1941.
- Állambiztonsági Történeti Levéltár: 3.1.9. – V-87423. *Vizsgálati dosszié Juhász István ügyében.*
- Állambiztonsági Történeti Levéltár: 4.1 – A-290 *Szabolcs és Borsod megye „0” nyilvt. 1951. évi kitelepítésekről – Szabolcs megye.*
- Berend T. Iván–Ránki György: *Magyarország gyáripára 1933-1944.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958, 46., 47., 173., 340., 367., 399., 400., 426., 456. o.
- Berkovics Gábor–Krajnc Zoltán: *Chapters from the Swedish-Hungarian military technology cooperation.* Abstract. Hadmérnök, 2006. december.
- Berta Tibor: *Az idő kód.* AAS-H Kiadó, Budapest, 2002, 160 o.
- Beszédek. Elmondotta dr. Juhász Andor.* Országos Bírói és Ügyészi Egyesület, Budapest, 1935.
- Bódiné dr. Beliznai Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei II.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2015.
- Borbándi Gyula: *A magyar népi mozgalom – A harmadik reformnemzedék.* Püski Kiadó, Budapest, 1989.
- Budapest története IV.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.

- Családi emléktár.* Juhász család leszármazottjai, Csókakő, Debrecen, Székesfehérvár, Várpalota.
- Családi emléktár.* Miklauzič család, Budapest.
- Családi emléktár.* Nedeczky család, Budapest.
- Dányi Dezső: *A konstruktőr mérnök.* In: Mérnökújság, 2009-02.
- Fehértájt Tibor: *Hősi éposz a magyar bíró két fiáról.* In: Új Nemzedék, 1939-02-22, 3. o.
- Fogházlevelezés.* Juhász István és leánya Juhász Eszter levelezése 1948. május 9. – 1949. január 12. között. Családi emléktár, E331.
- Gamma Élet.* Gamma Rt., Budapest, 1938. Tél.
- Gamma Élet.* Gamma Rt., Budapest, 1939. Tavasz.
- Gamma Élet.* Gamma Rt., Budapest, 1939. Nyár.
- Gamma Élet.* Gamma Rt., Budapest, 1939. Évkönyv.
- Gamma Élet.* Gamma Rt., Budapest, 1940.
- Gamma Élet.* Gamma Rt., Budapest, 1941.
- Gamma Élet.* Gamma Rt., Budapest, 1942.
- Gamma Élet.* Gamma Rt., Budapest, 1943.
- Gamma Finommechanikai és Optikai Rt. Juhász Andor Szakirányú Iparostanonciskolájának Évkönyve.* Gamma Rt., Budapest, 1941.
- Gamma Finommechanikai Gépek és Készülékek Gyára Rt. 1920–1930.* Mérnöki Szaküzlet kiadása, Budapest, 1930.
- Gamma irattár – *Közügyi jegyzőkönyvek gyűjteménye 1920–1944.*
- Gamma irattár – *Alapszabályok és módosítások gyűjteménye 1920–1940.*
- Gamma irattár – *Cégbírósi dokumentumok gyűjteménye 1920–1970.*
- Gander, Terry J.: *The 40 mm Bofors guns.* Patrick Stephens Ltd., Wellingborough, Northants, GB, 1990.
- Gábris Grácián: *A kínai nyomor poklában – Ferences világmissziók XIII.* Ferences Missziók Ügyvivősége, Budapest, 1942.

- Gróf Edelsheim Gyulai Ilona: *Becsület és kötelesség*. 1. köt. 1918–1944. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2000, 102., 276. o.
- Gyártmányjegyzék 1934—1969. Gamma Rt., Budapest, é. n.
- Gyulai Elemér: *Gamma-élet*. In: Szociális Szemle, 1940., 1. évf. 8. sz., 327. o.
- Haditudósító*. Nemzetek Európája Kiadó, Budapest, 2012
- Hegedüs István: *Őrségváltás*. Stádium Sajtóvállalat Rt, Budapest, 1942.
- Juhász István: *A Gamma-Juhász légvédelmi löelemképző*. Tansegédlet. Gamma Rt., Budapest, 1940.
- Juhász István *a népbíróság előtt*. In: Világ, 1948-06-17.
- Kárpátmedence Gazdaságpolitikai Szemle*. Pagus Könyvkiadó, Budapest, 1941—1942.
- Két fiatal mérnök útja egy rozzant műhelytől a világhírig*. Esti Újság, 1939-04-02.
- Komornik Ferenc: *Elfelejtett magyarok..* Innova-Press Bt., Budapest, 2009, 35. o.
- Konkoly Kálmán: *Magyar alkotók – Hírneves magyar tudósok, művészek, szakemberek műhelyéből*. Singer és Wolfner Rt., Budapest, 1942.
- Kovács Győző: *Hungarian Scientists in Information Technology*. In Arthur Tatnall (szerk.): *Reflections on the History of Computing*. Springer, Melbourne, Australia, 2012, 293–295. o.
- Kovács Győző: *Mérföldkövek a magyar informatika történetében – Juhász István*. In: Magyar Informatikatörténeti Múzeum, http://www2.ling.su.se/staff/hartmut/cache/-informatika_hu.htm 2017-07-10.
- Kökény Ferenc: *Magyarok a téli háborúban*. In: Arany Tarsoly, 2015. február, 38. o.
- Kövendy Katalin: *Vitéz Ungváry Béla gépészmérnök*. In: Valóság, 2014. május, 34–47. o.

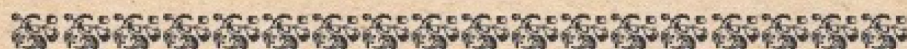
- Laczik Bálint: *A Gamma-Juhász légvédelmi löelemképző*. In: Technikatörténeti Szemle XX. Budapesti Műszaki Múzeum, Budapest, 1993.
- Látogatás a „Gamma-családnál”* In: Országépítés, Nemzetpolitikai Szolgálat Sajtóvállalat Kft., Budapest, 1941.
- Látogatás a léghárító irányzókészülék világhírű feltalálójánál*. In: Színházi Élet. Budapest, 1939-02-19.
- Masson, André: *Mechanische Analog-Computer für schwere Flab-Kanonen ca. 1930–1945. Technische Studien ab historischen Quellen*. Szerzői kiadás, CH-4900 Langenthal, 2014.
- Megkezdődött Juhász Istvánnak a Gamma volt igazgatójának valuta-bűnpere*. In: Kis Újság, 1948-06-17.
- Miért tartóztatták le Juhász Istvánt, a Gamma-gyár volt vezérigazgatóját*. In: Világosság, 1948-04-10.
- Miklauzič István: *A vér szava – Az Esterházy–Miklauzič–Juhász családok sarjúboglyája*. Szerzői kiadás, Budapest, 2016.
- Miklauzič Istvánné Juhász Eszter naplója 1944-45*. Mensáros-Juhász Judit magánkiadás, Csókakő, 2000.
- Miklauzič Istvánné Juhász Eszter naplója 1944-45*. In: Haditudósító, Nemzetek Európája Kiadó, Budapest, 2012/1, 2012/2 és 2012/3.
- Miszlay Zsolt: *A magyar vasút megcsonkítása Trianon és a revízió tükrében*. In: Trianoni Szemle, Budapest, 2010/2. szám
- Molnár Dániel: *Aranyemberek*. Magyar Rádió, 2001-12-09, Molnár Dániel műsora.
- Nedeczky László-Dávid Sándor: *Az óra mutatta az utat*. Szerzői kiadás, Budapest, 1992.
- Őrizetbe vették Juhász Istvánt, a Gamma vezérigazgatóját*. In: Szabadság, 1948-03-25.
- Papp Attila: *Sorozatgyilkosok a lámpavason*. <http://zaol.hu/hirek/sorozatgyilkosok-a-lampavason-1519067>. 2013-02-07.
- Példátlan botrány a Gamma-öngyújtókkal*. In: Magyar Nap, 1948-04-10.

- Rácz Elemér: *A légvédelmi tüzércsapatok felderítő és tűzvezető eszközeinek fejlődése a két világháború között*. <http://portal.zmne.hu/download/bjkmk/bsz/bszemle/techn110201.html>
Letöltve: 2017-04-04.
- Szakály Sándor: *Trianon, Honvédség, Háború, Sport – Válogatott írások Magyarország XX. századi történelméről*. Kárpátia Stúdió, Budapest, 2013.
- Szentiványi Tibor: *A számítástechnika kezdetei Magyarországon*. In: Természettudományi Közlöny, 1994. jún., 250. o.
- Szerződéses csempészekkel dolgoztak a Gamma-gyár vezetői. In: Szabad Nép, 1948-04-10.
- Tarján Ferenc: *Feltalálók műhelytitkai – Korszerű találmányok és felfedezések*. Béta Irodalmi Rt., Budapest, 1942.
- Tizenkétezer öngyújtót csempészek külföldre. In: Hírlap, 1948-04-10.
- Varga József: *Aki a löelemképzőt megalkotta*. In: Népszabadság, 1994-11-09, 17. o.
- Varga József (szerk): *Juhász István hagyatéka*. Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 1994.
- Varga József: A Gamma–Juhász-féle légvédelmi löelemképző, a sikeres elektromechanikus célszámítógép. In: Haditechnika, Budapest, 2013/6 és 2014/1 szám.

Tartalomjegyzék

Előszó	5
I. Fejezet	
Juhász István és a Gamma Rt. életútja	9
Emlékezés Juhász Istvánra	139
II. Fejezet	
A Gamma Rt. és leányvállalatainak vagyontérképe	147
III. Fejezet	
A Gamma vállalatok története	173
Gamma Finommechanikai Gyártmányokat Árusító Kft.	173
Gamma Műszaki és Színespapírok Gyára Kft.	176
Svenska Gamma Finmekaniska Verkstad	180
Gamma Öntöde és Fémárugyár Kft.	183
Gamma Rt. „Juhász Andor” Iparostanonc Iskola	189
Ipari Szabadalmakat Értékesítő Rt.	197
Gamma-Röntgen Kereskedelmi Kft.	205
Gamma Finommechanikai Művek Rt.	206
A Gamma Rt. jóléti intézményei	206
A Gamma Rt. jótékonyági tevékenysége	219
Szabadidő és sportélet a Gammánál	222
A Gamma-eszmény	234
Gamma-Juhász löelemképző	237

Utószó	251
Jegyzetek	255
Melléklet	271
Gamma Rt. vagyontérképe 1921–1948	272
Képek	273
Forrás- és irodalomjegyzék	321

GAMMA-JUHÁSZ LŐELEMKÉPZŐ

HÁRMAS EGYÜTTÁLLÁS A FÖLDÖN

A KIEGYEZÉS UTÁN LENDÜLETET VETT AZ ORSZÁG, EZREDÉVES ÉVFORDULÓNKRA EMLÉKOSZLOPOKAT EMELTÜNK TÖRTÉNELMÜNK LEGNAGYOBB DICSŐSÉGÉRE. ELLENSÉGEINK AZTÁN LEROMBOLTÁK BÜSZKE EMLÉKMŰEINKET, DE ADDIGRA A „HELYÜKRE” FELÉPÜLTEK ÚJAK MEGPEDIK PÉLDÁUL GYÁRÓRIÁSOK FORMÁJÁBAN, TULÉLÉSI KÉPESSÉGÜNK FELÜLKEREKEDÉSÉNEK BIZONYSÁGÁUL ILYEN VOLT A GAMMA NÉVEN VILÁGHÍRÚVÉ VÁLT IPARI FELLEGVÁR IS AKKOR MÉG NEM IS SEJTETTÜK, HOGY EZT IS TÖNKRE FOJJÁK TENNI.

AZ ALKOTÓ JUHÁSZ-TESTVÉREK – MÁSOK MELLETT – SEGÍTETTEK ÚJBÓL FELÉPÍTENI AZ ORSZÁG EREJÉT, A TRIANONI TRAGÉDIA OKOZTA GYÁSZT KÖVETŐ BEFELÉ FORDULÁS HELYETT, FELMUTATTÁK A TALPRA ÁLLÁS KIMAGASLÓ PÉLDÁJÁT. AZ ÁLTALUK MEGHONOSÍTOTT GAMMA-SZELLEMMEL ÉS JÖLÉTI INTÉZKEDÉSEKKEL PEDIG, TUDÁST, BÁTORSÁGOT, NEMZETI ÖNBECSÜLÉST ÉS EZÁLTAL TARTÁST, AZ EMELEKEDETT TULÉLÉS KÉPESSÉGÉT ADTÁK AZ EMBEREKNEK GYÁRKAPUN BELÜL ÉS KÍVÜL.

A FELTALÁLÓ ÉS IPARSZERVEZŐ JUHÁSZ ISTVÁN – ZOLTÁN TESTVÉRÉVEL EGYÜTT – HATÁLMAS GYÁRTELEPET LÉTESÍTETT, KIFEJLESZTETTE A LEGKORSZERŐBB LÉGVÉDELMI ŰTŐERŐT HAZÁNK ÉS MÁS MEGTÁMADOTT NÉPEK SZÁMÁRA, A LESZÁRMAZÓK PEDIG, EZZEL A KÖNYVVEL BENNE AZ Ő, A LŐELEMKÉPZŐ ÉS A GAMMA ÉLETTÖRTÉNETÉVEL, NEKI SZÁNDÉKOZTAK EMLÉKET ÁLLÍTANI AZ UTÓKOR SZÁMÁRA.

/A SZERZŐ/

